

T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

109164

KUR'ÂN'DA KİTAP KAVRAMI

DOKTORA TEZİ

Nurdoğan TÜRK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU  
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

109164

Enstitü Anabilim Dalı : TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ  
Enstitü Bilim Dalı : TEFSİR

Bu tez 22/9/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

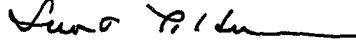
Jüri Başkanı :  
Prof. Dr. Veli ULUTÜRK



Jüri Üyesi :  
Doç. Dr. Suat CEBECİ



Jüri Üyesi :  
Prof. Dr. Suat YILDIRIM



Jüri Üyesi :  
Doç. Dr. Davut AYDÜZ



Jüri Üyesi :  
Prof. Dr. Mevlüt GÜNGÖR



## ÖNSÖZ

Yüce Allah insanoğlunu akıl başta olmak üzere pek çok nimetle donatmış ve ona birtakım sorumluluklar yüklemiştir. İnsanoğluna düşen görev, verilen bu nimetlere karşı şükretmek ve kendisinden istenilen sorumlulukları yerine getirmektir. İşte bu şükür ve kulluk ancak Yüce Allah'ın rızasına uygun bir tarzda olmalıdır. Bu sebeptendir ki, Allah Teâlâ Hz. Âdem (a.s.)'dan beri insanlara birçok peygamber ve *kitap* göndermiştir. Dolayısıyla bu peygamberlerin tebliğ ettikleri din ve getirdikleri *kitaplar* temelde bir bütünlük arz etmektedirler.

Allah'ın insanlara vahiy elçisi olarak gönderdiği her peygamber, gönderildiği devirdeki insanların ihtiyaçları ve taşıyabilecekleri sorumluluklar doğrultusunda Allah'ın takdir ettiği emir ve yasakları getirmiştir. Nihâyet din, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun getirdiği son kitap Kur'ân ile tamamlanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm kendinden önce gönderilen kitapları tasdik etmiş, onlar üzerinde bir koruyuculuk görevi yapmıştır. Kur'ân, ilâhî vahiy silsilesinin son halkası olması hasebiyle evrensel bir çağrıdır. Mesajı her zaman tazeliğini korumaktadır. Ve kıyâmete kadar hükmü geçerli tek kitap olarak kalacaktır.

Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. **Giriş bölümünde**, konunun önemi, gayesi, metodu ve kaynakları zikredilmiş, semâvî ve beşerî dinlerin kitapları incelenmiştir.

**Birinci bölümde**, '*kitap*' kavramının lügat manaları verildikten sonra, sırasıyla bu kavramla doğrudan ve dolaylı olarak alakalı fiiller, bu kavramla birlikte kullanılan kelimeler ve bu kavramla olan alakaları, Kur'ân'da zikri geçen yazı malzemeleri ve yazılı metinle ilgili kelimeler incelenmiştir. Sonra kitap kavramıyla alakalı şu önemli konular çalışmayı ilgilendirdiği ölçüde işlenmiştir. Kitâbın gönderilmesi insanın imtihan şartlarından biridir, kitaplara îmân, Kur'ân'da Kelâmullâh ve bizden öncekilerin şeriatleri.

**İkinci bölümde**, Kur'ân'da geçen '*kitap*' lafzının kullanıldığı anlamlar iki genel kategoride tasnif edilmiştir : Birincisi, '*kitap*' lafzından murad, işitildiğinde ilk akla gelen anlamda kitap manası taşımayanlar. Bunlar *yazgı, mükâtebe, süre, hüküm, mektup, yazı ve farz*'dır. İkincisi, gerçek manada kitap anlamını taşıyanlardır. Bunlar, *Mutlak Kitap, Semâvî Kitap cinsi, Levh-i Mahfûz, Amel Defteri, Zebûr, Tevrât ve İncil*'dir. Bunların hepsi ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir. Özellikle günümüzdeki mevcut Tevrât, İncil ve Mezâmîr'in, tahrif ve tebdil edildiği, onlara beşer eli değdiği delillerle ispat edilmiş ve bunların Kur'ân'da anlatılan Zebûr, Tevrât ve İncil ile alakasının önemli ölçüde koptuğu ve farklılık arz ettikleri izaha çalışılmıştır.

**Üçüncü bölümde** ise, Kur'ân anlamına gelen '*kitap*' lafzının geçtiği âyetler incelenmiş ve Kur'ân hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Çalışmanın her safhasında Kur'ân'ın, semâvî kitaplar arasında aslını koruyabilen, tahrif ve tebdilden uzak olduğuna, Kur'ân'ın önceki kitaplara gözetip koruyucu olması yönüyle, onların aslını tasdik ettiğine ve kendisinin onların bazı hükümlerini kaldırdığına, dolayısıyla günümüzdeki mevcut Tevrât ve İncil kısımlarının Kur'ân'da anlatılan hak Tevrât ve İncil'i yeterince temsil edemeyeceğine işârete çalışılmıştır. Ayrıca Kur'ân'da geçen bütün '*el-kitâb*' kelimesinin Tevrât olduğu iddiasının yersiz ve mesnetsiz olduğu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirildiği ifade edilen kitâb'ın, Kur'ân'dan başka kitap olamayacağı ortaya konmuştur.

*Kur'ân dışında hiçbir kitap hatadan beri olmamıştır.* Biz de, çalışmamızda imkan dahilinde hata yapmamaya çalıştık. Ancak buna rağmen hata veya dikkatten kaçanlar olursa, bize hatırlatılmasına müteşekkir kalacağımızı ifade etmek isterim.

Altı yıl gibi uzun bir çalışma süresince bize daima çalışma azmi veren ve son derece isabetli tavsiyelerini ve yönlendirmelerini bizden eksik etmeyen, derin saygı duyduğum muhterem tez hocam Prof. Dr. Veli ULUTÜRK'e kalbî teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmak ve tevekkül bizden, tevfiğ Allah'tandır.

Nurdoğan TÜRK

SAKARYA 2001

## İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER .....	iv
KISALTMALAR.....	xii
ÖZET.....	xiii
SUMMARY.....	xiv
<b>GİRİŞ</b> .....	1
1. KONUNUN ÖNEMİ .....	1
2. ARAŞTIRMANIN GAYESİ .....	2
3. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI .....	2
4. SEMÂVÎ ve BEŞERÎ DİNLERİN KUTSAL KİTAPLARINA GENEL BİR BAKIŞ .....	4
<b>1. KUR'ÂN'DA KİTAP'LA İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR</b> .....	12
<b>1.1. KİTAP'LA İLGİLİ KELİMELER</b> .....	12
1.1.1. Ketebe fiilinin Lugavî Manaları .....	12
1.1.1.1. Yazı yazmak .....	13
1.1.1.2. Farz ve/veya vâcib kılmak.....	13
1.1.1.3. Takdîr etmek .....	13
1.1.1.4. Hükmetmek.....	14
1.1.1.5. Emretmek .....	14
1.1.1.6. Tahrîf etmek.....	14
1.1.1.7. Hibe etmek, karşılıksız vermek .....	14
1.1.1.8. Vaadetmek .....	15
1.1.1.9. Taksim etmek.....	15
1.1.1.10. Şeriat, kanun koymak.....	15
1.1.1.11. Hifzetmek.....	15
1.1.1.12. Yaratmak.....	15
1.1.2. Kitap'la ilgili fiillerin sınıflandırılması .....	16
1.1.2.1. Kitap'la doğrudan ilgili fiiller.....	16
1.1.2.1.1. "Hatta" fiili .....	16



1.1.2.1.2. “Karac” fiili .....	16
1.1.2.1.3. “Telâ” fiili .....	17
1.1.2.1.4. “Semia” fiili .....	18
1.1.2.1.5. “Nezele” fiili .....	18
1.1.2.1.6. “Setera” fiili .....	19
1.1.2.1.7. “Alime” fiili.....	20
1.1.2.1.8. “Evhâ” fiili.....	21
1.1.2.1.9. “Neseha” fiili .....	22
1.1.2.1.10.”Rakame” fiili .....	22
1.1.2.2. Kitap’la dolaylı olarak alakalı fiiller .....	22
1.1.2.2.1. “Sarrefe” fiili.....	23
1.1.2.2.2. “Ferrata” fiili.....	23
1.1.2.2.3. “Ahsâ” fiili.....	23
1.1.3. Kitap’la birlikte kullanılan kelimeler ve bu lafızla olan alakaları.....	25
1.1.3.1. Hikmet .....	25
1.1.3.2. Nübüvvet .....	26
1.1.3.3. Hükm .....	27
1.1.3.4. Mîzân .....	28
1.1.3.5. Furkân .....	29
1.1.3.6. Tevrât .....	30
1.1.3.7. İncil .....	31
1.1.4. Kur’ân’da zikredilen Yazı Malzemeleri .....	32
1.1.4.1. Kırtâs/Karâtîs .....	32
1.1.4.2. Sicill .....	33
1.1.4.3. Rakk .....	34
1.1.4.4. Levh/Elvâh .....	34
1.1.4.5. Suhûf .....	35
1.1.4.6. Kalem .....	36
1.1.4.7. Nûn (Hokka, Bir görüşe göre) .....	36
1.1.5. Yazılı Metinle ilgili kelimeler .....	37
1.1.5.1. Kitâb.....	37

1.1.5.2. Zebûr/Zübûr.....	38
1.1.5.3. Sifr/Esfâr.....	39
<b>1.2. KİTAP'LA ALAKALI DİĞER KONULAR .....</b>	<b>39</b>
1.2.1. Kitâbın gönderilmesi insanın imtihan şartlarından biridir .....	39
1.2.2. Kitaplara îman .....	40
1.2.2.1. Îmânın lugat ve ıstılâhî manası .....	40
1.2.2.2. Kitaplara îmân, îmânın altı şartından biridir .....	41
1.2.3. Kur'ân'da zikredilen "Kelamullâh"tan maksat nedir? .....	42
1.2.3.1. Kelâm ne demektir? .....	42
1.2.3.2. Kelâm ve kelime lafzından kastedilen manalar.....	43
1.2.4. Bizden Öncekilerin Şeriatleri meselesi .....	44
1.2.4.1. İslâm kendinden önceki tüm şeriatleri neshetmiştir .....	45
<b>2. KUR'ÂN'DA KİTAP ve KİTABIN MÂNALARI .....</b>	<b>50</b>
<b>2.1. KİTAP LAFZIYLA KİTAP ANLAMI KASTEDİLMEYENLER .....</b>	<b>50</b>
2.1.1. KADER, KAZÂ .....	51
2.1.2. MÜKÂTEBE, AKİD, YAZIŞMA, YAZI .....	51
2.1.3. SÜRE, BEKLEME MÜDDETİ, VAKİT .....	52
2.1.4. (YAZILI) HÜKÜM(LER) .....	53
2.1.5. MEKTUP .....	55
2.1.6. FARZ .....	55
2.1.7. YAZI .....	56
<b>2.2. KİTAP LAFZIYLA KİTAP ANLAMI KASTEDİLENLER .....</b>	<b>58</b>
2.2.1. MUTLAK KİTAP .....	58
2.2.2. SEMÂVÎ KİTÂB CİNSİ .....	60
2.2.2.1. Kitab'dan bir bilgiye sahip olmak .....	60
2.2.2.2. Bir imân ilkesi olarak zikredilenler .....	61
2.2.2.3. Peygamberlere verildiği veya indirildiğine delâlet edenler .....	62

<b>2.2.3. KAYIT KİTAPLARI .....</b>	<b>65</b>
<b>2.2.3.1. LEVH-İ MAHFÛZ (KADER KİTABI).....</b>	<b>65</b>
2.2.3.1.1. Levh-i Mahfûz Yerine Kullanılan Lafızlar .....	70
2.2.3.1.1.1. Ğayb .....	70
2.2.3.1.1.2. Ümmü'l-Kitâb .....	71
2.2.3.1.1.3. Levhi Mahfûz .....	71
2.2.3.1.2. Levh-i Mahfûz'un özellikleri .....	72
2.2.3.1.2.1. Allah'ın katındadır.....	72
2.2.3.1.2.2. Kitapların anasıdır.....	72
2.2.3.1.2.3. Melekler tarafından kaleme alınmıştır.....	73
2.2.3.1.2.4. Mükerrerrem sahîfelerdir.....	73
2.2.3.1.2.5. Kur'ân Levh-i Mahfûz'da yazılıdır .....	74
2.2.3.1.2.6. Allâh tarafından korunmuş bir kitaptır.....	74
2.2.3.1.3. Levh-i Mahfûz'un muhtevâsı .....	75
<b>2.2.3.2. AMEL DEFTERİ .....</b>	<b>78</b>
2.2.3.2.1. Amel Defteri yerine kullanılan lafızlar .....	82
2.2.3.2.1.1. Zübür .....	82
2.2.3.2.1.2. Suhuf .....	82
2.2.3.2.1.3. İmâm .....	82
2.2.3.2.2. Amel Defterinin özellikleri .....	83
2.2.3.2.2.1. Daima hakkı konuşur.....	83
2.2.3.2.2.2. İyi ve Kötülere has iki çeşit defter vardır.....	84
2.2.3.2.2.3. Herkese ait bir defter vardır.....	84
2.2.3.2.2.4. Kıyamet günü tartılacaktır.....	84

2.2.3.2.2.5. Kıyamet günü insana sağ veya sol tarafından verilecektir.....	85
2.2.3.2.2.6. Görevli Melekler (Kirâmen Kâtibin) tarafından yazılmaktadır.....	86
2.2.3.2.3. Amel defterinin muhtevâsı .....	86
<b>2.2.4. TEVRÂT .....</b>	<b>88</b>
2.2.4.1. Kur'ân'da hak Tevrât'ın övülen sıfat ve özellikleri .....	97
2.2.4.1.1. Furkân .....	97
2.2.4.1.2. Zikr .....	98
2.2.4.1.3. Hüdâ .....	98
2.2.4.1.4. Rahmet .....	99
2.2.4.1.5. İmâm .....	99
2.2.4.1.6. Nûr .....	100
2.2.4.1.7. Besâir .....	100
2.2.4.1.8. Müstebîn .....	101
2.2.4.1.9. Münîr .....	101
2.2.4.2. Tevrât'ın indirilişi .....	101
2.2.4.3. Tevrât'ın muhtevâsı .....	103
2.2.4.4. Kur'ân'a göre zamanla Tevrât'ın tahrif edildiği gerçeği .....	106
2.2.4.5. Günümüzdeki mevcut Tevrât bilgilerinin Kur'ân bilgileriyle benzerliği var mıdır? .....	111
2.2.4.6. Günümüzdeki mevcut Tevrât'ın kaynağı ve metnindeki çelişkiler .....	113
2.2.4.6.1. Tevrât'ın kaynağı hakkındaki görüşlerin çelişmesi .....	113
2.2.4.6.2. Tevrât'ın metnindeki çelişkilere örnekler .....	115
<b>2.2.5. ZEBÛR .....</b>	<b>119</b>
2.2.5.1. Kur'ân'da Zebûr'un yerine kullanılan lafızlar .....	120
2.2.5.2. Kur'ân verilerine göre Zebûr .....	121

2.2.5.3. Zebûr, günümüzde var mıdır? .....	121
<b>2.2.6. İNCİL</b> .....	122
2.2.6.1. Kur'ân'da hak İncil'in övülen sıfat ve özellikleri .....	125
2.2.6.2. İncil'in tahrif edilmesi .....	127
2.2.6.3. İncil'in muhtevâsı .....	128
2.2.6.4. Günümüzdeki mevcut İncil bilgilerinin Kur'ân bilgileriyle benzerliği var mıdır?.....	129
2.2.6.5. Günümüzdeki mevcut İncil'in kaynağı ve metnindeki çelişkiler .....	130
2.2.6.5.1. İncil'in kaynağı hakkındaki çelişkiler .....	130
2.2.6.5.2. İncil'in metnindeki çelişkilere örnekler .....	133
<b>3. KUR'ÂN'DA KUR'ÂN-I KERİM</b> .....	137
<b>3.1. KUR'ÂN'DA GEÇEN HER 'EL-KİTÂB' LAFZI TEVRÂT MIDIR?</b> .....	139
3.1.1. Kur'ân'da <i>kitâb</i> ile Kur'ân'ın kastedilmesi .....	143
<b>3.2. KUR'ÂN'IN İSİM ve SIFATLARI</b> .....	157
3.2.1. Furkân .....	158
3.2.2. Zikr .....	159
3.2.3. Hakk .....	159
3.2.4. Nûr .....	160
3.2.5. Beyyine .....	161
3.2.6. Rahmet .....	161
3.2.7. Hüdâ ve Hâdî .....	161
3.2.8. Hadîs .....	162
3.2.9. Mübîn/Kitâb-i Mübîn .....	163
3.2.10. Kerîm .....	164
3.2.11. Hakîm .....	165
3.2.12. Diğerleri : Kitâb-ı Mübîn, Kerîm, Kelâm, Şifâ, Mev'ize, Aliyy, Hükûm, Hikmet, Hakîm, Hakem, Mûheymin, Hablullâh, Kayyim,	

Kavlün Fasl, Kavlün Sakıl, en-Nebe'ül-Azîm, Mesânî, Müteşâbih, Tenzîl, Rûh, Besâir, Beyân, Tıbyân, İlim, Aceb, Tezkire, Zikrâ, el-Urvetü'l-Vüskâ, Sıdk, Adl, Emr, Büşrâ, Mecîd, Azîz, Belâğ, Suhuf- Mükerreme-Merfûa-Mutahhara, Ğayb, Şâhid, Azîm, Burhân, Vahy, Mübârek, Mufassal.....	166
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----

### 3.3. KUR'ÂN'IN İNZÂLİ (VAHYİ) ..... 177

3.3.1. Vahiy elçisi Cebrâil (a.s.) .....	178
3.3.2. Kur'ân'ın iniş vakti .....	179
3.3.3. Kur'ân'ın parça parça indirilişinin hikmet ve faydaları.....	179
3.3.4. Kur'ân'ın insanlığa indirilişindeki gâye .....	181

### 3.4. KUR'ÂN-I KERÎM'İN ÖZELLİKLERİ ..... 182

3.4.1. Kur'ân, Allah'ın elçisi Hz.Muhammed (s.a.v.)'e vahyettiği ve/veya indirdiği bir kitaptır .....	182
3.4.2. Kur'ân, dili pürüzsüz Arapça olan bir kitaptır.....	182
3.4.3. Kur'ân'ın benzeri asla getirilemez.....	183
3.4.4. Kur'ân, kendinden önceki kitapları tasdik edici ve onlara müheymindir.....	185
3.4.5. Kur'ân kendinden önceki kitaplardan beklenenleri ve beşerin ihtiyaçlarını kıyâmete kadar karşılamaya yeterli son kitaptır .....	187
3.4.6. Kur'ân, önce âyetleri ihkâm sonra da tafsîl edilmiş bir kitaptır.....	188
3.4.7. Kur'ân, tahrîf, tebdîl ve tağyîrden uzak bir kitaptır .....	190
3.4.8. Kur'ân'da eğrilik yoktur, önünden ve ardından batıl gelemez .....	190
3.4.9. Kur'ân, Levh-i Mahfûz'da kayıtlıdır ve korunmuştur .....	191
3.4.10. İnsanlık için hidâyet kaynağı ve rahmettir.....	192
3.4.11. İnsanlar için şifâ, öğüt, nûr, zıkr, beyân ve tebliğdir.....	193
3.4.12. Kur'ân, en mühim mesajdır.....	195
3.4.13. Kendisine inananlara bir müjde(ci) ve uyarı(cı)dır .....	196
3.4.14. Kur'ân, insanların anlayabileceği şekilde açıklanmıştır.....	196
3.4.15. İnsanlara misaller vermiştir.....	197

<b>3.5. KUR'ÂN'A YAPILAN İFTİRA ve KUR'ÂN'IN VERDİĞİ</b>	
<b>CEVAPLAR</b> .....	198
3.5.1. “ <i>Öncekilerin masalları</i> ” iftirâsı ve cevâbı .....	198
3.5.2. “ <i>Kur'ân, şiidir</i> “ iftirâsı ve cevâbı .....	198
3.5.3. “ <i>Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'ân'ı bir beşer öğretiyor</i> “ iftirâsı ve cevâbı.....	199
3.5.4. “ <i>Kur'ân'ı Hz. Peygamber uydurdu</i> “ iftirâsı ve cevâbı .....	199
3.5.5. “ <i>Kur'ân, sihirdir</i> “ iftirâsı ve cevâbı .....	199
3.5.6. “ <i>Kur'ân, beşer sözüdür</i> “ iftirâsı ve cevâbı .....	200
3.5.7. “ <i>Kur'ân, kâhin sözüdür</i> “ iftirâsı ve cevâbı .....	200
<b>3.6. KUR'ÂN'IN OKUNMASI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER</b> .....	201
<b>SONUÇ</b> .....	203
<b>BİBLİYOGRAFYA</b> .....	210
<b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....	220

## KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselâm
Ank.	: Ankara
b.	: İbn, Bin
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâlühü
Çev.	: Çeviren
Fak.	: Fakülte
Ge.	: Genişletilmiş
Haz.	: Hazırlayan.
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
M.	: Muhammed
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
mad.	: Maddesi
Ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallâhü anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
Th.	: Tahkik eden
Tas.	: Tashih
Terc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
Ü.	: Üniversitesi
v.b.	: ve benzeri
yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın yeri yok
Not	: Kaynakların sonunda Roma rakamıyla verdiğimiz numaralar <i>eser</i> , şayet cilde göre numaralanmışsa <i>cildî</i> , cüz'lü ise <i>cüz</i> 'ü ifade eder.



## ÖZET

Bu çalışmada, Kur'ân'ın temel lafızlarından birisi olan “*kitap*” kavramı incelenmiştir. **Birinci bölümde**, ‘*kitab*’ın lügat manaları verildikten sonra, akabinde kitapla doğrudan ve dolaylı olarak alakalı fiiller, kitapla birlikte kullanılan kelimeler ve bunların kitapla olan alakaları, Kur'ân'da zikri geçen yazı malzemeleri ve yazılı metinle ilgili kelimeler açıklanmıştır. Daha sonra kitapla alakalı şu önemli konulara, çalışmayı ilgilendirdiği ölçüde temas edilmiştir. Kitâbın gönderilmesi insanın imtihan şartlarından biridir, kitaplara îmân, Kur'ân'da Kelâmullâh ve bizden öncekilerin şeriatleri.

**İkinci bölümde**, Kur'ân'da geçen ‘*kitab*’ lafzının iki mana üzerinde yoğunlaştığı izaha çalışılmıştır. Birincisi, ‘*kitab*’ lafzından murad, işitildiğinde ilk akla gelen anlamda kitap manası taşımayanlar. Bunlar kader, mükâtebe, süre, hüküm, mektup, yazı ve farz'dır. İkincisi, gerçek manada kitap anlamını taşıyanlardır. Bunlar, Mutlak Kitap, Semâvî Kitap cinsi, Levh-i Mahfûz, Amel Defteri, Tevrât, Zebûr, İncil ve Kur'ân'dır. Özellikle günümüzdeki mevcut Tevrât, İncil ve Mezâmîr'in, tahrif ve tebdil edildiği, onlara beşer eli değdiği delillerle ispat edilmekle birlikte, Kur'ân'da anlatılan hak Zebûr, Tevrât ve İncil ile çok da alakasının olmadığı ve farklılık arz ettikleri neticesine varılmıştır.

**Üçüncü bölümde** ise, ‘*kitab*’ lafzıyla kastedilen kutsal kitabımız Kur'ân'ı Kerîm incelenmiştir. Böylece kitap lafzının yalnızca Tevrât anlamına geldiği iddiasının yanlışlığı ortaya konmuştur. Kur'ân anlamına gelen ‘*kitab*’ lafzının geçtiği âyetler, Kur'ân'ın isim ve sıfatları, indirilişi, özellikleri, Kur'ân'a yapılan iftirâ ve cevaplar ve Kur'ân'a ait hükümler ayrı ayrı izaha çalışılmıştır.

Çalışmanın her safhasında Kur'ân'ın, semâvî kitaplar arasında aslını koruyabilen, tahrif ve tebdilden uzak kalmış yegâne kitap olduğuna, ve özellikle son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği bir kitap olarak, kıyâmete kadar geçerliliğini sürdüreceği son kitap olduğuna, kendinden önceki kitaplara gözetip koruyucu olması yönüyle, onları tasdik ettiğine ve kendisinin onların hükümlerinden büyük bir kısmını kaldırdığına, dolayısıyla günümüzdeki mevcut Tevrât ve İncil'in, Kur'ân'da anlatılan hak Tevrât ve İncil'i yeterince temsil edemeyeceğine vurgu yapılmıştır.

## SUMMARY

In this study, it is investigated the word "Book" which is one of the main concepts of Qur'an. In the Chapter I, it is given the meaning of "Book" firstly, then some statements, related to "Book" and the words subjected to written paper mentioned in the Qur'an is given. After that, important topics related to "Book" ; faith to Books, "the Word of God" in the Qur'an and God's rules "the Sharia" to preceding people is mentioned as possible as.

In the Chapter II, different two meaning of the "Book" in the Qur'an has studied. First one is the meaning of different one not in the mean classical sense. These are "fate" , "exchange of letters", "period", "judgment", "consignment" , "writing" and "duty". Second meaning is the ordinary mean, these are "mutlak kitab", "type of sacred book" , "a preserved tablet", "the Book of actions", "the Pentateuch", "the Psalms", and "the New Testament". All of these ones are studied general aspect. Specially "the Pentateuch", "the New Testament", "the Psalms" in the nowadays is changed and distorted. This is proved with scientific evidents. However "the Pentateuch", "the Psalms", "the New Testament" mentioned in the Qur'an is different from the nowadays.

In Chapter III that is special chapter, "The Holly Qur'an" which is intended with the word "Book" is investigated. The verses mentioned that is the word "Book" in the meaning of "Qur'an", the name and adjectives of Qur'an, the bring down of Qur'an, the properties, the aspersions and answers to these ones about Qur'an, and rules related with the Qur'an are researched separately.

In the all steps of the study, it is implied that the Qur'an is the last sacred book which is given to last Prophet Muhammed (s.a.v.) and is lasting to infinity. Thus the Pentateuch and the New Testament in nowadays does not representsufficiently, That ones mentioned in the Holly Qur'an.

## GİRİŞ

### 1. KONUNUN ÖNEMİ

Allah kâinatı yaratmış, belirli bir sistem üzerine kurmuş ve yeryüzünde vekil tayin ettiği insanları da en güzel biçimde yaratmıştır. Allah insanlardan yeryüzünde uymalarını istediği talimatlarını, Yüce Kelâmıyla bildirmiştir. Allâh'ın Kelâmı, peygamberleriyle beraber gönderdiği Kur'ân ve ondan önceki mukaddes kitaplardır. Bu, Yaraticının insanlarla olan sözlü iletişimini ortaya koymaktadır. Bundan başka bir iletişim daha vardır ki, kâinat ve içindekileri içeren sözsüz haberleşmedir. Her iki iletişimdeki Allâh'ın Kelâmı olan mukaddes kitaplar, kâinat ve içindekiler, Allâh'ın birer delilidir ve âyet adını alır<sup>1</sup>. İşte insanlar hem bu kâinat kitabını, hem de Allâh'ın Kelâmı ve önceki mukaddes kitapların gözcüsü ve koruyucusu olan son mukaddes kitap Kur'ân'ı okumalıdır. Bu da ancak akli çalıştırmak, düşünmek ve gereğini yapmakla mümkündür.

Allah insanlara sayısız nimetler vermiştir. Bu nimetlerin en başında akıl gelmektedir. Allah imtihan etmek üzere dünyaya gönderdiği insanlara, sadece akıl ve bununla birlikte cüz'î irade vermekle kalmamış, kendilerine doğru yolu göstermek için hem peygamberler, hem de onlarla birlikte kitaplar göndermiştir. *“İnsanlar bir tek ümmet idi. Allah peygamberleri, müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükümlerini diye o peygamberlerle beraber gerçekleri içinde taşıyan kitâb indirdi.”* (Bakara, 2/213). İşte *“gerçekleri içinde taşıyan kitap”* ifadesi, bu kavramın ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Zira insanların doğruyla yanlış ayırt edebilmeleri için, kitaba daha doğru bir ifadeyle gerçekleri içinde taşıyan kitaba müracaat etmeleri zorunludur ve böyle bir kitaba ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere, Allah peygamberleri vasıtasıyla birçok kitap göndermiş, son olarak da Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Kur'ân'ı göndermiştir.

*“Kitap”* kelimesi Kur'ân'da çok geçen kelimelerden biridir. Allah katından gönderilen kitapların muhatabı sadece insanlar olduğuna göre, bu kitapların anlaşılması insanların

<sup>1</sup> ) Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, İst., 1989, s.19.

gerçekleri daha iyi anlamasına yardımcı olacaktır. Bu husus yani kitapların anlaşılması da ancak Kur'ân'da geçen kitap kavramının incelenmesi ile mümkün olacaktır. İşte bu anlamda, çalışmanın önemi daha bir ehemmiyet arz etmektedir.

## 2. ARAŞTIRMANIN GAYESİ

Doktora tez çalışması olarak, Kur'ân'da Kitap kelimesi ile ilgili bir konuyu seçmemizin gayesi Kur'ân'da geçen '*kitap*' lafzının geçtiği yerlerde ne anlama geldiğini ve Kur'ân anlamına taşıyan yerleri ortaya çıkarmaktır. "Kitap" lafzı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüş ve zihinlerde acaba Kur'ân'da geçen "kitap" ile gerçekten ne kastedilmektedir? gibi sorular belirmiştir. Daha da ötesi ve tehlikeli olanı, ileri sürülen bu görüşlerin Kur'ân dışındaki semâvî kitaplardan özellikle Tevrât'ın kastedildiği haliyle tahrif ve tebdîl edilmediği, Kur'ân'da kitap lafzıyla genellikle Tevrât'ın kastedildiği iddialarıdır.

Kısacası bizim yapacağımız iş, bugün ellerde dolaşan mevcut Tevrât, İncil ve Mezâmîr'in, hem Kur'ân'dan hem de mezkûr kitaplardan verilecek delillerle tahrif edilip edilmediklerini ortaya çıkarmak ve akabinde en son ve kıyamete kadar geçerli, kendisine tahrif bulaşmayan yegane kitabın sadece Kur'ân olduğu hususunu saf vahiy Kur'ân nasları ışığında açık ve net bir şekilde ortaya koymaktır. Kur'ân'da geçen *kitap* kelimesinin Tevrât olduğu iddiasının yanlışlığını yine Kur'ân'a dayanarak ortaya koymak ve ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirildiği bildirilen son kitap Kur'ân'ın insanlığın ihtiyaçlarına cevap verecek yegane kitap olduğunu ispat etmektir. İşte bu, bizim araştırmamızın nihâi gayesini teşkil etmektedir.

## 3. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmamızın isminden de anlaşılacağı gibi biz, Kur'ân'daki bir kelimeyi incelemekteyiz. Bunun için çalışmamız esnasında kendisinden istifade edeceğimiz temel başvuru kaynağımız elbette öncelikle *Kur'ân-ı Kerîm*'dir. Araştırmamızın çok daha isabetli olması için, Kur'ân'ı baştan sona kadar üç kez okuduk. Konumuza ışık

tutacağını umduğumuz her âyeti not aldık ve bu âyetleri muteber tefsir kaynaklarından araştırdık. Yeri geldiğinde güvenilir hadis kitaplarından faydalandık.

Tezimizi yazarken, günümüz Türkçesine en yakın bulduğumuz için, âyet meâllerini çoğunlukla Süleyman Ateş'in "*Kur'ân'ı Kerîm ve Yüce Meâlî*" adlı eserinden aldık. Çalışmamızla doğrudan alakalı olarak Tevrât ve İncil'i ihtiva ettiği iddia edilen bugünkü mevcut *Kitâb-ı Mukaddes*'e, tahrif ve tebdil edildiğinin açıklığa kavuşması ve Allâh'tan gelen vahyi temsil edemediğinin ortaya çıkması için sıkça başvurduk. Ayrıca konumuzla alakalı olan bazı batılı kaynakların tercümelerine, yakın günümüze ait ve çağdaş bazı tefsir kaynaklarına ve Bedreddîn ez-Zerkeşî (Ö.794/1392)'nin *el-Burhân*'ı ve Celâleddîn es-Suyûtî (Ö.911/1506)'nin *el-İtkân*'ı gibi meşhur Ulûmu'l-Kur'ân eserlerine de başvurduk. Çalışmamızda başvurduğumuz belli başlı kaynaklardan bazıları şunlardır :

**Tefsir kaynakları :** Taberî'nin (Ö.310/922) *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*'ı, el-Beğavî'nin (Ö.516/1122) *Tefsîru'l-Beğavî*'si, Zemahşerî'nin (Ö.538/1143) *el-Keşşâf*'ı, Râzî'nin (Ö.606/1209) *Mefâtihu'l-Ğayb*'ı, Kurtubî'nin (Ö.671/1273) *el-Câmi' li Âhkâmi'l Kur'ân*'ı, Beydâvî'nin (Ö.685/1288) *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*'i, Neseffî'nin (Ö.710/1310) *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*'i, İbn Kesîr'in (Ö.774/1372) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*'i, Ebussuûd Efendi'nin (Ö.982/1574) *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*'i, Âlûsî'nin (Ö.1270/1853) *Rûhu'l-Beyân*'ı, Muhammed Reşid Rızâ'nın (Ö.1354/1935) *Tefsîr'ul-Menâr*'ı, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (1361/1942) *Hak Dini Kur'ân Dili*.

**Hadis kaynakları :** Bedreddîn el-Aynî'nin (Ö.855/1452) *Umdetü'l-Kârî li Şerhi Sahîh-ül Buhârî*'si, Nevevî'nin (Ö.676/1277) *Sahîh-i Müslim bi Şerh-i Nevevî*'si ve Mansur Ali Nâsîf'in *et-Tac el-Câmiu li'l-usûl fi ehâdisi'r-resûl*'ü.

**Lugat kaynakları :** İbn Fâris'in (Ö.395/1004) *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*'sı, Cevherî'nin (Ö.400/1009) *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâh'ul-Arabiyye*'si, Râgıb el-İsfahânî'nin (Ö.503/1109) *Müfredât-ü elfâzı'l-Kur'ân*'ı, İbn Manzûr'un (Ö.711/1311)

*Lisânu'l-Arab*'ı, Fîrûzâbâdî'nin (Ö.816/1413) *el-Kâmû'l-Muhîf*'i, Cürcânî'nin (Ö.816/1413) *et-Târîfât*'ı, Zebîdî'nin (Ö.893/1488) *Tâcu'l-Arûs*'u.

Kur'ân'da kitap konusu, bugüne kadar birçokların ilgisini çekmekle birlikte, bu konuyla ilgili geniş kapsamlı çalışmaların çok da fazla olduğunu söyleyemeyiz. Günümüzde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalardan birisi, "*Kur'ân'daki İlâhî Kitaplar*" adıyla Leyla Demiri tarafından yapılan Yüksek Lisans tez çalışmasıdır <sup>2</sup>. Bu çalışma incelendiğinde görülecektir ki, araştırmada ilk kaynaklara yeteri kadar başvurulmamış ve çizilen çerçeve dar kalmıştır. Halbuki Kur'ân'da Kitap konusu ilk bakışta çok dar bir alan gözüktüğü de, gerçekte geniş kapsamlı bir konudur. Nitekim biz, bu çalışmamızla bunu ortaya koymaya çalıştık. Diğer bir çalışma da, Murat Sülün'e ait "*Kur'ân-ı Kerîm'de Kitap Kavramı*" adlı makaledir <sup>3</sup>.

Kur'ân'da kitap kavramı yine günümüz tefsirlerinden Süleyman Ateş'in "*Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*" adlı eserinde ilgili âyetlerde ele alınmış ve incelenmiştir. Zaten bizi bu çalışmaya sevkeden önemli unsurlardan biri de, Süleyman Ateş'in bu çalışmasında ortaya koyduğu bazı farklı fikir ve söylemlerdir. Yeri geldikçe bunları tartışacak ve doğruyu bulmaya çalışacağız.

#### 4. SEMÂVÎ ve BEŞERÎ DİNLERİN KUTSAL KİTAPLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Dinler tarihine baktığımızda, dinlerin *semâvî* ve *beşerî* olmak üzere ikiye ayrıldığını görürüz. *Semâvî dinler*, ilâhî vahiy yoluyla bir peygamberin getirdiği dinlerdir. Hıristiyanlık, Yahudilik ve son din İslâm, buna örnek teşkil etmektedir. *Beşerî dinler* ise, ilâhî vahiy kaynaklı olmayıp, insan temayüllerinin ortaya koyduğu dinlerdir. Buna örnek olarak, Hinduizm, Budizm ve Konfüçyanizm dinlerini verebiliriz <sup>4</sup>.

*İlk olarak*, konumuzla ilgili olarak günümüze kadar bir çok mensubunu kendisine cezbeden bu önemli *beşerî dinlerin* kutsal kitaplarına bir göz atalım. Amacımız bu

<sup>2</sup>) Leyla Demiri, *Kur'ân-ı Kerîm'de İlâhî Kitaplar*, İst., 2000.

<sup>3</sup>) Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kitap Kavramı*, (Basılmamış Makale), İst., ts.

<sup>4</sup>) Safvet Hâmid Mûbârek, *Medhal li Dirâsâti'l-Edyân*, Kahire, 1987, I/9. Mukaddime.



kutsal kitaplarla ilgili bilgileri bir arada sunmaktır. Bununla birlikte, vereceğimiz bu bilgileri derli toplu bir şekilde bir arada bulunduran bir eserin ve bilgimiz dahilinde şu ana kadar böyle bir çalışmanın mevcut olmadığını ifade etmek istiyorum.

Çinlilerin mensup oldukları eski ve ilkel dinleri *Sinizm*'dir. Sinizm hakkındaki bilgiler, " *Kingler* " adı verilen beş dinsel kitaba dayanmaktadır. Bu metinlerin en eski parçalarının, Konfüçyüs'ten önce olduğu yani M.Ö. VI. asırdan kaldığı sanılmaktadır <sup>5</sup>. Fakat bu metinler Konfüçyüs ve onun halefleri tarafından elden geçirilmiştir <sup>6</sup>.

*Konfüçyanizm*, geleneksel Çin sinizminin kaide haline gelmiş ve artırılmış şeklinden ibarettir. Konfüçyanizm, din adamından daha çok bir bilgin olup, kendisine vahiy gelen bir nebi olduğunu iddia etmeyen ve bu dinin kurucusu Konfüçyüs'ün felsefesidir <sup>7</sup>. Konfüçyüs doktrini *Analeki*'ler ve *Beş K'ing* de toplanır <sup>8</sup>. Bu mezkûr iki koleksiyon, yani " *Beş Klasik* " ve " *Dört Kitap* " şunlardır : " *Beş Klasik* ", *Değişiklikler Kitabı*, *Tarih Kitabı*, *Şiirler Kitabı*, *Törenler Kitabı*, *İlkbahar ve Sonbahar Vekayinameleri*'dir. " *Dört Kitap* " ise, *Konfüçyüs'ün Konuşmaları*, *Mensius'un Sözleri*, *Orta Yol Doktrini* ve *Büyük Bilgi*'dir <sup>9</sup>. Bunlar hikmetli sözler ve ahlâkî prensipleri içermektedir <sup>10</sup>.

Çinlilerin diğer dini yaşayış şekli olan *Taoizm*, Sinizm ve onun artırılmış, disipline edilmiş şekli kabul edilen Konfüçyanizm'e karşı doğmuş yeni bir sistemdir. Rivayete göre Taoizm, M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış büyük bir düşündür " Lao-Tseu " nun felsefesidir . Lao-Tseu, " *Tao-te- King* " adlı bir eser yazmıştır <sup>11</sup>. " Tao ve fazilet " anlamına gelen bu kitap biri Tao, diğeri Te'ye ait olmak üzere iki kısımdır. Beş bin kelimelik olup, içinde 81 bahis vardır <sup>12</sup>. Kutsal kitapların kısa, Çin klâsiklerinin eski ve

<sup>5</sup> ) Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İst., 1993, s. 61 ; Ahmet Kahraman, *Dinler Tarihi*, İst., 1965, s. 43.

<sup>6</sup> ) Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, Çev. : Samih Tiryakioğlu, İst., 1960, s. 90.

<sup>7</sup> ) Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, s. 64.

<sup>8</sup> ) *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, İst, 1964, s. 116.

<sup>9</sup> ) Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, s. 61.

<sup>10</sup> ) Şehristânî, Ebî'l-Feth Muhammed b. Abdî'l-Kerim b. Ebî Bekr Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal* (Zeyl ile birlikte), Th.: Muhammed Seyyid Kılânî, Kahire, 1986, Zeyl, s. 21.

<sup>11</sup> ) Mircea Eliade Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev. : Ali Erbaş, (Orijinal Adı : dictionnaire des religions), İst., 1997, s.273 ; Ancak bu klasik eser, Felicien Challaye'nin *Dinler Tarihi* adlı eserinde " Çuang Tseu " ( s. 86.) ve Annamarie Schimmel'in *Dinler tarihine Giriş* adlı kitabında da " Çuvang-Tse " ismiyle zikredilmektedir. Annamarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, İst., 1999, s.28.

<sup>12</sup> ) Ahmet Kahraman, a.g.e., s. 65.

çokca çevrileni Çince kitaptır. O kadar karmakarışıktır ki, onu açıklamak için ciltler dolusu kitap yazılmıştır<sup>13</sup>.

İran'da sivrilmiş büyük din olan *Zerdüştlük (Zoroastrizm)*'in kurucusu Zerdüş'tür. Zerdüş dininin kutsal kitabı '*Zend Avesta*'dır. *Yasna*, *Yast* ve *Videvdad* olmak üzere üç bölümden oluşur<sup>14</sup>. "İslah eden metin, yeniden kurulan kanun" manalarına gelen bu kitap, M.S. III. asırda toplanmış, IV. asırda Zerdüş dininin kitabı olarak kabul edilmiştir<sup>15</sup>. *Zend Avesta*'nın hem dine, hem şariat ve akidelere ait metinleri ihtiva ettiği rivayet edilmektedir<sup>16</sup>. Yine nakledildiğine göre *Zend Avesta*, yaratılanları takdîr ve fiil olmak üzere ikiye ayırdığı gibi, âlemi de rûhânî ve cismânî olmak üzere iki kısma ayırmakta, insanoğlunun hareketlerini de i'tikâd, söz ve amel olmak üzere üçe taksim etmektedir. Bu kitaba göre, kim bu üç şarttan birini yerine getirmezse itaat ve dinden çıkar, kim de bunları gerçekleştirirse, büyük kurtuluşa erer<sup>17</sup>. *Zend Avesta*'da, Zerdüş'tün şunları bildirdiği nakledilir : " *Âhir zamanda 'Eşizrikâ' – bilgin adam anlamındadır – adında bir adam çıkacak, âlemi din ve adâletle süsleyecek, ... hükümdarlar ona boyun eğecek, işler ona kolaylaştırılacak, din ve hakka yardım edilecek, onun zamanında emniyet hâsıl olacak, fitneler bitecek ve sıkıntılar yok olacaktır*"<sup>18</sup>.

Hintlilerin sahip olduğu en eski din *Vedizm*'dir ki, Hindistan'daki dinlerin kaynağı sayılmaktadır. Vedizm mensuplarına ait kutsal ilahiler vardır ki, bunlar '*Veda*' isimli bir kitapta toplanmıştır. Veda, "kutsal bilgi" demektir<sup>19</sup>. *Veda*'da yer alan bazı ilahilerde tevhid fikri göze çarpmaktadır. Önünüzde duran şu meâle bir bakınız : " *Muhakkak ki ben, Allâh'ım, Güneş'in nûru, Ay'ın ışığı, alevin parıltısı, ... her varlığın hayatı, iyinin salâhıym ben. Çünkü ilk ve son, hayat ve ölüm, her varlık için vardır.*" *Veda* için,

<sup>13</sup> ) *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, s. 138.

<sup>14</sup> ) *Günay Tümer, Abdurrahman Küçük*, s. 108. ; Ancak *Zend Avesta*'nın üçten daha fazla bölümleri olduğu da nakledilmektedir. *Mircea Eliade*, s.304.

<sup>15</sup> ) *Zend Avesta* hakkındaki son ilmi incelemeler şu yoldadır : " *Avesta, asıl kitabın adı olup muhtelif devirlere ait metinlerin bir araya toplanması ile meydana gelmiştir. Pehlevi dilinde Avestaya yazılan bir şerh olarak kabul edilen "Zend" ise Kuzey-Batı İran'da klasik Zerdüştiliğe muhalif bir grubun dini görüşlerini içine alan bir dini edebiyat kitabıdır.*" Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, s. 98.

<sup>16</sup> ) *Annamarie Schimmel*, s.89.

<sup>17</sup> ) *Şehristânî*, I/238.

<sup>18</sup> ) *Şehristânî*, I/239.

<sup>19</sup> ) Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, s. 103 ; *Annamarie Schimmel*, s.101.



Tevrât'tan yüzlerce yıl önce var olduğu ve 20 asır gibi uzun bir zamanda bir çok kâhin, şâir ve bilgin tarafından telif edildiği söylenip nakledilmektedir. *Veda*, dört sifirden oluşur. Bu sifirler, *Rig-Veda*, *Sama-Veda*, *Yajur-Veda* ve *Atharva-Veda*'dır <sup>20</sup>. Bunların muhtevâsını, inanç esasları, ibâdetler, âdetler, hayat düzeni, tarih, hurafeler ve masallar oluşturmaktadır <sup>21</sup>. İlk sifir *Rig – Veda*, *Veda* metinlerinin en eski parçasıdır ve içinde yüzlerce kaside ve ilâhî bulunmaktadır. Söderblom'a göre bu, “ insanlığın en eski Kutsal Kitab'ıdır “ <sup>22</sup>. *Hinduizm*'in kutsal kitapları, *Brahmanlarla Upanişadlar*dır. Bu kitapların dışında diğer kutsal metinler *Puranalar*, *Mahabharatlar* ve *Ramanayalar*dır. Puranalar eski efsaneleri anlatırlar. Muhabharatların en önemli parçası olan “ *Bhagavat – Gita* “ Krişna efsanesini anlatır. Ramanyalar ise eski bir destandır <sup>23</sup>.

Karşımıza çıkan diğer bir din de, Asya ülkeleri toplumlarında çokça yaygın olan *Budizm*'dir. Budizm'in en eski kutsal kitabı, “ *Tripitaka* “ veya “ *Tipitaka* ” (Üç Bilgelik Sepeti) adı verilen kalın mecmuadır <sup>24</sup>. Dualar, rahiplik kuralları ve Budist öğretisi araştırmalar olmak üzere üç bölüme ayrılır <sup>25</sup>. İçinde hükümler, vasiyetler ve ahlâkî öğretiler bulunmaktadır <sup>26</sup>. *Tripitaka*'dan sonra Budizm'in bir çok kutsal kitapları daha çıkmıştır ve bunların tam listesi sayfalarca sürer <sup>27</sup>.

Japonların asıl yerli dini olan *Şintoizm*, Japonya'da büyük dindir. Şinto “ İlahların yolu” demektir. Bu dinin kutsal kitabı, *Kociki (Eski Nesnelere Kitabı)*'dir. VIII. yüzyılda yazılmış olmakla birlikte çok daha eski görüşleri izah eder <sup>28</sup>. Çince yazılı olan *Nihongi* adında otuz bir ciltlik ikinci bir kutsal kitap daha vardır <sup>29</sup>.

<sup>20</sup> ) Geniş Bilgi için bkz. *Mircea Eliade*, s.154.

<sup>21</sup> ) *Şehristânî*, Zeyl, s.10 ; *Safvet Hâmüd Mübârek*, I/28.

<sup>22</sup> ) *Felicien Challaye*, s. 50.

<sup>23</sup> ) Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, s. 108 ; *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, s.46 ; *Felicien Challaye*, s. 53, 59.

<sup>24</sup> ) Ahmet Kahraman, a.g.e., s. 114 ; *Felicien Challaye*, s. 66 ; *Annamarie Schimmel*, s.126.

<sup>25</sup> ) *Günay Tümer*, *Abdurrahman Küçük*, s. 157 ; *Mircea Eliade*, s. 53.

<sup>26</sup> ) *Şehristânî*, Zeyl, s.13,18.

<sup>27</sup> ) *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, s. 64.

<sup>28</sup> ) *Felicien Challaye*, s. 91.

<sup>29</sup> ) Ahmet Kahraman, a.g.e., s. 75 ; *Mircea Eliade*, s. 265.

Yukarıda bahsettiğimiz dinlerin kutsal kitaplarından başka, Eski Mısırlılara ait metinlerden söz edilmektedir. Bu metinlerden üç tanesi kitap halinde derlenmiş şekildedir. Bunlar *Ehramlar Kitabı*, *Sandukalar Kitabı* ve *Ölümler Kitabı*'dir<sup>30</sup>.

Muhammed Hamidullah'ın '*Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*' adlı eserinde de ifade ettiği gibi, "sadece bir tek Allah'a inanmakla yetinmeyip aynı zamanda dinî kaide ve kanunlarını Allah'a bağlamış, Allah inancı taşıyan dinler, *vahy*'in ne olduğu ve bunun manası hususunda az da olsa aralarında farklılıklar taşırlar"<sup>31</sup>. Aynı eserde, bu dinlere ait kitaplardan, Zerdüşt'ün '*Gata*'sı, Hind Brahmanların inandığı '*Asarva Veda*', '*Sruti*', ve '*Purâna* (eski yazılar)'dan söz edilmektedir<sup>32</sup>. Bu bağlamda, Kur'ân'da sekiz yerde geçen "*Eskilerin Kitapları*" ifadesi hakkında<sup>33</sup>, Hamidullah'ın sarfettiği şu sözlere katıldığımı belirtmek istiyorum. "*Bu (ifade) bize, Zerdüştî'ler (Mecûsîler), Brahman'lar ve diğerleri arasında dolaşan bir takım 'dini-mukaddes kitapların ilâhî bir menşe'e sahip oldukları ihtimalini düşünme imkânını vermektedir; ancak bizim bu kitaplardan şu veya buna, beşerî sıfatımızla atfedebileceğimiz 'ilâhî menşe hükümü' nass vasfında olamaz*"<sup>34</sup>.

*İkinci olarak*, semâvî dinlerin kutsal kitaplarına göz atalım. Burada kastedilenler, Kur'ân'da zikri geçen semâvî dinlerdir. Ancak bu kitaplardan bahsetmeden önce, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağımı umduğumuz şu bilgileri aktarmak istiyorum.

İnsanlık tarihinde eğitim ve öğretimin, "(Allah) Hz. Âdem'e isimlerin tümünü öğretti." (Bakara, 2/31) âyetinde ifade olunduğu gibi, ilk insan ve aynı zamanda ilk elçi olan Âdem (a.s.) ile başladığını görüyoruz.

Allah ile insan arasında iki çeşit haberleşme aracı vardır. Birincisi sözlüdür, ikincisi sözsüzdür<sup>35</sup>. İslâm'a göre Allah Teâlâ, beşer ile ancak şu üç şekilden biriyle konuşur

<sup>30</sup>) Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, s. 83.

<sup>31</sup>) Ayrıntılı bilgi için bkz., Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, Çev. : Salih Tuğ, İst., 1993, s.11.

<sup>32</sup>) bkz., *Hamidullah*, s.11-12.

<sup>33</sup>) En'âm, 6/25 ; Enfâl, 8/31 ; Nahl, 16/24 ; Mü'minûn, 23/83 ; Furkân, 25/5 ; Nemi, 27/68 ; Ahkâf, 46/17 ; Kalem, 68/15 ; Mutaffîfin, 83/13.

<sup>34</sup>) *Hamidullah*, s.18.

<sup>35</sup>) Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, Çev. : Süleyman Ateş, İst., ts., s.168.

(Şûrâ, 42/51) : Ya vahiy yoluyladır ki; bu da ilham, kalbe ilkâ (kazf) <sup>36</sup>, veya uykudayken ilkâdır. Allah Teâlâ'nın Mûsâ'nın annesine ve İbrâhim (a.s.)'a oğlunu kurban etme hususunda vahyettiği gibi. Yahut tebliğ edici vasıta olmaksızın kelamını işittirmesi yoluyladır. Ya da insana meleklerden bir elçi göndermesi ve bu meleğin, bu vahyi müjdelenen Resûle tebliğ etmesi yoluyladır. Bu üç kısımdan her biri vahiydir. Ancak Allah Teâlâ, vasıtasız olan birinci kısmı direkt vahiy ismiyle tahsis etmiştir <sup>37</sup>.

Allah Teâlâ'nın, kullarına rahmet olsun diye her devirde kendilerine elçileri kitaplarla göndermesi adetindedir (Duhân, 44/6) <sup>38</sup>. Kitapları elçilerine ulaştırarak vasıtalar, semâvî bir takım yaratıklar yani melekler, özellikle büyük meleklerden Cebrâil'dir (Bakara, 2/97 ; Nahl, 16/2 ; Şuarâ, 26/193 ; Şûrâ, 42/51 ; Necm, 53/5) <sup>39</sup>. Allah Teâlâ, bir kitabı indirmek istediğinde, onu sefere melekleri yazarlar (İbn Abbas (Ö.68/687)) <sup>40</sup>. Kitaplar, meleğin Allah'tan alarak telakkuf yani bir araya getirdiği ve onları beşere ulaştırdığı vahiydir. Bu, ay yüzeyinin güneş ışığıyla aydınlanmasına benzer. İşte bu melek, ay gibi, bu vahiy de ayın aydınlanması gibidir <sup>41</sup>.

Allah Teâlâ, Hz. Âdem (a.s.)'den Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kadar bütün toplumlara ilâhi mesajı ileten nebî ya da o nebînin mesajını temsil eden bir ıslahatçı, yahut ta âlim ve sâlih kişiler göndermiştir <sup>42</sup>. Bu, O'nun rahmetinin ve şefkatinin genişliğinin bir delilini teşkil eder <sup>43</sup>. Zira rahmetinin genişliği, bir resûl göndermedikçe hiçbir topluma azap etmeyecek olmasıdır ( İsrâ, 17/15) . Diğer bir rahmet delili ise, her peygamberle birlikte bir kitap göndermiş olması ve gönderilen o kitabın kavminin lisanı ile olmasıdır <sup>44</sup>. Allah Teâlâ, peygamberlerinden birine bir kitap indirdiğinde, ancak ve ancak o peygamberin kavmi o kitabın içindekilerle amel etsinler diye indirmiş ve onlara bunu

<sup>36</sup> ) Mûcâhid'den : "Allah Teâlâ, Zebûr'u Dâvud (a.s.)'ın göğsüne vahyetti." Fahrüddîn ibnû'l-Allâme Ziyâuddîn Ömer Râzî, *Mefââtihü'l-Gayb*, Beyrut, 1405/1985, XXVII/187.

<sup>37</sup> ) Râzî, XXVII/187-188.

<sup>38</sup> ) *Hamidullah*, s.18 ; Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali Ebû'l-Hayr Nâsiru'd-dîn eş-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut, 1408/1988, II/381.

<sup>39</sup> ) *Hamidullah*, s.12.

<sup>40</sup> ) Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, Beyrût, 1407/1987, XXVII/205.

<sup>41</sup> ) Râzî, VII/141.

<sup>42</sup> ) Sa'deddîn Taftazânî, *Şerhu'l-Akâidü'n-Nesefiyye*, Th. : Ahmed Hicâzî es-Sükâ, Kahire, 1407/1987, s. 85.

<sup>43</sup> ) *Hamidullah*, s.24 ; Sadık Kılıç, *Mitoloji Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm*, İzmir, 1993, s. 244.

<sup>44</sup> ) Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî Kurtûbî, *el-Câmi' li Âhkâmi'l Kur'ân*, Beyrut, 1408/1988, XVI/41.

emretmiştir <sup>45</sup>. Bu sebeptendir ki, peygamberlerin şeriatlerindeki amelî hükümler farklılık arz etmektedir <sup>46</sup>. Allâh'ın gönderdiği peygamberlerin sayısı hakkında net bir bilgi yoktur. Zira Allâh (c.c.) “ *Daha önce sana anlattığımız elçilere ve sana anlatmadığımız elçilere de (vahyetmiştik).*” (Nisâ, 4/164) buyurmaktadır ki, âyette peygamberler hakkında herhangi bir sayı verilmemiştir.

Hz. İsa (a.s.) ve ondan önceki peygamberler arasındaki zamanlar kesin olarak bilinmemekle birlikte, İsa (a.s.) ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki zamanın 600 yıl civarında olduğu nakledilmektedir <sup>47</sup>.

“*İnsanlar bir tek ümmet idi. Allah peygamberleri, müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükümlerini diye o peygamberlerle beraber gerçekleri içinde taşıyan kitâb indirdi.*” (Bakara, 2/213). Bu âyette “*el-Kitâb*” lafzının, müfred ve marife olarak zikredilmesi, bütün ilâhî kitapların özde ve esasta bir olduğunu ifade etmektedir <sup>48</sup>. Bu âyetin zâhiri, her ne kadar tüm peygamberlere içinde hakkı açıklayan münzel bir kitap indirildiğine delalet ediyorsa da <sup>49</sup>, bazı peygamberlere kitap verilmediği bilinen bir husustur.

Kur’ân verilerine göre Allah Teâlâ, İbrâhim (a.s.)’a sahifeler (Suhufu İbrâhim) <sup>50</sup>, Dâvud (a.s.)’a Zebûr’u (Nisâ, 4/163), Mûsâ (a.s.)’a Tevrât’ı (Bakara, 2/53), İsa (a.s.)’a İncil’i (Mâide, 5/46) ve son kitap olarak da Hz. Muhammed (s.a.v.)’e Kur’ân-ı Kerîm’i indirmiştir <sup>51</sup>.

Allah Teâlâ, en şerefli kitabı, peygamberlerin en şerefli Hz. Muhammed (s.a.v.)’e indirmiştir. Allah Teâlâ, şerefli Kur’ân’ı, ancak Allah’ın dini hakkında insanların ayrılığa düştükleri şeyleri açıklasın diye indirmiş ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’i de sadece insanlara din hususunda doğruyu öğretmesi, hakla batılı ayırdetmesi için göndermiştir

<sup>45</sup>) *Taberî*, VI/265.

<sup>46</sup>) Muhammed Zâhid Kevserî, *Makâlâtü'l-Kevserî*, Kahire, 1394/1972, s.102.

<sup>47</sup>) *Râzî*, XI/199. Kelbî’den.

<sup>48</sup>) Yılmaz Yiğit, Mehmet Ergene, *Çağdaşlık mı, İnhiraf mı?*, İzmir, 1994, s.170.

<sup>49</sup>) *Râzî*, VI/15. Kâdî Abdü'l-cebbâr’dan naklen.

<sup>50</sup>) A’lâ, 87/19.

<sup>51</sup>) En’âm,6/19 ; Hicr,15/1 ; Tâhâ,20/2 ; İnsân,76/23 ; Şûrâ,42/7.

<sup>52</sup>. Yine Allah Kur'ân'ı, kendi katından indirdiği diğer kitaplara “ *müheymin* (gözcü ve şahit, kontrolcü ve hâkim)” olarak indirmiştir (Mâide, 5/48) <sup>53</sup>. Aynı şekilde Kur'ân'ı, kendinden önceki kitapları asılları itibariyle doğrulayıcı (En'âm, 6/92) ; Ahkâf, (46/30) olarak indirmiştir <sup>54</sup>. Durum, gerçekte de bu şekildedir. Zira diğer ilâhi kitaplarda dinin asıllarına dair bilgiler vardır. İşte Kur'ân, bunların hepsini tasdik edicidir <sup>55</sup>.



---

<sup>52</sup> ) *Taberî*, XIV/130.

<sup>53</sup> ) “*Müheymin* kelimesi, ‘*heymane*’den ismi fail olup, bir şeyi gözetici ve hâfiz, şahit ve emîn demektir.” Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İst., 1979, III/1696.

<sup>54</sup> ) Fatih Kesler, *Kur'ân'da Yahudiler ve Hıristiyanlar*, Ankara, 1993, s.181.

<sup>55</sup> ) *Râzî*, XIII/85.

## 1. KUR'ÂN'DA KİTAP'LA İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR

### 1.1. KİTAP'LA İLGİLİ KELİMELER

#### 1.1.1. Ketebe fiilinin Lugavî Manaları

”Ketebe” fiili, lugatta ‘bir şeyi yazmak, cem’etmek, (kabı) delmek, (devenin) hayalarını mühürlemek veya demir v.b. halka ile dolamak, (devenin yavrusunu) koklamaması için iki burnuna bir şey geçirmek, sözü kaydetmek ve yazıya geçirmek’ manalarına gelir. Masdarı, ‘ketben, kitâben ve kitâbeten’dir. “el-Ketb”, ‘deriyi (başka) bir deriye dikerek birleştirmek, halka ile iki kenarı birleştirmek’ ; Örf’te ise, ‘bir kısım harfleri diğer harflerle yazarak birleştirmek, bazen de kelâmda harfleri birbirine katmak’ demektir. “İktetebe” fiili, ‘kendi ismini yazmak, kaydetmek , (karnı) tutmak, yazmak, çizmek, kaydetmek, toplamak’ ; “iktâb”, ‘yazı yazmayı öğretmek’ ; “tektîb”, ‘yazdırmak, dikte ettirmek ; kurbanın başını bağlamak’ ; “mükâtebe”, ‘biriyle yazışmak, kölenin efendisiyle para karşılığında âzad olması için yazışması ve ödediğinde âzâd etmesi’ manalarına gelirler.

”Ketebe” fiili, bunlardan başka mecâzen ‘farz (kılma), takdir (etme), vâcip (kılma), tescil (etme), isbât (etme), azmetme, tamamlanmış kader, tamamlanmış kader hükmünde olan, Allah cihetinden sabit hüccet, yaratma, yok etme, mahvetmek suretiyle yok etme’ manalarını ifade eder <sup>1</sup>.

”Ketebe” fiili’nin lugavî manalarını verdikten sonra, artık Kur’ân’da kastedilen manalarına geçebiliriz.

---

<sup>1</sup> ) Ebu’l Hüseyin Ahmed b. Fâris Zekeriyya, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Luğa*, Th.: Abdu’sselâm Muhammed Hârun, Mısır, 1394/1972, V/158 ; İsmâil b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-Arabiyye*, Th. : Ahmed Abdülğafûr Attâr, Beyrût, 1410/1990, I/208 ; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât-ü elfâz’l-Kur’ân*, Th. : Safvân Adnân Dâvûdî, Dimeşk, Beyrût, 1412/1992, Ketebe mad., s.699-702 ; Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, Beyrût, 1410/1990, I/698 ; Mecdu’d-dîn Muhammed b. Ya’kûb Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, Th. : Mektebü tahkîki’t-türâs fi Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 1407/1987, Ketebe mad., s.165 ; Muhammed Murtezâ Zebîdî, *Tâcül-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, Mısır, 1306/1886, I/444 ; İbrahim Ahmed Abdülfettâh, *el-Kâmûsu’l-Kavîm li’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Kahire, 1404/1983, Ketebe mad., II/152.



### 1.1.1.1. Yazı yazmak/yazışmak/istinsah etmek

Kur'ân âyetlerinde, "ketebe" fiilinden en çok bu mana kastedilmektedir. Bu kabilden şu âyet-i kerimeleri zikredebiliriz : " *De ki : ... Elçilerimiz sizin kurduğunuz tuzakları yazıyorlar.*" (Yûnus, 10/21) <sup>2</sup> ; " *Yoksa ğayb (Levh-i Mahfûz), kendilerinin yanındadır da kendileri mi (ona istediklerini) yazıyorlar ?*" (Tûr, 52/41) <sup>3</sup> ; " *Allâh : 'Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz' diye yazmıştır.*" (Mücâdele, 58/21) <sup>4</sup> ; " *Ellerinizin altında bulunanlardan, mükâtebe yapmak isteyenlerle, - eğer kendilerinde bir iyilik görürseniz - mükâtebe yapın (yazışın).*" (Nûr, 24/33) <sup>5</sup> ; " *Dediler : ' Evvelkilerin masalları, onları yazdırmış (istinsah ettirmiş), sabah akşam onlar kendisine okunuyor.'*" (Furkân, 25/5) <sup>6</sup>.

### 1.1.1.2. Farz ve/veya vâcib kılmak

"Ketebe" fiilinin farz ve vâcib kılmak manalarına geldiği âyetlere örnek olarak şunları verebiliriz : " *Ey inananlar, öldürmede kısas size farz kılındı...*" (Bakara, 2/178) <sup>7</sup> ; " *... Kendilerine savaş farz kılınunca hemen içlerinden bir grup, insanlardan, Allâh'tan korkar gibi hattâ daha fazla korkmaya başladılar...*" (Nisâ, 4/77) <sup>8</sup> ; " *O, rahmet etmeyi kendi üstüne vâcib kılmuştur.*" (En'âm, 6/12) <sup>9</sup>.

### 1.1.1.3. Takdîr etmek

Bu manayı içeren âyetlere misal olarak şunları zikredebiliriz : " *... Artık şimdi onlara yaklaşın ve Allâh'ın sizin için yaz(ıp takdîr etmiş ol)duğunu talebedin ...*" (Bakara, 2/187) <sup>10</sup> ; " *De ki : 'Allâh, bizim için ne yazmış (ne takdîr etmiş) ise ancak bize o ulaşır*

<sup>2</sup>) Kurtubî, VIII/206 ; Beydâvî, I/432 ; Celâleyn, s.269.

<sup>3</sup>) Râzî, XXVIII/266 ; Beydâvî, II/436 ; İbn Kesîr, IV/246.

<sup>4</sup>) Beydâvî, II/477 ; Neseî, IV/237.

<sup>5</sup>) Taberî, XVIII/127 ; Râğûb, s.702 ; Neseî, III/142 ; Celâleyn, s.463.

<sup>6</sup>) Taberî, XVIII/183 ; Râzî, XXIV/11 ; İbn Kesîr, III/299.

<sup>7</sup>) Taberî, II/102 ; Râzî, V/51 ; İbn Kesîr, I/198 ; Celâleyn, s.36 ; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İst., ts., I/289.

<sup>8</sup>) Taberî, V/170 ; Râğûb, s.699 ; Kurtubî, V/181.

<sup>9</sup>) Râzî, XII/174 ; Neseî, II/5.

<sup>10</sup>) Râzî, V/117 ; Beydâvî, I/107.

...” (Tevbe, 9/51) <sup>11</sup> ; “ Eğer Allâh onlara sürgünü yazmamış (takdir etmemiş) olsaydı, elbette onlara dünyâda azâbederdi. “ (Haşr, 59/3) <sup>12</sup>.

#### 1.1.1.4. Hükmetmek

Şu âyetler bu kabildendir : “ Bundan dolayı İsrâil oğullarına şöyle yazdık (hükmettik) ...” (Mâide, 5/32) <sup>13</sup> ; “ Andolsun Tevrât'tan sonra Zebur'da da : ‘ Arza mutlaka iyi kullarım vâris olacak. ’ diye yazmış (hükmetmiş)tik. “ (Enbiyâ, 21/105) <sup>14</sup>.

#### 1.1.1.5. Emretmek

Bu mana kabilinden şu âyetleri verebiliriz : “ Eğer onlara : ‘ Kendinizi öldürün ya da yurtlarınızdan çıkın! ’ diye yazmış (emretmiş) olsaydık, içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı... “ (Nisâ, 4/66) <sup>15</sup> ; “ ... İcâdettikleri ruhbanlığı, biz onlara yazmamış (emretmemiş)tik ... (Hadîd, 57/27) <sup>16</sup>.

#### 1.1.1.6. Tahrîf etmek

Bakara 2/79. âyeti bu manayı içermektedir : “ Vay hâline o kimselerin ki, Kitâbı elleriyle yazıp (tahrîf edip), az bir paraya satmak için, ‘ Bu Allâh katındandır, ’ derler ’ ... ” <sup>17</sup>.

#### 1.1.1.7. Hibe etmek, karşılıksız vermek

Râgıb el-İsfahânî ve Râzî’ye göre Mâide 5/21. âyeti bu manadadır : “ Ey kavmim, Allâh’ın size yazdığı (hibe ettiği) kutsal toprağa girin, arkanızı dönmeyin, yoksa kaybedersiniz.” <sup>18</sup>.

<sup>11</sup> ) Kurtubî, VIII/102 ; Neseî, II/130.

<sup>12</sup> ) İbn Kesîr, IV/332.

<sup>13</sup> ) Taberî, VI/200 ; Beydâvî, I/264.

<sup>14</sup> ) Kurtubî, XVII/104.

<sup>15</sup> ) Taberî, V/160 ; Beydâvî, I/222 ; İbn Kesîr, I/494.

<sup>16</sup> ) Kurtubî, XVII/170.

<sup>17</sup> ) Taberî, I/378 ; Beydâvî, I/71.

<sup>18</sup> ) Râzî, XI/202 ; Râgıb, s.700.



#### 1.1.1.8. Vaadetmek

Bu manayı içermesi bakımından şu âyeti misal olarak zikredebiliriz : “ ... *O, rahmet etmeyi kendi üstüne yazmış (vaademiştir).*” (En’âm, 6/12) <sup>19</sup>.

#### 1.1.1.9. Taksim etmek

Beydâvî’ye göre şu âyet bu anlama hamledilebilir : “*Ey kavmim, Allâh’ın size yazdığı (taksim ettiği) kutsal toprağa girin, arkanızı dönmeyin, yoksa kaybedersiniz*” (Mâide, 5/21) <sup>20</sup>.

#### 1.1.1.10. Şeriat, kanun koymak

Şu âyet bu manayı içermektedir : “ *Bundan dolayı İsrâil oğullarına şöyle yazdık (kanun koyduk) ...*” (Mâide, 5/32) <sup>21</sup>.

#### 1.1.1.11. Hifzetmek

Meryem 19/79. âyet “ *Hayır (yanultyor), biz onun dediğini yazacağız (hifzedeceğiz) ve onun için azâbı uzattıkça uzatacağız.*” <sup>22</sup>, ve Enbiyâ 21/94. âyet bu manayı içermektedir. “ *... ve biz (onun çalışmasını) yazan (hifzedenler)iz.*” <sup>23</sup>.

#### 1.1.1.12. Yaratmak

Râzî’ye göre Mücâdele sûresi (58) 22. âyet bu manayı içermektedir : “ *Onlar o kimselerdir ki Allâh kalplerine iman yazmış (yaratmış) ve onları kendinden bir rûh ile*

<sup>19</sup> ) Râzî, VI/254.

<sup>20</sup> ) Beydâvî, I/261.

<sup>21</sup> ) Râzî, XI/217 ; İbn Kesîr, II/45.

<sup>22</sup> ) Kurtubî, XI/99.

<sup>23</sup> ) Kurtubî, XI/225.

desteklemiştir.”<sup>24</sup>. Beydâvî ve Kurtubî ise, buradaki “*ketebe*” fiilini ‘yerleştirmek’ anlamında yorumlamışlardır.

### 1.1.2. Kitap’la ilgili fiillerin sınıflandırılması

Kur’ân’da ‘*Kitap*’la birlikte kullanılan fiiller bir hayli kalabalıktır. Bu fiillerin bir kısmı, ‘*Kitap*’la doğrudan ilgili, bir kısmı da dolaylı olarak ilgilidir. Şimdi bu fiiller sırasıyla sunulacaktır.

#### 1.1.2.1. ‘Kitap’ kavramıyla doğrudan ilgili fiiller

##### 1.1.2.1.1. “*Hatta*” fiili

‘*Hatta*’ fiili, Kur’ân’da sadece bir yerde, Ankebût sûresi 48. âyette geçmektedir. “(Ey Muhammed), sen bundan önce bir *Kitâb* okumuyordun, sağ elinle de onu yazmıyorsun.” (Ankebût, 29/48). Görüldüğü gibi ‘*Hatta*’ fiili âyette, yazı yazmak manasındadır<sup>25</sup>. Yazı yazma işi daha çok sağ el ile yapıldığı için, Allah Teâlâ bu âyette sağ eli özellikle zikretmiştir<sup>26</sup>. Yazı, ‘*Hatt*’ ile ifade edilir. Kalem v.b. şeylerle yazılan yazı, uzunluğu olan her şey, -‘Yemen hattı’ örneğinde olduğu gibi - uzunluğu olan her yer ve insanın kendisi için çizip kazdığı her mekana “*hatt*” denir<sup>27</sup>. Bundan başka, uzun yol, düz arazideki basit yol, bir çeşit cima’, az yemek ve iki denizin sahili manalarına gelir<sup>28</sup>. İbn Kesîr, bu âyeti tefsir ederken ‘Hz. Peygamber, yazıyı güzel yazamıyor, eliyle bir harf, bir satır dahi yazamıyordu.’ demektedir<sup>29</sup>.

##### 1.1.2.1.2. “*Karâe*” fiili

<sup>24</sup>) *Râzî*, XXIX/278.

<sup>25</sup>) *Râzî*, s.286 ; *Nesefî*, III/260 ; *İbn Kesîr*, III/402 ; *Celâleyn*, s.527.

<sup>26</sup>) *Nesefî*, III/260.

<sup>27</sup>) *Râzî*, s.286.

<sup>28</sup>) *Firûzâbâdî*, s.858 ; *Zebîdî*, V/129. hatta mad.

<sup>29</sup>) İmâdüd’din Ebu’l-Fidâ İsmail el-Kureşî ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Kahire, 1408/1988, III/402.

Kur'ân'da on altı yerde geçmektedir <sup>30</sup>. 'Karae' fiili, -karaehû ve karae bihi ile - okumak, 'alâ' ile selamı ulaştırmak ve kadın hayız görmek manasındadır. Masdarı 'kar'en, karâeten ve kur'ânen' gelir. *Kirâat*, okuyuşta harf ve kelimeleri birbirine katmaktır. Tek harf okunduğunda ona kirâat denmez. 'Kur' lafzı da, hakikatte temizlik halinden hayıza girmenin adıdır <sup>31</sup>.

'Karae' fiili bütün âyetlerde okumak manasındadır. Misal olarak şu âyetleri verebiliriz: "Eğer sen (yani Muhammed), sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce *Kitâb okuyanlara sor...*" (Yûnus, 10/94) <sup>32</sup>, "*Kur'ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.*" (Nahl, 16/98) <sup>33</sup>, "*Kitâbı sağından verilen: 'Alın kitâbımı okuyun' der*" (Hâkka, 69/19) <sup>34</sup>.

### 1.1.2.1.3. "Telâ" fiili

Kur'ân'da yirmi yerde geçmektedir <sup>35</sup>. 'Telâ' fiili, izlemek, peşi sıra gelmek manasında ise, masdarı 'tülüvven ve tülven'; her hangi bir sözü veya Kur'ân'ı okumak manasında ise, masdarı 'tilâveten' gelir. 'Telâ' fiili 'alâ' ile, birine yalan söylemek; 'Etlâ', peşi sıra gelmek, tâbi olmak, okumaya muktedir halde bırakmak; 'Tellâ', terk etmek, bırakıp gitmek, farz namazdan sonra nafilâ namaz kılmak, adağını yerine getirmek; 'Tetâlâ'; (işler) peşi peşine gelmek; 'İstetlâ', okumaya çağırarak manalarına gelirler. Tilâvet, Kur'ân'da bazen Allah'ın indirdiği kitaplara tâbi olmakla -"Kendilerine verdiğimiz *Kitâb'ı, gereğince okuyup ilim ve amelle Kitâb'a uyanlar var ya, işte onlar, o (kitâb)a inanırlar...*" (Bakara, 2/121) - <sup>36</sup>, bazen o kitapları okumakla - "Siz *Kitâb'ı okuduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?*" (Bakara,

<sup>30</sup>) Bu âyetler şunlardır : Â'râf,7/204 ; Yûnus,10/94 ; Nahl,16/98 ; İsrâ,17/14,45,71,93,106 ; Şuarâ,26/199 ; Hâkka, 69/19 ; Müzemmil, 73/20 ; Kıyâmet, 75/18 ; İnşikâk, 84/21 ; A'lâ, 87/6 ; Alak, 96/1-3. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *Mu'cemu'l-Müfrehes li elfâz'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire, 1408/1988, s.539.

<sup>31</sup>) *Râgub*, s.668 ; *Fîrûzâbâdî*, s.62.

<sup>32</sup>) *Beydâvî*, I/446.

<sup>33</sup>) *Celâleyn*, s.360.

<sup>34</sup>) *İbn Kesîr*, IV/415.

<sup>35</sup>) Bu âyetler şunlardır : Bakara, 2/44,113,121,129,151 ; Âl-i İmrân, 3/93,101,108,113,164 ; Nisâ, 4/127 ; Yûnus, 10/61 ; Kehf, 18/27 ; Neml, 27/92 ; Ankebût, 29/45,48,51 ; Fâtır, 35/29 ; Cum'a, 62/2 ; Beyyine, 98/2.

<sup>36</sup>) Beydâvî'nin yorumu : "*Lafzın tahriften uzak tutarak, manasını düşünerek ve amel etmek sûretiyle okuyanlar*" şeklindedir. *Beydâvî*, I/85.

2/44) - <sup>37</sup>, bazen de o kitapların içindeki terğîb ve terhîb, emir ve nehiyden ortaya çıkan görüntüyle – “İşte bunlar Allah’ın âyetleridir. Bunları sana gerçek olarak okuyoruz.” (Âl-i İmrân, 3/108) - husûsiyet kazanır <sup>38</sup>. Tilâvet, kırâatten daha özeldir. Her tilâvet kırâattir, ama her kırâat tilâvet değildir <sup>39</sup>.

#### 1.1.2.1.4. “*S e m i a*” fiili

Kur’ân’da doksan küsür yerde geçen bu fiil<sup>40</sup>, bir sözü işitmek, dinlemek manasına gelir. Masdarı ‘*sem’an*’dır. Meksûr olarak da ‘*sim’an*’ okunur. Veya ‘*sam’an*’ okunursa masdar, ‘*sim’an*’ okunursa isim olur. *Semia* fiilinin diğer masdarları ise, ‘*semâ’en*, *semâ’aten* ve *semâ’iyeten*’dir <sup>41</sup>. Misal olarak şu âyetleri zikredebiliriz : “*Ey kavmimiz, dediler, biz Mûsâ’dan sonra indirilen, kendinden öncekini doğrulayan, Hakka ve doğru yola götüren bir Kitâb dinledik.*” (Ahkâf, 46/30), “*İnkâr edenler dediler ki ‘Bu Kur’ân’ı dinlemeyin, ...’*” (Fussilet, 41/26), “*(Ey Muhammed!) De ki : Bana vahyolundu ki, Cinlerden bir topluluk (Kur’ân) dinlediler de şöyle dediler : ‘Biz hârikulâde bir Kur’ân işittik.’*” (Cinn, 72/1) <sup>42</sup>.

‘*İstemea*’ fiili, Kur’ân’da onaltı yerde geçer <sup>43</sup>. (Lâm ve ilâ ile) kulak vermek, dinlemek manasındadır <sup>44</sup>. Şu âyetlerde olduğu gibi : “*İçlerinden sana kulak verip (Kur’ân’ı) dinleyenler de vardır.*” (Yûnus, 10/42), “*Biz onların, seni dinlerken ne sebeple dinlediklerini, ... gayet iyi biliriz.*” (İsrâ, 7/47), “*Kur’ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size rahmet edilsin.*” (A’râf, 7/204) <sup>45</sup>.

#### 1.1.2.1.5. “*N e z e l e*” fiili

<sup>37</sup>) *İbn Kesîr*, I/82.

<sup>38</sup>) *İbn Kesîr*, I/369.

<sup>39</sup>) *Râgıb*, s.167 ; *Firûzâbâdî*, s.1634.

<sup>40</sup>) *Abdûlbâkî*, s.358-359.

<sup>41</sup>) *Firûzâbâdî*, s.943.

<sup>42</sup>) *Elmahlî*, VIII/5398.

<sup>43</sup>) *Abdûlbâkî*, s.944.

<sup>44</sup>) *Râgıb*, s.425 ; *Firûzâbâdî*, s.944.

<sup>45</sup>) *Beydâvî*, I/373.

'Nezele' fiili Kur'ân'da altı <sup>46</sup>, *Enzele* fiili altmıştan fazla <sup>47</sup>, *Nezele* fiili de yüz yetmişten fazla yerde geçer <sup>48</sup>. *Nezele* fiili, -bâ, alâ ve hü- ile inmek (hulûl) manasınadır. Masdarı '*Nuzûlen*' ve *Menzilen*' gelir <sup>49</sup>. Kur'ân'ın indirilişi bu fiille ifade edilmiştir. "Biz O (Kur'â)ı hak olarak indirdik ve O hak(ka bürünmüş) olarak inmiştir." (İsrâ, 17/105) <sup>50</sup>, "O (Kur'â)m, Rûhu'l-Emîn (yani Cebrâil) indirdi." (Şuarâ, 26/193) <sup>51</sup>, "İnanlar için hâlâ vakit gelmedi mi ki kalpleri Allah'ın zikrine ve inen Hak (Kur'ân)'a saygı dıysun ..." (Hadîd, 57/16) <sup>52</sup>.

*Enzele* fiili, indirmek, birini ağırlamak, misafir etmek manasınadır <sup>53</sup>. Kur'ân'da yüz yetmişten fazla yerde geçer <sup>54</sup>. Semâvî kitapların indirilmesi hususunda kullanılmıştır. "Allah, ... O peygamberlerle berâber gerçekleri içinde taşıyan Kitâb indirdi." (Bakara, 2/213), "Kitâb'ı sana O (Allah) indirdi." (Âl-i İmrân, 3/7), "Biz bu Kitâb'ı sana hak ile indirdik." (Zümer, 39/2).

*Nezele* fiili, Kur'ân'da altmıştan fazla yerde geçmekte olup <sup>55</sup>, '*Enzele*' fiili gibi indirmek manasınadır <sup>56</sup>. Ancak Tenzîl, İnzâl'den farklı olarak parça parça indirmek manasını taşır. Bu mana semâvî kitaplar içinde çoğunlukla Kur'ân'a tahsis edilmiştir. "(Allah) sana Kitâb (Kur'ân)'ı hak ile ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi." (Âl-i İmrân, 3/3), "Ey inananlar! Allah'a, Elçisine ve Elçisine indirdiği Kitâb (Kur'ân)'a ve daha önce indirmiş bulunduğu Kitâb'a inanın." (Nisâ, 4/136) <sup>57</sup>.

#### 1.1.2.1.6. "Setera" fiili

<sup>46</sup>) *Abdûlbâkî*, s.694.

<sup>47</sup>) *Abdûlbâkî*, s.695.

<sup>48</sup>) *Abdûlbâkî*, s.695-697.

<sup>49</sup>) *Fîrûzâbâdî*, s.1372.

<sup>50</sup>) *Neseî*, II/330.

<sup>51</sup>) *Beydâvî*, II/166 ; *İbn Kesîr*, III/336.

<sup>52</sup>) *Neseî*, IV/226.

<sup>53</sup>) *Râgıb*, s.799 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1372.

<sup>54</sup>) *Abdûlbâkî*, s.695-697.

<sup>55</sup>) *Abdûlbâkî*, s.694.

<sup>56</sup>) *Râgıb*, s.799 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1372.

<sup>57</sup>) Kur'ân parça parça indirilmiş, ondan önceki kitapların tümü bir defada indirilmiştir. *İbn Kesîr*, I/536.

'Setera' fiili, Kur'ân'da fiil olarak sadece bir yerde, ism-i mef'ûl olarak ise üç yerde geçer <sup>58</sup>. 'Sattare', satır satır yazmak, te'lif etmek, bir araya getirmek; alâ ile esâtir (öncekilerin masallarını) getirmek ; *Estara*, satıra önem vermemek, satırı terketmek, okumada hata etmek manasınadır. *Satr* ise, yazı, kitap, ağaç ve benzeri şeylerden sıra, dizi ; hat, yazı ; sürüden yaşıt hayvan ; kılıçla kesme manalarına gelir. Çoğulu 'Estâr, Sutûr, Estur', çokluk cem'i 'Esâtîr' gelir <sup>59</sup>.

Allah Teâlâ, Kur'ân'da kaleme ve kalemle yazdıklarına yemin etmektedir. "Nûn. Kaleme ve (meleklerin kalemle) yazdıklarına andolsun." (Kalem, 68/1) <sup>60</sup>. İbn Kesîr, âyetteki 'setara' fiili için üç mana nakletmektedir : Satır satır yazmak (*setara*), yazı ile yazmak (*ketebe*), (melekler) amel etmek (*amele*) <sup>61</sup>. Ayrıca Allâh Teâlâ, satır satır yazılmış Kitâb'a da yemin etmektedir. "Andolsun Tûr'a. Satır satır yazılmış Kitâb'a." (Tûr, 52/1-2). Levh-i Mahfûz'da bilgilerin kayıtlı olması da bu fiille ifade edilmektedir. "Bu, Kitâb'da yazılmıştır." (İsrâ, 17/58). Yani sabit kılınmış ve muhafaza edilmiştir <sup>62</sup>.

#### 1.1.2.1.7. "Alime" fiili

'Alime' fiili, bilmek, tanımak ; kendi hakkında bilgisi bulunmak ; işi sağlam yapmak, tamamlamak manalarına gelir <sup>63</sup>. Kur'ân'da *ilim* lafzı, görmek (Âl-i İmrân, 3/142 ; Tevbe, 9/16 ; Muhammed, 47/31), bizâtihi ilim (Nahl, 16/23 ; Enbiyâ, 21/110) ve izin (Hûd, 11/14) veçhiyle tefsîr olunur <sup>64</sup>.

Kur'ân'da kırk kûsür yerde geçen 'alleme' fiili <sup>65</sup>, on bir yerde kitabı öğretmek ile alakalıdır (Bakara, 2/129,151 ; Âl-i İmrân, 3/48,79,164 ; Nisâ, 4/113 ; Mâide, 5/110 ; En'âm, 6/91 ; Yâsîn, 36/69 ; Rahmân, 55/2 ; Cum'a, 62/2). *Alleme*, ilim öğretmek ve öğrenmek manasınadır <sup>66</sup>. Bazı âlimler demişlerdir ki, *ta'lîm*, manaları tasavvur için

<sup>58</sup> ) *Abdûlbâkî*, s.350.

<sup>59</sup> ) *Râgıb*, s.409 ; *Fîrûzâbâdî*, s.521.

<sup>60</sup> ) *Neseî*, IV/279.

<sup>61</sup> ) *İbn Kesîr*, IV/402.

<sup>62</sup> ) *Râgıb*, s.409.

<sup>63</sup> ) *Fîrûzâbâdî*, s.1471.

<sup>64</sup> ) Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve'n-Nezâir*, Haz., Ali Özek, İst., 1993, s.112.

<sup>65</sup> ) *Abdûlbâkî*, s.474-475.

<sup>66</sup> ) *Fîrûzâbâdî*, s.1472.

nefsi bilgilendirmektir. *Ta'lim*, - ilim öğrenenin kalbinde iz oluşsun diye - tekrarlama ve teksir ile hususiyet kazanmıştır <sup>67</sup>.

Kur'an'da semâvî kitap ve/veya kitapların öğretilmesi bu fille ifade edilmiştir. Şu âyetlerde olduğu gibi : "Rabbimiz, onlara kendi içlerinden, senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara Kitâb ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir elçi gönder." (Bakara, 2/129), "O'na Kitâb'ı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğretecek." (Âl-i İmrân, 3/48), "(Allah) Kur'an'ı öğretti." (Rahmân, 55/2).

#### 1.1.2.1.8. "E v h â" fiili

Kitap kavramıyla doğrudan alakalı olan bu fiil, Kur'an'da yetmişten fazla yerde geçer<sup>68</sup>. 'Evhâ', 'v-h-y' kökünden if'âl babından olup, -ilâ ile- birine bir şeyi göndermek, ilhâm etmek ; - *evhâ nefsühü*- içine korku düşmek manasındır. *Vahy* ise, işaret, yazı, yazılan şey, risâle, ilhâm, gizli söz, başkasına ilkâ edilen her şey, insanlarda ve diğer şeylerde meydana gelen ses manalarına gelir <sup>69</sup>. *Vahy*, Kur'an'da Cebrâil (a.s.)'ın peygamberlere indirdiği şey (Nisâ, 4/193 ; En'am, 6/19), ilhâm etmek (Mâide, 5/111 ; Nahl, 16/68), kitâb (yazı yazmak) (Meryem,19/1), emretmek (En'am, 6/112,121 ; Fussilet, 41/12), kavil (söz söylemek) (Zelzele, 99/59) olmak üzere beş vecih üzere tefsir olunur <sup>70</sup>. *Vayh*, Allah'ın enbiyâya ilkâ ettiği ilâhî kelimeye denir. Allah Teâlâ Şûrâ 51. âyette vahyin çeşitlerini zikretmiştir. Bu âyetin delâlet ettiği üzere *vahy*, ya zâtı görülüp algılanabilen bir elçi yani Cebrâil yoluyla (Şûrâ, 42/52), ya göz göze gelmeksizin sözü işitmekle – Mûsâ (a.s.)'ın Allah'ın kelâmını işitmesi gibi -, ya kalbe ilkâ ile <sup>71</sup>, ya ilhâm yoluyla (Kasas, 28/7), ya teshîr yani emrine ve hizmetine vermek yoluyla (Nahl, 16/68), ya da uykuda iken olur. Kur'an'da genel anlamda tüm peygamberlere (Enbiyâ, 21/25) ve özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verilen vahiyden (Yûnus, 10/15 ; Kehf, 18/110) söz edilir <sup>72</sup>. Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır : " *Sana vahyolmana uy ...* " (Yûnus, 10/109).

<sup>67</sup>) *Râgıb*, s.580. Alime mad.

<sup>68</sup>) *Abdûlbâkî*, s.746-747.

<sup>69</sup>) *Râgıb*, s.858 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1729.

<sup>70</sup>) *Mukâtil b. Süleyman*, s.69.

<sup>71</sup>) *Râgıb*, s.858.

<sup>72</sup>) *Râgıb*, s.858 ; Osman Keskioglu, *Nüzulünden İtibaren Kur'an'ı Kerim Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 1989, s.25.



### 1.1.2.1.9. “N e s e h a “ fiili

‘Neseha’ fiili, Kur’ân’da iki yerde geçer <sup>73</sup>. *Nesh*, güneşin gölgeyi, gölgenin güneşi ve yaşlılığın gençliği gidermesi gibi bir şeyi onu takip eden bir şeyle gidermek, değiştirmek, iptal etmek, silmek ve yerine bir şey ikâme etmek anlamlarına gelir. *İstinsâh* ise, bir şeyin nüshasını çıkarmak, kopyasını çıkarmak manasınadır. *Nesh*’den bazen izâle, bazen isbât anlaşılır. Bazen de her iki mana anlaşılır. *Neshu’l-kitâb*, bir hükümün kendisinden sonra gelen bir hükümle kaldırılmasıdır ki <sup>74</sup>, bu neshin fikhî manasıdır. *Neshu’l-kitâb*, aynı şekilde, bir kitabın mücerret şekliye olduğu gibi başka bir kitaba aktarılması yani kopyalanmasıdır. “ *Çünkü biz, yaptıklarımızı yazıyorduk* <sup>75</sup>.” (Câsiye, 45/29) âyetinde olduğu gibi, bazen *Nesh* lafzı ile *istinsâh* manası murad edilir <sup>76</sup>.

### 1.1.2.1.10. “R a k a m e “ fiili

Rakm, iri çizgi (hatt) anlamına gelir. Harfleri, v.b. alâmetleri ile birlikte yazmak mânasında olduğu da söylenir. ‘*Kitâbün merkûm*’ ifadesi her iki manaya da hamledilebilir (Mutaffifin, 83/9,20). Kehf sûresi dokuzuncu âyette geçen ‘*Rakîm*’ kelimesi hakkında bir yerin adı, veya Ashâb-ı Kehf’in isimlerinin yazıldığı taş (kitâbe) denilmiştir <sup>77</sup>. Ayrıca Eyle’nin yakınındaki bir vadi (İbn Abbâs), Ashâb-ı Kehf’in köpeğinin ismi olduğu şeklinde rivâyetler vardır <sup>78</sup>. *Celâleyn* tefsirinde *Rakîm*, üzerinde isimlerinin yazıldığı levha olarak açıklanmaktadır <sup>79</sup>. Anlaşılan o ki, *Rakîm*, Ashâb-ı Kehf’in isimlerinin ve yaşadıkları olayların yazılı olduğu kitâbedir.

### 1.1.2.2. ‘Kitap’la dolaylı olarak alakalı fiiller

<sup>73</sup>) Bakara, 2/106 ; Hacc, 22/25.

<sup>74</sup>) Bakara, 2/106.’da olduğu gibi.

<sup>75</sup>) *Taberî*, XXV/156 ; *Beydâvî*, II/390 ; Neseî, ise ‘yazıyorduk’ lafzı için; ‘*Bu, kitaptan bir şeyi diğerine aktarmak değildir. Bilakis, manası tesbit ederiz, kaydederiz*’ demektedir. *Neseî*, IV/138.

<sup>76</sup>) *İbn Fâris*, V/424 ; *Cevherî*, I/433 ; *Rûğib*, s.801 ; *Fîrûzâbâdî*, s.334.

<sup>77</sup>) *Fîrûzâbâdî*, s.326.

<sup>78</sup>) Celâleddin Suyûtî, *Müflimâtü’l-Akrân fî Mübhemâti’l-Kur’ân*, Tahrîr ve Ta’lik : Muhammed İbrâhim Selîm, Kahire, 1407/1987, s.94-95.

<sup>79</sup>) *Celâleyn*, s.381.



#### 1.1.2.2.1. “*Sarrefe*” fiili

‘*S-r-f*’ kökünden olan *sarrefe* fiili, Kur’ân’da on üç yerde geçmekte olup, dört yerde kitap lafzıyla ilgili olarak zikredilmektedir (İsrâ, 17/41,89 ; Kehf, 18/54 ; Tâhâ, 20/113). ‘*Tasrîf*’, Kur’ân âyetlerini açıklamak ; dirhemleri veya satılık malları infâk etmek ; söz üretmek ; rüzgarları bir yönden diğerine çevirmek ; şarabı katıksız içmek ; birini bir işten çevirmek, döndürmek manalarına gelir <sup>80</sup>. Kur’ân’da bulut ve rüzgarların çevrilmesi (Bakara, 2/164), âyetlerin açıklanması (Ahkâf, 46/27) bu fiil ile mezkûrdur <sup>81</sup>.

Allah Teâlâ Kur’ân’da her türlü misâli açıklamıştır (*tasrîf*) (Kehf, 18/54). Buyurdu ki : “*Andolsun biz bu Kur’ân’da her çeşit misâli türlü biçimlerde açıkladık.*” (Kehf, 18/54)<sup>82</sup>. Bu ve benzeri âyetler, Kur’ân’da yirmi küsur yerde daha geçmektedir <sup>83</sup>.

#### 1.1.2.2.2. “*Ferrate*” fiili

‘*Ferreta*’ fiili ‘*Tef’îl*’ bâbından olup, bir şeyi eksik bırakmak ; ihmalkâr ve ağır davranmak ; bir konuda aczini ifade etmek ; - ilâ ile - elçi göndermek ; birini terketmek ; önde olmak ; birini aşırı şekilde medhetmek ; Allah birini kerîh gördüğü şeyden uzaklaştırmak manalarına gelir. Kur’ân’da sadece En’âm 38. âyette kitâb lafzıyla alakalı olarak gelmiş ve bu âyette Allah Teâlâ, Kitâb yani Kur’ân <sup>84</sup>, veya Levh-i Mahfûz’da hiçbir şeyi eksik bırakmadığını ifade etmektedir <sup>85</sup>.

#### 1.1.2.2.3. “*Ahsâ*” fiili

‘*Hasâ*’ fiilinin İf’âl babı olan ‘*Ahsâ*’ fiili, Kur’ân’da iki yerde kitap lafzıyla alakalı olarak geçer (Kehf, 18/49 ; Nebe’, 78/29). Bir şeyin sayısını bilmek, elde etmek ;

<sup>80</sup> ) *Fîrûzâbâdî*, s.1068.

<sup>81</sup> ) *Rûgîb*, s.482.

<sup>82</sup> ) *İbn Kesîr*, III/89 ; *Celâleyn*, s.388.

<sup>83</sup> ) *Abdülbâkî*, s.418-419.

<sup>84</sup> ) *Beydâvî*, I/300 ; *İbn Kesîr*, II/124.

<sup>85</sup> ) *Beydâvî*, I/300 ; *Celâleyn*, s.167.

hesaplamak <sup>86</sup>, tek tek saymak, hıfzetmek, idrâk etmek <sup>87</sup>, yazmak manalarına gelir <sup>88</sup>. Kitâb yani amel defteri insanların yaptığı küçük büyük her şeyi kaydeder ve hesap günü bunları sayıp döker (Kehf, 18/49).

Bunlardan başka – öncekiler kadar sık geçmeyen - Kur'ân'da kitap kavramıyla dolaylı olarak alakalı fiilleri şöyle sıralayabiliriz : *Beyyene* <sup>89</sup> (açıklamak, tarif etmek <sup>90</sup>) ; *fassale* <sup>91</sup> (açıklamak <sup>92</sup>) ; *derese* <sup>93</sup> (okumak <sup>94</sup>) ; *istenseha* <sup>95</sup> (yazmak <sup>96</sup>) ; *edrâ* <sup>97</sup> (bilmek, idrâk etmek, kavramak <sup>98</sup>, haber vermek <sup>99</sup>) ; *câe* <sup>100</sup> (gelmek, -bâ ile- getirmek <sup>101</sup>) ; *etâ* <sup>102</sup> (gelmek <sup>103</sup>) ; *tekavvele* <sup>104</sup> (sözünü yalan olarak icat etmek <sup>105</sup>, iftirâ etmek <sup>106</sup>) ; *harrefe* <sup>107</sup> (sözünü değiştirmek <sup>108</sup>, tahrîf etmek <sup>109</sup>) ; *levâ* <sup>110</sup> (dili eğip bükme <sup>111</sup>) ; *keteme* <sup>112</sup> (gizlemek <sup>113</sup>) ; *enkeru* <sup>114</sup> (inkâr etmek <sup>115</sup>) ; *keferu* <sup>116</sup> (inkâr etmek, örtmek,

<sup>86</sup>) *Râgûb*, s.240.

<sup>87</sup>) *Fîrûzâbâdî*, s.1645.

<sup>88</sup>) *Taberî*, XXX/16 ; *Nesefî*, IV/327 ; *İbn Kesîr*, III/86.

<sup>89</sup>) Bakara, 2/159 ; Âl-i İmrân, 3/187 ; Mâide, 5/15 ; Nahl, 16/64.

<sup>90</sup>) *Râgûb*, s.157 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1526.

<sup>91</sup>) A'râf, 7/52 ; Hüd, 11/1 ; Fussilet, 41/3,44.

<sup>92</sup>) *Taberî*, VIII/203 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1347.

<sup>93</sup>) Âl-i İmrân, 3/79 ; En'âm, 6/105 ; A'râf, 7/169 ; Sebe', 34/44 ; Kalem, 68/37.

<sup>94</sup>) *Râzî*, VIII/124 ; *İbn Kesîr*, II/154 ; *Fîrûzâbâdî*, s.701.

<sup>95</sup>) Câsiye, 45/29.

<sup>96</sup>) *Taberî*, XXV/156 ; *Fîrûzâbâdî*, s.334.

<sup>97</sup>) Şûrâ, 42/52.

<sup>98</sup>) *Taberî*, XXV/46 ; *Râgûb*, s.312 ; *İbn Kesîr*, IV/124.

<sup>99</sup>) *Fîrûzâbâdî*, s.1655.

<sup>100</sup>) Bakara, 2/89 ; Âl-i İmrân, 3/184 ; Mâide, 5/15 ; En'âm, 6/91,157 ; A'râf, 7/52 ; Yûnus, 10/94 ; Fâtır, 35/25 ; Fussilet, 41/41.

<sup>101</sup>) *Râgûb*, s.212 ; *Fîrûzâbâdî*, s.46.

<sup>102</sup>) Yûnus, 10/15 ; İsrâ, 17/88 ; Kasas, 28/49 ; Saffât, 37/157 ; Ahkâf, 46/4.

<sup>103</sup>) *Râgûb*, s.60 ; *İbn Kesîr*, III/61 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1624.

<sup>104</sup>) Hâkka, 69/44.

<sup>105</sup>) *Fîrûzâbâdî*, s.1358.

<sup>106</sup>) Celâleyn, s.764.

<sup>107</sup>) Bakara, 2/75 ; Nisâ, 4/46 ; Mâide, 5/41.

<sup>108</sup>) *Fîrûzâbâdî*, s.1033.

<sup>109</sup>) *Râgûb*, s.228.

<sup>110</sup>) Âl-i İmrân, 3/78.

<sup>111</sup>) *Râgûb*, s.752 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1716 ; *Elmalik*, II/1139.

<sup>112</sup>) Bakara, 2/146,159,174 ; Âl-i İmrân, 3/71,187.

<sup>113</sup>) *Râgûb*, s.702 ; *Beydâvî*, I/97 ; *İbn Kesîr*, I/413 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1488.

<sup>114</sup>) R'ad, 13/36.

<sup>115</sup>) *Taberî*, XIII/164 ; *Râgûb*, s.823 ; *Nesefî*, II/252.

<sup>116</sup>) Bakara, 2/85,89,121 ; Âl-i İmrân, 3/19,70,72,98,101 ; Nisâ, 4/136,140 ; En'âm, 6/89 ; Hüd, 11/17 ; Fussilet, 41/41.

gizlemek<sup>117</sup>) ; *saddeka*<sup>118</sup> (*tasdik etmek*<sup>119</sup>) ; *âmane*<sup>120</sup> (*îman etmek, tasdik etmek*<sup>121</sup>).

### 1.1.3. Kitap'la birlikte kullanılan kelimeler ve bu lafızla olan alakaları

#### 1.1.3.1. Hikmet

Kur'ân'da yirmi yerde geçen hikmet lafzı kitap lafzıyla birlikte on yerde zikredilmiştir<sup>122</sup>. On sekiz yerde mârife, iki yerde nekra olarak gelmektedir<sup>123</sup>. Hikmet, ilim, idrâk etme, icâd etme, adalet, hilm, nübüvvet, hakîm söz, hak, Kur'ân ve İncil manalarına gelir<sup>124</sup>. Masdar olması bakımından, kötülükleri ortadan kaldırmak, iyilikleri elde etmek manası vardır. Hikmet Allâh hakkında, her şeyi bilmesi ve son derece muhkem ve yerli yerince yaratmasıdır. Bu nedenledir ki, Allâh Teâlâ kendisini Hakîm ile tesmiye etmiştir<sup>125</sup>. Ve Allâh, hükmedenlerin en güzel hükmedenidir<sup>126</sup>. Allâh Teâlâ kendisini hakîm ile vâsfettiği gibi, yüce kitap Kur'ân'ı da hikmet ile vâsfetmiştir<sup>127</sup>. Zira Kur'ân, hikmeti içermektedir<sup>128</sup>. İnsan hakkında ise, varlıkları bilmek ve hayır işler yapmaktır. Kur'ân'da Lokmân (a.s.)'ın kendisiyle vâsfedildiği şey, işte budur (Lokmân, 31/12)<sup>129</sup>. Kur'ân, hikmeti hayr-ı kesîr olarak anar. " *Allâh, hikmeti dilediğine verir. Ve kendisine hikmet verilen, bitip tükenmez hayra sahip kalmıştır.*" (Bakara, 2/269), " *Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir.*" (İsrâ, 17/39) âyetinde belirtildiği üzere, Kur'ân ve diğer tüm İlâhî Kitapların sunduğu bilgi hikmettir. Âl-i İmrân 3/164. âyette Allâh (c.c.) ' *kitâb*' ile şeriatın zahirine, ' *hikmet*' ile de şeriatın güzellikleri, sırları, illetleri ve faydalarına işaret ettiğini müşahade etmekteyiz<sup>130</sup>. Allâh Teâlâ, insanları

<sup>117</sup>) *Rûğub*, s.714 ; *Fîrûzâbâdî*, s.605.

<sup>118</sup>) Tahrîm, 66/12.

<sup>119</sup>) *Taberî*, XXVIII/181 ; *Rûğub*, s.480 ; *Nesefî*, IV/272 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1162 ; *Elmalûh*, VIII/171.

<sup>120</sup>) Bakara, 2/85,121,177,285 ; Âl-i İmrân, 3/72,119,199 ; Nisâ, 4/47,136 ; Mâide, 5/59 ; En'âm, 6/92 ; Hûd, 11/17 ; Ra'd, 13/1 ; Kasas, 28/52 ; Ankebût, 29/46-47 ; Sebe', 34/31 ; Şûrâ, 42/15.

<sup>121</sup>) *Rûğub*, s.91 ; *İbn Kesîr*, I/115 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1518.

<sup>122</sup>) Bakara, 2/129,151,231 ; Âl-i İmrân, 3/48,81,164 ; Nisâ, 4/54,113 ; Mâide, 5/110 ; Cum'a, 62/2.

<sup>123</sup>) bkz. *Abdûlbâkî*, s.213-214. Hikmet mad.

<sup>124</sup>) Cürçânî, *et-Târifât*, Th. ve Ta'lik Eden : Abdurrahmân Amîre, Beyrût, 1407/1987, s.124 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1415 ; *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, I/166.

<sup>125</sup>) Enâm, 6/73.

<sup>126</sup>) Tîn, 95/8.

<sup>127</sup>) Lokmân, 31/2 ; Yâsîn, 36/2.

<sup>128</sup>) Yûnus, 10/1.

<sup>129</sup>) *Rûğub*, s.249.

<sup>130</sup>) *Rûzî*, IX/82.

kendi yoluna çağırırken, hikmet ve güzel sözle çağırmayı emretmektedir <sup>131</sup>. Bu sebeptendir ki, İslâmın ana davet metodu, hikmet ve güzel sözle çağırmaktır.

Hikmet en genel anlamda fayda, yarar ve ihkâm anlamlarından dolayı her güzel bilginin ve her faydalı işin ismi olmuştur. Hem ilim, hem iş yapma hikmetin en esaslı manasını teşkil eder. Bütün bunlardan dolayı hikmet kelimesi, sözde ve fiilde doğruya isâbet, hakla bâtili birbirinden ayırmak, bilgi ve iş, nazarı ve amelî ilim, anlayış, varlıkların önündeki manayı anlamak, Allâh'ın emirlerini anlamak, icâd etmek, varlık düzeninde her şeyi yerli yerince koymak, güzel ve doğru işlere yönelmek, Allâh'ın ahlâkı ile ahlaklanmak, Allâh'ın emirlerini düşünmek ve ona uymak, Allâh'a boyun eğmek, doğru ve hızlı karar verebilmek, rûhların sukûn ve güvenliğinin son durağı, sebepsiz işâret, bütün hallere hakkı tanık tutmak, din ve dünya düzeni, ledünnî ilim, ilhâmın oluşması için sırrı saklamak, eşyanın hakikatlerini bilmek, Nübüvvet, müteşâbih âyetler, Kur'ân'ın öğütleri, Kur'ân'da mücmel olarak zikredilenler, ince sırları ile Kur'ân ve Sünnet anlamlarına gelmektedir <sup>132</sup>. Taberî ve Kurtubî hikmet için, 'bilinmesi ancak Hz. Peygamberin beyânı ile anlaşılacak olan Allâh'ın hükümlerini bilmek ve öğrenmektir' derken <sup>133</sup>, Râzî'de 'hikmet', kitâbın içermediği açıklanmış taklidler ile gelen vahiydir' demektedir <sup>134</sup>. Bundan başka bazı filozofların 'hikmet'i, - isâbetli bir anlayış olmamakla birlikte - 'beşerî tâkat miktarınca ilâha benzemek' şeklinde anladıkları da rivayet olunmaktadır <sup>135</sup>.

### 1.1.3.2. Nübüvvet

Kur'ân'da beş yerde "Kitap"la birlikte zikredilmektedir <sup>136</sup>. Hepsi mârifedir. Üç yerde önce Kitap, sonra hükm ve nübüvvet sırasıyla gelmiştir. İki yerde ise önce nübüvvet sonra Kitap zikredilmiştir. Nübüvvetin geçtiği her yerde mutlaka kitap da zikredilmiştir

<sup>131</sup>) Nahl, 16/125.

<sup>132</sup>) *Mukâtil b. Süleyman*, s.28-29 ; *Taberî*, I/557 ; *Râzî*, IV/73 ; VIII/59 ; XII/133 ; XXX/3 (karışık olarak) ; *Kurtubî*, II/89 ; *Beydâvî*, I/87,124,188,219 ; *İbn Kesîr*, I/175,266,401 ; *Celâleyn*, s.55,90,363,541,600,653 ; *Cürcânî*, s.124 ; III/89-91, VI/275 ; *Elmahh*, I/496 ; Halil el-Cürr, *Larousse el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadîs*, Paris, 1973, s.458.

<sup>133</sup>) *Taberî*, I/557 ; *Kurtubî*, III/104.

<sup>134</sup>) *Râzî*, VIII/130.

<sup>135</sup>) *Râzî*, IV/73.

<sup>136</sup>) bkz., Âl-i İmrân, 3/78 ; Enâm, 6/89 ; Ankebût, 29/27 ; Câsiye, 45/16 ; Hadîd, 57/26.

<sup>137</sup>. Nübüvvet, peygamberlik mevki ve makamıdır <sup>138</sup>. Nebînin kitap ve şeriat sahibi olmasıyla kemâle eren Nübüvvet <sup>139</sup>, Allah ile kullarından akıl sahipleri arasındaki elçiliktir. Nübüvvet, Yaratıcı ile insan arası haber iletişim ilâhî aktivitelerin en belirginlerinden birisidir. Nübüvvetin biri genel, diğeri özel olmak üzere iki çerçevesi vardır <sup>140</sup>. Genel çerçeve Allah'ın insanla diyalogudur ki, bu sürekli. Özel anlamda Nübüvvet, kurumsal peygamberliktir ki, ilkinin aksine bu nübüvvet, son nebî Hz. Muhammed (s.a.v.)'in insanlık için son peygamber olarak gönderilişiyle bitmiştir.

### 1.1.3.3. Hüküm

Kur'ân'da otuz yerde geçen hüküm lafzı, yirmi iki yerde marife, sekiz yerde nekra olarak gelmiştir. Hüküm lafzının kitap lafzıyla geçtiği her yerde <sup>141</sup>, nübüvvet de zikredilmiştir. Ve kitap, hüküm, nübüvvet sırası gözetilmiştir <sup>142</sup>. Hüküm lafzı, 'hakame' filinden gelmektedir ki, hüküm ve karar vermek manasındadır (Nisâ, 4/58) . Hüküm de, hüküm, karar, kader, bir işi başka bir işe isnâd etme ve bir şeyi mevziine koyma anlamındadır <sup>143</sup>.

Hüküm kelimesini, kitap lafzı ile birlikte geçtiği Âl-i İmrân (3/79)'da Taberî hikmeti ayırdetme olarak açıklarken <sup>144</sup>, Râzî tüm müfessir ve lugatçilerin buradaki hikmetten maksadın ilim olduğunda ittifak ettiklerini zikretmektedir <sup>145</sup>. Hüküm, En'âm (6/89)'da hikmet, hükümlerlik <sup>146</sup>, ilâhî kitabı anlayış ve içindeki hükümleri bilmek, dindeki derin bilgi <sup>147</sup>, ve hakkın gerektirdiği üzere işi ayırdetmek olarak tefsir edilmiştir <sup>148</sup>. Câsiye

<sup>137</sup>) bkz. *Abdûlbâkî*, s.687. Nübüvvet mad.

<sup>138</sup>) *Râgıb*, s.789 ; *Beydâvî*, I/310 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1722 ; *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, II/250.

<sup>139</sup>) *Râzî*, XXIX/245.

<sup>140</sup>) Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, İst., 1997, s.400.

<sup>141</sup>) Âl-i İmrân, 3/79 ; En'âm, 6/89 ; Câsiye, 45/16.

<sup>142</sup>) *Abdûlbâkî*, s.213.

<sup>143</sup>) *Râgıb*, s.248 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1415 ; *Cürcânî*, s.125 ; *Elmalılı*, II/915 ; *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, I/165.

<sup>144</sup>) *Taberî*, III/324.

<sup>145</sup>) *Râzî*, VIII/122.

<sup>146</sup>) *Elmalılı*, III/1973.

<sup>147</sup>) *Taberî*, XXV/146 ; *Kurtubî*, IV/78 ; Suat Yıldırım, *Fâtîha ve En'âm Sûrelerinin Tefsiri*, İzmir, 1993, s.162.

<sup>148</sup>) *Beydâvî*, I/310.

(45/16)'da ise hükm, amelî ve nazarî hikmet, husûmetleri ayırdetmek <sup>149</sup>, kitabı anlamak ve kitapta inmeyen sünnetleri bilmek anlamındadır <sup>150</sup>.

Kur'ân'da 'kitâb – hükm – nübüvvet' dizilişi bizlere şu nükteyi vermektedir : Nebîye önce semâvî kitâb verilir, sonra Nebînin aklında bu kitâbı fehm yani anlayış oluşur. İşte buna Kur'ân'da hükm veya hikmet ile işaret edilmiştir. Daha sonra bu kitâbı anlama hasıl olunca, Nebî bunları insanlara tebliğ eder ki, bunun adı da nübüvvetir <sup>151</sup>.

Hüküm verme, Kur'ân'a göre ancak Allâh'a mahsustur (En'âm, 6/57 ; Yûsûf, 12/40,67). Ve Allâh, hükmedenlerin en güzel hükmedenidir <sup>152</sup>. Bu sebeptendir ki, kendisini Hakîm ile vasfetmiştir <sup>153</sup>. Yüce Kitabımı da "arapça bir hükm" olarak son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirmiştir <sup>154</sup>. Ve Allâh'ın indirdiği kitaplarla hüküm verilir.

#### 1.1.3.4. Mizân

Kur'ân'da dokuz yerde – hesaba çekene itibarla - müfred, yedi yerde - hesaba çekilenlere itibarla - cem'i olarak geçer. Müfred ve cem'i olarak geldiği yerlerde, hep marife alarak gelmiştir. Cem'i olarak geldiği her yerde *Mizân*, kıyâmet günü amellerin tartılacağı terazi anlamına kullanılmıştır <sup>155</sup>. *Vezn*, ağırlık birimi, *Mizân* da tartı âletidir. Çoğulu, *Mevâzîn* gelir. *Mizân* mecâzen, adâlet ve şeriata itlâk olunur <sup>156</sup>. " *Kitabı ve mizân (adâlet)i hak olarak indiren Allâh'tır.*" (Şûrâ, 42/17) <sup>157</sup>, " *Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizan (adalet)i indirdik* <sup>158</sup>." (Hadîd, 57/25) <sup>159</sup>. Elmalılı, bu

<sup>149</sup>) *Beydâvî*, II/388.

<sup>150</sup>) *Taberî*, XXV/146.

<sup>151</sup>) *Râzî*, VIII/122.

<sup>152</sup>) *Tîn*, 95/8.

<sup>153</sup>) *Mümtehine*, 60/10.

<sup>154</sup>) *R'ad*, 13/37.

<sup>155</sup>) *Abdülhâkî*, s.750.

<sup>156</sup>) *Râgıb*, s.868 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1597 ; *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, II/334.

<sup>157</sup>) *Taberî*, XXV/20 ; *Beydâvî*, II/361 ; *Elmalılı*, VI/4233.

<sup>158</sup>) Cebrâil (a.s.)'m mizânla yeryüzüne indiği ve onu Nûh (a.s.)'a verdiği rivayet olunmaktadır. Râzî, ye göre 'inzâl'den maksad, yukardan aşağıya indirme değil, inşa yani yaratma, biçim verme, şekillendirmedir. *Râzî*, XXIX/242.

<sup>159</sup>) *Taberî*, XXVII/236.



âyet (Hadîd, 57/25) için şu yorumu yapmaktadır : Âyette geçen kitaptan maksat, kitap cinsidir. Mîzân da bilinen terazi demektir. Ki mîzân'ın indirilmesi, Allâh tarafından beşerin bilgisine sunulması, ilham ile bildirilmesi, çalışma ve kullanımının öğretilip emrolunmasıdır. Burada mîzânın hukûkî, sosyal ve siyâsî dengeyi tayin eden adalet ölçüsü manasına alınması daha uygundur <sup>160</sup>.

Velhasıl Mîzân hakkında iki görüş vardır: Birincisi, mîzânın tartı âleti olduğudur ki <sup>161</sup>, insanların yaptıkları işler, âhirette bununla tartılacaktır. Tartılan şey, ya kişinin amelleridir, ya da amellerin yazıldıkları sayfalar yani amel defterleridir. İkincisi ise, mîzândan maksat, adâlet ve hükümdür. Allâh adâlet sâhibidir ve Allâh'm adâleti aslâ şaşmaz. Allâh kâinâtı hak ile ve adâlet ve denge ile yaratmıştır. Kâinâta, her şeye bir denge ve adâlet hâkimdir. Yaşanan dünyada her ne kadar adâlet ve denge gerçekleşmese de, İlâhî adâletin gerçekleşeceği bir âlem daha vardır. O da âhirettir. Ve Allâh, adâletini âhirette mutlaka gösterecektir.

Allâh Teâlâ, insanlara adâlet ölçülerine göre adâleti yerine getirsinler diye, elçileri vasıtasıyla kitap ve mîzân (adâlet)i indirmiştir. Zira kitap ilmin, mîzân adâletin sembolüdür. Bundan dolayı Allâh (c.c), Hadîd 25. âyette kitap ve mîzânı birlikte zikretmiştir ki ; 'kitâb', Allâh'm Kur'ân'da adâlet ve insafi gerektiren hükümlerden zikrettiklerine işaretir ve 'mîzân' da, adâlet ve insaf üzerine kurulu bu hükümlere insanları yönleltmeye/sevketmeye işaretir <sup>162</sup>.

### 1.1.3.5. Furkân

Kur'ân'da yedi yerde geçer <sup>163</sup>. Furkân, ayırdetme manasındaki 'fereka' fiilinden gelir. Ancak furkân lafzı, masdar değil isimdir. Furkân, hak ile bâtılın arasını ayırdetme, Kur'ân, zafer, galibiyet, delil, sabah veya seher vakti, sibyan, tevrât ve denizin yarılması

<sup>160</sup> ) *Elmalılı*, VII/4756.

<sup>161</sup> ) En'âm, 6/152 ; A'râf, 7/85 ; Hûd, 11/84,85 ; Rahmân, 55/8-9.

<sup>162</sup> ) *Rûz*, XXIX/242.

<sup>163</sup> ) *Abdûlbâkî*, s.517 Furkân mad.

manalarına gelir <sup>164</sup>. Cürcânî'ye göre ise Furkân, hakla bâtılın arasını ayıran tafsîlî ilimdir <sup>165</sup>.

Kur'ân'dan da anlaşılacağı üzere Furkân, Kur'ân'm bir vasfı olduğu gibi <sup>166</sup>, bütün semâvî kitapların da vasfıdır <sup>167</sup>. Zira hepsi hakla bâtılı, küfür ile imânı, helâl ile haramı ayırdetmektedirler (Âl-i İmrân, 3/4). Bu mânâ iledir ki, Furkân Kur'ân'm özel lakabı olmuştur. Bakara sûresi elli üçüncü âyette kitap ile birlikte zikredilen Furkân'm, ya Tevrât'm sıfatı <sup>168</sup>, ya Mûsâ (a.s.)'m mucizeleri, ya helalle haramın arasını ayırdeden şeriat <sup>169</sup>, ya Tevrât'taki şer'i hükümler, ya Tevrât'm dışındaki mucizeler, ya da bir zafer ve ferah olması ihtimal dahilindedir. Ancak Elmalılı tefsirinde, buradaki furkân'dan murâd, 'Hz. Mûsâ (a.s.)'a verilen kitabdan başka, bir kudret ve hakimiyet' olarak anlamının daha münasip olacağını ifade etmektedir <sup>170</sup>. Âl-i İmrân 4. âyetindeki Furkân'dan, Taberî ve Râzî'nin de tercih ettiği gibi <sup>171</sup>, Kur'ân'm kastedilmediği kanaatindeyiz. Zira Âl-i İmrân 3. âyette, kitâb ile Kur'ân kastedilmiştir. İkinci bir kez, Kur'ân'ı Furkân lafzı ile tekrar etmeğe gerek yoktur. Tekrar da ise bir fayda yoktur. O halde Furkân'dan murâd, Kur'ân değildir. Râzî, bu âyetteki furkânın 'Allâh'm Tevrât, İncil ve Kur'ân'ı indirirken bunlarla birlikte indirdiği mucizeler' olduğu kanaatinde <sup>172</sup>.

### 1.1.3.6. Tevrât

Kur'ân'da on sekiz yerde geçer. Hepsinde mârifet olarak gelmiştir. İki yerde ise Kitap ile birlikte zikredilmiştir (Âl-i İmrân, 3/48 ; Mâide, 5/110) <sup>173</sup>. *Tevrât*'ın Arapça kökenli olup, *el-verâ'* dan geldiği ifade edilse de <sup>174</sup>, gerçekte İbranca bir kelime olup, şeriat ve kânun anlamındaki *Tora*'nın Arapça okunuşudur <sup>175</sup>. Tevrât, önceki semâvî kitapların

<sup>164</sup>) *Râgıb*, s.633 ; *Firâzâbâdî*, s.1183.

<sup>165</sup>) *Cürcânî*, s.213.

<sup>166</sup>) *Furkân*, 25/1.

<sup>167</sup>) Bakara, 2/53 ve Enbiyâ, 21/48. âyetler bize bu fikri vermektedirler.

<sup>168</sup>) *Taberî*, I/285.

<sup>169</sup>) *Beydâvî*, I/148.

<sup>170</sup>) *Elmahlî*, II/1020.

<sup>171</sup>) *Taberî*, III/167 ; *Râzî*, VII/174.

<sup>172</sup>) *Râzî*, VII/174.

<sup>173</sup>) *Abdülbâkî*, s.158. Tevrât mad.

<sup>174</sup>) *Râgıb*, s.168 ; *İbn Manzûr*, XV/389 ; *Zebîdî*, X/389.

<sup>175</sup>) *Zebîdî*, X/389 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/8.



sadece bir bölümü olan *Kitâb-ı Mukaddes*'in 30 sıfırlı Eski Ahit kısmının ilk beş bölümünden ibarettir. Bu bölümler de, 50 bablı Tekvîn, 40 bablı Çıkış, 27 bablı Levililer, 36 bablı Sayılar ve 34 bablı Tesniye'dir <sup>176</sup>.

Kur'ân'a göre *Tevrât*, Allâh'ın Hz. Mûsâ (a.s.)'a, kavmine tebliğ etmesi için topluca indirdiği kitabın adıdır <sup>177</sup>. Bir kitapta olması gereken en güzel hususları kendisinde bulundurmaktadır <sup>178</sup>. Din konusunda kendisine ihtiyaç duyulan helâl ve haram her şeyi açıklayıcı <sup>179</sup>, insanların ayrılığa düştükleri dîni hususlarda hüküm vericidir <sup>180</sup>. *Tevrât*, insanları hakikat nûruyla aydınlatıcı bir 'Nûr' <sup>181</sup>, akıl sahipleri için bir öğüt, hatırlatma <sup>182</sup>, İsrâil oğullarının doğru yolu bulmalarını sağlayan bir kılavuz <sup>183</sup>, ve dalâlet karanlığından aydınlığa götüren bir rahmettir <sup>184</sup>. *Tevrât*, Allâh'ın bir beyânı, O'nu benimseyen, tasdik eden ve içindekilerle amel eden için bir himayedir <sup>185</sup>. Bu yüzdendir ki, Allah (c.c.) Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır : “ O (koruna) nlar ki *Kitâba sınıksı sarılırlar ve namazı kalarlar ; elbette biz, iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz* <sup>186</sup>.” (A'raf, 7/170).

Ne var ki, *Tevrât*, Hz. Mûsâ (a.s.)'ın vefatından sonra Yahudi hahamlar tarafından yazılmış, Hz. Mûsâ (a.s.)'ın bizzat yazdırdığı ifade edilen şehadet levhaları kaybolmuştur. Bu nedenledir ki, biz Müslümanlar, *Tevrât*'a tafsîlî olarak değil, icmâlî olarak iman ediyoruz <sup>187</sup>. Dolayısıyla günümüzdeki mevcut *Tevrât*'ı ibâdet kastıyla okumak ve içindekilerle amel etmek artık geçerli değildir <sup>188</sup>.

### 1.1.3.7. İncil

<sup>176</sup> ) *Kitâb-ı Mukaddes*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1997, s.1.

<sup>177</sup> ) Âl-i İmrân, III/3.

<sup>178</sup> ) Delili, En'âm, 6/154. âyette bahsedilen husustur. *Râzî*, XIV/5 Kelbî'den.

<sup>179</sup> ) En'âm, 6/154 ; *Taberî*, VIII/92 ; *Beydâvî*, I/328 Katâde'den ; *İbn Kesîr*, II/183.

<sup>180</sup> ) Bakara, 2/23,213 ; Âl-i İmrân, 3/4 ; Mâide, 5/43 ; *Taberî*, II/337, III/166.

<sup>181</sup> ) *Râzî*, XIII/82.

<sup>182</sup> ) A'raf, 7/145 ; Mü'min, 40/54 ; *Taberî*, XXIV/76.

<sup>183</sup> ) Âl-i İmrân, 3/4 ; Mâide, 5/44 ; En'âm, 6/91,154 ; İsrâ, 17/2 ; Mî'minûn, 23/49 ; *Râzî*, XXIII/103.

<sup>184</sup> ) En'âm, 6/154 ; Hûd, 11/17 ; Ahkâf, 46/12.

<sup>185</sup> ) *Taberî*, III/166 Katâde'den naklen.

<sup>186</sup> ) Bu âyette geçen '*Kitâb*', Hz. Mûsâ'nın getirdiği *Tevrât*'tır. (İbn Zeyd) *Taberî*, IX/108 ; *Râzî*, XV/48 ; *Beydâvî*, I/366.

<sup>187</sup> ) *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, I/103 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/9.

<sup>188</sup> ) *Râzî*, IV/35.

Kur'ân'da on iki yerde geçen İncil lafzının hepsi marifedir. İki yerde kitap lafzıyla birlikte zikredilmiştir (Âl-i İmrân, 3/48 ; Mâide, 5/110) <sup>189</sup>. İncil, müjde anlamında kökü İbrânice veya Süryânice, ya da izhâr ve istihrâc etmek manasındaki 'necl' kelimesinden türemiş Arapça bir kelime olup, Hz.İsâ (a.s.)'a topluca indirilen kitabın adıdır. Çoğulu 'Enâcîl' gelir <sup>190</sup>. Kur'ân'a göre İncil, Tevrât gibi O'nu benimseyen, tasdik eden ve içindekilerle amel eden için bir himaye, insanların tevhîd ve resullerini tasdik etmede anlaşmazlığı düştükleri hususlarda Allâh'ın bir beyânı <sup>191</sup>, bir Nûr, önündeki Tevrât'ı doğrulayıcı ve Allah'tan sakınanlar için doğruya iletici bir rehber ve öğüttür <sup>192</sup>. Yine Kur'ân'a göre İncil, hakkı açıklayan aydınlatıcı kitâb (*el-Kitâbü'l-Münîr*) ve hakla bâtılı birbirinden ayırdeden "Furkân"dır <sup>193</sup>.

İncil, Tevrât gibi Hz. İsâ (a.s.)'ın vefâtından sonra talebeleri tarafından kaleme alınmıştır. Günümüzde yazarına nispet edilen dört meşhur İncil vardır ki, onlar da Mattâ, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri'dir. Bunların dışında, çeşitli yazarlar tarafında kaleme alınan yirmi üç risâle daha vardır. Hepsine birden, Yeni Ahid denir <sup>194</sup>. Ancak bu İncillerin, Kur'ân'da Hz. İsâ (a.s.)'a verildiği <sup>195</sup>, öğretildiği <sup>196</sup>, ve indirildiği <sup>197</sup> belirtilen İncil'le alakası ne kadardır bilinmiyor. Biz Müslümanlar da, İncil'e Kur'ân'da anlatıldığı şekilde inanıyoruz.

#### 1.1.4. Kur'ân'da zikredilen Yazı Malzemeleri

##### 1.1.4.1. Kırtâs/Karâtîs

<sup>189</sup>) *Abdûlbâkî*, s.688. İncil mad.

<sup>190</sup>) *Cevherî*, V/1826 ; *İbn Manzûr*, XI/648 ; *Beydâvî*, I/148 ; *Zebîdî*, II/128 ; *İbrahim Ahmed Abdülfetâh*, I/37.

<sup>191</sup>) *Âl-i İmrân* 3/3-4 ; *Taberî*, III/166 ; *Râzî*, VII/173.

<sup>192</sup>) *Mâide*, 5/46 ; *Râzî*, XII/10.

<sup>193</sup>) *Taberî*, IV/198 ; *Râzî*, VII/174 ; XXVI/19.

<sup>194</sup>) *Kitâb-ı Mukaddes*, s.1.

<sup>195</sup>) *Hadîd*, 57/27.

<sup>196</sup>) *Âl-i İmrân*, 3/48.

<sup>197</sup>) *Âl-i İmrân*, 3/3 ; *Hadîd*, 57/27.

Üzerine yazı yazılan nesne <sup>198</sup>, kağıt <sup>199</sup>, sayfa anlamındaki *kırtâs* <sup>200</sup>, aslen Arapça değildir <sup>201</sup>. *Kartas*, *kırtâs* ve *kurtâs* kelimelerinin tamamı, üzerine yazı yazılan şey anlamındadır. ‘*Maksat (el-ğarad)*’ da *kırtâs* olarak isimlendirilir <sup>202</sup>.

*Kırtâs* lafzı, Kur’ân’da En’âm 7. ve 91. âyetlerde geçmektedir. 7. âyetteki ‘*kitâben fi kırtâs*’ ifadesi, ‘üzerine yazı yazılan inceltilmiş deri <sup>203</sup>, yaprak , sahife’ anlamındadır <sup>204</sup>. 91. âyette geçen *kırtâs*’ın çoğulu olan ‘*karâtîs*’ lafzı için ise, *İbn Kesîr*, ‘Tevrât’ın bütünü, asıl Tevrât’tan yazmak suretiyle parçalar haline getiriyorsunuz’ <sup>205</sup>, *Elmalılı* ise, ‘...(Tevrât’ı) parça parça kağıtlara koyup, kuru evrak haline getiriyorsunuz’ manasını vermektedir <sup>206</sup>. *Râzî* de, *Elmalılı* ile aynı anlamda bir ifade kullanmıştır <sup>207</sup>. Allâh (c.c.) tarafından topluca Hz. Mûsâ (a.s.)’a indirilen Tevrât’ın <sup>208</sup>, bu ifadelerle kavmi tarafından parçalar haline getirildiğini, bir kısmını gizlediklerini, bir kısmını da izhâr ettiklerini anlıyoruz. *Kırtâs* lafzının, genel anlamda ‘üzerine yazı yazılan, kağıda benzer, deriden mamûl ince pürüzsüz bir malzeme ‘ anlamı ifade ettiğini söyleyebiliriz.

#### 1.1.4.2. Sicill

‘Üzerine yazı yazılan taş’ anlamını taşıyan *Sicill* lafzı, daha sonraları ‘üzerine yazı yazılan her şeye’ tesmiye edilmiştir. Taş – toprak karışımı demek olan ve Farsça iken sonradan Arapçalaştırılmış olan ‘*Siccil*’ kelimesiyle aynı kökten gelir <sup>209</sup>.

*Sicill* lafzı, Kur’ân’da sadece Enbiyâ 104. âyette geçmektedir. Meâlen “ (*Düşün o günü ki, yazılı kağıtların tomar (yani sayfalar)ını dürer gibi göğü toplayıp düreriz.*” buyrulmaktadır. Bu âyetteki *Sicill* kelimesi hakkında ihtilaf edilmiş ve şu görüşler ileri sürülmüştür. *Sicill*, ya meleklerden amel defterlerini düren bir meleğin ismi, ya Hz.

<sup>198</sup> ) *Râğub*, s.666.

<sup>199</sup> ) *Beydâvî*, I/294.

<sup>200</sup> ) *Taberî*, VII/151.

<sup>201</sup> ) Celâleddîn Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Th.: M. Dîb el-Buğa, Beyrût, 1407/1987, I/438.

<sup>202</sup> ) *Cevherî*, III/962.

<sup>203</sup> ) *Kurtubî*, XVII/41 ; *Celâleyn*, s.162.

<sup>204</sup> ) *Taberî*, VII/151 ; *Râzî*, XII/169 ; *Beydâvî*, I/294.

<sup>205</sup> ) *İbn Kesîr*, II/148.

<sup>206</sup> ) *Elmalılı*, III/1978.

<sup>207</sup> ) *Râzî*, XIII/83.

<sup>208</sup> ) *Beydâvî*, I/148.

<sup>209</sup> ) *Râğub*, s.398 ; *İbn Manzûr*, XI/326.

Peygamber (s.a.v.)'in kâtiplerinden birinin ismi <sup>210</sup>, ya üzerine yazı yazılan sayfa, ya da – Habeş lugatına göre – adam'dır <sup>211</sup>. Taberî, buradaki *Sicill*'den murad 'sayfa'dır, der ve şu izahı yapar : “ Zira bu mana, Arap kelâmında bilinen bir mânadır. Ne Hz. Peygamber (s.a.v.)'in *Sicill* isminde bir kâtibi olduğu, ne de melekler arasında bu isimde bir meleğin olduğu bilinmemektedir. Şayet denilirse ki, *Sicill*'den murad sahife ise, o halde sayfayı kitapla nasıl katlarız ? Denilir ki, mâna bu şekilde değildir. Ancak mâna ‘O gün göğü, kitabın içindeki sayfaları dürer gibi düreriz.’ şeklindedir. ‘*li'l-kütüb*’ ifadesindeki ‘*lâm*’ harf-i cer’i, ‘*alâ*’ manasınadır” <sup>212</sup>.

#### 1.1.4.3.Rakk

Üzerine yazı yazılan, kağıda benzer nesne <sup>213</sup>, üzerine yazı yazılan kağıt gibi inceltilmiş ince deri <sup>214</sup>, sayfa anlamlarına gelen *Rakk*'ın <sup>215</sup>, çoğulu ‘*Rukûk*’ gelir. Bu sebeptendir ki, üzerine yazı yazılan her şeye *Rakk* denilebilir.

Kur’ân’da sadece Tûr 52/3. âyette geçer. Ve âyette ‘*yayılmış ince deri*’ üzerine satır satır yazılmış bir kitap’tan bahsedilirken kullanılır <sup>216</sup>. Buradaki kitabın, amel defteri olmasının daha uygun düşeceği kanaatindeyiz <sup>217</sup>.

#### 1.1.4.4. Levh/Elvâh

“ O ( *Nûh* )’u tahtalardan yapılmış, çivilerle çakılmış gemiye bindirdik.” (Kamer, 54/13) âyetinde buyrulduğu gibi gemi tahtalarından herbirine, üzerine yazı yazılan tahta, kemik ve diğer şeylere *Levh* denir <sup>218</sup>. Tahta veya kemikten her geniş yüzeye de *Levh* denir. Çoğulu ‘*elvâh*’, cem’ul-cem’ *êlâvîh*’ gelir <sup>219</sup>. Bu bilgilerden anlaşılan o ki, tahta, kemik

<sup>210</sup> ) *Beydâvî*, II/80.

<sup>211</sup> ) *Zemahşerî*, III/108 ; *Râzî*, XXII/228 ; *Ebussûd*, VI/88.

<sup>212</sup> ) *Taberî*, XVII/99-100.

<sup>213</sup> ) *Râgıb*, s.361.

<sup>214</sup> ) *Kurtubî*, XVII/41 ; *Bursevî*, IX/185 ; *Elmalîh*, V/3373.

<sup>215</sup> ) *Taberî*, XXVII/16 ; *Zemahşerî*, IV/324.

<sup>216</sup> ) *Kurtubî*, XVII/41 ; *Bursevî*, IX/185 ; *Elmalîh*, VII/4551.

<sup>217</sup> ) Zira Ka’bu’l-Ahbâr’m, ‘*Mü’min ve fâcir (insan öldükten sonra, her birinin) rûhuna, kıyâmet günü hesaba çekilinceye kadar, Arş’in katından bir Rakk (amel defteri) verilir, rakam konur ve mühürlenir*’ sözleri bize bu kanâati vermektedir. *Taberî*, XXX/95,102.

<sup>218</sup> ) *İbn Fâris*, VI/220 ; *Râgıb*, s.750.

<sup>219</sup> ) *İbn Manzûr*, II/584 ; *Fîrûzâbâdî*, s.307 ; *Halil el-Cürr*, s.1046.

vb. şeylerden üzerine yazı yazılmaya uygun her şeye 'Levh' denilebilir. Nitekim günümüzde üzerine yazı yazılan tabela, pano vb. şeylere levha denmektedir.

Kur'ân'da, Burûc sûresi 22. âyette *Levh'den 'Kur'ân'ın içinde bulunduğu korunmuş levha (Levh-i Mahfûz)* olarak bahsedilirken <sup>220</sup>, A'râf sûresi 145, 150 ve 154. âyetlerde Hz. Mûsâ'nın *levhalarından* bahsedilmektedir. Anlaşılan o ki, Allâh tarafından Hz. Mûsâ'ya verilen Tevrât, levhalarda yazılı olarak verilmiştir. Ancak bu levhaların mahiyeti hakkında kesin bilgiye sahip değiliz <sup>221</sup>.

#### 1.1.4.5. Suhûf

*Sahîfe* lafzının çoğuludur. Yüzün derisine *sahîfetü'l-vech* denmesi örneğindeki gibi, bir şeyin yüzeyine, üzerine yazı yazılan (yaprak vb.) şeylere *sahîfe* denildiği gibi, üzerine yazılmış nesneye ve kitabın iki yüzlü yaprağına da *sahîfe* denir <sup>222</sup>. Bu anlamda, asr-ı saâdetde Vahy kâtiplerinin âyetleri geçirdikleri Suhuf, günümüzdeki kağıt sayfalar değil, üzerine yazı yazılan papirüsdan mamûl kağıt/parşomen, ince beyaz taş, geniş kemik, ince deri parçası, hurma yaprağı ve dalı, yazı yazmaya elverişli tahta, çanak ve çömlek parçaları vb.ni ifade etmektedir <sup>223</sup>. Kur'ân'da İbrâhim ve Mûsâ (a.s.)'ın *suhuf*larından bahsedilmektedir (A'lâ, 87/18-19) <sup>224</sup>. *Suhuf* lafzı, hem yazı malzemesi, hem de yazılı metin için kullanılabilir.

Herhangi bir kitap için, yazılı olduğu malzeme açısından *suhuf* kelimesi kullanılırken, yazılı bir şey olması açısından da kitap denmiş olmaktadır. Buna binâen, Beyyine 98/ 2. âyetinde mezkûr '*suhufen mutahhara*' ifadesinden, 'bâtıldan temizlenmiş sahîfeler' ; 3.

<sup>220</sup>) *Râgıb*, Levh-i Mahfûz için; 'Keyfiyeti bizce ma'lum değildir. Ancak naslardan gelen bilgiler kadarınca bilgi sahibi olabiliriz. O da ancak, Hacc sûresi 70. âyette ifade edilen Kütâbtır.' der. s.750.

<sup>221</sup>) *İbn Kesîr*, II/236 ; *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâlî*, Heyet Tercümesi (Ali Özek ve arkadaşları), Medine, 1412/1992, s.167.

<sup>222</sup>) *Taberî*, XXXII/42 ; *İbn Fâris*, III/334 ; *Cevherî*, IV/1384 ; *Râgıb*, s.476 ; *Halil el-Cürr*, s.738.

<sup>223</sup>) *Taberî*, "Hz. Ebû Bekr'in Zeyd'e Kur'ân'ı yazmayı emrettiğini, Zeyd'in de ; 'Ben O Kur'ân'ı deri parçaları, kürek kemikleri ve hurma dallarına yazdım' dediğini nakletmektedir. " Mukaddime, I/26 ; *Taberî* aynı şekilde Zührî'den de şu kavli nakletmektedir : " Hz. Peygamber (S.A.V.) kabzedildi. Kur'ân henüz cem' edilmemişti, hurma dallarında yazılıydı." Mukaddime, I/28 ; *Hamidullah*, s.43 ; Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İst., 1991, s.85 ; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara, 1989, s.54.

<sup>224</sup>) *Taberî*, tefsirinde Katâde'den şöyle dediğini nakletmiştir : " İbrâhim (a.s.)'ın *Suhufu*, Ramazan (ay)ının ilk gecesi inmiştir." *Râzî*, XXVII/239.

âyetteki ‘*kütüb*’ lafzından da ‘yazılar/pasajlar’ manası anlaşılması daha uygundur <sup>225</sup>. Elmalılı ve Taberî ise, 98/3. âyetindeki ‘*kütüb*’ için ‘kitaplar’ yorumunu yapmışlardır <sup>226</sup>. Ancak, bu anlam verildiğinde mâna, ‘tertemiz sahifelerdeki birtakım kıymetli kitaplar’ şeklinde olur. Bizce ‘*kütüb*’ün hükümler şeklinde anlaşılması daha münasıptir.

#### 1.1.4.6. Kalem /Aklâm

Aslında ‘tırnak, mızrağın boğumu ve şeker kamışı gibi sert şeyleri kırpmak, budamak’ anlamındaki kalem, sonraları ‘kendisiyle yazı yazılan şey ve tokuşturulan kadeh’ anlamı ile hususiyet kazanmıştır. Çoğulu ‘*aklâm ve kılâm*’ gelir <sup>227</sup>. Kalem, Allah’ın ilk yarattığı varlıktır <sup>228</sup>. Allâh (c.c.), Kur’ân’da bizzat kaleme yemin etmiştir (Kalem, 68/1) <sup>229</sup>. Alak sûresi 4. âyette de kalemde bahsetmiş, yazı yazmada kalemde istifade eden insanoğluna, bu nimetini hatırlatmıştır. Kalem kelimesinin çoğulu ‘*Aklâm*’dan, Lokmân 31/27. âyetinde ‘yazı yazan kalem’ anlamında bahsedilmiştir <sup>230</sup>.

#### 1.1.4.7. Nûn (Hokka, Bir görüşe göre)

*Nûn*, mebnî ve zâid harflerendir. Balina, divit/hokka anlamındadır <sup>231</sup>. Sadece Kalem sûresi 1. âyette geçen *Nûn* için, ‘‘Rahmân’ın harflerinden birisi, nûrdan bir levha, alfabeden bir harf’dir’ denilse de, Katâde (Ö.118/736) ve İbn Abbâs’dan gelen rivayette ‘hokka/ divit’ olduğu şeklindedir <sup>232</sup>. Ömer Nasuhi Bilmen (1882/1971) de *Nûn* için, mürekkep hokkası veya mürekkep ifadesini kullanmıştır. Kalem ile hokkaya yemin edilmesinin sebebi, ilim erbabına büyük faydası olduğu için, manevi kıymetlerine işaret

<sup>225</sup>) *Zemahşerî*, IV/623 ; *Râzî*, XXXII/42 ; *Elmalılı*, IX/5991 ; Murat Sülün, *Kur’ân-ı Kerim’de Kitap Kavramı*, s.7.

<sup>226</sup>) *Taberî*, XXX/263.

<sup>227</sup>) *Râğıb*, s.683 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1485 ; *Halil el-Cürr*, s.966.

<sup>228</sup>) *Taberî*, İbn Abbas’tan :” Peygamber (S.A.V.)’in şöyle dediğini anlatıyordu : İlk şey olarak, Allah Teâlâ kalemi yarattı ve kaleme (yazmayı)emretti. (Kalem de) her şeyi yazdı.” XXIX/14-16 ; İkinci bir rivâyette şöyledir : Ertâ b. Münzir’den : “ Damra b. Habîb’in şöyle dediğini işittim : ‘...Ve Allâh kalemi de yaratmıştır. Kaleme, mahlûkattan olacak şeyleri yazdırmıştır.’” XVII/200 ; XXV/156.

<sup>229</sup>) Ayette geçen kalem, bilinen kalemde. Ancak Allah Teâlâ’nın kendisine yemin ettiği kalem, kendisinin yarattığı ve kıyamet gününe kadar olabilecek yazmayı emrettiği kalemde. Mücâhid’den : Dedi ki : “ (Ayetteki) kalem, kendisiyle Zikr’in yazıldığı şeyde.” *Taberî*., XXIX/17.

<sup>230</sup>) *Râğıb*, s.683.

<sup>231</sup>) *Râğıb*, s.830 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1596 ; *Halil el-Cürr*, s.1231.

<sup>232</sup>) *Taberî*, XXIX/15.



içindir <sup>233</sup>. Allâh, kalemle birlikte diviti de yaratmıştır <sup>234</sup>. Âyetteki ‘*Nûn-Kalem-Kalemin yazdıkları*’ şeklinde diziliş, bize şu manayı çağrıştırmaktadır : Yazı yazmak için kullanılan hokkaya veya mürekkebe, hokka veya mürekkep ile yazan kaleme ve kalemle satır satır yazılanlara andolsun.

### 1.1.5. Yazılı Metinle ilgili kelimeler

#### 1.1.5.1. Kitâb

Günümüzde kitap denilince, ister citli ister ciltsiz olsun basılmış ve bir araya getirilmiş kağıt sayfaları ilk olarak akla gelmektedir. Kitâb, aslında Ketebe fiilinin masdarıdır. Lugatta harfleri birbirine eklemek yani yazmak manasına masdar iken <sup>235</sup>, sonraları örfte üzerine yazı yazılmış olan ‘*mektup*’ manasına isim olmuştur. Kitâbın mâhiyeti, mânaya delâlet eden nazm ve o mânanın toplamıdır <sup>236</sup>. Kitâb lafzının esas anlamı, Nisâ 153. âyetinde olduğu gibi, üzerine yazılanlarla birlikte sayfaya verilen isimdir <sup>237</sup>. Bunların dışında kitâb lafzı, mektup, hokka/divit, Tevrât, farz, hüküm ve kader anlamlarına gelmektedir. Çoğulu ‘*kütüb*’ gelir <sup>238</sup>. Kitâb lafzı, Kur’ân’da ve Kur’ân dışında daima “yazılı metin “ anlamındadır. Bu mana, kitâb kelimesinin esas manası olup, bir de Kur’ân’da kullanıldığı kelimelerle alakalı olarak izafi mana taşımaktadır. Bundan dolayı Kur’ân’daki kitâb kelimesi, vahiy alanında ‘Kur’ân’ demektir <sup>239</sup>. Allâh (c.c.), Kur’ân’a en belîğ bir şekilde haber, kıssa ve ilimleri kendisinde topladığı için ‘*kitâb*’ ismini vermiştir <sup>240</sup>. Yine Kur’ân’a göre mektup, Suhuf, amellerin yazıldığı amel defteri, her şeyin yazılı olduğu Levh-i Mahfûz ve diğer mezkûr semâvî kitaplar birer kitaplardır. Tezimizin konusu kitaptır. Kitâb lafzını daha geniş bir şekilde ikinci bölüm ikinci fasılda ele alacağımızı ifade ediyor, bu çalışmanın amacının zâten kitap lafzını açıklığa kavuşturmak olduğunu burada belirtmekle yetiniyorum.

<sup>233</sup>) Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İst., ts., VIII/3798.

<sup>234</sup>) *Taberî*, XXV/156. İbn Abbas’dan : “Allah Teâlâ, Nûn’u –ki o da divittir- ve kalemi yarattı...”.

<sup>235</sup>) *Râzî*, II/15 ; *Kurtubî*, I/112 ; *Bursevî*, V/215.

<sup>236</sup>) *Elmahhî*, I/163.

<sup>237</sup>) *Râgıb*, s.699.

<sup>238</sup>) *Kurtubî*, I/112 ; *Fîrûzâbâdî*, s.165 ; *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, s.152.

<sup>239</sup>) *Izutsu*, s.26-28’den özetle.

<sup>240</sup>) *Suyûtî*, el-İtkân, I/161 ; *Râzî*, II/15.



### 1.1.5.2. Zebûr/Zübür

*Zebr*, yazmak anlamına gelir. '*Zebertü'l-kitâb*', kitabı iri harflerle yazdım, yazıyı sağlamaştırdım demektir. İri harflerle yazılı bütün yazılı metinlere *zebûr* denir. Buradan yola çıkılarak, her kitâb zebûrdur denilebilir. Çoğulu 'zübür' gelir <sup>241</sup>. Diğer bir kavle göre, 'bilakis zebûr, kendisine elde edip vâkıf olmanın zor olduğu bütün ilâhî kitaplar' demektir <sup>242</sup>. İbn Kesîr'in de Âl-i İmrân 184. âyeti tefsir ederken aynı görüşü paylaştığını görmekteyiz <sup>243</sup>. Özel anlamda *Zebûr*, Hz. Dâvud (a.s.)'a indirilen kitabın ismi olarak hususiyet kazanmıştır. Kur'ân'da "*Biz, Dâvud'a Zebûr'u verdik.*" (Nisâ, 4/163) buyrulmuştur <sup>244</sup>. Dâvud (a.s.)'a verilen yazılı metnin Zebûr ile tesmiye edilmesi de, içindeki mevâiz ve zevâcirin çokluğundan veya gökten satır satır yazılmış olarak indiğinden ileri gelmektedir <sup>245</sup>.

Bazı Lügatçılar da ; *Zebûr*, şer'î hükümleri değil de, sadece aklî hikmetleri içeren yazılı metinlere <sup>246</sup>, *kitâb* ise, - Kur'ân'da âdet olduğu gibi - hüküm ve hikmetleri içeren yazılı metinlere denir demektirler <sup>247</sup>. Râgıb, Hz. Dâvud (a.s.)'ın Zebûr'unun hükümlerden hiçbir şey içermediğini söylemekte ise de <sup>248</sup>, Enbiyâ sûresi 21/105. âyetinin zâhiri <sup>249</sup>, Zebûr'da bazı hükümlerin var olduğuna işaret etmektedir.

'Zübür' lafzı Kur'ân'da, ümmetlerin hikâyesi ve kitaplardaki durumu <sup>250</sup>, kitaplar <sup>251</sup>, Levh-i Mahfûz <sup>252</sup>, parça/cüz <sup>253</sup> ve Dâvud (a.s.)'ın Zebûr'u <sup>254</sup> olmak üzere beş anlamda kullanılmıştır <sup>255</sup>.

<sup>241</sup> ) *Cevherî*, II/661 ; *Râzî*, IX/128 ; *İbn Manzûr*, IV/315 ; *Fîrûzâbâdî*, s.506 ; *Zebîdî*, III/231.

<sup>242</sup> ) Âl-i İmrân, 3/184 ; Nahl, 16/44 ; Şu'arâ, 26/196 ; Fâtır, 35/25 ; Kamer, 54/43 örneklerinde olduğu gibi.

<sup>243</sup> ) *İbn Kesîr*, I/410.

<sup>244</sup> ) *Râzî*, Enbiyâ, 21/105'de mezkûr Zebûr'un, Hz. Dâvud'a verilen Zebûr olması muhtemeldir, der. XXII/229.

<sup>245</sup> ) *Râzî*, IX/128 ; *Zebîdî*, III/231.

<sup>246</sup> ) *Râzî*, XXVI/19.

<sup>247</sup> ) *Zebîdî*, III/231 ; *Elmahh*, II/1243.

<sup>248</sup> ) *Râgıb*, s.377.

<sup>249</sup> ) Âyetin meâli : " *Andolsun Zikir'den sonra Zebûr'da da .... diye yazmıştık.*"

<sup>250</sup> ) Âl-i İmrân, 3/184 ; Fâtır, 35/25 ; Nahl, 16/44.

<sup>251</sup> ) Enbiyâ, 21/105 ; Şuarâ, 26/196.

<sup>252</sup> ) Kamer, 54/52.

<sup>253</sup> ) Kehf, 18/96 ; Mü'minîn, 23/53.

<sup>254</sup> ) Nisâ, 4/163.

<sup>255</sup> ) *Mukâtil b. Süleyman*, s.90-91.

Genel anlamda Zebûr lafzı, yazılı metni ifade etmesi noktasında kitâb ile aynı anlamı taşımaktadır <sup>256</sup>. Fâtır (35) sûresi 25. âyette ‘zûbûr ile kitab’ın peşpeşe zikredilmiş ve her iki lafzında Kurtubî tarafından ‘yazılı metinler/kitaplar’ olarak tefsir edilmiş olması <sup>257</sup>, bize bu fikri vermiştir.

### 1.1.5.3. Sifr/Esfâr

*Sifr*, perdeyi kaldırma anlamındaki *sefr* lafzı ile aynı kökten olup, hakikatleri ortaya koyan kitaplara denir. Çoğulu ‘*esfâr*’ gelir <sup>258</sup>. Cum’a (62) sûresi 5. âyette “(Kendilerine Tevrât yükletilip de sonra onu taşımayanların durumu) *kitaplar taşıyan eşekler gibidir.*” buyrulmaktadır <sup>259</sup>. Burada Tevrât yerine özellikle *esfâr* lafzı kullanılmıştır ki, sebebi şudur : Tevrât - her ne kadar içindekileri hak olarak ortaya koyabilse de – Tevrât’ı taşıyan eşek misali cahilin, O’nu açıkça anlayamayacağına dikkat çekmektir <sup>260</sup>. Fîrûzâbâdî’de sifr için, ‘büyük kitap’ manasını vermektedir <sup>261</sup>.

## 1.2. KİTAP’LA ALAKALI DİĞER KONULAR

### 1.2.1. Kitâbın gönderilmesi insanın imtihan şartlarından biridir

Allah kâinâtı yaratmış, belirli bir sistem üzerine kurmuş ve yeryüzünde vekil tayin ettiği insanları da en güzel biçimde yaratmıştır. Allah insanlara sayısız nimetler vermiştir. Bu nimetlerin en başında akıl gelmektedir. Allah imtihan etmek üzere dünyaya gönderdiği insanlara, sadece akıl ve bununla birlikte cüz’î irade vermekle kalmamış, kendilerine doğru yolu göstermek için hem peygamberler, hem de onlarla birlikte kitaplar göndermiştir. “*İnsanlar bir tek ümmet idi. Allah peygamberleri, müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükümlerin diye o peygamberlerle beraber gerçekleri içinde taşıyan kitâb indirdi.*”

<sup>256</sup> ) Kamer, 54/43.

<sup>257</sup> ) Kurtubî, XXIV/218.

<sup>258</sup> ) İbn Fâris, III/82 ; İbn Manzûr, IV/367 ; Suyûtî, el-İtkân’da Arapça olmayan kelimeler arasında ‘esfâr’ı zikretmekte, ve Vâsıtî’den Süryanca, kitaplar ; İbn Ebû Hâtim tarîki ile de Dahhâk’tan nabatça kitaplar demek olduğunu nakletmektedir. I/432.

<sup>259</sup> ) Celâleyn, s.741.

<sup>260</sup> ) Râğûb, s.412 ; İbn Manzûr, IV/370.

<sup>261</sup> ) Fîrûzâbâdî, s.523.

(Bakara, 2/213). İşte “*gerçekleri içinde taşıyan kitap*” ifadesi, hayat mücadelesinde insanlık için kitâbın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Zira insanların doğruyla yanlış ayırt edebilmeleri için, kitaba daha doğru bir ifadeyle gerçekleri içinde taşıyan kitaba müracaat etmeleri zorunludur ve böyle bir kitaba ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere, Allah peygamberleri vasıtasıyla birçok kitap göndermiş, son olarak da Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Kur’ân’ı göndermiştir. İnsanlık için Kur’ân’ın önem arzemesinin diğer bir sebebi de, Hadis-i Şerif’te belirtildiği gibi, Kur’ân’ın, âhirette insanların lehlerinde veya aleyhlerinde bir hüccet olarak karşılıklarına çıkacak olmasıdır<sup>262</sup>.

Allâh Teâlâ Kur’ân’da “... *Allâh dileyseydi, elbette hepinizi doğru yola iletirdi*” (En’âm, 6/149) buyurmaktadır. Zira herkese cüz’î irâde vermiştir. İmtihan gereği, insanların hidâyetini irâdelerine bırakmıştır. Yani insanlar doğru yola gelmek isteyecekler ki, Allâh da onları doğru yola getirsin. Ancak insanlar bunu istemezlerse, Allâh zorla onları doğru yola götürmez. İnsanları kendi irâdelerinin âkibetine bırakır<sup>263</sup>. Dileyen hidâyeti, dileyen sapıklığı seçer. İnsan neyi isterse, Allâh onu yaratır, fakat isteyerek yaptığından ötürü insan kendi filinden sorumludur. İşte Allâh, insanlara hidâyeti açıklamak için müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberlerini göndermiştir<sup>264</sup>. Ta ki insanların Allâh’a karşı ileri sürecekleri geçerli bahâneleri kalmasın<sup>265</sup>. Çünkü Allâh, Kur’ân’da “*Biz, elçi göndermedikçe (hiçbir kavme) azâb edecek değiliz.*” (İsrâ, 17/15) buyurmaktadır. Allâh’ın elçileri de insanlara hidâyete iletici kitapları getirmişlerdir. İlâhî kitaplar, peygamberlerden sonra gelen nesillerin imtihanı için de ilâhî bir belge mâhiyeti taşırlar.

## 1.2.2. Kitaplara İman

### 1.2.2.1. İmânın lûgat ve ıstılâhî manası

*İmân*, aslında nefsin huzura ermesi, korkunun yok olması anlamına gelen ‘*emn*’ lafzı ile aynı kökten gelmekte olup, if’âl babından olan ‘*âmene*’ fiilin masdarıdır. Âmene fiili

<sup>262</sup> ) Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmîzî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Th. ve Şerh : Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut, 1408/1987, V/501. Daavât : 86, Hadis No:3517.

<sup>263</sup> ) İsrâ, 17/15.

<sup>264</sup> ) Mâide, 5/19.

<sup>265</sup> ) Bakara, 2/150 ; Nisâ, 4/165.

de, '(kendisiyle müteaddî olarak) güven vermek ve (müteaddî olmaksızın) güven sahibi olmak üzere iki şekilde ifade edilir.

İmân lafzı, bazen Hz. Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği şeriatin ismi <sup>266</sup>, bazen de medih tarikiyle kullanılır ki, bununla nefsin hakka tasdik yoluyla boyun eğmesi murad edilir. Bu boyun eğme de, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve bunların gereğince uzuvlarla amel'in bir araya gelmesiyle oluşur <sup>267</sup>. Bu manada Allâh (c.c.) Kur'ân'da, "*Allâh'a ve O'nun peygamberlerine inananlar (var ya), işte onlar siddiklerin tâ kendileridir.*" (Hadîd, 57/19) buyurmaktadır.

#### 1.2.2.2. Kitaplara imân, imânın altı şartından biridir

Kitaplara imân, imânın altı şartından biridir. Hayâ ve eziyet/sıkıntıyı gidermek imândan sayılmıştır <sup>268</sup>. Hz. Peygamber (s.a.v.) imânın temelini altı şeyde kılmıştır : O altı şey, sırasıyla Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye, cennet ve cehenneme, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna imân etmektir <sup>269</sup>.

Kur'ân, imân hususuna o kadar önem vermiştir ki, imân sahibi mü'minlerden bile, imânlarında sebât etmelerini istemiştir <sup>270</sup>. "*Ey inananlar, Allâh'a, Elçisi (Muhammed)'e ve Elçisine indirdiği Kitâb (Kur'ân)'a ve daha önce indirmiş bulunduğu Kitâb(lar)'a imân edin.*" (Nisâ, 4/136) kavli bu önemi yeterice ifade etmektedir. Bu âyetin nuzûl sebebine gelince şöyledir : "Yahudi hahamlarından bir grup, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e geldiler ve dediler ki ; 'Yâ Rasûlallâh ! Muhakkak ki biz sana, getirdiğin kitâba, Mûsâ'ya, Tevrât'a ve Uzeyr'e inanıyoruz. Bunların dışındaki kitâb ve rasulleri inkâr ediyoruz.' Allâh'm Rasûlü (s.a.v.) dedi ki : 'Bilakis Allâh'a, peygamberlerine, Muhammed (s.a.v.)'e, getirdiği Kur'ân'a ve Kur'ân'dan önceki tüm

<sup>266</sup>) Mâide, 5/69 ve Yûsuf, 12/106'de olduğu gibi.

<sup>267</sup>) Kâdî Ebû Bekr Muhammed b. Et-Tayyib Bâkîllânî, *el-İnsâf*, Th.: Muhammed Zâhid b. El-Hasen el-Kevserî, Kahire, ts., s.49 ; *Taftazânî*, s.78.

<sup>268</sup>) Bedreddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l-Kârî li Şerhi Sahîh-il Buhârî*, Kahire, 1972/1392, I/139. Kitâbü'l-İmân. ; Nevevî, *Sahîh-i Müslim bi Şerh-i Nevevî*, Beyrut, ts., II/6 İmân bahsi ; *Râgıb*, s.91.

<sup>269</sup>) *Aynî*, I/120 ; *Nevevî*, I/157.

<sup>270</sup>) *Taberî*, V/326 ; *İbn Kesîr*, I/536 ; *Ömer Nasuhi Bilmen*, II/686.

kitaplara inanınız.' Dediler ki : 'Biz (bunu) yapamayız.' Bu âyet nâzil oldu ve hepsi birden imân ettiler <sup>271</sup> .”

Kur'ân'da (Nisâ, 4/136.) âyette, kitapları ve diğer mezkûr hususları inkâr etmenin <sup>272</sup> , uzak bir sapıklık olduğu açıkça belirtildiği gibi, (Bakara, 2/185.) âyette de kitâbın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmenin kınandığını ve bunun cezasının dünyada rezil olmak, âhirette ise en ağır cezaya uğramak olduğunu müşahede etmekteyiz <sup>273</sup> .

Kur'ân, Hz. Peygamber'e indirilen son kitap <sup>274</sup> , ve kendinden önce inen mukaddes kitaplara imândan söz etmektedir <sup>275</sup> . Bakara sûresi 2/285. âyette, “*Resûl (yani Muhammed (s.a.v.)'in kendisi), Rabb'inden kendisine indirilen (Kur'ân)'a inandı, mü'minler de. Hepsi Allâh'a, meleklerine, kitâblarına ve peygamberlerine inandı.*” buyrulmaktadır. Bu anlamda imân, Hz. Peygamber'den istendiği gibi <sup>276</sup> , aynı zamanda mü'minler ve tüm insanlıktan da istenmektedir.

İmân sahibi bir kişi, hem Kur'ân'ın hem de Kur'ân'dan önce indirilen önceki vahiylerin yani sahifeler, Zebûr, Tevrât ve İncil'in asılları itibariyle Allâh katından gönderilen kitaplar olduğuna inanmakla yükümlüdür <sup>277</sup> . Zaten bu İmân ve İslâmın şartlarındandır. Ancak müslüman, Kur'ân'dan önce indirilen kitapların içeriğinden sorumlu değildir. Zira Kur'ân, kendinden önceki kitapların büyük bir kısmını kaldırmıştır. Kıyamete kadar geçerli ve son kitap Kur'ân'dır <sup>278</sup> . Allâh'ın (c.c.) peygamberleri vasıtasıyla kitaplar göndermesinin hikmeti, kullarının dünya ve âhîret saâdet ve selâmetleridir.

### 1.2.3. Kur'ân'da zikredilen “*Kelamullâh*”tan maksat nedir ?

#### 1.2.3.1. Kelâm ne demektir ?

<sup>271</sup> ) *Râzî*, XI/76.

<sup>272</sup> ) Kur'ân'ın bir harfini veya bir âyetini inkâr etmek, Kur'ân'ın tümünü inkârdır. *Taberî*, I/23.

<sup>273</sup> ) *Taberî*, I/398.

<sup>274</sup> ) Bakara, 2/53,72 ; Âl-i İmrân, 3/53,72 ; Nisâ, 4/47 ; Enfâl, 8/41 ; Kasas, 28/53 ; Ankebût, 29/47 ; Tegâbün, 64/78 ; Cin, 72/2.

<sup>275</sup> ) Bakara, 2/4,91,136 ; Âl-i İmrân, 3/84,119,199 ; Nisâ, 4/136 ; Mâide, 5/59 ; Ankebût, 29/46.

<sup>276</sup> ) Şûrâ, 42/15.

<sup>277</sup> ) Âl-i İmrân, 3/119 ; Şûrâ, 42/15.

<sup>278</sup> ) Saîd Havva, *el-İslâm*, Kahire, 1408/1988, s.35-36.

Kelâm, birbirine isnâd yani dayandırma ile en az iki kelimeyi içeren söze denir<sup>279</sup>. Kelâm, işitme duyusu ile idrâk edilir. Kelâm lafzı, manzûm lafızları ve bu lafızların altındaki manaları birlikte karşılar<sup>280</sup>.

### 1.2.3.2. Kelâm ve kelime lafzından kastedilen manalar

Kur'ân'da *Kelâm* lafzı<sup>281</sup>, değişik şekillerde olmak üzere 77 kere zikredilmiştir<sup>282</sup>. Bunların geldikleri anlamlar şunlardır :

Birincisi, *Kelânullâh*'dan Allâh'ın vahiy ile konuşması murad edilmiştir ki, o kelâmda Kur'ân'dır<sup>283</sup>. “...onu korumana al ki, Allâh'ın kelâmı (Kur'ân) 'ı işitsin...” (Tevbe, 9/6) âyetindeki ‘*kelânullâh*’ ile, Allâh'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyettiği Kur'ân kastedilmiştir. Ve Kur'ân, başka kelâmlarla asla mukâyese edilemez ve kimsenin Kur'ân'ın kelimelerini başkalarıyla değiştirmeye gücü yetmez (Enâm, 6/34 ; Yûnus, 10/64 ; Kehf, 18/27). Çünkü, kelâmın kuvvet ve güzellik bakımından dört kaynağı vardır. Biri mütekellim, biri muhatab, biri maksad, biri de makamdır. Allâh'ın kelâmı olan Kur'ân'ın kaynağına dikkat edilirse, Kur'ân'ın belâgat derecesi, yüceliği ve güzelliği anlaşılabilir<sup>284</sup>. Evet diğer kelâmların Kur'ân âyetlerine nisbeti, camlardaki görünen yıldızların küçüçük yansımalarıyla yıldızların kendisine nisbeti gibidir<sup>285</sup>. Bazen ‘*Kelânullâh*’ ile ‘Tevrât da kastedilmektedir (Bakara, 2/75)<sup>286</sup>.

İkincisi, ‘*Kelimâtullâh*’ ile Allâh'ın ilmi, hikmeti ve harikulâde işlerinin kastedilmesidir. “De ki : ‘Rabb'imın sözleri(ni yazmak) için deniz mürekkep olsa, Rabb'imın sözleri tükenmeden önce deniz tükenir.’” (Kehf, 18/109) ve “Yeryüzünde bulunan ağaçlar kalem olsa, deniz(ler)de (mürekkep olup), arkasından yedi deniz (daha gelip mürekkep olsa) ona yardım etse de (Allâh'ın kelimeleri yazılsa), yine (bunlar

<sup>279</sup>) Cürçânî, s.236.

<sup>280</sup>) Rûğûb, s.722.

<sup>281</sup>) Mâzi fiil, muzâri fiil, masdar, ‘kelime ve Kelimât/Kelim’ olarak gelmektedir.

<sup>282</sup>) Abdûlbâkî, s.620,

<sup>283</sup>) İzutsu, s.191.

<sup>284</sup>) Saîd Nursî, *Sözler*, İst., 1990, s.400.

<sup>285</sup>) Saîd Nursî, *Sözler*, s.403.

<sup>286</sup>) Celâleyn, s.16 ; *Elmalûl*, I/391.



tükenir), *Allâh'ın kelimeleri tükenmez.*" (Lokmân, 31/27) âyetlerinde geçen '*kelimâtu rabbî ve kelimâtullâh*' ibarelerinden, Allâh'ın ilmi, hikmeti ve harikulâde, şaşırtıcı işleri murad edilmektedir. Ancak Beydâvî, Tahrîm 66/12. âyetteki '*kelimâti rabbihâ*' kavlini, 'Allâh'ın münzel sahifeleri veya enbiyalarına vahyettiği' olarak yorumlamıştır <sup>287</sup>.

Üçüncüsü, Allâh'ın ölüm anında mahluklarıyla konuşmasıdır ki, bu konuşmayı insanoğlu işitemez. "*Nihâyet onlardan birine ölüm geldiği zaman : 'Rabb'im der, beni (dünyaya) geri döndür. Ki terk ettiğim dünyada yararlı bir iş yapayım. ' Hayır, bu onun söylediği, (olmayacak) bir kelâmdır.*" (Mü'minûn, 23/99-100) âyetindeki '*kelimetün*' kavliyle, insanoğlunun işitmeye muktedir olmadığı kelâm manası kastedilmiştir. Zira kâfir insan, kendisine ölüm geldiği ve durumunu görüp, dünyaya tekrar dönmeyi arzu ettiğinde, böyle bir söz sarfedecektir. İşte Kur'ân, onun söylediği bu sözün, bir faydası olmayıp, onu tekrar dünyaya geri döndürülemeyeceğini ifade etmektedir.

Dördüncüsü, *Kelâm* ile, 'dünyada azâbı gözleriyle gördüklerinde kâfirlerin imân etmeleri' kastedilmektedir. Gâfir (Mü'min), 40/84,85, Enbiyâ, 21/12, Şuarâ, 26/201-203. ve Yûnus, 10/51. âyetleri buna örnek teşkil etmektedirler <sup>288</sup>.

Bunlardan başka, Bakara 2/124. âyette mezkûr '*kelimât*'dan murad, 'Allâh'ın Hz. İbrâhim (a.s.)'ı oğlunu kurban etmesi, sünnet olması ve bunlardan başka diğer şeylerle imtihan ettiği şeyler' denilmiştir. Âl-i İmrân 3/39.daki '*kelime*' lafzından, kelime-i tevhid, veya Allâh'ın kitâbı ya da Hz. İsâ (a.s.)'ın kastedildiği ifade edilmektedir. Nisâ 4/46. âyette geçen '*el-kelim*' ile de, 'kelimenin çoğulu olan kelimeler' kastedilmiştir <sup>289</sup>. Tahrîm sûresi 66/12. âyetteki '*kelimâti rabbihâ*' dan, 'İsâ (a.s.)'a indirilen İncil' <sup>290</sup>, veya 'İdrîs (a.s.) ve diğer peygamberlere indirilen suhuf'un kastedildiği de zikredilmektedir <sup>291</sup>.

#### 1.2.4. Bizden Öncekilerin Şeriatleri meselesi

<sup>287</sup>) *Beydâvî*, II/507.

<sup>288</sup>) Yahyâ b. Sellâm, *et-Tesârîf*, Th. : Hind Çelebî, Tunus,1399/1979, s.303-305 ; *Mukâtil b. Süleyman*, s.144-145.

<sup>289</sup>) *Râgıb*, s.722-724.

<sup>290</sup>) *Taberî*, XXVIII/172.

<sup>291</sup>) *Râzî*, XXX/51.



Bizim burada ele alacağımız husus, Kur'ân'ın kendinden önceki kitaplarda diğer bir ifadeyle bizden önceki şeriatlerde var olan hükümleri nesh edip etmediğidir. Bu konuya girmeden önce, kısaca neshi tanıtmayı uygun buluyoruz.

Lugatta 'bir şeyi kendisini takip eden diğer bir şeyle izâle etmek, iptal etmek, kaldırmak<sup>292</sup>, değiştirmek<sup>293</sup>, nakletmek' anlamındaki *Nesh*<sup>294</sup>, istilâhta 'şer'î bir delilin hükmüne muhalif olarak şer'î bir delilin sonradan gelmesi' veya diğer bir ifadeyle 'şer'î hükmün sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması'dır. Şer'î anlamda *Nesh*, şeriat sahibi Allâh hakkında, şer'î hükmün sona erdiğinin beyânı'dır. *Nesh*, bizim bilgimize nazaran bir tebdîl, Allâh'ın ilmine nazaran da hükmün müddetini beyân etmektir<sup>295</sup>. Müslümanlar neshin aklen câiz, şer'an vuku bulduğunda ittifak etmişlerdir<sup>296</sup>.

#### 1.2.4.1. İslam kendinden önceki tüm şeriatleri neshetmiştir

Müslümanlar arasında, İslâm şeriatinin kendinden önceki tüm şeriatleri genel anlamda neshettiği hususunda hiçbir ihtilâf yoktur<sup>297</sup>. Bu konuda hiçbir münakaşa kabul etmeyecek sarîh deliller ortaya konulmuştur. Allâh (c.c.)'un şu buyrukları bu delillerden bazılarıdır : "*Muhakkak ki, Allâh katında din İslâm'dır.*" (Âl-i İmrân, 3/19) , "*Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette ziyan edenlerden olacaktır.*" (Âl-i İmrân, 3/85), "... *Bugün*

<sup>292</sup> ) "*Allâh, şeytanın attığını derhal iptal eder.*" (Hacc, 22/52) meâlindeki âyet bu anlamdadır.

<sup>293</sup> ) "*Siz her ne yaptysanız, biz onları istinsâh etmişizdir.*" (Câsiye, 45/29) meâlindeki âyet bu mânaya gelmektedir.

<sup>294</sup> ) *Cevherî*, I/433 ; *Rûgîb*, s.801 ; *Râzî*, III/244-253 ; Suyûtî, *el-İtkân*, II/700 ; *Elmalûh*, I/460 ; Ebû Bekr, Muhammed b. Mûsâ el-Hâzîmî Hemezânî, *el-İ'tibâr fî'n-Nâsihi ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, Th. ve Ta'lik : Abdü'l Mu'tî Emîn Kal'acî, Kahire, 1403/1982, s.8-9 ; Abdu'rrahmân b. Ali b. Abdullâh İbnü'l Cevzî, *Nâsihu'l-Kur'ân ve Mensûhuhu (Nevâsihu'l-Kur'ân)*, Th. ve Tahric : Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Beyrut, 1411/1990, s.114.

<sup>295</sup> ) *Cürcânî*, s.296 ; *Elmalûh*, I/460 ; Subhî's-Sâlih, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1408/1988, s.259-261.

<sup>296</sup> ) Bakara, 2/106. âyeti delil kabul ederek, Müfessirlerin hepsi – Ebû Müslim el-İsfahânî hariç – Kur'ân'da neshin vuku' bulunduğunu benimsemişlerdir. Delilleri ise, Bakara 2/106. âyettir. *Râzî*, III/246,248,250 ; Ebû Müslim el-İsfahânî, Fussilet (41) 42. âyeti delil olarak göstermiş ve şöyle demiştir ; *Nesh*, iptal demektir. Şayet Kur'ân'a nesh girmiş olsaydı, muhakkak ki Kur'ân'a ardından bâtil girmiş olurdu. Bu da âyete aykırı düşerdi. *Râzî*, XXVII/133 ; İbnü'l Cevzî, *Nâsihu'l-Kur'ân ve Mensûhuhu*, s.104 ; Şa'ban Muhammed İsmâil, *Nazariyyetü'n-Nesh fî's-Şerâii's-Semâviyye*, Kahire, ts., s.23.

<sup>297</sup> ) *Keskioglu*, s.206.

size dininizi ikmâl ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...” (Mâide, 5/3) ve diğerleri <sup>298</sup>.

Nesh, şeriatlerde yerleşmiş olan tevhîd, meleklere, âhîret gününe ve öldükten sonra dirilmeye imân, namaz, oruç, hac ve takvâ sahibi olma gibi temellerde meydana gelmez <sup>299</sup>. Zira bunların hepsi özde aynıdır (Enâm, 6/153) <sup>300</sup>. Bazı cüz'î ayrıntılar dinlerin farklı farklı olmasıyla değişmektedir <sup>301</sup>. Örnek olarak, 'Hz. Nûh (a.s) ve nesline tüm hayvanların helâl kılınıp, daha sonra Tevrât'ta Hz. Mûsâ (a.s.) ve İsrâiloğullarına hayvanların birçoğunun haram kılınmasını' ve 'Âdem (a.s.) zamanında kız kardeş ile erkek kardeşin evlenmeleri helâl iken, sonradan bunun Hz. Mûsâ (a.s.)'nın ümmetine haram kılınmasını' verebiliriz <sup>302</sup>.

Konuyu biraz daha açacak olursak diyebiliriz ki, usûlûd-dîn yani dinin temelleri neshe kapalı olma niteliği sebebiyle tarih boyunca peygamberlerin her birinin tebliğinde hep aynı özelliklere sahip olmuş ve hiçbir farklılık arzetmemiştir. “ Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona : 'Benden başka ilâh yoktur, bana kulluk edin!' diye vahyetmiş olmayalım. ” (Enbiyâ, 21/25) ve “ O size, dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat (hukuk düzeni) yaptı. Şöyle ki : Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin...” (Şûrâ, 42/13) şeklindeki âyetlerde inanç esaslarındaki birlik ve değişmezlik açıkça vurgulanmaktadır. Diğer taraftan değişime açık olan ameli hükümlerde zaman zaman neshin meydana geldiği göze çarpmaktadır. Kur'ân'da bu hususa “... Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allâh isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat size verdiklerinde sizi sınamak istedi...” (Mâide, 5/48) kavliyle dikkat çekilmektedir.

İslâm'dan önceki şeriatlerde hükümler iki kısma ayrılırlar : Birincisi, Ehl-i Kitâb'a has olduğu bildirilen hükümlerdir ki, İslâm bunları neshetmiştir. Bu hükümler eski devirlere aittir ve biz Müslümanlar bu hükümlerle sorumlu değiliz. Bu hükümlere örnek olarak şu

<sup>298</sup>) bkz. Câsiye, 45/18 ; Ankebût,29/51 ; Mâide, 5/48-49.

<sup>299</sup>) Allâh (c.c.) tüm ümmetlere takvâyı (Nisâ, 4/131) emretmiştir. *Râzî*, XI/71.

<sup>300</sup>) Meâlî şudur : “İşte benim doğru yolum bu, ona uyun, (başka) yollara uymayın ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın!...”

<sup>301</sup>) *Şa'ban Muhammed İsmâil*, s.65 ; Kevserî, *Makûlâtü'l-Kevserî*, Kahire, ts., s.102.

<sup>302</sup>) *Râzî*, III/246.

âyetleri zikredebiliriz : “ *Yahudilere bütün tırnaklı (hayvan)ları haram ettik. Sığır ve koyunun da, yağlarını onlara haram kıldık, yalnız (hayvanların) sırtlarının, yâhut bağırsaklarının taşıdığı, ya da kemiğe karışan yağlarını haram etmedik. Saldırganlıkları yüzünden onları böyle cezâlandırdık. Biz elbette (söylediklerimizi) doğru söylenenleriz.*” (Enâm, 6/146) âyetinde tırnaklı hayvanların etleri, sığır ve koyunun yağları Ehl-i Kitap’tan Yahudilere haram kılındığı belirtilmektedir. Ancak Kur’ân bu hükmü neshetmiş ve Müslümanlara En’âm 6/145.de zikredilen leş, akıtılmış kan, domuz eti ve Allâh’tan başkası adına kesilenler dışındakilerin helal olduğu hükmünü tesis etmiştir. “ *Yahudilere de, bundan önce sana anlattıklarımızı haram kalmıştı. Biz onlara zulmetmedik, onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.*” (Nahl, 16/118), “ *Yahudilerin yaptıkları zulümden, çok kimseleri Allâh yolundan çevirmelerinden dolayı kendilerine helal kalmış temiz ve hoş şeyleri yasakladık. Men edildikleri halde fâiz almalarından ve haksız yere insanların mallarını yemelerinden ötürü (böyle yaptık). İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azabı hazırladık.*” (Nisâ, 4/160-161) âyetinde Allâh’ın Yahudilere temiz ve hoş şeyleri haram kıldığı anlaşılmaktadır. Ancak Kur’ân’da bunun aksine temiz helal erzakların yenilmesi istenmektedir <sup>303</sup>. Buda önceki hükmün neshedilmesi anlamına gelmektedir. “ *... Ve onlara : ‘Cumartesi (yasakları)nı çiğnemeyin!’ dedik. Ve onlardan sağlam bir söz aldık..*” (Nisâ, 4/154) ve “ *... Hani onlar Cumartesine saygısızlık edip haddi aşıyorlardı...*” (A’râf, 7/163) âyetlerinde İsrailoğullarına has hükümlerden olduğu kanaatini yansıtan Cumartesi gününe saygı gösterme emri, son ilâhî mesaj olan Kur’ân’da tekrarlanmamıştır. Yani bu hüküm Kur’ân tarafından neshedilmiştir. Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılık ve ceza olduğu ; her yaralamanın misli ile cezalandırılması gerektiği hükmünün Tevrât’ta yer aldığı Mâide 5/45. âyette belirtilmektedir. Fakat aynı âyetin devamında “ *Kim bunu (kisası) bağışlarsa kendisi için o keffâret olur.*” buyurulmaktadır. Anladığımız kadarıyla burada Kisas hükmünün Tevrât’ta mevcut olduğudur. Kur’ân’da bunu aynı şekilde devam ettirmiş, kisasın icrâsı yanında affedebilme imkânını vermiş, hatta bundan da öte olgunlaştırarak kisasın diyet (tazminat)a çevrilmesi hakkını vermiştir <sup>304</sup>.

<sup>303</sup> ) Bakara, 2/57,168,172 ; Mâide, 5/88 ; Nahl, 16/114.

<sup>304</sup> ) Bakara, 2/178.

İkincisi, önceki şeriatlerde var olduğu bilinen ve bizim de Kur'ân veya sünnette yapmakla emrolduğumuz veya İslâmın temellerinden biri olan hükümlerdir ki, biz Müslümanlar da bu hükümlerden sorumluyuz. Bunları kabul eder, reddetmeyiz. Örneğin, “ Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, oruç size de farz kılındı.” (Bakara, 2/183) âyetinde, oruç ibâdetinin bizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi, biz İslâm ümmetine de farz kılındığı bildirilmektedir <sup>305</sup>.

Kur'ân'm, kendinden önceki tüm kitapları *müheymin* yani onları gözetip kollayan olması <sup>306</sup>, şu gerçeği karşımıza çıkarmaktadır. Kur'ân'dan önceki kitaplar, muayyen hedeflere yönelik, daha açık bir ifadeyle belirli bir zaman ve belirli bir ümmet için gönderilmiştir. Belirli bir ümmet için gelen ve uygun olan hüküm, daha sonra gelen ümmet için uygun olmayabilir. Dolayısıyla Allâh (c.c.) her ümmet için uygun olanı kendi içlerinden bir peygamber ile kendilerine ulaştırmıştır. Allâh katından gönderilen kitaplar silsilesinin son halkası olan Kur'ân, belirli bir zaman ve belirli bir ümmet için gönderilmemiş, aksine kıyâmete kadar yaşayacak tüm insanlık için gönderilmiştir. Bu da gösteriyor ki, her zaman ve mekanda bağlayıcılığı ve geçerliliği olan tek kitap Kur'ân'dır. Hidâyet ve kurtuluş, evrensel özelliğe sahip olan ancak Kur'ân'ladır. Zira Kur'ân kendinden önceki kitaplardaki sabit hakikatleri ihtiva etmiş (*müheymin*), doğruluğuna delil ve şahit olmuş ve Allâh'ın dilediği ilâveleri içermiştir <sup>307</sup>.

Netice olarak diyebiliriz ki, Kur'ân, Allâh'ın bir hikmeti gereği kendinden önceki kitapların hem tilâvetini hem kitâbetini <sup>308</sup>, hem de -neshe kâbil - hükümlerini neshetmiştir <sup>309</sup>. Bununla birlikte, dinin temelinden olan konularda onları tasdik etmiş, teyid etmiş ve desteklemiştir <sup>310</sup>. Bu temel hususlar da, Kur'ân tarafından önceki

<sup>305</sup> ) *Safvet Hâmid Mübârek*, s. 152 ; *Yılmaz Yiğit, Mehmet Ergene*, s.155-158.

<sup>306</sup> ) *Mâide*, 5/48.

<sup>307</sup> ) Muhammed Abdullah Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, Terc. : Suat Yıldırım, İzmir, 1994, s.5.

<sup>308</sup> ) Hikmet şu şekildedir : Bir devirde bir ümmet için uygun olan şey, bir takım şart ve durum sebebiyle sonraki devirde gelen ümmet için uygun olmayabilir. İşte Allâh, her ümmete uygun olanı meşru kılmıştır. Sonra en son olarak kıyâmete kadar gelecek tüm insanlığa uygun olacak şekilde İslâmı meşru kılmış ve onunla önceki tüm şeriatleri neshetmiştir. Muhammed Seyyid Ahmed Müseyyer, *el-Mesîh ve risâletühü f'l-Kur'ân*, Kahire, 1408/1988, s.16.

<sup>309</sup> ) *Taftâzânî*, s.91 ; Hz. Mûsâ (a.s.)'m şeriatinin, Hz. İbrâhim (a.s.)'m şeriatindeki furu'u (*Râzî*, VIII/99) ; ve İsâ (a.s.)'m şeriatinin, Mûsâ (a.s.)'m şeriatinin çoğunu neshettiği gibi. (*Râzî*, III/189).

<sup>310</sup> ) Hz. Muhammed (s.a.v.), Tevrât ve İncil'deki tevhid, nübüvvât ve şeriat usullerini tasdik edicidir. Ayrıntılarda ihtilâf vâki olsada, bu hakikatte bir ihtilâf değildir. Zira tüm peygamberler, 'Mûsâ (a.s.) zamanındaki şeriatin, sadece O'nun şeriatini ; Muhammed (s.a.v.) zamanındaki şeriatin, yalnız O'nun

milletlere tebliğ edilmiş olarak gösterilmektedir. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, kendinden önceki kitaplara sıkı bir şekilde bağlanmaya ve zamanla solmaya yüz tutan nurlarını tekrar canlandırmaya büyük önem vermektedir <sup>311</sup>. Cumhûr ulemâya göre, bizden öncekilerin şeriatleri, neshedilmeyenler ve Kur'ân'da bizim için zikredilenler bizim için de şeriatir <sup>312</sup>. Zira bunlar Kur'ân'ın müheymin olan gözetiminden geçmiştir. Bu anlamda, biz müslümanların bizden öncekilerin şeriatleriyle hükmetmemiz gerekir. Ancak bizlerin Kur'ân'dan önceki mukaddes kitapları okumamız ve içindekilerle amel etmemiz gerekmez. Zira günümüzdeki mevcut Tevrât ve İncil'de dahil olmak üzere <sup>313</sup>, bu kitapların hiç birine vahyedildiği ilk haliyle sahip değiliz <sup>314</sup>. Şayet onların tağyir ve tebdîl edilmediğini bilseydik, onları okumamız ve içindekilerle amel etmemiz gerekirdi <sup>315</sup>. Ne yazık ki, bugün Kur'ân dışındaki tüm semâvî kitaplar tahrif edilmiştir <sup>316</sup>. Ve geçerli son dinin mukaddes kitâbı Kur'ân <sup>317</sup>, önceki kitaplardaki bir takım hükümleri kaldırarak, her zaman uygulanacak hükümleri ve kanun koyma kaidelerini içeren yeni ve mükemmel hoşgörülü bir şeriat getirmiştir <sup>318</sup>.

---

şeriatî' olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu durum, ihtilâfî akla getiriyorsa da, hakikatte bir uyuşmadır. *Râzî*, VIII/131.

<sup>311</sup>) Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, Terc. : Salih Akdemir, Ankara, 1983, s.94.

<sup>312</sup>) *İbn Kesîr*, II/59 ; Ateş ise, bu kaidenin eksik olduğunu, 'Bizden öncekilerin, bizim kitâbımızda anlatılan şeriatleri, bizim için de şeriatir' şeklinde söylemenin daha uygun olacağını belirtmektedir. *Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/539.

<sup>313</sup>) Ateş'in tefsirinde kullandığı ifadeler (*Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/538), anladığımız kadarıyla, 'bugünkü Tevrât'ın sanki tahrif edilmemiş mukaddes bir kitâb' kanaatini yansıtmaktadır. Halbuki Tevrât'ın tahrif edildiği gerçeği Kur'ân'da açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla bugünkü Tevrât'ın çoğu yerlerinin güvenilirliği yoktur.

<sup>314</sup>) *Safvet Hâmid Mübârek*, s.153.

<sup>315</sup>) Âl-i İmrân, 3/23. âyet buna işaret etmektedir. *Kurtûbî*, IV/33.

<sup>316</sup>) Ahmet Deedat, *Mucizeler Mucizesi Kur'ân*, Çev.: Yusuf Balcı, İst., 1992, s.32-33.

<sup>317</sup>) *Mâide*, 5/3.

<sup>318</sup>) *Elmahûl*, I/461.



## 2. KUR'ÂN'DA KİTAP ve KİTABIN MÂNALARI

Kelimeler, kullanımda siyak ve sibaka göre esas ve izafi yani görelî anlam kazanmaktadırlar. İzutsu'ya göre, esas mana, kelimenin her zaman taşıdığı asıl manadır. 'Kitap' lafzı, Kur'ân'da ve Kur'ân'ın dışında daima 'yazılı metin' anlamındadır. Bu mana, kitap kelimesinin esas manası olup, bir de Kur'ân'da kullanıldığı kelimelerle alakalı olarak – ileride görüleceği gibi - izafi mana taşımaktadır. Bundan dolayı Kur'ân'daki kitap kelimesi, vahiy alanında 'Kur'ân' demektir<sup>1</sup>. Diğer bir ifadeyle İslam dininde kitap denilince Kur'ân anlaşılır.

Kur'ân'da kitâb lafzı, yüzyetmişyedi yerde lââmı târifli, altmış yerde lââm-ı târifsiz, dokuz yerde Allâh lafzına izâfetle, on yerde - lââmı târifsiz - Allâh'tan başka varlıklara izâfetle, altı yerde lââmı târifsiz ve çoğul olarak, bir yerde 'Rabb' lafzına izâfetle ve bir yerde de 'kitâbünâ'<sup>2</sup> tabiriyle olmak üzere toplam ikiyüzaltmışdört kere kullanılmıştır.

Kur'ân'da bu şekillerde kullanılan kitâb lafzı hakkında, 'şu şekildeki kitâb lafızları, şu kitâba delâlet ediyor, veya şu manaya geliyor' şeklinde bir ifade kullanmak mümkün görünmemektedir. Bu da, ileride görüleceği gibi, kitâb lafzının Kur'ân'da sibâk-siyâka göre farklı birçok anlamlara gelmesinden ileri gelmektedir. Kitâb lafzının farklı anlamlar taşınması da, bu kavram hakkında genelleme yapmayı ve net ifadeler kullanmayı zorlaştırmaktadır. Buna rağmen, 'Kitâb' kavramının taşıdığı manaları, titiz bir araştırma ve çalışma sonucunda, şu şekilde bir tasnife tabi tutmanın mümkün olabileceği kanaatindeyiz. 1.Kitap lafzıyla 'kitap' anlamı kastedilmeyenler, 2.Kitap lafzıyla 'kitap' anlamı kastedilenler.

### 2.1. KİTAP LAFZIYLA KİTAP ANLAMI KASTEDİLMİYENLER

Bu bölümde asıl konumuza dalmadan önce, 'kitâb' lafzıyla 'yazılı metin / kitâbe' mefhumununun kastedilmediği manaları zikretmeyi uygun görüyoruz<sup>3</sup>.

<sup>1</sup>) İzutsu, s.26-28'den özetle.

<sup>2</sup>) 'kitâbünâ'daki kitâb lafzı, Allâh'a râcî mütekellim zamirine muzaf olmuştur.

<sup>3</sup>) Muhammed Çelik, *Kur'ân Kur'ân'ı Tanımlıyor* adlı eserinde, Kur'ân'da geçen 'kitâb' kelimesinin ifade ettiği anlamları tasnif etmeksizin beş maddede özetlemektedir : 1- Semâvî, ilâhî vahiy,

### 2.1.1. KADER, KAZÂ

Birinci bölümde zikredildiği üzere, kitap lafzı ‘*ketebe*’ fiilinin masdarıdır. Bu fiilin Kur’ân’da taşıdığı anlamlardan birisi de ‘takdir etmek’tir. İşte bu anlamda, Kur’ân’da geçen bazı kitap lafızlarından kader, kazâ anlamının kastedildiğini görmekteyiz. “*Allâh’ın izni olmadan hiçbir kimse ölemez. (Ölüm), belirli bir süreye göre takdir edilmiştir.*” (Âl-i İmrân, 3/145) âyetinde gayb bilgilerinden olan ve vakti sadece Allâh tarafından bilinen ölümden söz edilmektedir. Âyette anlatılmak istenen, ölüm vaktinin Allâh’ın izniyle tayin ve tesbit edildiğidir. Herkes için belirlenen bu vakit, ne geri kalacak ne de ileri gidecektir. Bu ölüm vakti, Allâh tarafından takdir edilmiştir. Bir çok müfessirin mezkûr âyette geçen ‘kitap’ lafzının kader anlamına geldiği hususunda hemfikir olduğunu görmekteyiz <sup>4</sup>.

“*Kendilerine bilgi ve imân verilenler dediler ki: ‘Andolsun siz, Allâh’ın kitâbına göre, tâ yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu da dirilme günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.’*” Rûm sûresi 30/56. âyette geçen kitap lafzı kader anlamında kullanılmıştır. Ancak bununla birlikte bu kitabın, Levh-i mahfûz veya Kur’ân veya Allâh’ın ilmi yahut ta Allâh’ın yazdığı hükmü olması da ihtimal dahilindedir <sup>5</sup>.

### 2.1.2. MÜKÂTEBE, AKİD, YAZIŞMA, YAZI

Bu anlamdaki ‘*kitâb*’ lafzı, Kur’ân’da sadece Nûr sûresi 33. âyette geçmektedir. Meâlen şöyle buyrulmaktadır : “*Ellerinizin altında bulunan (köle ve câriye)lerden), mükâtebe*

---

Allâh’ın indirdiği Kitâb. 2- Kur’3an. 3- Umûmî mânâda önceki peygamberlere verilen kitaplar. Tivrât’ı da içine alarak. 4- Amel defter. 5- Allâh’ın kaderi. Muhammed Çelik, *Kur’ân Kur’ân’ı Tanımlıyor*, İst., 1998, s.19.

<sup>4</sup>) *Taberî*, IV/114,115 ; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ûd el-Bağavî, *Tefsîru’l-Bağavî*, Th. ve Tahric : Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum’a Dâmiriyye, Süleyman Müslim el-Haraş, Riyad, 1414/1993, II/115 ; Cârullah Muhammed b. Abdillâh ez-Zemahşerî, *el-Keşşûf an Hakâiki Gavâmidî’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl*, Kahire, 1373/1953, I/326 ; *İbn Kesîr*, I/387 ; Muhammed b. Muhammed el-İmâdî Ebussuûd, *İrşâdü’l-akli’s-selîm ilâ Mezâyâ’l-Kur’ân’il-Kerîm*, Beyrût, 1414/1994, II/94 ; Şihâbuddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’ân’il-Azîm ve’s-seb’al-Mesânî*, Tas.: Muhammed Huseyn el-Arab, Beyrût, 1414/1994, IV/119 ; Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîru’l-Menâr*, y.y., ts., IV/165 ; Vehbe b. Mustafa ez-Zuheylî, *et-Tefsîru’l-Münîr fî’l-Akîde ve’s-Şerîa ve’l-Minhec*, Dimeşk, 1411/1991, IV/112 ; *Elmalûh*, II/1195 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, II/117.

<sup>5</sup>) *Taberî*, XI/224 ; *Zemahşerî*, III/384 ; *Ebussuûd*, VII/66 ; *Âlûsî*, XXI/91 , Ateş, a.g.e., VII/34.



*(akid) yapmak isteyenler (çalışıp belli bir para ödemek karşılığında hürriyetlerini kazanmak isteyenler)le – eğer kendilerinde bir kabiliyet ve güvenilirlik görürseniz – mükâtebe yapın.”*

Mükâtebe, efendinin kölesine, ‘şu şekil üzere seninle mükâtebe yaptım’ demesidir ki, köle ödemeyi taahhüt ettiği bedeli efendisine ödediği takdirde, hürriyetine kavuşur. Bu bedeli iki veya daha fazla taksitle ödeyebilir. Efendinin, - eğer onda bir iyilik görürse ve köle de bunu isterse – kölesiyle mükâtebe yapması vâciptir <sup>6</sup>.

Mükâtebe yani akdın ‘kitâb’ yani yazı ile tesmiye edilmesi, akdın kendisinde müddetin bulunmasındandır. Zira Allâh (c.c.) “ *Her müddet için bir kitâb (yazı) vardır.*” (Ra’d, 13/38) buyurmaktadır. Bu âyet aynı zamanda süreli sözleşmelerin yazılmasına işaret etmektedir<sup>7</sup>.

### 2.1.3. SÜRE, BEKLEME MÜDDETİ, VAKİT

Kur’ân’da kitap lafzının taşıdığı manalardan birisi de süre, vakit anlamıdır. “ *Farz olan kitâb dolmadan nikâh kıymaya kalkışmayın.* ” (Bakara, 2/235) âyetinde Allâh Teâlâ nikahla ilgili olarak iddetten yani bekleme süresinden bahsetmekte ve farz olan iddet sona erinceye kadar nikahın gerçekleştirilmemesini istemektedir <sup>8</sup>. İşte bu âyette geçen kitap lafzı mektûb anlamında, farz kılınan bekleme müddetidir <sup>9</sup>. Zâhir olan görüş budur. Ancak ‘*Kitâb*’ lafzının burada, ‘farz’ anlamında olması ihtimal dahilindedir. O zaman anlam, ‘*Bu farz yani sorumluluk, somuna ulaşınca kadar*’ şeklindedir. Farz manasının bu şekilde, yazı yazma manasındaki ‘*kitâb*’ lafzıyla ifade edilmesi, güzel bir ifade şekli olmakla birlikte, bu lafızla farz kılınmış olması, kalplerde daha fazla yer edecek ve etkili olacaktır <sup>10</sup>.

<sup>6</sup>) *Taberî*, XVIII/127 ; *Zemahşerî*, III/188 ; *Ebussuûd*, VI/172 ; *Âlûsî*, XVIII/226.

<sup>7</sup>) Ayrıca Mükâtebe ve hükümleri için bkz. *Taberî*, XVIII/126-134 ; *Râzî*, XXIII/217 ; *Beydâvî*, II/123 ; *Elmalîh*, V/3512.

<sup>8</sup>) *Elmalîh*, II/803.

<sup>9</sup>) *Taberî*, II/527 Mücâhid, Katâde, Süddî, er-Rebî, İbn Abbâs, eş-Şa’bî, Süfyân’dan naklen. ; *Zemahşerî*, I/216 ; *Râzî*, VI/145 ; *Beydâvî*, I/127 ; *Ebussuûd*, I/233 ; *Âlûsî*, II/229 ; *Reşid Rızâ*, II/427 ; *Zuheyli*, II/376.

<sup>10</sup>) *Râzî*, VI/145.

“Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki bilinen bir *kitâbı* olmasın.” (Hicr, 15/4). Bu âyete baktığımızda karşımıza çıkan mana şudur : Her memleket için öne geçmeyen ve gecikmeyen bilinen bir süre vardır. Bu süre, Levh-i Mahfûz’da Allâh tarafından yazılmış ve açıklanmıştır<sup>11</sup>. Her memleket belirlenen o süreye ulaşmıncaya kadar helâk edilmemiştir. Ma’lûm süreye ulaştıkları zaman, o anda onlar helâk edilmişlerdir<sup>12</sup>. Elmalılı, âyette geçen kitap lafzı için, kader yorumunu yapmıştır<sup>13</sup>. Bu ihtimal dahilindedir. Ancak bize göre, kitap lafzının süre, vakit olarak yorumlanması daha isabetlidir. Zira memleketlerin helak edilmesi, belirli bir süreye bağlanmıştır.

#### 2.1.4. (YAZILI) HÜKÜM(LER)

Kitap lafzı Kur’ân’da hüküm anlamına da gelmektedir. “ *Rahim sahipleri (akraba olanlar), Allâh’ın (Levh-i Mahfûz’da yazdığı) Kitâbına göre birbirlerine (vâris olmağa) daha uygundurlar.*” (Enfâl, 8/75) âyetinde geçen kitap lafzı müfessirlerin çoğunluğuna göre, Allâh’ın Levh-i Mahfûz’da yazdığı ve mü’min kullarına vacip kıldığı hükmü ve taksimidir<sup>14</sup>. Bu kitabın Allâh’ın kaderi<sup>15</sup>, veya Levh-i Mahfûz, veya Kur’ân anlamına geldiğine dair yorumlar yapılmıştır<sup>16</sup>. Ancak bu kitabın Allâh’ın hükmü olması, daha belirgin ve daha doğrudur.

Kur’ân’da her vakit için, insanlar adına yazılan ve takdir edilen bir hükmün varlığından bahseden, “ *Her sürenin yazıldığı bir Kitâb’ı vardır.*” Ra’d sûresi 13/38. âyette geçen kitâb lafzını, ‘Allâh’ın hükmü’ manasına hamletmek mümkündür. Râzî, Zemahşerî, Ebu’s-suûd ve Âlûsî bu görüştedir<sup>17</sup>. Bu görüşe göre mana şöyledir : Herşeyin takdir olunmuş bir vakti vardır. Bu vakit, Allâh tarafından hükmedilmiş ve Levh-i Mahfûz’da yazılmıştır. Allâh’ın yazdığı bu hüküm asla değişmez. Taberî, buradaki mezkûr kitâbdan murad, Allâh’ın kendi katında takdir ettiklerini yazan Levh-i Mahfûz’dur,

11) *Zemahşerî*, II/444 ; *Ebussuûd*, V/65 ; *Âlûsî*, XIV/15.

12) *Taberî*, XIV/5 ; *Râzî*, XIX/160 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, V/53.

13) *Elmalılı*, V/3039.

14) *Taberî*, X/57 ; *Zemahşerî*, II/188 ; *Beydâvî*, I/393 ; *İbn Kesîr*, II/316 ; *Ebussuûd*, IV/38 ; *Âlûsî*, X/57 ; *Reşid Rızâ*, X/116.

15) Ateş, a.g.e., III/541.

16) *Zemahşerî*, II/188 ; *Beydâvî*, I/393 ; *Ebussuûd*, IV/38 ; *Âlûsî*, X/57.

17) *Zemahşerî*, II/416 ; *Râzî*, XIX/65 ; *İbn Kesîr*, I/510 ; *Ebussuûd*, V/27 ; *Âlûsî*, XIII/245.

demektedir <sup>18</sup>. Âyette geçen kitâb lafzı hakkındaki diğer bir görüş ise, kitâbın süre, vakit anlamına gelmesidir. Buna göre mana, Allâh'ın takdir ettiği her iş için belirli bir süre vardır, şeklindedir <sup>19</sup>. Elmalılı ise, âyete 'haber verilen vaad ve vâidlerden her birinin yazılmış, kararlaştırılmış bir vakti, bir saati vardır.' veya 'her zaman dilimi için bir kitap vardır. Son zamanın kitabı da Kur'ân'dır.' anlamını vermiştir <sup>20</sup>. Âyetin hamledildiği diğer bir mana da, Allâh'ın gökten indirdiği her kitâbı için, kendi katında belli bir süresi vardır <sup>21</sup>. Bizim kanaatimize göre, âyetin akışı içersinde zikri geçen kitâbdan murad, Allâh'ın kararlaştırdığı hükümdür.

"(Bu Kur'ân) ancak kendinden önceki (ilâhî Kitâb)ların doğrulaması ve o (ezeli) Kitâb (Kur'ân)'ın açıklamasıdır." (Yûnus, 10/37) meâlindeki âyette geçen kitâb lafzı, müfessirler tarafından farklı yorumlanmıştır. Burada kitâb, ya Kur'ân, ya Kur'ân'dan önceki kitaplar <sup>22</sup>, ya da Allâh'ın farz kıldığı hükümlerdir <sup>23</sup>. İşte - Zemahşerî ve Âlûsî'nin de tercih ettiği - bu son görüş, kanaatimizce daha isâbetli ve belirgindir. Zira Kur'ân'ın kitâb ile tekrarı yerine, kitâb'ın Allâh'ın farz kıldığı hükümler şeklinde anlaşılması daha münasip düşmektedir.

"Eğer Allâh'tan, bir kitâb geçmemiş olsaydı, aldığımız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azâb dokunurdu." (Enfâl, 8/68) âyetinde geçen kitap lafzı, müfessirlerin çoğunluna göre, yazılı hüküm olarak yorumlanmıştır <sup>24</sup>. Bu hüküm, Levh-i Mahfûz'da vardır ve kayıt altına alınmıştır. Taberî, mezkûr âyetteki kitap lafzına Allâh'ın kaderi anlamını vermiştir <sup>25</sup>. Çağımız müfessirlerinden Reşid Rızâ ve Süleyman Ateş ise, bu kitabın Allâh'ın bir yazısı olduğunu tefsirlerinde zikretmişlerdir. Kanaatimizce bu görüşlerin hepsi yani Allâh'ın hükmü veya yazısı veya kaderi olması, gerçekte farklı şeyler değil, farklı söylemlerdir. Hepsi aynı anlam bütünlüğü içerisinde yer almaktadırlar. Yani Allâh'ın yazısı da kaderi de, neticede Allâh'ın bir hükmüdür. İşte

<sup>18</sup>) Taberî, XIII/165.

<sup>19</sup>) Kurtubî, IX/215 el-Hasen'den. ; Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, IV/484.

<sup>20</sup>) Elmalılı, IV/3000.

<sup>21</sup>) Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs, Beyrût, 1414/1992, s.267 ; İbn Kesîr, II/500.

<sup>22</sup>) Taberî, XI/80,117 ; Râzî, XVII/4 ; Kurtubî, VIII/194 ; Beydâvî, I/427 ; İbn Kesîr, II/387 ; Elmalılı, IV/2725.

<sup>23</sup>) Beğavî, IV/134 ; Zemahşerî, II/272 ; Âlûsî, XI/172 ; Ateş, a.g.e., IV/228.

<sup>24</sup>) Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs, s.196 ; Zemahşerî, II/184 ; Ebussuûd, IV/36 ; Âlûsî, X/50.

<sup>25</sup>) Taberî, X/44.

müfessirlerin bu ve diğer âyetleri tefsir ederken bu kadar farklı görüşler daha doğrusu farklı söylemler beyan etmesi, daha önceden ifade ettiğimiz gibi, kitap konusunda genelleme yapmanın ve net ifadeler kullanmanın zorluğundan kaynaklanmaktadır.

“*Rahim sahipleri (akraba olanlar), Allâh’ın Kitâbına göre birbirlerine (vâris olmağa) daha uygundurlar.*” (Enfâl sûresi 8/75) meâlindeki âyette geçen kitâb lafzı da, Zemahşerî, Ebussuûd ve Âlûsî’ye göre, Allâh’ın hükmü manasınadır <sup>26</sup>. Buradaki kitâb’ın Kur’ân, veya Levh-i Mahfûz, veya Allâh’ın takdiri anlamına geldiği bazı tefsirlerde nakledilse de <sup>27</sup>, ilk görüş daha isâbetlidir.

### 2.1.5. MEKTUP

Kur’ân’da mektup mânasına gelen ‘*kitâb*’ lafzı, sadece Neml (27) sûresi 28. ve 29. âyetlerinde geçmekte ve şöyle buyurulmaktadır : “( *Süleymân Hüdhüd’e dedi ki ; ) Bu kitâbımı götür, onlara at, sonra onlardan biraz çekil de bak, neye başvuruyorlar (ne yapacaklar).* (28) *(Hüdhüd mektubu götürüp attıktan sonra Sebâ Melîkesi Belkas müşavirlerine dedi ki : ‘Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir kitâb bırakıldı.’* (29) ‘*O, Süleymân’dan (geliyor) ve ‘Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla (başlamakta)dır.*’(30) ‘*Bana karşı büyüklük taslamayın ve bana teslim olarak gelin’ (diye yazıyor).* (31) “ İşte bu âyetlerde geçen ‘*kitâb*’ lafzının ‘mektub’ manasına geldiği hususunda müfessirlerin birliktelik içinde olduğunu görüyoruz <sup>28</sup>.

Âyette geçen mektup manasına gelen ‘*kitâb*’ lafzının ‘*kerîm*’ ile vafedilmiş olması; müfessirler tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır ki ; bunlar mektubun içeriğinin güzel olması, veya mektubun Kerîm bir hükümdar tarafından gönderilmiş olması, yahut mektubun mühürlü olması, yahutta mektubun durumunun garipliğindedir <sup>29</sup>.

### 2.1.6. FARZ

<sup>26</sup>) *Zemahşerî*, II/188 ; *Ebussuûd*, IV/38 ; *Âlûsî*, XI/57.

<sup>27</sup>) *Râzî*, XVI/221 ; *Beydâvî*, I/393 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III/541.

<sup>28</sup>) *Taberî*, XIX/151-153 ; *Zemahşerî*, III/286 ; *Râzî*, XXIV/193-194 ; *Âlûsî*, IXX/288-290 ; *Elmalık*, V/3672 ; Ateş, a.g.e., VI/371.

<sup>29</sup>) *Taberî*, XIX/152-153 ; *Zemahşerî*, III/286 ; *Râzî*, XXIV/194 ; *Beydâvî*, II/175.

Kur'ân'da geçen kitap lafzının taşıdığı anlamlardan biriside 'farz'dır. Bundan maksat, Allâh'ın insanları uygulamakla sorumlu tuttuğu kesin hükümlerdir. Allâh Teâlâ Kur'ân'da bu hükümler içersinden mü'minler için farz kılınan namazdan söz etmekte ve şöyle buyurmaktadır : “ *Çünkü namaz, mü'minlere vakitli olarak farz kılınmıştır.*” (Nisâ, 4/103). Allâh Teâlâ burada farz kelimesini kullanmamış, yerine 'kitâb' lafzını kullanmıştır. Taberî, Zemahşerî, Râzî, Beydâvî, Ebussuûd, Âlûsî ve diğer müfessirler, âyette geçen kitabın 'farz' anlamına geldiğinde ittifak içindedirler<sup>30</sup>. Yani namaz, mü'minler üzerine düzenli ve belirli vakitlerde yazılı kesin bir farzdır<sup>31</sup>. Sanki şöyle denilmiştir : Namaz, mü'minlere - kitâb yani mektûb anlamında - belirli vakitlerde yazılmış, farz kılınmıştır. Taberî, mezkûr âyette geçen “*kitâben mevkûten*” ifadesinin üç anlam taşıdığını zikretmektedir : Birincisi, 'ferîdaten mefrûdeten' yani kesin farz, ikincisi, 'farden vâciben' yani vâcip olan farz, üçüncüsü, 'kitâben mevkûten münecemen' yani vakit vakit belirlenmiş farzdır. Taberî, bunlardan üçüncü manayı tercih etmiştir<sup>32</sup>. Bu da gösteriyor ki, namaz mü'minler için, belirli vakitlerde edâ edilmek üzere farz kılınmış Allâh'ın bir hükmüdür<sup>33</sup>.

Kur'ân'da Nisâ sûresi 4/24. âyette “ *(Savaşta esir olarak) ellerinize geçen (câriye)ler müstesnâ, evli kadınlar (da size haram kılındı. İşte bunlar) Allâh'ın size kitâbıdır.*” buyurulmaktadır. Bu âyette geçen kitap lafzı, müfessirlerin çoğunluğuna göre 'farz' anlamındadır<sup>34</sup>. Yani Allâh Teâlâ bundan önceki âyetlerde anlatılan kadınların haram kılınmasını üzerinize yazdı yani farz kıldı. Taberî âyetin anlamını biraz daha açmış ve şu manayı vermiştir. Allâh, anlatılan kadınların haram kılınmasını, kesin bir şekilde yazılmış yazı olarak haram kılmayı size farz kılmuştur<sup>35</sup>.

### 2.1.7. YAZI

<sup>30</sup>) Taberî, V/261,262 ; Zemahşerî, I/435 ; Beydâvî, I/235 ; Ebussuûd, II/228 ; Âlûsî, V/202 ; Zuheyfî, V/235 ; Elmahlî, II/1448.

<sup>31</sup>) Râzî, XI/29.

<sup>32</sup>) Taberî, V/261,262.

<sup>33</sup>) Zuheyfî, V/235.

<sup>34</sup>) Zemahşerî, I/184 ; Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Gâlib b. Atiyye el-Endelûsî, *el-Murarrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Th. : Abdü's-selâm Abdü's-şâfi Muhammed, Beyrût, 1413/1993, II/36 ; Râzî, X/43 ; İbn Kesîr, I/449 ; Ebussuûd, II/164 ; Âlûsî, V/6 ; Reşîd Rızâ, V/6 ; Elmahlî, II/1327.

<sup>35</sup>) Taberî, V/9.

Kur'ân'da kitâb lafzı, 'kalemle yazılan yazı' anlamına da gelmektedir. Kur'ân'da Allâh'ın Hz. İsâ (a.s.)'a yazıyı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğreteceğini ve öğrettiğini haber verdiği âyetlerde geçen kitap lafzıyla, yazı kastedilmektedir. “ *O (Allâh ki, İsâ'ya) Kitâbı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğretecek.*” (Âl-i İmrân, 3/48), “ *Allâh demişti ki : ...sana Kitâbı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğrettim.*” (Mâide, 5/110). Âl-i İmrân, 3/48. âyetteki kitap lafzı, İsâ (a.s.)'ın eliyle yazdığı 'yazı' dır <sup>36</sup>. Zira Tevrât'ın öğretilmesi, hatt ve yazının öğretilmesinde sonraya bırakılmıştır. Âyetteki 'hikmet' ise, kitâbın dışında İsâ (a.s.)'a vahyedilen sünnettir <sup>37</sup>. Ebû's-suûd tefsirinde buradaki kitap lafzıyla yazının kastedildiğini ifade etmekle birlikte, aynı zamanda muradın Allâh'ın peygamberlerine indirdiği kitap da olabileceği yorumunu yapmaktadır<sup>38</sup>. Mâide, 5/110. âyette zikredilen kitap lafzı aynı şekilde yazı yazma manasındır. Müfessirler bu anlam üzerinde ittifak etmişlerdir <sup>39</sup>. Kitap lafzından sonra gelen 'hikmet'ten maksat ise, ya 'Hz. İsâ (a.s.)'a indirilen İncil'in manalarını anlamak <sup>40</sup>, idrâk etmek, ya da Allâh'ın elçisine verdiği doğru sağlam sözdür <sup>41</sup>.

“ *O gün göğü, kitap (yani üzerine yazı yazılan tomar)ın katlandığı gibi düreriz.*” Enbiyâ, 21/104. âyetini okuduğumuzda karşımıza kitap lafzının çoğulu olan 'kütüb' kelimesi çıkmaktadır. Râzî tefsirinde der ki, 'Kitâb' lafzı, aslında masdardır. Sonradan 'mektûb' yani yazılmış manasına hamledilmiştir. Dolayısıyla âyetteki 'kütüb' kelimesinin anlamı 'yazılmışlar'dır <sup>42</sup>. Zemahşerî de Râzî ile aynı görüşü paylaşmaktadır <sup>43</sup>. Ancak Beydâvî, Ebussuûd ve Âlûsî âyette geçen 'kütüb' lafzının 'kitâbe' yani yazı manasına geldiğini beyan etmişlerdir <sup>44</sup>. O zaman mana, göğü yazı tomarlarını katlar gibi dürüp katlarız, şeklindedir. Râzî tefsirinde Hz. Ali'den (Ö.40/660) şöyle bir rivâyet nakletmiştir :‘*Sicill, kendisine yükseltildiğinde*

<sup>36</sup>) Taberî, III/274 ; Râzî, VIII/59 ; Beydâvî, I/160 ; İbn Kesîr, I/344 ; Ebussuûd, II/38 ; Âlûsî, III/265. İbn Abbâs'dan. ; Zuheyli, III/229 ; Resîd Rızâ, III/310 ; Elmalîk, II/1103.

<sup>37</sup>) Taberî, III/274.

<sup>38</sup>) Ebussuûd, II/38.

<sup>39</sup>) Taberî, VII/127 ; Zemahşerî, I/538 ; Râzî, XII/133 ; Beydâvî, I/288 ; İbn Kesîr, II/109 ; Ebussuûd, III/95 ; Âlûsî, IV/82 ; Elmalîk, III/1842.

<sup>40</sup>) Taberî, VII/127.

<sup>41</sup>) Âlûsî, IV/82.

<sup>42</sup>) Râzî, XXII/228.

<sup>43</sup>) Zemahşerî, III/108.

<sup>44</sup>) Beydâvî, II/80 ; Ebussuûd, III/88 ; Âlûsî, XVII/148.



*insanoğlunun kitaplarını yani amel defterlerini düren meleğin ismidir.*’ Bu rivâyete göre, âyetteki ‘*kütüb*’ lafzından kastedilen, yazılan yazılar değil, amel defterleridir <sup>45</sup>.

Allâh Teâlâ Kur’ân’da, her şeyin sayılıp yazıldığını açıklamaktadır. “*Biz her şeyi sayıp yazmıştık.*” (Nebe’, 78/29). Âyette geçen kitap lafzı, yazı yazma manasındadır <sup>46</sup> ve sanki şu anlam kastedilmiştir : Her şeyin adedini, meblağını ve miktarını biz, yazı olarak yazdık <sup>47</sup>. Âyetteki mezkûr ‘*kitâb*’ lafzı şayet hal olarak kabul edilirse, o zaman kitâbın manası sadece Levh-i Mahfûz, veya Hafâza meleklerinin sayfaları olur <sup>48</sup>.

Beyyine sûresi “*O sahîfelerde doğru yazılar vardır.*” meâlindeki 98/3. âyette geçen ‘*kütüb*’ lafzı ile mektûbât yani yazılanlar kastedilmektedir. Zira ‘*kütübün kayyime*’, ‘*Suhufen*’ kavlinin ya birinci sıfatı, ya ikinci sıfatı, ya da birinci sıfattan haldir <sup>49</sup>. Âyetin manası şöyledir : Bu Kur’ân sayfalarında, hakkı, adâleti ve doğruyu söyleyen dosdoğru yazılı şeyler vardır. Zira ‘*Suhufen*’, Kur’ân’ın sayfalarıdır, ve kendinden önceki tüm semâvî kitapların meyvalarını bünyesinde toplamıştır <sup>50</sup>. Âyette geçen ‘*kütüb*’ lafzının, hükümler<sup>51</sup> ve Kur’ân’dan önceki kitaplar<sup>52</sup> anlamını taşıyabileceği bazı tefsirlerde yer olsa da, kanaatimize göre, doğruya yakın olan, ‘*kütüb*’ lafzı ile yazının kastedilmiş olmasıdır. Zira Kur’ân sayfaları, dosdoğru yazıları içermektedir.

## 2.2. KİTAP LAFZIYLA KİTAP ANLAMINI KASTEDİLENLER

Bu bölümde ‘*kitâb*’ lafzıyla ‘*yazılı metin / kitâbe*’ mefhumunun kastedildiği manaları zikredeceğiz. ‘*Yazılı metin / kitâbe*’den kastımız, mutlak anlamda iki kapak arasında yazılı yapraklardan oluşan kitap mefhûmudur.

### 2.2.1. MUTLAK KİTAP

<sup>45</sup>) *Râzî*, XXII/228.

<sup>46</sup>) *Zemahşerî*, IV/551 ; *Beydâvî*, II/562 ; *Ebussuûd*, IX/92 ; *Âlûsî*, XXX/28.

<sup>47</sup>) *Taberî*, XXX/17.

<sup>48</sup>) *Zemahşerî*, IV/551.

<sup>49</sup>) *Zemahşerî*, IV/624 ; *Âlûsî*, XXX/360.

<sup>50</sup>) *Zemahşerî*, IV/624 ; *Râzî*, X/487 ; *Beydâvî*, II/612.

<sup>51</sup>) *Elmahhî*, IX/5990.

<sup>52</sup>) *İbn Kesîr*, IV/540.



‘Mutlak kitap’dan kasdimiz, özel, muayyen bir karşılığı olmayan, semâvî kitapların tümüne veya birine delâlet etmeyen kitaptır. ‘Mutlak kitap’ta karşılığı olmayan belirsizlik hakim iken, ‘semâvî kitap cinsi’nde böyle bir durum yoktur ve Kur’ân’a göre mutlaka bir karşılığı vardır. Kur’ân’da bir yerde şöyle buyurulmaktadır : “ *Ehl-i kitâb senden, kendilerine gökten bir kitâb indirmeni istiyor.*” (Nisâ, 4/153). Taberî, bu âyette geçen kitaptan murad, ‘benzerini getirmekten bütün insanları aciz bırakan, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in doğruluğuna şahit ve ona tâbi olmayı emreden hârika bir kitâbdır’ der ve bundan başka şu iki mananın ihtimâl dahilinde olduğunu nakleder : ‘Kendi topluluklarına gökten indirilen yazılı bir kitâb’, veya ‘kendi zâtlarına indirilen özel kitaplar’<sup>53</sup>. Zikredilen bu iki mana, zikri geçen kitabın muayyen bir karşılığı olmayan mutlak bir kitap olduğunu ortaya koymaktadır. Râzî, Beydâvî, Ebussuûd, Âlûsî gibi birçok müfessir de bu görüşü benimsemişlerdir<sup>54</sup>.

“ *Bize, okuyacağımız bir kitâb indirmediğin sürece göğe çıktığına da asla inanmayız.*” İsrâ, 17/93. âyette geçen kitap lafzı, mutlak bir kitaba delâlet etmektedir. Âyetin manası, Hz. Peygamber (s.a.v.)’i tasdik eden ve ona tâbi olma ve îmân etme halinde durumlarının içinde yazılacağı, okuyacakları açılmış bir kitâb’ şeklindedir<sup>55</sup>.

“ *Yoksa biz onlara bir kitâb verdik de, onlar o kitaptaki bir delile mi dayanıyorlar?!*” Fâtır, 35/40. âyette geçen kitap lafzı, muayyen olmayan bir kitaba delâlet etmektedir<sup>56</sup>. Zira Allâh Teâlâ, inkarcılara ait herhangi bir kitap indirmemiştir. İnkarcılar, vahiy ürünü olmayan, daha doğru bir ifadeyle gerçekte var olmayan bir kitaptaki delillere mi acaba tutunurlar. Tabi ki, asla tutunamazlar. Çünkü böyle bir kitap ortada yoktur.

“ *Eğer doğru iseniz kitâbınızı getirin.*” Saffât, 37/157. âyette zikredilen kitap lafzı da mutlak kitaba delâlet etmektedir<sup>57</sup>. Allâh Teâlâ, inkarcılardan eğer doğru sözlü iseler,

<sup>53</sup>) Taberî, VI/7,8 ;

<sup>54</sup>) Râzî, XI/96 ; Muhammed b. Ka’b el-Kurazî, Süddî ve İbn Katâde’den naklen. ; Zemahşerî, I/452 ; Kurtubî, VI/6 ; Âyet, Yahûdî hahamları hakkında nâzil olmuştur. Beydâvî, I/246 ; İbn Kesîr, I/542 ; Ebussuûd, II/249 ; Âlûsî, VI/9 ; Reşid Rızâ, VI/11 ; Elmahlû, III/1512.

<sup>55</sup>) Taberî, XV/163 ; Zemahşerî, II/541 ; Râzî, XXI/59 ; Beydâvî, I/582 ; Ebussuûd, V/195 ; Âlûsî, XV/244.

<sup>56</sup>) Taberî, XXII/143 ; Zemahşerî, II/488 ; Râzî, XXVI/32 ; Beydâvî, II/274 ; Ebussuûd, VII/155 ; Âlûsî, XXII/302.

<sup>57</sup>) Taberî, XXIII/107 ; Râzî, XXVI/168 ; Beydâvî, II/303.

davalarının doğruluğunu konuşan <sup>58</sup>, iddia ettikleri hususta kendilerine indirilen kitabı getirmelerini istiyor <sup>59</sup>. Ancak onlara ait böyle bir kitap ne vardır, ne de Allâh tarafından onlara indirilmiştir <sup>60</sup>.

## 2.2.2. SEMÂVÎ KİTÂB CİNSİ

Kur'ân'da 'belirsizliğin aksine bir karşılığı olan kitap ve/veya kitaplar'ın kastedildiği 'kitâb' lafzına, bu anlamda 'semâvî kitâb cinsi' ifadesini kullanıyoruz. Bu ifadenin Kur'ân'da çeşitli anlamlara delâlet ettiğini görmekteyiz. Bunları şu şekilde sınıflandırabiliriz : 1. Kitap'dan bir bilgiye sahibi olmak, 2. Bir imân ilkesi olarak zikredilenler, 3. Peygamberlere verildiği veya indirildiğine delâlet edenler.

### 2.2.2.1. Kitap'dan bir bilgiye sahibi olmak

Bundan kasdımız, kitaplı olmak anlamındaki genel ilâhî kitâb mefhumudur. Burada kastedilen, belirli bir kitaptan ziyade, muayyen olmayan, genel kitap kültürüdür. Diğer bir ifadeyle ilâhî bilgilendirme ile vahiy kültürüne sahip olmaktır. Konunun daha iyi anlaşılması için şu âyetlere bakalım <sup>61</sup>: “ *Hiçbir insana yakışmaz ki, Allâh ona **Kitâb**, hüküm ve peygamberlik versin de, sonra (o kalksın) insanlara : 'Allâh'ı bırakıp bana kullar olun' desin; fakat : ' Öğrettiğiniz ve okuduğumuz **Kitâb** gereğince Rabb'a hâlis kullar olun!*” (Âl-i İmrân, 3/79). Allâh Teâlâ burada peygamberlerine ve özellikle de Hz. İsâ (a.s.)'a hitabetmekte ve onların hakkı söyleyen, tevhîdi emreden, şirki yasaklayan bir kitap bilgisine yani vahiy kültürüne sahip olduklarını beyan etmektedir <sup>62</sup>. İşte bu anlamda âyetteki kitap lafzı, Allâh'ın peygamberlerine indirdiği kitap cinsidir <sup>63</sup>.

Allâh Teâlâ Kur'ân'da “ *Ey **Kitâb** verilenler, biz bazı yüzleri, silip arkalarına döndürmeden...*” (Nisâ, 4/47) kavliyle, kitap kültürüne sahip topluluktan bahsediyor.

<sup>58</sup>) *Ebussuûd*, VII/208 ; *Âlûsî*, XXIII/208.

<sup>59</sup>) *Zemahşerî*, IV/49 ;

<sup>60</sup>) Kitap lafzının 'mutlak kitap' manasına geldiği âyetler için bkz. : En'âm, 6/7 ; Hacc, 22/8 ; Kasas, 28/49 ; Lokmân, 31/20 ; Fâtır, 35/40.

<sup>61</sup>) bkz. Şûrâ, 42/17.

<sup>62</sup>) *İbn Kesîr*, I/356 ; *Elmahlî*, II/1140.

<sup>63</sup>) *Ebussuûd*, II/52.

'Kitap verilenler' ifadesiyle kastedilenler, âyetin devamında anlatılan Ehl-i kitaptan Yahudilerdir. Bu anlamda kitaptan murad, Tevrât'tır<sup>64</sup>. Buradaki kitap lafzı, her ne kadar özel anlamda Tevrât ise de, genel anlamda Ehl-i Kitap'tan Yahudilerin sahip oldukları vahiy kültürüdür. Zira Allâh'ın indirdiği tüm kitaplar, aynı vahiy kültürünü taşımaktadır. Aynı şekilde bu manayı "... *Onlardan sonra kitâba vâris kılınanlar ondan, kuşku veren bir şüphe içindedirler.*" (Şûrâ, 42/35) meâlindeki âyette görebilmekteyiz. Burada '*kitâba vâris kılınanlar*' Zemahşerî'ye göre, Tevrât ve İncil'e vâris olan Yahûdi ve Hristiyanlardır. Bu iki topluluk gerçek anlamda iman etmemişler ve şüphe içindedirler<sup>65</sup>. Ebussuûd'a göre, '*kitâba vâris kılınanlar*' Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanındaki müşrikler, kitap da kur'ân'dır. Bu âyet de müşriklerin Kur'ân'ı inkarları beyan etmektedir<sup>66</sup>. Âlûsî'ye göre ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanındaki Ehl-i Kitaptır<sup>67</sup>. İşte bu âyetlerdeki 'kitâb' lafızları bize göre, özel bir kitâba değil, genel anlamı semâvi kitâb cinsine delâlet etmektedir. Diğer bir söylemle, Allâh'ın insanlara sunduğu tevhid esaslı genel anlamı islamî vahiy kültürüne delâlet etmektedir. Bu vahiy kültürü, ilk peygamber Âdem (a.s.)'a verildiği gibi, daha sonraki peygamberlere ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de verilmiştir<sup>68</sup>.

#### 2.2.2.2. Bir imân ilkesi olarak zikredilenler

Bu maddede zikredilen âyetlerdeki kitap lafızlarıyla aslında Allâh'ın peygamberlerine indirmiş olduğu semavi kitap cinsi murad edilmektedir. Ancak bu kitap lafızları, kitap veya kitaplara imanı bir ilke olarak karşımıza çıkarmaktadır. Müslüman, kitap ister Kur'ân, ister Tevrât ya da İncil, veya Zebûr, yahut İbrâhim (a.s.)'ın suhufu olsun, hepsine inanmak zorundadır. Zira hepsi Allâh katından peygamberlerine indirilmiştir. İşte bu gerçeği Kur'ân şöyle dile getirmektedir : " ... *Asıl iyilik, o (kimsenin iyiliği)dir ki, Allâh'a, âhiret gününe, meleklerle, Kitâb'(lar)a ve peygamberlere inandı.*" (Bakara, 2/177), " ... *Kitâbın hepsine inanırsınız...*" (Âl-i İmrân, 3/119), " ... *ve de ki : 'Ben Allâh'ın indirdiği her kitâba inandım...*" (Şûrâ, 42/15). Bu âyetlerdeki kitap lafızları, müfred olarak zikredilmiştir. Ancak cem'i yani kitaplar manası murad edilmiştir.

<sup>64</sup>) *Râzî*, X/124 ; *Ebussuûd*, II/185.

<sup>65</sup>) *Zemahşerî*, IV/169.

<sup>66</sup>) *Ebussuûd*, VIII/27.

<sup>67</sup>) *Âlûsî*, XXV/36.

<sup>68</sup>) *Âl-i İmrân*, 3/23.

Kastedilen, Kur'ân ve Kur'ân'dan öncekileri içine alan Allâh'ın peygamberlerine indirdiği tüm kitaplardır <sup>69</sup>. Zikri geçen âyetlerdeki kitap lafzlarının müfred olarak gelmesi, aynı zamanda bize Allâh tarafından gönderilen tüm kitapların özde bir olduğunu göstermektedir.

“*Ey inananlar, Allâh'a, Elçisi (Muhammed)'e ve Elçisine indirdiği Kitâb (Kur'ân)'a ve daha önce indirmiş bulunduğu Kitâb(lar)'a imân edin. Kim Allâh'ı, meleklerini, kitâb(lar)ını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse o, uzak bir sapıklığa düşmüştür.*” (Nisâ, 4/136) âyetinde hem müfred hem de cem'i olarak zikredilen *kitap* ve *kütüb* lafızları, münzel kitapların tümüne delâlet etmektedir <sup>70</sup>. Kitap lafzı, “*Hepsi Allâh'a, meleklerine, kitâblarına ve peygamberlerine inandı.*” Bakara, 2/285. âyetinde ise cem'i olarak zikredilmiş ve Allâh'ın indirdiği tüm kitaplar kastedilmiştir. Netice itibariyle diyebiliriz ki, bu kitâb lafzlarının herbiri bir imân ilkesi olarak karşımıza çıkmakta ve bunlarla semâvi kitâb cinsi murad edilmektedir <sup>71</sup>.

### 2.2.2.3. Peygamberlere verildiği veya indirildiğine delâlet edenler

Bu anlamda 'kitâb' lafzının, özel bir karşılığı vardır ki, bunlardan birisi de Kur'ân'la birlikte kendisinden önce indirilen tüm kitaplara delâlet ettiğiidir. Diğer bir ifadeyle bu anlama gelen kitap lafızlarından maksat, genel manâda Allâh'ın peygamberlerine indirdiği tevhid esaslı vahiy de diyebiliriz. “*... anlaşmazlığa düştükleri komularda insanlar arasında hükümlerin diye o peygamberlerle beraber gerçekleri içinde taşıyan kitâb(lar) indirdi.*” (Bakara, 2/213), “*Allâh, peygamberlerden şöyle söz almıştı : 'Bakan, size Kitâb(lar) ve hikmet verdim.*” (Âl-i İmrân, 3/81) ve benzeri âyetlerdeki kitap lafızları <sup>72</sup>, semâvî kitapların peygamberlere verildiğine veya indirildiğine açıkça işâret etmektedir <sup>73</sup>.

<sup>69</sup>) *Taberî*, IV/65 ; XXV/17 ; *Zemahşerî*, I/164 ; I/313 ; *Râzî*, V/42 ; VII/219 ; *Kurtubî*, II/162 ; *Beydâvî*, I/101, 177 ; II/361 ; *İbn Kesîr*, I/197, 377 ; *Ebussuûd*, I/193 ; *Elmalîkî*, II/1163.

<sup>70</sup>) *Taberî*, VI/326 ; *Zemahşerî*, I/446 ; *Râzî*, XI/77 ; *Kurtubî*, VI/266 ; *Beydâvî*, I/242 ; *İbn Kesîr*, I/536 ; *Elmalîkî*, III/1496.

<sup>71</sup>) *Taberî*, III/152 ; *Zemahşerî*, I/252 ; *Râzî*, VII/145 ; *Beydâvî*, I/146 ; *Ebussuûd*, I/274 ; *Âlûsî*, XXV/38.

<sup>72</sup>) *Âl-i İmrân*, 3/184 ; *Nisâ*, 4/54, 131 ; *Mâide*, 5/48 ; *En'âm*, 6/89 ; *Ankebtî*, 29/27 ; *Fâtır*, 35/25 ; *Mü'min*, 40/53 ; *Tûr*, 57/25 ; *Hadîd*, 57/26.

<sup>73</sup>) *Taberî*, III/333 ; *Zemahşerî*, I/194 ; *Râzî*, X/137 ; VI/15 ; *Beydâvî*, I/116 ; *Âlûsî*, III/334.

“ Yanında **Kitâb**’dan bir ilim bulunan kimse de dedi ki...” Neml, 27/40. âyetindeki ‘*el-kitâb*’ lafzı hakkında müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden zâhir olanı, kitâb ile kastedilenin Allâh katından peygamberlere verilen veya indirilen, vahiy ve şeriat ilmini içeren kitaplar olduğudur <sup>74</sup>. Diğer görüşler ise, kitâb ile murad, ya Levh-i Mahfûz’dur. O zaman bilgi sahibi, Cebrâil (a.s.)’dir <sup>75</sup>. Veya kitâb, Allâh’ın İsm-i A’zam’ıdır <sup>76</sup>. Ya da ‘Yanında **Kitâb**’dan bir ilim bulunan kimse’den maksat, Âsif b. Berhiyâ Şem’iyâ b. Münkîl’dir <sup>77</sup>.

“ O Rabb’inin sözlerini ve **Kitâblarını** tasdik etti.” Tahrîm, 66/12. âyetindeki ‘*kütüb*’ lafzı ile, ya Allâh’ın peygamberlere indirdiği kitapların tümü <sup>78</sup>, ya da dört büyük kitap Tevrât, İncil, Zebûr ve Kur’ân kastedilmiştir <sup>79</sup>.

Yukarıda zikredilen âyetlerde kitap lafzı ile, Allâh’ın peygamberlere indirdiği semâvî kitaplara işâret olunduğu görülürken, aşağıdaki âyetlerde ise, bundan farklı olarak bu şekil kitap ve/veya kitapların Arap müşriklerine indirilmediğini ve gerçekte var olmadığını müşahede etmekteyiz. “ Halbuki biz onlara (Kur’ân’dan önce) okuyacakları bir **Kitâb** vermemiştik.” (Sebe’, 34/44), “ Yoksa bu (Kur’ân’dan önce onlara (Allâh katından inen) bir **Kitâb** verdik de ona mı sarılıyorlar.” (Zuhruf, 43/21), “ Eğer doğru iseniz bu (Kur’ân’dan başka (Allâh katından indirilen) bir *kitâb*, yahut bir bilgi kalıntısı getirin.” (Ahkâf, 46/4). İşte bu kitap lafızlarıyla kastedilen kitaplar, gerçekte var değildir <sup>80</sup>.

Kur’ân’ın bazı âyetlerinde geçen ‘*Ehl-i kitâb*’, ‘*kitap verdiklerimiz*’, ‘*kendilerine kitap veya kitaptan bir pay verilenler*’ ve ‘*kitâba vâris kalanlar*’ ifadelerindeki mezkûr ‘*kitâb*’ lafızları ya Tevrât’a ya İncil’e, veya her ikisine birden delâlet etmektedirler.

<sup>74</sup>) *Zemahşerî*, III/289 ; *Beydâvî*, II/177 ; *Ebussuûd*, VI/287.

<sup>75</sup>) *Zemahşerî*, III/289 ; *Râzî*, XXIV/198 ; *Beydâvî*, II/177 ; *Ebussuûd*, VI/287.

<sup>76</sup>) Katâde, Mücâhid, Dahhâk ve İbn Zeyd’den menkul bir rivayet şu şekildedir : ‘*Kitâb, Allâh’ın İsm-i A’zam’ıdır ki, onunla dua edildiğinde dua kabul edilir.*’ *Taberî*, XIX/163.

<sup>77</sup>) *Âlûsî*, XIX/302.

<sup>78</sup>) *Âlûsî*, XXVIII/244 ; *Beydâvî*, II/507.

<sup>79</sup>) *Zemahşerî*, IV/459 ; *Râzî*, XXX/51.

<sup>80</sup>) *Taberî*, XXV/59 ; *Zemahşerî*, IV/233 ; *Râzî*, XXVII/207 ; *Beydâvî*, II/371.



'*Kitâb*' lafzıyla '*Tevrât ve İncil*'in kastedilmesi muhtemel âyetler şunlardır " ... Oysa hepsi de *Kitâb*'ı okuyorlar." (Bakara, 2/113), "... *Kitâb*'lular içinde, ..." (Âl-i İmrân, 3/110). Bu iki âyette geçen kitap lafzı, cins içindir ve semâvî kitap cinsine işaret etmektedir <sup>81</sup>. Semâvî kitap tabiri, hem diğer kitapları hem de Tevrât ve İncil'i içine almaktadır. Hatta bu kitâbın Tevrât ve İncil üzerine hamledilmesi daha doğrudur <sup>82</sup>. "*Sana da kendinden önceki Kitâb(lar)ı doğrulayıcı ve onları kollayıp koruyucu ...*" (Mâide, 6/48), "*Kitâb, yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi.*" (En'âm, 6/156), "... sende önce *Kitâb* okuyanlara sor. ..." (Yûnus, 10/94). Bu âyetlerde geçen kitap lafızlarının aynı şekilde Tevrât ve İncil'e hamledilmesi daha münasiptir <sup>83</sup>.

'*Ehl-i kitâb*' tabiriyle '*Tevrât ve İncil*'in kastedilmesi muhtemel âyetler şunlardır : "*Kitâb ehlinden olan kâfirler de, ...*" (Bakara, 2/105), "*Kitâb ehlinden çoğu, ...*" (Bakara, 2/109), "*De ki : 'Ey Kitâb ehli ...*" (Âl-i İmrân, 3/64), "... *Kitâb ehliyle ancak en güzel tarzda mücâdele edin.*" (Ankebût, 29/46), "*Böylece Kitâb ehli bilsin ki, ...*" (Hadîd, 57/29) ve benzeri âyetlerde geçen '*Ehl-i kitâb*' tabiriyle <sup>84</sup>, kendilerine Tevrât ve İncil verilen Yahûdi ve Hristiyanlar kastedilmektedir <sup>85</sup>.

'*Kitap verdiklerimiz*', '*kendilerine kitap veya kitaptan bir pay verilenler*' ve '*kitâba vâris kılınanlar*' ifadeleriyle '*Tevrât ve İncil*'in kastedildiği âyetler şunlardır <sup>86</sup>: Bu âyetlerden birkaç tanesini burada zikretmekle yetineceğiz. "*Kitâb verilenler, bunun Rabb'leri tarafından bir gerçek olduğunu bilirler.*" (Bakara, 2/144) <sup>87</sup>, "*Kendilerine Kitâb verilenlere ve ümmilere de ki : ...*" (Âl-i İmrân, 3/20) <sup>88</sup>, "*Baksana Kitâb'dan bir pay verilmiş olanlar,...*" (Âl-i İmrân, 3/23) <sup>89</sup>, "... *Kendilerine Kitâb verilenlerin yiyeceği, ... , ve sizden önce kendilerine Kitâb verilenlerden ...*" (Mâide, 5/5) <sup>90</sup>, " ...

<sup>81</sup>) *Taberî*, I/496 ; *İbn Kesîr*, I/148 ; *Ebussuûd*, I/148.

<sup>82</sup>) *Zemahşerî*, I/133 ; *Beydâvî*, I/82 ; *Âlûsî*, I/568 ; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I/222.

<sup>83</sup>) *Taberî*, XI/167 ; *Zemahşerî*, II/290 ; *Râzî*, XVII/169 ; *İbn Kesîr*, II/414 ; *Elmahlî*, IV/2609 ; *Beydâvî*, I/446 ; *Ebussuûd*, IV/175 ; *Âlûsî*, XI/278.

<sup>84</sup>) Ayrıca şu âyetlere bkz. Âl-i İmrân, 3/65 ; Âl-i İmrân, 3/69-72,75,98,99,110,113,199 ; Nisâ, 4/123,153,159,171 ; Mâide, 5/15,19,59,65,68,77 ; Ahzâb, 33/26 ; Haşr, 59/2,11 ; Beyyine, 98/1,4,6.

<sup>85</sup>) *Taberî*, I/487 ; *Zemahşerî*, I/309 ; *Râzî*, III/255 ; *Kurtubî*, IV/68 ; *Beydâvî*, I/163 ; *Ebussuûd*, II/73 ; *Âlûsî*, IV/53 ; *Elmahlî*, V/3783 ; Ateş, a.g.e., II/95.

<sup>86</sup>) *Taberî*, II/23 ; *Zemahşerî*, I/152 ; *Râzî*, VII/234 ; *Kurtubî*, VII/47 ; *Beydâvî*, I/93 ; *Ebussuûd*, I/175 ; *Âlûsî*, II/16 ; *Elmahlî*, I/437 ; Ateş, a.g.e., I/255.

<sup>87</sup>) *Taberî*, II/23.

<sup>88</sup>) *Taberî*, III/214 ; *Râzî*, VII/234 ; VII/230.

<sup>89</sup>) *Râzî*, VII/234 ; *Beydâvî*, I/153 ; *İbn Kesîr*, I/336.

<sup>90</sup>) Her ikisinden murad, ayımdır. *Taberî*, VI/100,104 ; *Râzî*, XI/150,151.



**Kendilerine Kitâb verdiklerimiz, ona inanırlar.”** (Ankebût, 29/47)<sup>91</sup>, “ ... **kendilerine Kitâb verilmiş olanlar iyice inansın, ... Kitâb verilmiş olanlar ve inanalar şüpheye düşmesin....”** (Müddessir, 74/31)<sup>92</sup> ve benzerleri<sup>93</sup>.

### 2.2.3. KAYIT KİTAPLARI

Kur’ân’da ‘kitâb’ lafzıyla, her şeyin kendisinde yazılı olduğu ‘Levh-i Mahfûz’dan, ve kulların amellerinin yazıldığı ‘Amel defteri’nden bahsedildiğini görüyoruz. İşte biz de, bu iki hususu kayıt kitapları adı altında inceleyeceğiz.

#### 2.2.3.1. LEVH-İ MAHFÛZ (KADER KİTABI)

Kur’ân’da zikredilen ‘her şeyin yazılı olduğu Kitâb’, Allâh’ın bilgisinin ve yapacağı işlerin tesbit edildiği Levh-i Mahfûz’dur. Bunun kalemle, mürekkeple yazılmış bir kitâb olup olmadığını bilemeyiz. Bu kitâbın mâhiyetini kavramak için, ağacın çekirdeğe bütün yaprakları, dalları ve meyvasıyla yazılmış olduğu gibi, yahut bir bilginin bilgisinin yazıldığı beyin gibi düşünebilir ve bu şekil bir benzetme yapabiliriz. Ancak gerçek mâhiyetini Allâh bilir<sup>94</sup>. Levh-i Mahfûz, tüm semâvî kitaplar cinsinin aslıdır. Dolayısıyla tüm semâvî kitaplar, peygamberlerin yanında oldukları şekilde Levh-i Mahfûz’da kayıtlıdır<sup>95</sup>.

Allâh (c.c.), Levh-i Mahfûz’da hiçbir şeyi eksik bırakmamıştır. Herşeyi düzene koymuş ve kitâba yazmıştır<sup>96</sup>. Sanki bütün hilkât bir kitap, bütün varlıklar da o kitap muhtevâsının kelimelerini ve delâlet ettikleri şeyleri ifade eden nakışlar ve yazılardır. Âlemde cereyan edecek olan bütün yaratıkların küçük büyük, yüksek alçak her şeyin

<sup>91</sup>) Kitâb’dan murad, Tevrât ve İncil’dir. *Taberî*, XXI/4.

<sup>92</sup>) Her iki ifadeden maksûd, Tevrât ve İncil ehlidir. *Taberî*, XXIX/160,161 ; *Râzî*, XXX/206 ; *Beydâvî*, II/544.

<sup>93</sup>) Bakara, 2/145,146 ; Âl-i İmrân, 3/19,100,186,187 ; Nisâ, 4/44,51,131 ; Mâide, 5/57 ; En’âm, 6/20,114 ; Tevbe, 9/29 ; Ra’d, 13/36 ; Kasas, 28/52 ; Şûrâ, 42/14 ; Hadîd, 57/16.

<sup>94</sup>) Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâlî*, s.434.

<sup>95</sup>) *Beydâvî*, II/368 ; *Bursevî*, VIII/350.

<sup>96</sup>) En’âm, 6/38.

durumları, Levh-i Mahfûz'da tamamen ve açık bir şekilde yazılmış, hiçbiri ihmal edilmemiştir <sup>97</sup>.

Allâh her şeyi bildiği ve unutmadığı, ve de ilminden hiçbir şey gizli kalmadığı halde, her şeyi Levh-i Mahfûz'da kayıtlı kılmasının sebep-i hikmeti, herhalde dilediğini yapmasındandır. Hikmetinden suâl olunmaz. Ancak bunu, Hafaza Meleklerini ve amelleri yazmakla görevli melekleri imtihan etmek için <sup>98</sup>, veya meleklerin, tüm olayların bu yazılanlara tamamen uygun olarak meydana geldiğini görmeleri ve şahit olmaları için böyle yapmış olabilir <sup>99</sup>.

Şimdi bu bilgileri verdikten sonra, kitâb lafzının geçtiği âyetleri inceleyecek ve kitâbın 'Levh-i Mahfûz' manasına gelmesi muhtemel âyetleri zikredeceğiz.

Allâh Teâlâ Kur'ân'da, gökte ve yerde gizli ve âşikâr herşeyin bilgisinin kendi katındaki Kitâb'da kayıtlı ve yazılı olduğunu açıklamaktadır. İşte bu hususun zikredildiği âyetlerde geçen kitap lafızları Levh-i Mahfûz'a delâlet etmektedir. Şu âyetleri bir okuyunuz : “*De ki : ‘Onların bilgisi Rabb’imin yanında bir Kitâb’dadır.*” (Tâhâ, 20/52), “*Bilmez misin ki Allâh gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Bu (bilgisi), bir Kitâb içindedir. Bu Allâh’a kolaydır.*” (Hac, 22/70), “*Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitâb’da olmasın.*” (Neml, 27/75), “*Yanımızda (her şeyi) zabteden bir Kitâb vardır.*” (Kaf, 50/4). Muteber tefsir kaynaklarına müracaat ettiğimizde, bu âyetlerde zikri geçen kitap lafızlarının Levh-i Mahfûz'a delâlet ettiğini müşâhede etmekteyiz <sup>100</sup>.

Allâh Teâlâ bazı Kur'ân âyetlerinde zikredilen özel bilgilerin de <sup>101</sup>, yine aynı şekilde katında bulunan kitâbda zaptedildiğini açıklamaktadır. Zira Allâh o kitâbda hiçbir şeyi eksik bırakmamış, her şeyi ayrıntılı bir şekilde kayıt altına almıştır. Kur'ân'da şöyle

<sup>97</sup>) *Elmahlî*, III/1920.

<sup>98</sup>) *Taberî*, VII/213.

<sup>99</sup>) *Râzî*, XXVII/195.

<sup>100</sup>) *Taberî*, XVI/173 ; XVII/200 ; XX/11 ; XXVI/149 ; *Beğavî*, VI/175 ; *Zemahşerî*, II/416 ; *Râzî*, XXIII/67 ; XXIV/215 ; XXVIII/152 ; *Beydâvî*, II/49 ; II/420 ; *Ebussuûd*, VI/299 ; *Âlûsî*, XX/27 ; *Elmahlî*, V/3699.

<sup>101</sup>) Ayrıca bkz. Sebe', 34/3 ; Yûnus, 10/61 ; İsrâ, 17/58 ; Fâtır, 35/11 ; Zuhruf, 43/4 ; Vâkıa, 56/78 ; Hadîd, 57/22.

buyurulmaktadır : “ *Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, (onlar da) sizin gibi birer ümmet olmasınlar (onların durumları, rızıkları, ecelleri takdir edilmiş, yazılmıştır). Biz o Kitâb’da hiçbir şeyi eksik bırakmadık.*” (En’âm, 6/38). Âyette geçen kitap lafzı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Taberî, Semerkandî (Ö.375/980), Zemahşerî, Kurtubî ve Beydâvî tefsirlerinde, kitabı Levh-i Mahfûz olarak yorumlamışlardır <sup>102</sup>. Taberî, âyete ‘*O kitâbda hiçbir şeyin kaydını zâyi etmedik.*’ şeklinde mana verdikten sonra, âyetin şu üç manaya gelmesinin ihtimal dahilinde olduğunu belirtmektedir : Birincisi, biz hiçbir şeyi terketmedik, ancak onları Kitâb’ın anasına yazdık (İbn Abbâs’dan). İkincisi, biz hiçbir şeyi ihmal etmedik, hepsi o Kitâb’dadır. Üçüncüsü, her şey Kitâb’ların anasında yazılıdır <sup>103</sup>. Günümüz müfessirlerinden Elmalılı da âyete şu anlamı vermektedir : ‘*Biz Kitâb’da hiçbir şeyi geride bırakmadık ve kusur işlemedik, hiçbir şeyi eksik bırakmayıp, hepsini nizamına bağladık, kitâba yazdık. Ve bütün hilkat bir kitap ve bütün varlıklar o kitap muhtevasının kelimelerini ve delâlet ettikleri şeyleri ifade eden nakışlar ve yazılardır. Âlemde cereyan edecek olan bütün yaratılmışların, iri ufak, yüksek ve alçak her şeyin durumları Levh-i Mahfûz’da tamamen ve açık bir şekilde yazılmış, hiçbiri ihmal edilmemiştir* <sup>104</sup>. Râzî, Ebussuûd, Âlûsî’ye göre, âyette geçen kitap lafzı, Levh-i Mahfûz olabileceği gibi, Kur’ân da olabilir. Hatta Râzî ve Âlûsî’ye göre, ‘*el-Kitâb*’dan muradın *Kur’ân* olması, daha açıktır. Zira müfred isme elif lâm takısı bitiştiğinde, isim önceki biline döner. Müslümanlara göre de, önceki bilinen Kitâb, Kur’ân’dır <sup>105</sup>. Reşid Rızâ ve Zuheylî’de bu kanaattedir <sup>106</sup>. Bunlardan başka kitâbın, Allâh’ın ezeli ilmi olduğu görüşü vardır ki, bu yorum İbn Kesîr ve Süleyman Ateş’e aittir <sup>107</sup>. Bizim kanaatimiz ise, âyetin akışı içinde kitâbdan kastedilen, Kur’ân’dır.

En’âm, 6/59. âyette meâlen “ *Gayb’ın (görünmez bilginin) anahtarları, O’nun yanındadır, onları O’ndan başkası bilemez. (O) karada ve denizde olan her şeyi bilir. Düşen bir yaprak, -ki mutlaka onu bilir – yerin karanlıkları içine gömülen tâne, yaş ve*

<sup>102</sup>) Taberî, VII/188 ; Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim es-Semerkandî, *Bahru’l-Ulûm*, Th. ve Ta’lik : Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdü’l-Mevcûd, Zekeriyâ Abdü’l-Mecîd en-Nûtî, Beyrût, 1413/1993, I/483 ; *Zemahşerî*, II/16 ; *Kurtubî*, VI/270 ; *Beydâvî*, I/300.

<sup>103</sup>) Taberî, VII/188.

<sup>104</sup>) Elmalılı, III/1920.

<sup>105</sup>) Râzî, XII/226 ; ; Ebussuûd, III/130 ; Âlûsî, VII/209.

<sup>106</sup>) Zuheylî, VII/194.

<sup>107</sup>) İbn Kesîr, II/124 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III/142.

*kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir Kitâb'da olmasın.*” buyurulmaktadır. Âyetin manası, var olan, var olacak ve sonradan vucûda gelmeyen her şey, ancak o kitâbda kayıtlıdır. Hepsinin adedi, miktarı, ne zaman vucûda geleceği ve ne zaman yok olacağı, O'nda yazılmış çizilmiştir<sup>108</sup>. O kitâb korunmuştur, hiçbir şey onda unutulmuş değildir veya ihmal edilmemiştir<sup>109</sup>. İşte âyette geçen kitap, müfessirlerin çoğuna göre Levh-i Mahfûz'dur<sup>110</sup>. Râzî, âyetteki '*kitâb-ı mübîn*' için, Allâh'ın ilminden başka bir şey değildir, der<sup>111</sup>.

Kur'ân'da Ra'd sûresi 13/39. âyette '*ümmü'l-kitâb*' tabiri geçmektedir. Ayetin meâli şudur : “*Allâh, dilediğini siler, (dilediğini) bırakır. (Bütün) kitâb(ların) anası, O'nun yanındadır.*” Buradaki '*Ümmü'l-Kitâb*'dan murad, Kitâb'ın tümü ve aslıdır. Bırakılan ve silinen herşeyin aslı onun katındadır. Hepsi kendi katındaki kitâp olan Levh-i Mahfûz'dadır. Zira Araplar, aslın yerine kullanılan şeye, onun anası demektedirler<sup>112</sup>. Râzî tefsirinde, Kitâb, burada '*ilmi ezelî ilâhî*'dir. Allâh (c.c.), varlık ve yoklukların tüm bilgileri değiştirse bile, hepsini bilendir. Allâh'ın bunları bilmesi bâkîdir, deyişmekten münezzehtir. '*Ümmü'l-Kitâb*'dan murad, işte budur, demektedir<sup>113</sup>. Âlûsî ve Elmalılı, tefsirlerinde Râzî'nin beyân ettiği bu görüşün ihtimal dahilinde olduğunu zikretmişlerdir<sup>114</sup>.

Kur'ân'da mîrâs hükmünün geçtiği Ahzâb sûresi 33/6. âyette zikredilen '*Kitâbullâh*' ve '*el-Kitâb*' lafızları neye delâlet etmektedir? Âyet meâlen şöyledir : “*Peygamber, mü'minlere canlarından ileridir. Onun eşleri de onların anneleridir. Rahîm sâhipleri (anne tarafından akrabalar) da Allâh'ın Kitâbında birbirlerine öteki mü'minlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız (bir vasiyet etmeniz) hâriç (yaptığınız o vasiyet yerine getirilir). Bunlar Kitâbda yazılmıştır.*” Müfessirlerin çoğu, '*Kitâbullâh*' ve '*el-Kitâb*' ile Levh-i Mahfûz veya Allâh'ın indirdiği

<sup>108</sup>) *Taberî*, VII/213.

<sup>109</sup>) *Âlûsî*, VII/250.

<sup>110</sup>) *Taberî*, VII/213 ; *Zemahşerî*, II/24 ; *Râzî*, XIII/12 ; *Kurtubî*, VII/5 ; *Beydâvî*, I/304 ; *Elmalılı*, III/1947.

<sup>111</sup>) *Râzî*, XIII/12 ;

<sup>112</sup>) *Taberî*, XIII/171 ; *Zemahşerî*, II/416 ; *Râzî*, XIX/67 ; *Kurtubî*, IX/218 ; *Beydâvî*, I/510 ; *Âlûsî*, XIII/245 ; *Elmalılı*, IV/3003.

<sup>113</sup>) *Râzî*, XIX/68.

<sup>114</sup>) *Âlûsî*, XIII/245 ; *Elmalılı*, IV/3003.

Kur'ân'ın bu âyetleri kastedilmiş olabileceğini tefsirlerinde zikretmektedirler <sup>115</sup>. Ayrıca bu iki lafzın, yazılı hüküm <sup>116</sup>, farz <sup>117</sup>, veya Tevrât manasına geldiği de nakledilmiştir <sup>118</sup>. Süleyman Ateş ise bu âyeti yorumlarken şöyle demektedir : Kitâb, bazılarınca mektûb yani yazılmış manasınadır. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî (Ö.118/736)'ye göre kitâb, Tevrât'tır. Bu iki manada mümkündür. Ancak doğru olan ikinci görtüş, yani kitâbın Tevrât olduğudur. Ateş'e göre, Kur'ân'da 'el-kitâb' kelimesiyle genellikle Tevrât, 'Ehl-i kitâb' ifadesiyle de Yahudi ve Hristiyanlar kastedilmektedir. Ancak buradaki kitâb lafızlarıyla Tevrât'ın kastedilmesi söz konusu değildir. Âyet tekrar tekrar okunduğunda, ilk akla gelecek olan kitâb ile kastedilenin Levh-i Mahfûz olduğudur. Tabi ki diğer manalar da ihtimal dahilindedir.

“ Senden, kadınlar hakkında fetvâ istiyorlar. De ki : Allâh, size onlar hakkında hükmünü açıklıyor: Kendilerine yazılmış olan (mîrâs haklarını) vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz öksüz kadınlar ve zavallı çocuklar hakkında ve öksüzlere karşı adâleti yerine getirmeniz hakkında Kitâb'da size okunan âyetler, Allâh'ın hükmünü açıklamaktadır.” (Nisâ, 4/127) meâlindeki âyette geçen kitâb lafzı, bazı tefsir kitaplarında Kur'ân manasına yorumlanmış iken <sup>119</sup>, Zemahşerî, Râzî ve Âlûsî gibi bir çok müfessir tarafından Levh-i Mahfûz ile tefsir edilmiştir <sup>120</sup>. Bizce de doğruya yakın olan budur. Zira Allâh'ın hükümleri Levh-i Mahfûz'da yazılıdır. Buna göre, âyette zikredilen kadınlar hakkındaki fetvâ, Levh-i Mahfûz'da kayıtlıdır.

Aşağıda zikredeceğimiz üç âyette geçen kitâb lafızları hakkında müfessirler farklı yorumlar yapmışlardır : Birincisi, “ Onlara (kendileri için yazılan) Kitâb'dan nasibleri erişir.” meâlindeki A'râf sûresinin 7/37. âyetidir. Müfessirlerin çoğuna göre, buradaki kitâb mektûb yani yazılmış manasınadır ve Levh-i Mahfûz kastedilmiştir <sup>121</sup>. Mâna, Allâh'ın insanlar için takdir ettiği rızık, ecel ve benzeri şeyler, Levh-i Mahfûz'da

<sup>115</sup>) Taberî, XXI/125 ; Beğavî, IV/370 ; Zemahşerî, II/414 ; Râzî, XXV/138,197 ; Kurtubî, XIV/83 ; Beydâvî, II/239,240 ; İbn Kesîr, III/451 ; Ebussuûd, VII/191 ; Âlûsî, XXI/231 ; Bursevî, VII/140.

<sup>116</sup>) İbn Kesîr, III/45.

<sup>117</sup>) Beydâvî, II/239.

<sup>118</sup>) Beydâvî, II/240.

<sup>119</sup>) Râzî, XI/63 ; İbn Kesîr, I/536 ; Elmalîkî, III/1484.

<sup>120</sup>) Zemahşerî, I/442 ; Râzî, XI/63 ; Beydâvî, I/240 ; Ebussuûd, II/238 ; Âlûsî, V/234 ; Elmalîkî, III/1484.

<sup>121</sup>) Taberî, VIII/168 ; Zemahşerî, II/24 ; Beydâvî, I/338 ; Âlûsî, VIII/171 ; Zuheylî, VIII/200 ; Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, III/336.

yazılmıştır. Takdir edilen bu nasibler, onlara âhirette değil, dünyada ulaşır. Çünkü kulların vefâtıyla birlikte, nasibleri de son bulacaktır. Reşid Rızâ, *Menâr* adlı tefsirinde Mücâhid'den (Ö.104/722) 'el-kitâb' lafzındaki lâm-ı ta'rif'in cins için, kitâbında peygamberlere indirilen vahiy kitabı olduğunu naklettikten sonra âyetteki belirgin manânın bu olduğunu zikreder <sup>122</sup>.

İkinci âyet, Tevbe sûresinin 9/36. âyetidir. “ *Gökleri ve yeri yarattığı gündeki Kitâbına göre Allâh'ın katında ayların sayısı on ikidir.*” meâlindeki âyette geçen kitâb lafzı, ya Allâh'ın olacak herşeyi içinde yazdığı Levh-i Mahfûz <sup>123</sup>, veya Allâh'ın hükmü <sup>124</sup>, ya da Allâh'ın kaderi <sup>125</sup>, yahutta Allâh'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri koyduğu yasa'dır <sup>126</sup>. Kanaatimizce, buradaki kitabın Levh-i Mahfûz manasına olması daha münasiptir.

Üçüncüsü, “ *Kendilerine bilgi ve imân verilenler dediler ki : 'Andolsun siz, Allâh'ın Kitâbına göre, tâ yeniden dirilme gününe kadar kaldınız.*” meâlindeki Rum sûresinin 30/56. âyetidir. Âyette geçen kitâb lafzı, müfessirler tarafından birden fazla manaya hamledilmiştir. Zâhir olan görüntü, kitâbdan muradın Levh-i Mahfûz olmasıdır <sup>127</sup>. Ancak buradaki kitâbın, Allâh'ın ilmi, kaderi, amel defteri veya Kur'ân olması da mümkündür <sup>128</sup>.

### 2.2.3.1.1. Levh-i Mahfûz Yerine Kullanılan Lafızlar

Kur'ân'da 'kitâb' lafzının dışındaki bazı lafızlarla Levh-i Mahfûz kastedilmiştir. Şimdi bunları zikrederim.

#### 2.2.3.1.1.1. Ğayb

<sup>122</sup> ) *Reşid Rızâ*, VIII/412.

<sup>123</sup> ) *Taberî*, X/124 ; *Zemahşerî*, II/211 ; *Râzî*, XVI/53. İbn Abbâs'dan. ; *Beydâvî*, I/404 ; *Ebussuûd*, IV/63 ; *Âlûsî*, X/130 ; *Reşid Rızâ*, X/412.

<sup>124</sup> ) *Beğavî*, IV/44 ; *Beydâvî*, I/404 ; *Râzî*, XVI/53.

<sup>125</sup> ) *Elmalûlî*, IV/2522.

<sup>126</sup> ) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, IV/76.

<sup>127</sup> ) *Taberî*, XXI/58 ; *Zemahşerî*, III/385 ; *Beydâvî*, II/224 ; *Ebussuûd*, VII/66 .

<sup>128</sup> ) *Beydâvî*, II/224 ; *İbn Kesîr*, III/424 ; *Ebussuûd*, VII/66 ; *Âlûsî*, XXI/91 ; Ateş, a.g.e., VII/34.



“ Yoksa Ğayb, kendi yanlarında da onlar mı (istedikleri gibi) yazıyorlar.” meâlindeki Kalem (68) sûresi 47. âyetteki mezkûr ‘Ğayb’ lafzıyla, ‘Levh-i mahfûz’un kastedilmesi mümkündür<sup>129</sup>. Allâh (c.c.) bu âyette, inançsızların söyledikleri şeylerin doğru olmadığını, Levh-i Mahfûz’un onların yanında olmadığını ve her şeyi ancak kendisinin yazıp takdir ettiğini ifade etmiştir.

#### 2.2.3.1.1.2. Ümmü’l-Kitâb

“ Allâh, dilediğini siler, (dilediğini) bırakır. Ümmü’l-Kitâb, O’nun yanındadır.” (Ra’d, 13/39)<sup>130</sup>, ve “ O (Kur’ân), katımızda bulunan Ümmü’l-Kitâb’dadır. Şâni yücedir, hikmetle doludur.” (Zuhruf, 43/4) meâlindeki bu iki âyette geçen ‘Ümmü’l-Kitâb’ ifadesiyle, ‘tüm kitapların anası ve aslı olan kendi katındaki Levh-i Mahfûz’ kastedilmiştir<sup>131</sup>. Kitâb’ın ‘Ümm (ana)’ ile birlikte kullanılmasının sebebi, Arapların bir şeyi aslı yerine kullandıklarında ona ‘ümm (ana)’ ismini takmalarından dolayıdır<sup>132</sup>. Âyete göre, Allâh Teâlâ kâinatta bazı şeyleri yok edip bâzılarını bıraktığı gibi, dîni hükümlerden bâzısının da zamanla hükmünü kaldırmış, silmiş, bâzısını da bırakmıştır ki, bu anlamda İslâm’dan önceki tüm tevhidî dinlerin hükümlerinin pek çoğunu kaldırmış, İslâm ve onun hükümlerini kıyâmete kadar bırakmıştır. İşte bu, O’nun hikmeti gereğidir<sup>133</sup>.

#### 2.2.3.1.1.3. Levhi Mahfûz

‘Kitâb’ lafzı dışında Levh-i Mahfûz’un kastedildiği lafızlardan birisi de, bu lafzın tâ kendisidir. Kur’ân’da sadece Bürûc (85) sûresi 22. âyette geçmekte ve şöyle buyrulmaktadır : “(Kur’ân’ın aslı) Levh-i Mahfûz’dadır ”<sup>134</sup>. Burada konu edilen

<sup>129</sup> ) Kurtubî, XVIII/164. İbn Abbâs’dan. ; Celâleyn, s.760.

<sup>130</sup> ) Taberî, XIII/171 Katâde ve Dahhâk’dan. ; Râzî, XIX/67 ; Kurtubî, IX/218 ; Beydâvî, I/510 ; Elmahîlî, IV/3003.

<sup>131</sup> ) Taberî, XXV/48. İbn Abbâs, Atiyye b. Sa’d, Katâde ve Süddî’dan. ; Râzî, XXVII/195 ; Kurtubî, XVI/42 ; Beydâvî, II/368 ; İbn Kesîr, IV/124 ; Bursevî, VIII/350 ; Elmahîlî, VI/4265.

<sup>132</sup> ) Taberî, XIII/171.

<sup>133</sup> ) Ateş, Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli, s.253.

<sup>134</sup> ) Râğûb, s.750.

Levh-i Mahfûz, Hac (22) sûresi 70.âyetteki mezkûr kitâbın ta kendisidir ki, bu Kitâb'da Allâh'ın yerde ve gökteki tüm bilgileri bulunmaktadır.

### 2.2.3.1.2. Levh-i Mahfûz'un özellikleri

#### 2.2.3.1.2.1. Allah'ın katındadır

Kur'ân'da geçen : “(Bütün) kitâb(ların) anası, O'nun yanındadır (Ra'd, 13/39), De ki : 'Onların bilgisi Rabb'immin yanında bir Kitâb'dadır (Tâhâ, 20/52), O (Kur'ân), katımızda bulunan ana Kitâb'dadır. Şâm yücedir, hikmetle doludur (Zuhruf, 43/4), Yanımızda (her şeyi) zabteden bir Kitâb vardır” (Kaf, 50/4) bu ifadeler, Levh-i Mahfûz'un açık ve net olarak Allâh katında olduğunu ortaya koymaktadır <sup>135</sup>. Allâh'ın tüm bilgilerinin kendisinde bulunduğu ve ezelde nefesine yazdığı bu Kitâb <sup>136</sup>, değiştirilmekten uzak ve şeytanların kendisine ulaşmasından korunmuştur. Allâh (c.c.) bu kitâbı Zuhruf sûresi 43/4. âyette 'ledeynâ' yani katımızda ile vasfetmiş ve Levh-i Mahfûz'u bütün olacakların ahvâlini kendisinde barındıran bir kitâb olması sebebiyle, bu şerefe lâyık görmüştür. Bu kitâb, Allâh'ın mülk ve melekûtünde meydana gelen her şeyi içeren kitâbdır ki, bununla bu şeref hâsıl olmuştur <sup>137</sup>. Levh-i Mahfûz'un mâhiyeti hakkında, 'yedinci semânın üzerinde, uzunluğu yerle gök, genişliği doğuyla batı arasındaki mesafe kadar ve beyaz incidendir' şeklinde rivâyetler olsa da <sup>138</sup>, Allâh katındaki bu Kitâbın gerçek mâhiyeti bizce ma'lum değildir. Ancak naslarda bize bildirilenler kadar bilgi sahibi olmaktayız. Bu bilgide, Hac (22) sûresi 70. âyette bulunmaktadır. Ki o bilgi de, Allâh'ın yerde ve gökteki her şeyin bilgisinin Levh-i Mahfûz'da olduğudur <sup>139</sup>.

#### 2.2.3.1.2.2. Kitapların anasıdır

Levh-i Mahfûz, tüm kitapların aslı, esası ve anasıdır. 'Aliyy' yani şân ve itibâr sahibidir. 'Hakîm' yani hikmet sahibidir ve âyetleri muhkem kılınmış, sonra tafsil edilmiştir.

<sup>135</sup> ) *Beydâvî*, II/107.

<sup>136</sup> ) *Kurtubî*, I/111.

<sup>137</sup> ) *Taberî*, XXV/48. Süddî ve İbn Abbâs'dan. ; *Râzî*, XXVII/195.

<sup>138</sup> ) *Celâleyn*, s.802.

<sup>139</sup> ) *Râgub*, s.750.

Hiçbir şekilde değişmeyecek ve mahvedilemeyecek olan bu ana Kitâb, Allâh'ın katındadır <sup>140</sup>. Zira Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır : “ *Allâh, dilediğini siler, (dilediğini) bırakır. Ümmü'l-Kitâb (yani bütün kitâbların anası), O'nun yanındadır* “ (Ra'd, 13/39 ), “ *O (Kur'ân), katımızda bulunan Ümmü'l-Kitâb (yani kitapların anasının)dadır. Şâni yücedir, hikmetle doludur*” (Zuhruf, 43/4). Levh-i Mahfûz'un dışındaki tüm kitaplar, O'ndan istinsah edilmiştir. Şâni yüce Kur'ân'da aynı şekilde O'ndan istinsah edilmiştir <sup>141</sup>. Kitapların anası olan Levh-i Mahfûz, her şeyin bir bir yazıldığı ve kaydedildiği apaçık bir kütük yani ‘*İmâm-ı Mübîn*’ ile tesmiye edilmiştir <sup>142</sup>.

#### 2.2.3.1.2.3. Melekler tarafından kaleme alınmıştır

Levh-i Mahfûz, Allâh'ın Kur'ân Kerîm'de “*Nûn. Kaleme ve (meleklerin kalemlerle) yazdıklarına andolsun.*” (Kalem, 68/1) buyurduğu gibi, yazılmıştır. Ve Allah, kaleme ve kalemin yazdıklarına yemin etmektedir. Melekler, O'nda olacak her şeyi yazmışlardır <sup>143</sup>. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır : “ *İlk şey olarak, Allah Teâlâ kalemi yarattı ve kaleme yazmayı emretti. (Kalem de) her şeyi yazdı* <sup>144</sup>.” Levh-i Mahfûz'daki bilgilerin yazılı ve kayıtlı olması, yazı yazmak anlamındaki ‘*ketebe*’ <sup>145</sup>, eksik bırakmak anlamındaki ‘*ferrata*’ – mâ ile eksiksiz yapmak anlamındadır - , <sup>146</sup> ve satır satır yazmak anlamındaki ‘*setara*’ fiili ile ifade edilmiştir <sup>147</sup>.

#### 2.2.3.1.2.4. Mükerrerrem sahfelerdir

Meleklerin kalemlerle olacak her şeyi kendisinde yazdıkları Levh-i Mahfûz, mükerrerrem sayfalar yani şân ve şeref sahibi sayfalar ile tesmiye edilmiştir. Kur'ân'da şöyle

<sup>140</sup>) *Taberî*, XIII/167 ; *Râzî*, XXVII/195 ; *Elmalık*, VII/4551.

<sup>141</sup>) *Taberî*, XXV/48.

<sup>142</sup>) *Yâsîn*, 36/12.

<sup>143</sup>) *Nesefî*, 4/279 ; *Celâleyn*, s.757.

<sup>144</sup>) İkinci bir rivayette şöyledir : Ertâ b. Münzir'den : “ *Damra b. Habîb'in şöyle dediğini işittim : ‘... ve Allâh kalemi de yaratmıştır. Kaleme, mahlûkattan olacak şeyleri yazdırmıştır.’”* *Taberî*, XVII/200 ; XXV/48,156 ; XXIX/14,16.

<sup>145</sup>) *Enbiyâ*, 21/105 ; *Kalem*, 68/47.

<sup>146</sup>) *En'âm*, 6/38 ; *Zemahşerî*, II/16.

<sup>147</sup>) *İsrâ*,17/58 ; *Ahzâb*, 33/6 ; *Tûr*, 52/2 ; *Kalem*, 68/1.

buyrulmaktadır : “ (O Kur’ân), *Suhufun Mükerrerme (şerefli, şanlı sayfalar Levh-i Mahfûz’da)dır.*” (Abese, 80/13). Bu şân ve şeref, şân ve şeref sahibi Allâh’tan gelmektedir. Allâh (c.c.), tüm kitapların aslı ve anası olan Levh-i Mahfûz’u ‘mükerrerem’ olmakla vafsettiği gibi, O’ndan kopya edilen Kur’ân’ı da ‘Kerîm’ ile vafsetmiştir <sup>148</sup>.

#### 2.2.3.1.2.5. Kur’ân Levh-i Mahfûz’da yazılıdır

Levh-i Mahfûz, tüm kitapların aslı ve anası olduğu gibi, şân ve şerefe sahibi son semâvî kitâb Kur’ân’ın da aslıdır. Kur’ân, Levh-i Mahfûz’dan istinsah edilmiştir <sup>149</sup>. Bu hususta Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır : “ O (Kur’ân), *katımızda bulunan ana Kitâb’dadır. Şâmî yücedir, hikmetle doludur.*” (Zuhuruf, 43/4), “ (Kur’ân) *korunmuş bir Kitâb (Levh-i Mahfûz’da yazılı)dır.*” (Vâkıa, 56/78), “*Hayır (Kur’ân, onların dedikleri gibi bir söz değil), o, şerefli bir Kur’ân’dır. (Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır.*” (Burûc, 85/21,22). Aslı Levh-i Mahfûz’da yazılı olan Kur’ân’ın bu dünyadaki nüshası mâhiyetinde olan Kur’ân da elbette tebdil ve tağyir, tahrif ve zayi olmaktan korunacaktır.

#### 2.2.3.1.2.6. Allâh tarafından korunmuş bir kitaptır

Levh-i Mahfûz Allâh Teâlâ tarafından korunmuştur. Kur’ân’da Vâkıa sûresi 56/78. âyette “ (Kur’ân) *meknûn (korunmuş) bir Kitâb (da yazılı)dır.*” buyurulduğu gibi, Levh-i Mahfûz ‘meknûn’ ile vafsedilmiştir. Yani Levh-i mahfûz, kendisine toz ve benzeri şeylerin değmediği, herhangi bir eziyetin dokunmadığı korunmuş bir kitâb’dır <sup>150</sup>. Hemen onu takipeden âyetteki mezkûr ‘*lâ yemüssühû*’ yani ‘ona hiçbir şey ve hiçbir kimse dokunamaz’ ifadesi <sup>151</sup>, meknûn ile bu anlamın kastedildiğine delâlet etmektedir.

Aynı şekilde “ *Yamızda (her şeyi) hafız (zabteden) bir Kitâb vardır.*” meâlindeki Kâf sûresi 50/4. âyette Levh-i Mahfûz, ‘hafız’ ile vafsedilmiştir. Yani âyetteki mezkûr Kitâb, ya ‘mahfûz’ anlamında, tağyir ve tebdilden korunmuştur <sup>152</sup>, veya ‘hâfiz’

<sup>148</sup> ) Vâkıa, 56/77.

<sup>149</sup> ) *Taberî*, XXV/48. Atiyye b. Sa’d, İbn Abbâs ve Süddî’den. ; *Râzî*, XXVII/195 ; *İbn Kesîr*, IV/124 ; *Bursevî*, VIII/350 ; *Elmalılı*, VI/4265.

<sup>150</sup> ) *Taberî*, XXVII/204. İbn Abbâs, Mücâhid ve Ebû Nüheyk’den. ; *Râzî*, XXIX/193 ; *Beydâvî*, II/464 ; *Celâleyn*, s.717.

<sup>151</sup> ) Vâkıa, 56/79.

<sup>152</sup> ) *Taberî*, XXVI/149; *Beydâvî*, II/420.

mânasında, Allâh'ın bilgisi dahilindeki küçük büyük her şeyi zaptedendir <sup>153</sup>. Her şeyi kendi bünyesinde barındıran bu Kitâb, Allâh'ın katındadır. Olmuş ve olacak her şey, hep bu Kitâb'ın kayıt ve zaptına göre cereyan etmektedir.

### 2.2.3.1.3. Levh-i Mahfûz'un muhtevâsı

Levh-i mahfûz, genel anlamda, bütün kitapların aslı, esası ve anası olduğundan <sup>154</sup>, yerde ve gökte yarattığı her şeyin bilgisini <sup>155</sup>, satır satır yazılı olarak ihtiva etmektedir <sup>156</sup>. Bundan başka, yaratılanlar için takdir olunan eceller <sup>157</sup>, rızıklar <sup>158</sup>, nasipler <sup>159</sup>, bir canlının ömrünü uzatmak veya ömrünü azaltmak da Levh-i Mahfûz'un muhtevâsı içindedir <sup>160</sup>. Allâh, semâvî kitaplardaki dilediği hükmü silip, yok ettiği ve dilediğini bırakıp, kıyâmete kadar devam ettirdiği gibi, bunlardan dilediğini siler, dilediğini bırakır <sup>161</sup>. İşte tüm kitapların anası Levh-i Mahfûz'da aslı bulunan Kur'ân'ın hükümleri kıyâmete kadar devam edecek ve geçerli olacaktır.

Kur'ân nasları incelendiğinde, Levh-i Mahfûz'un özel anlamda şu hususları ihtivâ ettiğini görmekteyiz :

Kendilerine yazılmış olan mîrâs haklarını vermeyip, kendileriyle evlenmek istediğiniz öksüz kadınlar ve zavallı çocuklar hakkında adâletli davranmak. Öksüzlere karşı adâletli davranmak <sup>162</sup>.

Yeryüzünde yürüyen her hayvan ve uçan her kuşun tüm işlev ve hareketleri <sup>163</sup>.

---

<sup>153</sup> ) *Râzî*, XXVIII/152.

<sup>154</sup> ) Ra'd, 13/39 ; Yâsîn, 36/12 ; Zuhruf, 43/4.

<sup>155</sup> ) Yûnus, 10/61 ; Tâhâ, 20/52 ; Hac, 22/70 ; Neml, 27/75 ; Sebe', 34/13 ; Kâf, 50/4.

<sup>156</sup> ) En'âm, 6/38 ; İsrâ, 17/58 ; Ahzâb, 33/6 ; Câsiye, 45/29 ; Tûr, 52/2 ; Kamer, 54/53.

<sup>157</sup> ) Âl-i İmrân, 3/145 ; Hicr, 15/4 ; Rûm, 30/56.

<sup>158</sup> ) Hûd, 11/6.

<sup>159</sup> ) A'râf, 7/37.

<sup>160</sup> ) Fâtır, 35/11.

<sup>161</sup> ) Ra'd, 13/39.

<sup>162</sup> ) Nisâ, 4/127.

<sup>163</sup> ) En'âm, 6/38 ; *Taberî*, VII/187.

Karada ve denizdeki her şeyin, düşen yaprağın, yerin karanlıkları içine gömülü tâne, yaş ve kuru her şeyin bilgisi <sup>164</sup>.

‘Allâh katında, ayların sayısının on ikidir <sup>165</sup>. Dördü haram aylardır. Üçü birbirini takip eder. Recep ayı, Cemâdiye’l-Âhir ile Şa’ban ayları arasındadır’ bilgisi <sup>166</sup>.

‘Muhakkak ki, ganimetler ve esirler siz (Bedir ehlin)e helâldir’ hükmü <sup>167</sup>.

‘Kendinden önceki semâvî kitapların doğrulaması ve O ezeli kitâbın açıklaması olan Kur’ân, mükerrem sayfalar olan Levh-i Mahfûz’dadır’ bilgisi <sup>168</sup>.

‘Gökte ve yerde zerre ağırlığınca her ne varsa, hatta zerreden küçük veya büyük ne varsa, O’ndadır’ bilgisi <sup>169</sup>.

‘İsrâiloğullarının Şâm diyârında iki kere fesat çıkaracakları <sup>170</sup>, yani Allâh’ın emrine muhâlefet edip, isyân edecekleri ve Allâh’a karşı, cesâret göstererek büyük bir azgınlık, kibirlik gösterecekleri <sup>171</sup>, kaydı <sup>172</sup>.

‘Kıyâmet günü gelmeden önce, herhangi bir millete azâbetmek veya onu yoketmek’ <sup>173</sup>, O’nda yazılıdır <sup>174</sup>.

Hz. Mûsâ (a.s.)’dan önceki ümmetlerin bilgileri <sup>175</sup>.

Bir kadının gebe kalması ve doğurmasına âit bilgi de O’ndadır <sup>176</sup>.

<sup>164</sup>) En’âm, 6/59.

<sup>165</sup>) Tevbe, 9/36.

<sup>166</sup>) *Taberî*, X/125 Ebû Hüfeyre’den.

<sup>167</sup>) *Enfâl*, 8/68’in tefsirinde, *Taberî el-Hasen*’den nakletmektedir. a.e, X/45.

<sup>168</sup>) *Yûnus*, 10/37 ; *Fâtır*, 35/31 ; *Vâkıa*, 56/78.

<sup>169</sup>) *Yûnus*, 10/61 ; *Sebe*, 34/3.

<sup>170</sup>) *Celâleyn*, s.366.

<sup>171</sup>) *Taberî*, XV/20 Ayrıca İsrâiloğullarının fesat çıkarmasıyla ilgili geniş bilgi için bkz. XV/21-27.

<sup>172</sup>) *İsrâ*, 17/4.

<sup>173</sup>) *Taberî*, XV/106.

<sup>174</sup>) *İsrâ*, 17/58.

<sup>175</sup>) *Taberî*, XVI/173, *Tâhâ*, 20/52’nin tefsirinde.

<sup>176</sup>) *Fâtır*, 35/11.



İnsanların topraktan, sonra nutfeden yaratılması <sup>177</sup>, sonra da çift çift kılınması <sup>178</sup>.

Yeryüzünde veya insanoğlunun canında meydana gelen her türlü âfet, hastalık vb. musîbetlerin daha yaratılmadan yani meydana gelmeden önce, O'nda yazılı olduğu <sup>179</sup>.

Kur'ân'ın 'Tâ sîn <sup>180</sup>.' ve 'Tâ sîn mîm.' âyetlerinin <sup>181</sup>, O'nda yazılı olduğu.

'Arza yani Cennete mutlaka sâlih kullarım vâris olacak (bu yer onların eline geçecek) <sup>182</sup>, hükmü <sup>183</sup>.

'Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz <sup>184</sup>.' hükmü <sup>185</sup>.

Yukarıda zikredilen muhtevâlardan anlaşılmaktadır ki, Levh-i Mahfûz, Allah'ın tüm bilgilerinin yazılı olduğu kader kitabıdır. Allâh (c.c.) olmuş ve olacak her şeyi, tüm ayrıntılarıyla kitapların aslı, esası ve anası olan Levh-i Mahfûz'da yazmıştır <sup>186</sup>. Her şeyin istinsahına Berâat gecesinde başlanır ve Kadir gecesinde boşalır. Rızıklar nüshasının Mikâil (a.s.)'a, harpler, zelzeleler, yıldırımlar ve helâk etme nüshasının Cebrâil (a.s.)'a, ameller nüshasının İsrâfil (a.s.)'a ve musîbetler nüshasının da ölüm meleği Azrâil (a.s.)'a verildiği rivayet edilmiştir. <sup>187</sup>. Bütün her şey O'nda programlanmıştır. Cereyân eden her şey, bu programa göre olmaktadır. Levh-i Mahfûz'da yazılanlarla ilgili tek tasarruf sahibi Allâh (c.c.)'dir. Hikmetinin gereği, bunlardan dilediğini siler, yok eder, dilediğini bırakır.

<sup>177</sup>) Fâtır, 35/11.

<sup>178</sup>) *Taberî*, XXII/122.

<sup>179</sup>) Hadîd, 57/22 ; *Taberî*, XXVII/233 ; *Râzî*, XXIX/238.

<sup>180</sup>) Neml, 27/1.

<sup>181</sup>) Kasas, 28/2.

<sup>182</sup>) Enbiyâ, 21/105.

<sup>183</sup>) *Râzî*, XXII/229. İbn Abbâs, Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, İkrime, Süddî ve Ebû'l-Âliye'den. ; *Celâleyn*, s.431.

<sup>184</sup>) Mücâdele, 58/21.

<sup>185</sup>) *Celâleyn*, s.728.

<sup>186</sup>) Urbâz b. Sâriye es-Selmâ'nın Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivâyet ettiği bir hadiste, 'Levh-i Mahfûz'da, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in son peygamber olduğunun yazıldığı' ifade edilmektedir. *Taberî*, I/556.

<sup>187</sup>) *Râzî*, XXVII/241.

### 2.2.3.2. AMEL DEFTERİ

Kayıt kitaplarının ikincisi ‘*Amel Defteri*’dir ki, insanın ömründe yaptığı her şey onda bir yazılmıştır. Bu, insanın dünyada yaptığı ve gece ve gündüz meleklerin kaydettiği amellerin sayfalarından meydana gelen büyük defter, veya onun bilançosu gibi bir sayfaya yazılmış cetveli özeti, veya hesabının görüldüğüne dair bir belgesidir <sup>188</sup>. İnsanoğlunun dünyada yaptığı ameller için, bir sahîfe yani amel defteri açılır. Her biri için, iki melek tayin edilir ki, sağındaki melek hasenâtı, solundaki seyyiâtı kaydeder <sup>189</sup>. Kişi öldüğünde, ister mü’min ister fâcir olsun rûhuna, Arş’ın katından bir Rakk yani amellerinin yazılı olduğu sayfalar verilir, rakamlanır ve mühürlenir <sup>190</sup>, sonra bu amel defteri dürülür - ki bununla görevli meleğin isminin Sicill olduğu rivâyet olunmaktadır <sup>191</sup>. - ve onunla birlikte kabrine konulur <sup>192</sup>. Kıyâmet günü geldiğinde, kişiyle birlikte amel defteri de çıkarılır <sup>193</sup>, ortaya konulur ve kendisine takdim edilir <sup>194</sup>. Mü’min ve kâfir herkes çağrılır <sup>195</sup>, hepsi birer birer hesâba çekilir. Hesâb görüldükten sonra, amel defteri kimine sağ tarafından, kimine sol ve arka sırt tarafından verilir <sup>196</sup>, İyilerin kitâbı İliyyîn’de <sup>197</sup>, kötülerin kitâbı Siccîn’dedir <sup>198</sup>. Bu kitaplarda, yaptıkları bütün ameller yazılmıştır. Bu sebebdendir ki, Allâh iyilerin ve suçluların kitâbını ‘*merkûm*’ yani yazılmış olmakla vasfetmiştir <sup>199</sup>.

Bu bilgileri verdikten sonra, şimdi Kur’ân’da geçen hangi ‘kitâb’ lafızlarıyla ‘*Amel Defteri*’ kastedilmektedir? sorusunun cevâbını araştıralım.

<sup>188</sup>) *Elmalılı*, VIII/5327.

<sup>189</sup>) *Câsiye*, 45/29.

<sup>190</sup>) *Taberî*, XXX/95,102. Ka’bu’l-Ahbâr’dan.

<sup>191</sup>) *Râzî*, XXII/228. İbn Abbâs, Hz. Ali’den rivâyet etmiştir.

<sup>192</sup>) Kişi kabre konulduğunda, ister mü’min ister kâfir olsun kendisine ‘Rabbin kim? Dinin ne? Peygamberin kim?’ sorularının sorulacağı, mü’min için kabrin genişletileceği, kâfir için kabrin daraltılacağı haber verilmektedir. (Sa’d’dan) Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrâhim el-Ensârî, *Kitâbü’l-Âsâr*, Tas. ve Th: Ebû-l Vefâ, Beyrût, 1355/1935, s.204, Hadis No: 912.

<sup>193</sup>) *Taberî*, XV/53 ; *Râzî*, XX/169 el-Hasen’dan.

<sup>194</sup>) Şu hadiste geçtiği gibi : “*Kıyâmet günü geldiğinde, insanlara üç dîvân takdim edilir. İçinde Hesâbın olduğu Dîvân, İçinde nimetlerin bulunduğu Dîvân ve içinde günahlar olan Dîvân ...*” (İbn Mes’ûd’dan) el-Ensârî, *Kitâbü’l-Âsâr*, s.204, Hadis No:915.

<sup>195</sup>) *Râzî*, XXVII/273.

<sup>196</sup>) *Kehf*, 18/49 ; *Taftazânî*, s.69.

<sup>197</sup>) *Taberî*, XXX/101-103 ; *Râzî*, XXXI/97-98.

<sup>198</sup>) *Taberî*, XXX/95-96 ; *Râzî*, XXXI/93.

<sup>199</sup>) *Mutaffîm*, 83/9,20.

Kur'ân'da zikredilen kitâb lafzının geçtiği âyetlerde, kitâbın sağ, sol veya arka taraftan verildiği (İsrâ, 17/71 ; İnşikâk, 84/7,10 ; Hâkka, 69/19,25), kitâbın küçük büyük demeden işlenen tüm amelleri sayıp döktüğü (Kehf, 18/49), her ümmetin kitâbına çağırıldığı (Câsiye, 45/28) söz konusu ise, bu kitâb lafızlarıyla amel defterinin kastedildiğini söyleyebiliriz<sup>200</sup>.

Kur'ân, İsrâ sûresi 17/13. ve 14. âyetlerde kıyâmet günü insanların dünyada işledikleri tüm amelleri kaydeden, önlerinde açılmış olarak bulacakları ve okuyacakları bir kitâbdan bahseder : “ *Her insanın kuşunu (işlediği amelini) boynuna doladık, kıyâmet günü onun için, açılmış olarak bulacağı bir kitâb çıkarırız.* (13), “ *(O insana) Kitâbını oku, bugün nefsin sana hesapçı olarak yeter! (deriz).* (14)”. İşte bu iki âyette zikredilen kitâbdan maksat, müfessirlerin ittifakıyla amel defteridir<sup>201</sup>. Taberî'ye göre, 13. âyette geçen ‘tâir’ kelimesi insanların işledikleri ameller anlamına gelebileceğini gibi, kuş anlamı da gelebilir<sup>202</sup>. Râzî, *Mefâtilhu’-l Ğayb* adlı tefsirinde bu iki âyeti şu şekilde yorumlamıştır : İnsanoğlu için, ölüm geldiğinde, dünyevî ahvâl sebebiyle oluşan izlerin tümünü içeren bir kitâbı, karanlık bedeninin derinliklerinden çıkartırız. İşte bu kitâb, bu vakitte serilmiş olur. Çünkü rûh, bedende olduğu esnada, bu haller bedende gizli ve dürülmüş gibiydi. Cesed ile olan alaka kesildikten sonra, bu haller görüldü, netleşti, inkişâf etti. Ve tüm ahvâl sanki dürüldükten sonra yayılmış oldu. İşte bu anda, akli kuvvet bu izlerin tümünü Rûh’un özünde zâtî yazıyla yazılmış olarak görür. Bu halde ona denir ki ; ‘Kitâbını oku!’. Sonra ona şöyle denir : ‘ Bugün nefsin hesapçı olarak sana yeter.! Bu izler, şayet saâdeti gerektirenlerden ise mutluluk, şekâveti gerektirenlerden ise ızdırıp hasıl olur<sup>203</sup>.

Kur'ân'da “*Katımızda hakka söyleyen bir kitâb vardır.*” (Mü'minûn, 23/62) ve “ *İşte Kitâb'ımız, aleyhinize konuşuyor, gerçeği söylüyor.*” (Câsiye, 45/29) meâlindeki âyetlerde adından bahsedilen kitâbın, her ne kadar Levh-i Mahfûz anlamını taşıdığı

<sup>200</sup> ) Taberî, XV/258 ; XXIX/60 ; Zemahşerî, IV/231 ; Râzî, XXVII/273 ; XXX/111-113 ; Beydâvî, II/14,582 ; XXI/19 ; Ebussuûd, IX/580 ; Âlûsî, XXX/142 ; Elmalûlî, VIII/5327 ; XIII/5676.

<sup>201</sup> ) Taberî, XV/52-53 ; Beğavî, V/82 ; Zemahşerî, II/509 ; Râzî, XX/169-171 ; Beydâvî, I/566 ; İbn Kesîr, III/27 ; Ebussuûd, V/161 ; Âlûsî, XV/46 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, V/205 ; Elmalûlî, V/3171.

<sup>202</sup> ) Taberî, XV/50.

<sup>203</sup> ) Râzî, XX/171.

hakkında görüşler beyan edilse de <sup>204</sup>, müfessirlerin çoğuna göre amel defteridir <sup>205</sup>. Zira Mü'minün sûresi 29. âyette geçen bu ifade, bir önceki 28. âyette her ümmetin çağırıldığı amel defterinden sözedildikten sonra zikredilmiştir. Dolayısıyla hakkı söyleyen kitâb, Levh-i Mahfûz değil, amel defteridir.

Kur'ân'da kıyâmet günü meydana gelecek olaylardan sözedilirken, Sûr'a üfleneceği, yer ve gökteki herkesin bayılıp, yahut öleceği, tekrar Sûr'a üflendiğinde insanların ayağa kalkacağı, bu esnâda herkese ait kitâbın ortaya konulacağı, peygamberler ve şâhitler huzurunda hesap görüleceği, hesaptan sonra inkârcıların cehenneme, Rablerinin azâbından korunan inananların ise cennete sevkedileceği bilgileri yer almaktadır. İşte bu bilgilerin anlatıldığı âyetlerden birisi olan, “ *Yer, Rabb'inin nûru ile parladı, Kitâb (ortaya) kondu, peygamberler ve şâhitler getirildi ve aralarında adâletle hükmedildi.*” meâlindeki Zümer sûresi 39/69. âyette geçen kitâb lafzı ile amel defteri kastedilmektedir ki, birçok müfessir bu görüştedir <sup>206</sup>. Buradaki kitâbın, Levh-i Mahfûz <sup>207</sup> veya hesap <sup>208</sup> anlamına geldiğine dair bazı rivâyetler olmakla birlikte, âyetin sibâk ve siyâkıma göre, zâhir olan görüş, ilk görüştür.

Kur'ân'da iyi ve kötü kulların işledikleri amelleri kayıt altında tutan kitâbdan bahseden, Mutaffifin (83) sûresinin “ *Hayır, (ölçü ve tartıda hile yapılamaz), doğrusu sapanların kitâbı, Siccîn'dedir. (7) <sup>209</sup>..... (Siccîn), yazılmış bir kitâbdır <sup>210</sup>.(9)” <sup>211</sup> ve “ *Hayır, iyilerin kitâbı, İliyyîn'dedir.(18) <sup>212</sup>..... (İliyyîn), yazılmış bir kitâbdır.*” (20) <sup>213</sup> meâlindeki âyetlerini incelediğimizde, bu âyetlerde geçen kitâb lafızları ve âyetlerin manaları hakkında farklı görüşler karşımıza çıkmaktadır. ‘*Sapanların kitâbı*’ ve ‘*iyilerin kitâbı*’ tabirlerinde geçen ‘*el-kitâb*’ lafızları aynı anlamı taşımaktadırlar.*

<sup>204</sup> ) *Zemahşerî*, III/152 ; *Râzî*, XXIII/109 ; *Beydâvî*, II/107.

<sup>205</sup> ) *Taberî*, XVIII/35 ; XXV/156 ; *Zemahşerî*, IV/231 ; *Râzî*, XXVII/273 ; *Beydâvî*, II/107 ; *Ebussuûd*, IV/141 ; *Âlûsî*, XXV/238.

<sup>206</sup> ) *Taberî*, XXIV/32 ; *Zemahşerî*, IV/113 ; *Râzî*, XXVII/21 ; *Beydâvî*, II/331 ; *Âlûsî*, XXIV/47.

<sup>207</sup> ) *Zemahşerî*, IV/113 ; *Râzî*, XXVII/21 ; *Beydâvî*, II/331 ; *Âlûsî*, XXIV/47.

<sup>208</sup> ) *Âlûsî*, XXIV/47. Süddî'den.

<sup>209</sup> ) *Taberî*, XXXI/93.

<sup>210</sup> ) Mânanın şu şekilde olması mümkündür : ‘*Hayır, Fücâarın kitâbı, Siccîn'dedir. Fücâarın kitâbı, merkûm(yazılmış) bir kitaptır.*’ Bu mânaya göre, ‘*siccîn*’ ve ‘*merkûm kitâb*’, ‘*kitâbü'l-fücâar*’ tabirinin iki vasfı olmaktadır. *Taberî*, XXXI/94.

<sup>211</sup> ) *Taberî*, XXX/96.

<sup>212</sup> ) *Taberî*, XXX/101.

<sup>213</sup> ) *Taberî*, XXX/104.

Buradaki ‘*el-kitâb*’ lafzı, mektûb yani yazılmış, yazı<sup>214</sup> ve mahkeme kararı<sup>215</sup> anlamları ile tefsir edilebileceği gibi, amel defteri anlamı ile de yorumlanabilir. Nitekim Müfesssriilerin çoğu bu görüşe varmışlardır<sup>216</sup>. Bizim kanaatimize göre de en isâbetli görüş, ‘*el-kitâb*’ lafzı ile amel defterinin kastedilmesidir.

“*doğrusu sapanların kitâbı, Siccîn’dedir*” ifadesinde geçen ‘*Siccîn*’ lafzı, ya özel isimdir ve müfesssriiler neye özel isim olduğunda ihtilâf etmişlerdir<sup>217</sup>. Ya da hapsetmek ve daraltmak anlamındaki ‘*sicn*’den türemiş müştak bir kelimedir. Vâhidî (Ö.468/1076), bu fikrin zayıf olduğunu ve *Siccîn*’in Arapların bilmediği bir kelime olduğunu belirtmektedir<sup>218</sup>. Müfesssriiler aynı şekilde, *Siccîn* ile ne kastedildiği hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Görüşleri özetleyecek olursak, *Siccîn*, ya bir yerin adı<sup>219</sup>, ya yerküreden bir kat<sup>220</sup>, veya bir kayanın adı<sup>221</sup>, yahut şerhleri içinde toplayan bir kitâbın adıdır<sup>222</sup>. Son görüş, kanaatimizce en isâbetli görüştür ki, *Siccîn*, kötülükleri kendisinde toplayan şerh kütüğü mesabesinde kitap anlamına gelir.

‘*İyilerin kitâbı, İlliyyîn’dedir*’ ifadesinde geçen ‘*İlliyyîn*’ lafzı, ya yüce anlamındaki ‘*aliyy*’ lafzının çoğuludur”, veya bunun i’râbı, cem’i kelimenin i’râbı gibidir. Zira O, çoğul bir kelimedir<sup>223</sup>. Müfesssriilerin ‘*İlliyyîn*’ ile ne kastedildiğine dair görüşleri iki manada yoğunlaşmaktadır. ‘*İlliyyîn*’ ya bir yer veya cismin adıdır<sup>224</sup>, ya da iyilikleri

<sup>214</sup> ) *Âlûsî*, XXX/126.

<sup>215</sup> ) Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, X/369.

<sup>216</sup> ) *Taberî*, XXX/96 ; *Râzî*, XXXI/93 ; *Zemahşerî*, IV/577 ; *Ebussuûd*, IX/126.

<sup>217</sup> ) *Râzî*, bu görüşleri şöyle sıralamıştır : *Siccîn*, ya ‘yerin yedinci katı’ (Atâ, Katâde, Mütacâhid, Dahhâk, İbn Zeyd’den mervî İbn Abbâs’ın kavli), ya ‘yerin yedinci katından daha aşağısı’ (el-Berrâ), ya ‘iblis ve zürriyetinin olduğu yer’ (Atâ el-Horasânî), ya ‘Cehennemde bir kuyu’ (Ebû Hureyre), ya da ‘yerin yedinci katı altındaki bir kaya parçası’ (Kelbî, Mütacâhid)’dir. *Râzî*, XXXI/93.

<sup>218</sup> ) *Zemahşerî*, IV/575 ; *Râzî*, XXXI/93. Ebû Ubeyde, Müberred, Zeccâc’den.

<sup>219</sup> ) Ka’bu’l-Ahbâr’dan nakledilen şu rivâyete dayanmaktadır : “*Fâcirin rûhu, göğe yükseltilir. Gök, onu kabul etmez. Yeryüzüne iner, yer de onu kabul etmez. Sonra rûhu aşağıya alçalır ve yedi kat aşağıya iner. Sonunda Siccîn’e ulaşır - ki, O, iblisin sınırıdır - ve O’ndan bir Rakk (amellerin yazılı olduğu sayfalar) çıkarılır, bu Rakk’a rakam verilir ve mühürlenir. O Rakk da, - kişi helâk olacağını bilir halde - kıyâmet gününe kadar, Siccîn’in altına koyulur.*” *Taberî*, XXX/95.

<sup>220</sup> ) *Siccîn*, ‘el-Erdü’s-Süflî (yerden bir kat)’ anlamında olabilir. *Taberî*, XXX/95. el-Berrâ’dan.

<sup>221</sup> ) *Siccîn*, ‘yerin yedinci katındaki kayadır ki, fâcirlerin kitâbı, onun altına koyulur.’ *Taberî*, XXX/95. Mütacâhid’dan.

<sup>222</sup> ) *Taberî*, XXX/104 ; *Zemahşerî*, IV/575 ; *Beydâvî*, II/578 ; *Ebussuûd*, IX/126 ; *Âlûsî*, XXX/126.

<sup>223</sup> ) *Râzî*, XXXI/97.

<sup>224</sup> ) *Taberî*, bunları şu şekilde sıralamıştır. 1) Yedinci kat semâ (Ka’bu’l-Ahbâr, Katâde, Ebû Üsâme b. Zeyd, Mütacâhid’dan.) 2) Arşın sağ direği (Katâde’dan.), 3) Cennet (İbn Abbâs’dan.), 4) Sidrettü’l-Müntehâ (Dahhâk’tan.), 5) Allâh’ın indi (yanı) (İbn Abbâs’dan.) *Taberî*, XXX/101-103 ; *Râzî* ise *Mefâtihu’-l Gayb* adlı tefsirinde şu kavilleri zikretmiştir : 1) Dördüncü kat semâ (İbn Abbâs’san.), 2)

içinde toplayan bir kitâbın adıdır<sup>225</sup>. Kanaatimizce isâbetli olan görüş, ‘*İlluyyûn*’ un iyilikleri kendinde toplayan hayır kütüğü mesabesinde kitap anlamına gelmesidir.

### 2.2.3.2.1. Amel Defteri yerine kullanılan lafızlar

#### 2.2.3.2.1.1. Zübür

Zübür , yazılı metin/kitâbe anlamındaki ‘zebûr’un çoğuludur<sup>226</sup>. “ *İşledikleri her şey, Zübürde mevcuttur.*” (Kamer, 54/52) meâlindeki âyette geçen ‘zübür’ lafzı ile, Hafaza meleklerinin divâni anlamında amel defterleri kastedilmektedir<sup>227</sup>. İnsanoğlunun işlediği küçük büyük her amel, Hafaza melekleri tarafından amel defterine yazılmaktadır<sup>228</sup>. Âlûsî, buradaki ‘zübür’ lafzını, bazı te’lif eserlerde zikredildiği gibi<sup>229</sup>, Levh-i Mahfûz ile tefsir etmeninin bir anlamı olmadığını vurgulamaktadır<sup>230</sup>. Bizce, zübür lafzının, amel defteri olarak anlaşılması daha doğrudur. Zira insanların işledikleri her amel, kendilerine ait bir defterde kirâmen kâtibin melekleri tarafından kayıt altına alınmaktadır.

#### 2.2.3.2.1.2. Suhuf

Kur’ân’da sadece “ *Suhuf açılıp yayıldığı zaman.*” (Tekvîr, 81/10) âyetinde, ‘*suhuf*’ lafzı ile amel defteri kastedilmektedir ki, bu âyette, kıyâmet günü insanlar hesaba çekilmek üzere çağrıldıklarında, amel defterlerinin açılmış, serilmiş olarak kendilerine takdim edileceğine işâret edilmektedir<sup>231</sup>.

#### 2.2.3.2.1.3. İmâm

---

Yedinci kat semâ (İbn Abbâs’dan.), 3) Yedinci kat semânın üstündeki arşın sağ direği (Katâde, Mukâtil’dan.), 4) Sidretü’l-Müntehâ (Dahhâk’tan.), 5) Sonu olmayan yüksekliğin üstündeki (Ferrâ’dan.), 6) Mekanların en üstü (Zeccâc’dan.), 7) Haşmetle korunan yüce mertebeler ve amel defterlerinin yanındaki (Diğer müfessirlerden.). *Râzî*, XXXI/97-98.

<sup>225</sup>) *Taberî*, XXX/104 ; *Zemahşerî*, IV/575 ; *Râzî*, XXXI/98 ; *Ebussuûd*, IX/127 ; *Âlûsî*, XXX/126 ; *Bursevî*, X/487.

<sup>226</sup>) *İbn Manzûr*, IV/315 ; *Zebîdî*, III/231.

<sup>227</sup>) *Taberî*, XXVII/112 ; *Zemahşerî*, IV/351 ; *Ebussuûd*, VIII/175 ; *Âlûsî*, XXVII/145.

<sup>228</sup>) *Celâleyn*, s. 708.

<sup>229</sup>) *Taberî*, XXVII/112 ; Süleymân, *el-Vucûh ve’n-Nazâir*, s.91 ; Sellâm, *et-Tesârif*, s.241.

<sup>230</sup>) *Âlûsî*, XXVII/145.

<sup>231</sup>) *Celâleyn*, s. 794.



“ Her milleti, *imâm* (yani içinde amellerinin yazıldığı *amel defteri*) ile çağırduğumuz gün, kimin kitâbı sağından verilirse, işte onlar, kitâblarını okurlar...” (İsrâ, 17/71) meâlindeki âyette, ‘*imâm*’ lafzıyla ‘amel defteri’ kastedilmiştir. Zira her ümmet, kıyâmet günü kendisinde dünyada işledikleri amelleri içeren amel defterleriyle çağrılırlar <sup>232</sup>.

## 2.2.3.2.2. Amel Defterinin özellikleri

### 2.2.3.2.2.1. Daima hakkı konuşur

“ Biz, hiç kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmeyiz. Katımızda hakkı söyleyen bir *kitâb* vardır. (Herşey olduğu tesbit edilmiştir), onlara asla haksızlık edilmez.” (Mü’minûn, 23/62) ve “ İşte *Kitâbımız*, aleyhinize konuşuyor, gerçeği söylüyor. Çünkü biz, yaptıklarınızı yazıyorduk.” (Câsiye, 45/29) âyetlerinde buyrulduğu gibi, insanların hayır ve şerden işlediklerini içeren bu kitâb yani amel defteri, insanların dünyada işledikleri amelleri sıdk ile beyân eder. Gerçek üzerine ne bir şey ilave eder, ne de eksiltir <sup>233</sup>. İnsanların işledikleri amellerle, onların aleyhine şahitlik ederler <sup>234</sup>. Dolayısıyla Allâh, herkese hak ettiği ecri verecektir. İyiler cennetle, kötüler ateşle cezalandırılacaklardır. Allâh (c.c.), burada bir teşbihte bulunmuştur. Gerçekte kitâb konuşmaz. Ancak kitâbın konuşmasının misâli, haklı bir kişinin konuşması ve haklılığını açıkça ifade etmesi gibidir <sup>235</sup>.

Câsiye sûresi, 28 ve 29. âyette <sup>236</sup>, ‘*kitâb*’ lafzı hem Allâh’a hem de kullara izâfe edilmiştir. Bunun sebebi, amel defterinin, kulların amellerini içermesi bakımından o ümmetlerin kitâbı, Allâh’ın meleklerine yazmayı emretmesi açısından Allâh’ın kitâbı olmasındandır <sup>237</sup>.

<sup>232</sup> ) *Taberî*, XVII/126. el-Hasen, Dahhâk ve İbn Abbâs’dan. ; *Beydâvî*, I/578.

<sup>233</sup> ) *Taberî*, XVIII/35 ; XXV/156.

<sup>234</sup> ) *Râzî*, XXVII/273.

<sup>235</sup> ) *Râzî*, XXIII/109.

<sup>236</sup> ) 28. âyette ‘*kitâbihâ*’ yani ‘her ümmetin kitâbı’, 29.âyette ‘*kitâbünd*’ yani ‘bizim kitâbımız’ buyrulmaktadır.

<sup>237</sup> ) *Râzî*, XXVII/273.

#### 2.2.3.2.2.2. İyi ve Kötülere has iki çeşit defter vardır

Kur'ân'da, kötü ve iyi insanlara has iki çeşit amel defterinin olduğunu görmekteyiz<sup>238</sup>. Birincisi, kötülükleri bünyesinde barındıran Siccîn ile tesmiye edilmiştir ki, günahkarların amelleri burada yazılmıştır ve saklıdır. Siccîn, '*kitâbün merkûm*' yani yazılmış kitap ile açıklanmıştır<sup>239</sup>. İkincisi, yine aynı şekilde '*kitâbün merkûm*' yani yazılmış kitap ile beyân edilen iyiliklerin toplandığı hayır kütüğü İliyyîn'dir. Burada da iyilerin amelleri yazılmıştır ve saklıdır<sup>240</sup>. Kişi öldüğünde, ister mü'min ister fâcir olsun rûhuna, Arş'ın katından bir Rakk (amellerinin yazılı olduğu sayfalar) verilir, rakamları ve mühürlenir<sup>241</sup>, sonra da amel defteri dürülür. Siccîn ve İliyyîn hakkında, farklı görüşler ileri sürülmüşse de, nassın zâhirine göre, bu ikisinden kastedilenin amel defteri olduğunu daha önce zikretmiştik.

#### 2.2.3.2.2.3. Herkese ait bir defter vardır

Her insanın görevli melekler tarafından amellerinin yazıldığı bir amel defteri vardır. Amel defteri, kişiye özeldir. Sadece o kişiye ait amelleri içerir. İşte bu amel defteri, kıyâmet günü, o kişi için açılmış sayfalar (Rakk) olarak önüne konur<sup>242</sup>. Meleklerin dilleri üzere '*Kitâbını oku*' denir<sup>243</sup>, kişi ister ümmî olsun, ister gayr-i ümmî olsun kitâbını okur<sup>244</sup>, veya Mücâhid'den gelen bir rivâyete göre, kişinin boynuna dolanan kuş, kişiye has bu kitâbı okur<sup>245</sup>. Sonra herkes hesaba çekilir.

#### 2.2.3.2.2.4. Kıyamet günü tartılacaktır

Kur'ân'a göre, adâlet terazilerinin kurulacağı ve hiç kimseye haksızlık yapılmayacağı kıyâmet gününde<sup>246</sup>, insanların işledikleri ameller tartılacak, tartıları ağır gelenler

<sup>238</sup> ) Mutaffifin, 83/8-9,19-20.

<sup>239</sup> ) *Râzî*, XXXI/94 Kaffâl'den.

<sup>240</sup> ) *Taberî*, XXX/94-104.

<sup>241</sup> ) *Taberî*, XXX/95,102 Ka'bu'l-Ahbâr'dan.

<sup>242</sup> ) Tekvîr, 81/10 ; Tûr, 52/3.

<sup>243</sup> ) İsrâ, 17/14.

<sup>244</sup> ) İsrâ, 14/71.

<sup>245</sup> ) *Taberî*, XV/52 ; *Râzî*, XX/179 ; *İbn Kesîr*, III/27 ; *Elmahulî*, V/3171.

<sup>246</sup> ) Enbiyâ, 21/47.

güzel bir hayat olan cennete, hafif gelenler kızgın bir ateşe müstahak olacaklardır. İşte bu gerçek, şu âyetlerde dile getirilmektedir : “*Kimin tartıları ağır gelirse, O, memnun edici bir hayat içindedir.*” (Kâria’, 101/6,7) ve “*Kimin tartıları hafif gelirse, Onun anası (gideceği yer), hâviye (yani uçurum)dur.*” (Kâria’, 101/8,9).

#### 2.2.3.2.2.5. Kıyamet günü insana sağ veya sol tarafından verilecektir

Kur’ân’a göre, kıyamet günü her ümmet Allâh’ın huzurunda toplanır. Mü’min ve kâfir her ümmet ve bu ümmetlerin önderleri, dünyada işledikleri amellerin bünyesinde barındıran amel defterlerini okumaları için çağırılırlar <sup>247</sup>. Herkese amel defteri verilir <sup>248</sup>. Kimine sağ tarafından verilir ki, sağ eliyle tuttuğu kitâbına baktığında, hasenâtı avucunun üstünde, seyyiâtı avucunun içinde görünür, seyyiâtlarına bakar ve üzülür, kendisine ‘avucunu çevir’ denir, oda bakar, hasenâtını görür ve sevinir, Sonra der ki : ‘Hâ işte alın, kitâbımı okuyun, ilk baktığımda doğrusu ben zâten hesâbımla karşılaşacağımı sezmiştim. Fakat şu anda, Allâh benden bu kederi kaldırdı.’ der <sup>249</sup>. Durumu böyle olan kişi, kolay bir hesâba çekilecek <sup>250</sup>, sevinçli olarak ailesine dönecektir ve O, memnûn edici bir hayat içinde olacaktır <sup>251</sup>. Kimine de amel defteri sol tarafından verilir ki <sup>252</sup>, sol eliyle tuttuğu kitâbına bakıp okuyunca <sup>253</sup>, işlediği kötü amelleri hatırlayınca ve bunlardan dolayı cehennem azâbından daha çok acı verici bir utanç duyunca <sup>254</sup>, içinde yazılanlardan dehşete düşecek, korkacak ve şöyle diyecek : ‘Vah bize, bu kitâb da ne oluyor, ne küçük, ne de büyük hiçbir şey bırakmıyor, her yaptığımız şeyi sayıp döküyor <sup>255</sup> ! Keşke bana kitâbım verilmeseydi. Şu hesâbımı hiç görmemiş olsaydım. Keşke ölüm işimi bitirmiş olsaydı. Keşke melekler bana ateşle

<sup>247</sup> ) İsrâ, 17/71 ; Câsiye, 45/28.

<sup>248</sup> ) Amel defterlerinin verilmesi, Mefâtihu'l-Ğayb tefsirinde mervî şu hadiste bahsedilen üçüncü Arz’dır. Hadîs şöyledir : ‘ *Muh. kıyamet günü üç tane arz (sorgulama) vardır : İlk arz, insanların özür ileri sürme, itiraz etme arzıdır. Üçüncüye gelince, bu arzda amel defterleri dağıtılır...*’ Râzî, XXX/109.

<sup>249</sup> ) Râzî, XXX/111 Ebû Hureyre’den.

<sup>250</sup> ) Bu husus da Hz. Âişe (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.) ile aralarında geçen bir diyalogu nakletmektedir : “*Allâh’ın Rasûlu (s.a.v.)’in, ‘Allâh’ım! Beni kolay bir hesapla sorgula.’ dediğini işittiğimde, ben de sordum : ‘Kolay hesap (el-hesâbu’l-yesîr) nedir?’ Şu cevâbı verdi : ‘Kişi amel defterine bakar ve seyyiâtından sakınır. Hesâb görülmede, kim münâkaşa edilirse, o kişi helâk olmuştur.’*” Râzî, XXXI/107.

<sup>251</sup> ) Hâkka, 69/19-21 ; İnfitâr, 82/13 ; İnşikâk, 84/7-9 ; Kâria’, 101/6-7.

<sup>252</sup> ) Kurtubî, XVII/40.

<sup>253</sup> ) Taberî, XV/258.

<sup>254</sup> ) Râzî, XXX/113.

<sup>255</sup> ) Kehf, 18/49.

azâb etselerdi de, işlediğim çirkin amellerimi bana hatırlatan bu kitâbı sunmasalardı ve ben de bu utanç içersinde olmasaydım <sup>256</sup>. Zira malım bana hiçbir fayda vermedi. Saltanatım benden yok olup gitti, hiçbir şeyim kalmadı <sup>257</sup>.’ Sonra kişi, ‘ (İşte) bugün yaptıklarınızla cezâlandırılacaksınız ! hitâbı ile karşılaşacak <sup>258</sup>, ve işlediği amellerinin karşılığı olarak gideceği yer, uçurum ve ateş olacaktır <sup>259</sup>.

#### 2.2.3.2.2.6. Görevli Melekler (Kirâmen-Kâtibîn) tarafından yazılmaktadır

Kur’ân, amel defterlerini yazmakla görevli meleklerden bahsetmektedir ki, bunlar insanların üzerindedir, sağındakiler iyi amelleri solundakiler kötü fiilleri yazmakta <sup>260</sup>, kişiyle ilgili her şeyi bilmekte ve ‘*Kirâmen Kâtibîn* (şerefli kâtipler)’ ile tesmiye edilmektedirler <sup>261</sup>. Yûnus sûresi 10/21’de ‘*Elçilerimiz, sizin kurduğunuz tuzakları yazıyorlar*’, Zuhruf sûresi 43/80’deki ‘*...yanlarında bulunan elçilerimiz (her yaptıklarını) yazarlar*’ ve Kâf sûresi 50/18’deki ‘*(İnsan) hiçbir söz söylemez ki yanında (onu) Rakîbün Atîd (yani gözetleyen, dediklerini zapteden bir melek) hazır bulunmasın*’ sözlerinde bahsedilen görevli melekler de, aynı şekilde amel defterini yazmakla me’mûr Kirâmen Kâtibîn melekleridir. İşte bu görevli melekler, küçük büyük ne varsa hepsini o deftere satır satır kaydederler. Hiçbir şeyi atlamadan olduğu gibi yazarlar <sup>262</sup>. İşte bu kerîm yani yüce bir görevle me’mûr Kirâmen Kâtibîn meleklerine saygı göstermek, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından bizlere emredilmiştir <sup>263</sup>.

#### 2.2.3.2.3. Amel defterinin muhtevâsı

Amel defteri, daha önce de zikredildiği gibi, iki kısımdır. İyilerin kitâbı İlliyyîn ve kötülerin kitâbı Siccîn’dir. İşte Allâh (c.c.), yazmakla vazifeli kıldığı meleklerine,

<sup>256</sup>) Bu hal, rûhânî azâbın cismânî azâbdan daha şiddetli olduğunu göstermektedir. *Râzî*, XXX/113.

<sup>257</sup>) *Hâkka*, 69/25-29.

<sup>258</sup>) *Câsiye*, 45/28.

<sup>259</sup>) *İnfîtâr*, 82/14 ; *Mutaffifîn*, 84/12 ; *Kâria*’, 101/8-9.

<sup>260</sup>) *Taberî*, XV/53.

<sup>261</sup>) *İnfîtâr*, 82/10-13.

<sup>262</sup>) *Meryem*, 19/79 ; *Enbiyâ*, 21/94 ; *Câsiye*, 45/29 ; *Taberî*, XXV/154.

<sup>263</sup>) Hadis meâli şöyledir : “*Sizden, ancak iki hâl – ki abdest bozma/bevl ve cim’a’dır - dışında ayrılmayan Kirâmen Kâtibîn meleklerine saygı gösteriniz. Sizden biriniz, guslettiğinde (vucudunu) duvar veya başka bir şeyle örtün, veya kardeşi onu gizlesin.*” *Kurtubî*, XIX/162 ; İbn Kesîr, aynı hadisi farklı lafızlarla vermiştir. Hadisi İbn Ebî Hâtîm, Mücâhid’den rivayet etmiştir. *İbn Kesîr*, IV/483.

kulların dünyada yaptıkları küçük büyük her türlü ameli, amel defterlerine yazmalarını emretmiştir ve melekler de bu emrin gereği olarak, her şeyi tâne tâne satır satır yazmışlardır <sup>264</sup>.

Ancak durum böyle iken, bazı Kur'ân âyetlerinde amel defterinin ihtivâ ettiği özel veya dar kapsamlı bilgilerin zikredildiğini görmekteyiz. Bu bilgiler şunlardır :

İnkâr edenlerin, 'Allâh fakirdir, biz zenginiz' sözünü ve haksız yere peygamberlerini öldürmeleri <sup>265</sup>.

Münâfikların, geceleyin düşünüp kurdukları <sup>266</sup>.

Allâh yolunda uğranacak bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık ; kâfirleri öfkeliendirecek bir yeri zaptetmek ve düşmana karşı bir başarı kazanmaya karşı kazanılacak sevâb <sup>267</sup>.

Allâh'a inananların, küçük büyük bir masraf yapmaları, bir vâdiyi geçmeleri <sup>268</sup>.

Kâfirlerin kurdukları tuzaklar <sup>269</sup>.

Allâh'ın âyetlerini inkâr edenin - âyette kastedilen kişi, Âs b. Vâil'dir <sup>270</sup>. - 'Bana mal ve evlât verilecek' sözü <sup>271</sup>.

Mü'minlerden, iyi işler yapanların gayretleri <sup>272</sup>.

“ Melekler, Allâh'ın dünyadaki kızlarıdır” diyen müşriklerin şehâdeti <sup>273</sup>.

<sup>264</sup> ) Kehf, 18/49 ; Kamer, 54/52-53.

<sup>265</sup> ) Âl-i İmrân, 3/181.

<sup>266</sup> ) Nisâ, 4/81.

<sup>267</sup> ) Tevbe, 9/120.

<sup>268</sup> ) Tevbe, 9/121.

<sup>269</sup> ) Yûnus, 10/21.

<sup>270</sup> ) Ateş, *Kur'ân'ı Kerîm ve Yüce Meâli*, s.310.

<sup>271</sup> ) Meryem, 19/77,79.

<sup>272</sup> ) Enbiyâ, 21/94.

<sup>273</sup> ) Zuhuruf, 43/19 ; *Taberî*, XXV/58.

Netice olarak diyebiliriz ki, amel defterleri kulların işlediği her türlü ameli bir bir kendisinde barındıran bir özel kütük mesâbesindedir.

#### 2.2.4. TEVRÂT

Kur'ân'da on sekiz yerde geçer. Hepsinde mârifet olarak gelmiştir <sup>274</sup>. Tevrât'ın arapça kökenli olup, el-verâ'dan geldiği ifade edilse de <sup>275</sup>, gerçekte İbranca bir kelime olup, şeriat ve kânun anlamındaki Tora'nın Arapça okunuşudur <sup>276</sup>, Kur'ân'a göre Tevrât, Allâh'ın Hz. Mûsâ (a.s.)'a, kavmine tebliğ etmesi için topluca <sup>277</sup> indirdiği kitabın adıdır <sup>278</sup>. Tevrât, hakk kendisiyle zuhur ettiği <sup>279</sup> için bu isimle isimlendirilmiştir <sup>280</sup>.

Şimdi Kur'ân'daki hangi kitâb lafızlarıyla Tevrât kastedilmektedir? sorusunun cevâbını bulmaya çalışacağız.

Kur'ân'da geçen kitâb lafızlarından Tevrât'ın kastedildiği en net âyetler, hiç şüphesiz ki içerisinde '*Mûsâ'ya Kitâbı verdik*', '*Mûsâ'nın Kitâbı*' ve '*Mûsâ'nın, insanlara nûr ve yol gösterici olarak getirdiği ... size öğretildiği kitâbı*' ifadelerinin yer aldığı âyetlerdir. Bu hususla ilgili olarak şu âyetleri örnek olarak verebiliriz <sup>281</sup>. “ *Yola gelesiniz diye Mûsâ'ya Kitâb ve Furkân (hakla batılı birbirinden ayıran ölçü) vermiştik.*” (Bakara, 2/53), “ *... O Kur'ân'dan önce de bir önder ve rahmet olarak Mûsâ'nın Kitâbı var. İşte onlar O (Kur'ân)na inanırlar...*” (Hûd, 11/17) ve “ *Andolsun biz , ilk nesilleri (Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût kavimlerini) helâk ettikten sonra Mûsâ'ya, insanların kalb gözlerini*

<sup>274</sup>) *Abdûlbâkî*, s.158 Tevrât mad.

<sup>275</sup>) Tevrât'ın Arapça kökeni hakkında üç görüş vardır : 1- Tevrât, '*ziyâ ve nûr*' anlamındadır. '*Zuhur etmek ve ateş/kıvılcım çıkartmak*' manasındaki '*verâ ve veriye*'den türemiştir. Aslı ise, '*tef'ale*' vezninde '*tevreye*' veya '*tevrîye*'dir. Tâ harfi, zâiddir. (Müfessirlerin Çoğu, Ferrâ) 2- Tevrât'ın aslı, '*fev'ale*' vezninde '*vevrete*'dir. Birinci vâv, tâ'ya çevrilmiştir. (el-Halil ve Basralılar) 3- Tevrât, '*bir şeyi üstü kapalı söylemek, başkasından gizlemek*' anlamındaki '*tevrîye*'den alınmıştır. (el-Müeric) *Râgıb*,s.168 ; *Râzî*, VII/171 ; *Kurtubî*, IV/5 ; *Beydâvî*, I/148 ; *İbn Manzûr*, XV/389 ; *Zebîdî*, X/389.

<sup>276</sup>) *Râzî*, VII/171 ; *Zebîdî*, X/389 ; *Bursevî*, II/3 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/8.

<sup>277</sup>) *Beydâvî*, I/148 ; *Râzî*, *Mesâilü'r-Râzî*, s.26.

<sup>278</sup>) Tevrât'ın Hz. Mûsâ'ya verildiğini ifade eden âyetler şunlardır : Bakara, 2/53,87 ; Âl-i İmrân,3/3 ; Mû'minûn, 23/49 ; Furkân, 25/35 ; Kasas, 28/43 ; Secde, 32/23 ; Saffât, 37/117 ; Fussilet, 41/45.

<sup>279</sup>) Enbiyâ, 21/48.

<sup>280</sup>) *Râzî*, VII/171.

<sup>281</sup>) Ayrıca bkz. Bakara, 2/87 ; En'âm, 6/91, 154 ; Hûd, 11/110 ; İsrâ, 17/2 ; Mû'minûn, 23/49 ; Furkân, 25/35 ; Kasas, 28/43 ; Secde, 32/23 ; Fussilet, 41/45 ; Ahkâf, 46/12.



aydınlatacak nur ve onlara yol gösterici olarak **Kitâb** verdik, belki düşünür, öğüt alırlar diye.” (Kasas, 28/43). İşte bu âyetlerde geçen kitâb lafızları müfessirlerin ittifâkıyla Allâh’ın Hz. Mûsâ (a.s.)’a indirdiği hak Tevrât’tır <sup>282</sup>.

Kur’ân, Allâh’ın İsrâiloğullarına kitâb verdiğinden ve kitâbı onlara mîras kıldığından sözetmektedir. “*Andolsun biz Mûsâ’ya hidâyet verdik ve İsrail oğullarına o Kitâbı mîras kıldık.*” (Mü’min, 40/53) ve “*Andolsun biz, İsrail oğullarına Kitâb, hüküm ve peygamberlik verdik, onları güzel rızıklarla besledik, ve onları âlemlere üstün kıldık.*” (Câsiye, 45/16) âyetleri bu gerçeği dile getirmektedir. Bu iki âyette adı geçen topluluk, Hz. Mûsâ (a.s.)’ın peygamber olarak gönderildiği İsrâiloğullarıdır. Allâh, bu topluluğa Hz. Mûsâ (a.s.) vâsıtasıyla kitâb indirmiş ve bu kitâbı mîras kılmıştır. Mîras verilmekten maksat, Tevrât’ın ellerinde olmasından mecazdır <sup>283</sup>. İşte burada zikri geçen kitâb lafızları, Hz. Mûsâ (a.s.)’ın Tevrât’ıdır ki, müfessirlerin bu görüşte hemfikir olduğunu görüyoruz <sup>284</sup>. Ancak Câsiye sûresi 45/16. âyetteki kitâb lafzı ile, Tevrât ve İncil murad edilmiştir şeklinde bir görüş varsa da <sup>285</sup>, isâbetli olan kitâb ile Tevrât’ın kastedilmesidir. Kur’ân, başka bir yerde, yine bu insanlara Kitâbın vâris kılındığından bahsetmekte ve Allâh’ın onlardan ‘*Allâh hakkında, gerçekten başkasını, söylememeleri hususunda*’ söz aldığını zikretmektedir. Bu husus, A’raf sûresi 7/169. âyette şöyle anlatılmaktadır : “*Onların ardından, yerlerine birtakım kötü insanlar geldi ki, Kitâb’a vâris oldular, şu alçak (dünya)nın menfaatini alıyorlar : ‘Biz nasıl olsa bağışlanacağız!’ diyorlar. Kendilerine ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki ‘Allâh hakkında, gerçekten başkasını, söylememeleri hususunda kendilerinden Kitâb misâkı alınmamış mıydı? (Kitâb’da bu hususta kendilerinden söz alınmamış mıydı?) Ve onun içindekini okuyup öğrenmediler mi? Âhiret yurdu (günahlardan) korunanlar için daha hayırlıdır. Düşünmüyor musunuz?’*” Bu âyetin öncesi ve sonrasında kendilerinden söz edilenler, İsrailoğulları Yahudileridir.

<sup>282</sup>) bkz. *Zemahşerî*, I/104 ; *Râzî*, III/82 ; *Beydâvî*, I/62 ; *Ebussuûd*, I/102 ; *Âlûsî*, I/410 ; *Zuheylî*, I/160 ; *Reşid Rızâ*, I/318 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, I/167. (Bakara, 2/53. âyetin tefsirinde.) ; *Taberî*, XII/18 ; *Râzî*, XVII/209. (Hûd, 11/17. âyetin tefsirinde.) ; *Râzî*, XXIV/255. (Kasas, 28/43. âyetin tefsirinde.)

<sup>283</sup>) *Âlûsî*, IX/141.

<sup>284</sup>) *Taberî*, XXIV/76. (Mü’min, 40/53. âyetin tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, IV/228 ; *Râzî*, XXVII/266 ; *Beydâvî*, II/388 ; *Ebussuûd*, VIII/71 ; *Âlûsî*, XXV/226 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, VIII/336. (Câsiye, 45/16. âyetin tefsirinde.)

<sup>285</sup>) *Taberî*, XXV/146.

Dolayısıyla adı geçen iki ‘*Kitâb*’dan maksud, Tevrât’tır <sup>286</sup>. Ayrıca Allâh, ‘*Allâh hakkında, gerçekten başkasını, söylememeleri*’ hususu dışında, İsrail oğullarından Tevrât’ı ikame etmek ve içindekilerle amel etmek hususunda kendilerinden daha önceden söz almıştı.

Kur’ân, içinde İsrailoğullarının yeryüzünde iki kere fesat çıkaracakları ve kibirlenecekleri hükmünün yazılı olduğu bir kitâb’dan bahseder. Müfessirler çoğuna göre, bu kitâb Tevrât’tır <sup>287</sup>. İsrâ sûresi “*Kitâbda İsrail oğullarına şu hükmü verdik : ‘Siz o ülkede iki kere fesat çıkaracaksınız ve büyük bir yükselişle yükseleceksiniz (çok kabarıp kibredeceksiniz).’*” meâlindeki 17/4. âyette geçen kitâb lafzının, Levh-i Mahfûz anlamına gelmesi mümkündür <sup>288</sup>. Ancak Âlûsî’nin belirttiği gibi, âyetin zâhirine göre, adlarına hüküm verilenler İsrailoğulları olduğuna göre, bu kitâbın Levh-i Mahfûz’dan daha çok Tevrât olması gerekir <sup>289</sup>. Zira Tevrât’ın hükümlerini uygulamakla emrolunlar, İsrailoğullarıdır.

“*Onlara açık ifadeli Kitâbı verdik.*” meâlindeki Saffât sûresi 37/117. âyetin sibâkında Hz. Mûsâ ve Hârûn (a.s.)’ın Allâh tarafından lutuflara mazhar oldukları anlatılmaktadır <sup>290</sup>. Âyetin siyâkında ise, yine Hz. Mûsâ ve Hârûn (a.s.)’dan söz edilmekte ve onların iyi kullar olduklarından bahsedilmektedir <sup>291</sup>. Sibâk ve siyâka göre, meâlini verdiğimiz âyette geçen ‘*onlara*’ ifadesi ile işte bu iki zât yani Hz. Mûsâ ve Hârûn (a.s.), ‘*açık ifadeli Kitâb*’ tabirinden de üstün beyan sahibi Tevrât kastedilmektedir. Müfessirler buradaki kitâbın, Tevrât olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Âyetin manası şöyledir : Biz Mûsâ ve Harun’a Tevrât’ı verdik <sup>292</sup>.

Sibâkında İsrailoğullarından Allâh’a verdikleri sözde durmalarının istendiği <sup>293</sup> “*Siz Kitâbı okuduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?*”

<sup>286</sup> ) *Taberî*, IX/105,107 ; *Zemahşerî*, II/136 ; *Râzî*, XV/47 ; *Beydâvî*, I/366 ; *Ebussuûd*, III/288 ; *Âlûsî*, IX/141 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III/410.

<sup>287</sup> ) *Taberî*, XV/20 ; *Zemahşerî*, II/506 ; *Beydâvî*, I/564 ; *Ebussuûd*, V/156 ; Ateş, a.g.e., V/197.

<sup>288</sup> ) *Taberî*, XV/21. İbn Abbâs ve Katâde’den.

<sup>289</sup> ) *Âlûsî*, XV/23.

<sup>290</sup> ) *Saffât*, 37/114.

<sup>291</sup> ) *Saffât*, 37/122.

<sup>292</sup> ) *Zemahşerî*, IV/46 ; *Râzî*, XXVI/160. Katâde’den. ; *Beydâvî*, II/300 ; *Ebussuûd*, VII/203 ; *Âlûsî*, XXIII/203.

<sup>293</sup> ) *Bakara*, 2/40.

*Aklınızı kullanmıyor musunuz*<sup>294</sup> ? “ meâlindeki Bakara sûresi 2/44. ve sibâkında İsrailoğullarından birtakım sözlerin alındığının anlatıldığı<sup>295</sup> “ *Ama siz yine birbirinizi öldürüyorsunuz, sizden bir grubu yurtlarından çıkarıyorsunuz ; onlara karşı günah ve düşmanlık yapmakta birleşiyorsunuz, onları çıkarmak size yasaklanmış iken (çıkarıyorsunuz, sonra da) esir olarak geldiklerinde fidyelerini veriyor (kurtarıyor)sunuz. Yoksa siz Kitâbın bir kısmına inanıp bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanın cezâsı, dünya hayatında rezil olmaktan başka nedir?...*” meâlindeki Bakara sûresi 2/85. âyette geçen kitâb lafzıları, müfessirler tarafından Tevrât olarak tefsir edilmiştir<sup>296</sup>. Zira her iki âyetin muhatabı olan İsrailoğulları, Tevrât’ı biliyorlar ve okuyorlardı. Bilen ve okuyan bir topluluğun yanlış yapması düşünülemez. İşte bu yüzden Allâh onlara sesleniyor ve bile bile niçin hâla böyle bir tavır sergiliyorsunuz? Yoksa Tevrât’ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? şeklinde soru yöneltiyor. Ancak Zemahşerî’ye göre Bakara sûresi 2/85. âyette geçen kitâb lafzı, Tevrât değil Kur’ân’dır<sup>297</sup>. Yani buna göre mâna, Ey İsrailoğulları! Hz. Muhammed (s.a.v.)’in getirdiği Kur’ân’ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? şeklindedir. Kanaatimize göre, buradaki kitap, âyetin sibâk ve siyâkına göre, Tevrât manasınadır.

Kur’ân, İsrailoğullarından din işlerinde kitâba sınıksıkı sarılan kişilerin varlığını A’raf sûresi 7/170. âyette şöyle anlatıyor : “O (koruna)nlar ki *Kitâb*’a sınıksıkı sarılırlar ve namazı kılarlar ; elbette biz, iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.” Âyetin muhatabı, İsrailoğullarıdır. Âyette geçen kitâb lafzı, Hz. Mûsâ (a.s.)’ın İsrailoğullarına getirdiği Tevrât’tan başkası değildir<sup>298</sup>. Mücâhid’den, kitâba sarılanlar Ehl-i Kitâbdan Abdullah b. Selâm (Ö.43/663) ve arkadaşları gibi mü’minlerdir, şeklinde gelen bu rivâyet bu görüşü destekler mahiyettedir<sup>299</sup>. Zira bir önceki âyette de İsrailoğullarının yaptıkları

<sup>294</sup> ) Bu âyet, Medine ehli Yahudileri hakkında nâzil olmuştur. Celâleddin Suyûtî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, Dimeşk, 1407/1987, s.8. İbn Abbâs’dan.

<sup>295</sup> ) Bakara, 2/83-85.

<sup>296</sup> ) *Taberî*, I/259 ; *Beğavî*, I/88 ; *Zemahşerî*, I/99 ; *Beydâvî*, I/59 ; *Ebussuûd*, I/97 ; *Âlûsî*, I/393 ; *Zuheylî*, I/154 ; *Reşid Rızâ*, I/296 ; *Elmalılı*, I/338. (Bakara, 2/44. âyetin tefsirinde.) ; *Taberî*, I/398 ; *Râzî*, III/185 ; *Kurtubî*, II/17 ; *İbn Kesîr*, I/116 ; *Ebussuûd*, I/125 ; *Âlûsî*, I/494 ; *Zuheylî*, I/216 ; *Reşid Rızâ*, I/373 ; *Elmalılı*, I/401 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, I/193. (Bakara, 2/85. âyetin tefsirinde.)

<sup>297</sup> ) *Zemahşerî*, I/119.

<sup>298</sup> ) *Taberî*, IX/108 ; *Zemahşerî*, II/136 ; *Râzî*, XV/108 ; *Beydâvî*, I/366 ; *Ebussuûd*, III/288 ; *Âlûsî*, IX/144.

<sup>299</sup> ) *Âlûsî*, IX/144.

kötülüklerden sözedilmektedir <sup>300</sup>. Âlûsî'nin meşhur tefsirinde Atâ b. Ebî Rebâh (Ö.115/733)'dan naklettiği, kitâba sımsıkı sarılanlar Ümmet Muhammed'dir, şeklindeki rivâyete göre ise, âyette geçen kitâb, Tevrât değil, Kur'ân'dır <sup>301</sup>. Ancak âyetin sibâkına dayanarak, ilk görüşün daha isâbetli olduğu kanaatindeyiz.

Kur'ân, kitâbı gereği gibi okuyanların iman sahibi olacaklarından sözediyor. “*Kendilerine verdiğimiz Kitâbı, gereğince okuyanlar var ya, işte onlar O'na inanırlar. O'nu inkar edenler ise ziyana uğrarlar.*” (Bakara, 2/121). Buradaki ‘*Kitâb verilenler*’den murad, İsrail oğulları âlimlerinden, Allâh’a inanan, elçilerini tasdik eden, Tevrât’ın hükümlerini kabul eden, Allâh’ın Tevrât’da ‘Hz. Muhammed (s.a.v.)’e tabi olma, ona imân ve getirdiklerini tasdik etme’ emriyle amel edenlerdir. Kitâb da, Tevrât’tır <sup>302</sup>. Bu mananın daha uygun olmasının sebebi, bundan önceki âyetlerde, Ehl-i Kitâb’dan bahsedilmiş olmasıdır <sup>303</sup>. Bununla birlikte, âyetin şu manaya hamledilmesi de mümkündür : Kur'ân’dan önce gönderilen peygamberlere indirilen kitapların ehlinden, kim kitabımı gereği gibi ikâme ederse, Ey Muhammed bil ki, sana verdiğimiz Kur'ân’a imân eder <sup>304</sup>.

“*Sen Kitâb verilenlere her türlü âyeti (mucizeyi, delili) getirsen yine onlar senin kablene uymazlar ; sen de onların kiblesine uyacak değilsin.*” (Bakara, 2/145) ve “*Kendilerine Kitâb verdiklerimiz, onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar...*” (Bakara, 2/146) meâlindeki âyetlerde geçen kitâb lafzıları ile, bazı müfessirlerin de zikrettiği gibi umûm yani Tevrât ve İncil ehl-i kastediliyor gibi gözükse de <sup>305</sup>, umûmun değil husûsun murad edildiği kanaatindeyiz <sup>306</sup>. Yani âyette geçen kitâbtan, özellikle Tevrât kastedilmiştir. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz : Birincisi, aynı âyetteki : “*Onların keyiflerine uyarsan*’ kavlidir ki, Allâh (c.c.) onları keyiflerine uymakla vasfetmiştir. İkincisi, bir önceki âyetteki ; “*Kitâb verilenler, bunun Rabb’leri tarafından bir gerçek olduğunu bilirler.*” (Bakara, 2/144) kavlidir. Zira bu söz, Yahudilerin avamını değil, bilginlerini

<sup>300</sup> ) A’raf, 7/169.

<sup>301</sup> ) Âlûsî, IX/144.

<sup>302</sup> ) *Taberî*, I/518 ; *Zemahşerî*, I/126 ; *Râzî*, IV/35 ; *Ebussuûd*, I/153 ; *Âlûsî*, I/7586 ; *Reşid Rızâ*, I/446 ; *Ateş*, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, I/230.

<sup>303</sup> ) Bakara, 2/113-120.

<sup>304</sup> ) *Beydâvî*, I/85 ; *İbn Kesîr*, I/155. Katâde’dan. ; *Elmalîk*, I/485.

<sup>305</sup> ) *Ebussuûd*, I/175 ; *Reşid Rızâ*, II/20 ; *Ateş*, a.g.e., I/255. (Bakara, 2/145-146. âyetin tefsirinde.)

içeriyor. Tıpkı bir sonraki âyette zikredilen şu kavil gibi : “ *Kendilerine Kitâb verdiklerimiz, onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanurlar...*” (Bakara, 2/146). Üçüncüsü, Allâh’ın, onlar hakkında sözlerinde ısrarcı olmalarını ve bâtılda devam etmelerini haber vermesidir <sup>307</sup>.

Kur’ân, Yahûdiler ve hahamlardan bahsettiği âyetlerde, onların yaptıkları kötü işleri şöyle vasfetmektedir : “ *Allâh’ın indirdiği Kitâbdan bir şey gizleyip, onu birkaç paraya satanlar var ya, işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Kıyâmet günü Allâh onlarla ne konuşacak ve ne de onları temizleyecektir. Onlar için acı bir azâb vardır.*” (Bakara, 2/174) ve “*Onlarda bir grup var ki, Kitâbda olmayan bir şeyi, siz Kitâbdan sanasınız diye dillerini Kitâba eğip bükerek ve : ‘O, Allâh katındandır.’ derler. Oysa o, Allâh katından değildir. Bile bile Allâh’a karşı yalan söylerler.*” (Âl-i İmrân, 3/78). Birinci âyette, Hz. Muhammed (s.a.v.) ‘i ve nübüvvetini insanlardan gizleyen Yahudi hahamlardan ve bunların kitâbdan bir şey gizleyip, onu birkaç paraya satmalarından söz ediliyor <sup>308</sup>. İkinci âyette ise, kitâbdan olmayanı, insanlar kitâbdan zannetsin diye, dillerini eğip bükerek sûretiyle kitâbı tahrif eden İsrail oğulları Yahudilerinden bahsediliyor. Müfessirler, bu iki âyetteki kitâb lafızları ile Tevrât’ın kastedildiği hususunda aynı görüşü paylaşmaktadırlar <sup>309</sup>. ‘*dillerini Kitâba eğip bükerek*’ ifadesinden murad, Tevrât’ın asıl manasından farklı bir manaya çevirmek sûretiyle tahrif edilmesidir ki <sup>310</sup>, çağdaş iki müfessir olan Süleyman Ateş ve Reşid Rızâ bu tahrifi daha farklı bir şekilde şöyle yorumlamaktadırlar : Tevrât’ı tahrif bizzat kendisinde değil, Tevrât’ın şerhlerini yazmak, yorumlamak şeklindedir <sup>311</sup>. Yani Yahudi hahamları Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sıfatını değiştirmek sûretiyle yeni bir kitap yazmışlar, bunu da Tevrât’la değiştirmişlerdir. Sonra da okuduklarını insanlar Tevrât’tan sansınlar diye, devamlı sûrette dillerinden bunu eksik etmemeye çalışmışlardır <sup>312</sup>. İşte Ateş ve Rızâ’ya göre, tahriften anlaşılması gereken budur.

<sup>306</sup> ) *Zemahşerî*, I/152 ; *Râzî*, IV/135-137. Süddî’den ; *Âlûsî*, II/16-18. (Bakara, 2/145-146. âyetin tefsirinde.)

<sup>307</sup> ) *Râzî*, IV/137.

<sup>308</sup> ) *Taberî*, II/89.

<sup>309</sup> ) *Taberî*, II/89 ; *Râzî*, V/28 ; *İbn Kesîr*, I/196 ; *Âlûsî*, III/327. (Bakara, 2/174. âyetin tefsirinde.) ; *Taberî*, III/323 ; *Zemahşerî*, I/288 ; *İbn Kesîr*, I/355 ; *Ebussuûd*, II/51. (Âl-i İmrân, 3/78. âyetin tefsirinde.)

<sup>310</sup> ) *Âlûsî*, III/327.

<sup>311</sup> ) Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, II/69.

<sup>312</sup> ) *Reşid Rızâ*, III/344.



Kur'ân, yine İsrailoğullarından bahsederken, içlerinde okur yazar olmayanların bulunduğunu, bu sebepten ötürü bu insanların kitâbı bilemeyeceklerini, bildikleri tek şeyin bir takım kuruntu ve zanlardan ibâret olduğunu anlatmaktadır. “*Onların içinde bir de ümmîler (okur yazar olmayanlar) var ki, Kitâbı bilmezler, bütün bildikleri bir takım kuruntulardır ; onlar sadece zan içinde bulunurlar.*” (Bakara, 2/78). Bazı müfessirlere göre, âyette geçen kitâbdan maksat, yazı yazma, mana da ‘yazı yazmayı bilmeyenler’ şeklindedir <sup>313</sup>. Zira âyetteki ‘*ümmîyyûn*’den murad, güzelce okuyup yazamayanlardır. Bu görüşe göre, mânanın daha isabetli olmasının sebebi, âyetin Yahudiler hakkında inmiş olmasıdır. Çünkü onlar, Kitâb’ı ve Rasûl’ü kabul ediyorlardı. Ancak bununla birlikte, âyetin sibâk ve siyâkı kitâbın yazı yazma anlamına hamledilmesine mani oluyor. Bu yüzden ki, müfessirlerin çoğuna göre, âyette geçen ‘*Ümmiyyûn*’dan murad, ya okur yazar olmayanlar, ya da yazıyı güzel yazamayanlardır. *Kitâb* lafzı ile de, Tevrât kastedilmiştir <sup>314</sup>. Kitâb’ın nekra zikredilmesinin sebebi, Tevrât’ın bizâtihi biliniyor olmasındandır. Yani mana, onlar Allâh’ın indirdiği Tevrât’ın içindeki şeyleri bilmiyorlar.

Hemen bir sonraki âyette, Tevrât’ı tahrif eden Yahudi hahamlarından – ki bu âyet onlar hakkında nâzil olmuştur <sup>315</sup> - sözeden “*Vay haline o kimselerin ki, Kitâbı elleriyle yazıp, az bir paraya satmak için, ‘Bu Allâh katındandır.’ derler! Ellerinin yazdığından ötürü vay hâline onların!*” meâlindeki Bakara sûresi 2/79. âyette geçen kitâb lafzı hakkında müfessirler ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre, kitâb yazı anlamındadır. Bu görüşü savunanların ileri sürdükleri hususlar şunlardır : Birincisi, âyetteki ‘*bieydîhim*’ kavlidir. Bu söz, onların bu yazı yazma işini ancak elleriyle yaptıklarını ifade etmektedir. İkincisi, ‘*bieydîhim*’ kavlidir ki, bu bir te’kid’dir. Zira yazı yazma işi el ile yapıldığı halde, bu söz işi te’kid etmek için zikredilmiştir. Râzî bu görüştedir <sup>316</sup>. Taberî, Zemahşerî, Âlûsî gibi müfessirler, buradaki kitâbın yazı anlamında olmadığı, ellerinde

<sup>313</sup> ) *Tenvîru’l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, s.14. ; *Semerkandî*, I/131 ; *Râzî*, III/148 ; *Beydâvî*, I/71 ; *Elmalûlî*, I/393 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, I/186..

<sup>314</sup> ) *Taberî*, I/373-375 ; *Beğavî*, I/169 ; *Zemahşerî*, I/117 ; *Beydâvî*, I/71 ; *Ebussuûd*, I/119 ; *Âlûsî*, I/475 ; *Reşid Rızâ*, I/358 ; Ateş, a.g.e., I/186. (Bakara, 2/78. âyetin tefsirinde.)

<sup>315</sup> ) Suyûtî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, s.9. İbn Abbâs’dan. ; Ebi’l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisâbüri Vâhidî, *Esbâbu’n-Nuzûl*, Beyrut, 1410/1989, s.14 Kelbî’den.

<sup>316</sup> ) *Râzî*, III/150.



dolaşan Tevrât olduğu görüşündedirler <sup>317</sup>. Zira Yahudiler Tevrât'a muhalif olarak, kendi yorumlarıyla kitâb yazmışlar, yazdıkları o Kitâb'dan ve Tevrât'tan habersiz bir topluluğa az bir dünya malı karşılığında yazdıklarını satmışlardır. Yahudiler, yazdıkları bu kitaplara gurur ve arzularını karıştırmışlar, kendi görüşlerini yansıtmışlar ve bu yazdıklarını Allâh katındandır diyerek insanların bu kitaplarla ibâdet etmeleri için gayret içinde olmuşlardır <sup>318</sup>. Süleyman Ateş, yazdıkları bu kitâbın Tevrât'ın bizzat kendisi olmadığını, olsa olsa onun tefsir veya şerhleridir demektedir <sup>319</sup>. Ancak kanaatimize göre, âyette geçen '*kitâbı elleriyle yazıp, az bir paraya satmak için, 'Bu Allâh katındandır' derler!!*' ifadesinin zâhiri, bu kitâbın bizzat Tevrât olduğunu ortaya koymaktadır. Allâh onların yaptıkları bu işin ne kadar çirkin, ne kadar fena olduğunu açıklamakta, ve bununla tüm insanlığa, hakkı gizlememeleri ve saptırmamaları hususunda önemli bir mesaj vermiştir.

" *Allâh tarafından kendilerine, yanlarında bulunan (Tevrât)'ı doğrulayıcı bir elçi (yani Hz. Muhammed (s.a.v.) ) gelince, Kitâb verilenlerden bir grup, Allâh'ın Kitâbını sanki bilmiyorlarmış gibi, sırtlarının arkasına attılar.*" (Bakara, 2/101) meâlindeki âyette geçen kitâb lafzı ile, Kur'ân veya İncil kastedilebileceği gibi <sup>320</sup>, Tevrât da kastedilmiş olabilir. Birçok müfessir bu kanaattedir <sup>321</sup>. Zira burada kendilerine kitâb verilenler, Yahudi alimleridir. Ayrıca âyette zikredilen '*ferîkun (bir grup)*' lafzı da, kitâbın Tevrât ile tahsis edildiğini ortaya koymaktadır <sup>322</sup>.

" *Baksana Kitâbdan kendilerine bir pay verilmiş olanlar, aralarında hüküm versin diye Allâh'ın Kitâbına çağrılıyorlar da sonra onlardan bir topluluk yüz çevirerek dönüyorlar.*" (Âl-i İmrân, 3/23) v.b. âyetlerde <sup>323</sup> zikredilen '*Kitâbdan kendilerine bir pay verilenler*' ifadelerinde geçen kitâb lafızları ile Tevrât kastedilmiştir. Müfessirlerin çoğu, özellikle Âl-i İmrân sûresi 3/23. âyette geçen *Kitâb*'dan murad, Yahudileri

<sup>317</sup>) *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbâs*, s.14 ; *Taberî*, I/378 ; *Zemahşerî*, I/116 ; *Ebussuûd*, I/120 ; *Âlûsî*, I/477. (Bakara, 2/79. âyetin tefsirinde.)

<sup>318</sup>) *Reşid Rızâ*, I/360.

<sup>319</sup>) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I/186.

<sup>320</sup>) *Râzî*, III/218 ; *Elmalılı*, I/438.

<sup>321</sup>) *Zemahşerî*, I/128 ; *Ebussuûd*, I/134 ; *Âlûsî*, I/530 ; *Reşid Rızâ*, I/397 ; Ateş, a.g.e., I/202.

<sup>322</sup>) *Taberî*, I/443 ; *Râzî*, III/218.

<sup>323</sup>) *Nisâ*, 4/44,51.

içindekilere razı olmaya çağıran Tevrât'tır demişler<sup>324</sup> ve şu sebepleri sıralamışlardır : Birincisi, sebab-i nuzûlünde zikredilen rivâyetlerdir. İkincisi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onların başkaldırmalarına ve yüz çevirmelerine taaccüb etmesi, onların Tevrât'a inanmaları ve doğruluğunu kabul etmelerinden dolayıdır. Üçüncüsü, âyetin sibâkına uygun olan, Tevrât'ın kastedilmesidir<sup>325</sup>. Elmalılı âyeti tefsir ederken, "...*Rasulullâh (s.a.v.) , 'Haydi aramızda Tevrât hakem olsun, ona başvuralım,' diye çağrıda bulundu. Bu teklife 'evet' demekten çekindiler.*" haberini nakletmektedir <sup>326</sup>. Âyette geçen '*kitâbullâh*' lafzı ile ya aynı şekilde Tevrât kastedilmiştir, veya Kur'ân veya İncil murad edilmiştir <sup>327</sup>. Ancak yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı kitâb ve kitâbullâh lafızlarından murad, Tevrât olduğu kanaatindeyiz.

Kur'ân'da Meryem sûresi "‘*Ey Yahyâ, Kitâbı kuvvetle tut (Onun emirlerine göre hareket et ve onunla hükmet).*’ (dedik) ve ona çocuk iken hikmet verdik" meâlindeki 19/12. âyette geçen kitâb lafzı, müfessirlerin çoğunluğuna göre Tevrât'tır. Zira bu hitab, Allâh'ın Zekeriyâ (a.s.)'ın oğlu Yahyâ'ya doğduğu andaki hitabıdır <sup>328</sup>. Aynı zamanda bu kitâb ile, Yahyâ (a.s.)'a tahsis edilen kitap, veya İbrâhim (a.s.)'ın suhufu, ya da Allâh'ın peygamberlerine indirdiği kitap cinsi de kastedilmiş olabilir, denilmiştir <sup>329</sup>.

" Gerçekten Tevrât'ı biz indirdik, onda yol gösterme ve nûr vardır. İslam olmuş peygamberler, onunla Yahudilere hüküm verirlerdi, kendilerini Tanrı'ya vermiş zâhidler ve âlimler de Allâh'ın Kitâbını (kaybolma ve tahrif olunmadan) korumakla görevlendirildiklerinden (onunla hüküm verirlerdi) ve onu gözleyip kollarlardı..." meâlindeki Mâide sûresi 5/44. âyette Allâh Teâlâ, İsrailoğullarına Tevrât'ı rehber ve aydınlatıcı olarak indirdiğini haber verdikten sonra, birçok peygamberin Tevrât'ın hükümleriyle hükmettiklerini beyan ediyor. Aynı şekilde İsrailoğullarından bazı zâhid ve âlimlerin de, Tevrât'ın emanet kılındığı bilgileriyle hüküm verdiklerini açıklıyor. İşte

<sup>324</sup> ) *Zemahşerî*, I/267 ; *Beydâvî*, I/153 ; *Ebussuûd*, II/20 ; *Âlûsî*, III/178 ; *Zuheyli*, III/188.

<sup>325</sup> ) *Râzî*, VII/235.

<sup>326</sup> ) *Beydâvî*, I/153 ; *Elmalılı*, II/1068.

<sup>327</sup> ) *Taberî*, III/218. Katâde ve İbn Cüreyc'den. ; *Râzî*, XII/235. İbn Abbâs'dan ; *Beydâvî*, I/153 ; *Zuheyli*, III/188 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/128.

<sup>328</sup> ) *Taberî*, XVI/54 ; *Zemahşerî*, III/5 ; *Râzî*, XXI/192 ; *Beydâvî*, II/28 ; *Neseî*, III/30 ; *Ebussuûd*, V/256 ; *Âlûsî*, XVI/104 ; Ateş, a.g.e., V/372.

<sup>329</sup> ) *Âlûsî*, XVI/104.

burada zikri geçen ‘*kitâbullâh*’ dan murad, Allâh’ın kendisiyle hüküm verilmesi için indirdiği Tevrât’tır<sup>330</sup>.

“ İndirdiğimiz açık delilleri ve hidâyeti – biz *Kitâbda* insanlara açıkça belirttikten sonra – gizleyenler (var ya), ...” meâlindeki Bakara sûresi 2/159. âyette geçen kitâb’dan murad, müfessirlerin çoğuna göre Tevrât’tır. Zira gizleyenler, Yahudi hahamlarıdır<sup>331</sup>. Ancak buradaki kitâb, müfred zikredilse de cem’i manasındadır ve murad, Allâh’ın peygamberlerine indirdiği kitaplardır şeklinde bir görüş daha vardır<sup>332</sup>. Bundan başka mezkûr kitâb, Tevrât ve İncil veya sadece Kur’ân anlamlarına da gelebilir, denilmiştir<sup>333</sup>. Kanaatimize göre de, ilk görüş daha isabetlidir. Zira kendilerine açıklanan kitabı gizleyenler Yahudi hahamlarıdır. Kitapta Tevrât’tır.

#### 2.2.4.1. Kur’ân’da hak Tevrât’ın övülen sıfat ve özellikleri

##### 2.2.4.1.1. Furkân

Furkân, i’tikadda hakla bâtılı, konuşulanda doğruyla yalanı, işlerde iyi ile çirkini birbirinden ayırdeden demektir<sup>334</sup>. ‘*Furkân*’ hakikatte Allâh’ın indirmiş olduğu tüm ilâhî kitapların bir sıfatıdır<sup>335</sup>. Nitekim Kur’ân, hak Tevrât’ın da bu özelliğe sahip olduğunu beyan etmektedir<sup>336</sup>. Furkân, Tevrât’ın bir ismidir. Tevrât’ın hakla batılı ayıreden hüccet olma özelliğini taşımaktadır<sup>337</sup>. “ *Yola gelirsiniz diye Mûsâ’ya Kitâb’ı ve Furkân’ı vermiştik.*” (Bakara, 2/53) ve “*Andolsun biz, Mûsâ ve hârûn’a, takvâ sahipleri için bir ışık ve öğüt olan Furkân’ı verdik.*” (Enbiyâ, 21/48) âyetlerinde zikredilen furkân lafzı ile, Tevrât kastedilmekte, ancak onun hakla batılı ayırdedici niteliğe sahip olduğu beyan edilmektedir<sup>338</sup>. Bakara sûresi 2/53. âyette geçen furkân’ın, helalle haramı

<sup>330</sup>) *Râzî*, XII/5 ; *Beydâvî*, I/268 ; *Ebussuûd*, III/40.

<sup>331</sup>) *Zemahşerî*, I/157 ; *Beydâvî*, I/97 ; *Ebussuûd*, I/189 ; *Âlûsî*, II/40 ; *Zuheyfî*, II/47 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, I/271.

<sup>332</sup>) *İbn Kesîr*, I/190 ; *Elmalîk*, I/559.

<sup>333</sup>) *Taberî*, II/53 ; *Râzî*, IV/181 ; *Âlûsî*, II/40.

<sup>334</sup>) *Rûgîb*, s.634.

<sup>335</sup>) Âl-i İmrân, 3/4. ; *Zemahşerî*, I/257 ; *Ebussuûd*, II/5.

<sup>336</sup>) *Taberî*, I/285 ; *Râzî*, III/82 ; *Beydâvî*, II/285.

<sup>337</sup>) *Zemahşerî*, I/104 ; *Ebussuûd*, I/102 ; *Âlûsî*, I/410.

<sup>338</sup>) *Âlûsî*, I/410 ; Ateş, a.g.e., I/167.

ayırır kanun, veya hakla batılı birbirinden ayırdeden mucizeler, yahut dostla düşmanın arasını ayırır basiret anlamlarına gelmesi de mümkündür<sup>339</sup>.

#### 2.2.4.1.2. Zikr

*Zikr* lafzı, Kur'ân'da 'tâat ve amel, dille söylemek, kalble zikretmek, birinin yanında durumu anlatmak, hıfzetmek, nasihat, şeref, haber, vahy, Kur'ân, münzel kitaplar, Allâh'ın beyânı, tefekkür, beş vakit farz namaz ve cum'a namazı' manalarına gelmektedir<sup>340</sup>. Müfessirlerin çoğuna göre, Enbiyâ sûresi " *Andolsun Zikr'den sonra Zebûr'da, 'Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacak' diye yazmıştık.*" meâlindeki 21/105. âyette geçen Zikr ile Tevrât, Zebûr ile de Hz. Dâvud (a.s.)'ın Zebûr'u murad edilmiştir<sup>341</sup>. Veya Zikr ile peygamberlere indirilen kitap cinsi, ya da Levh-i Mahfûz, Zebûr ile de münzel kitaplar, veya Levh-i Mahfûz kastedilmiş olabilir<sup>342</sup>. Bizce de, *zikr* ile Zebûr'dan önce inen Tevrât'ın kastedilmesi daha uygundur.

#### 2.2.4.1.3. Hüdâ

Kur'ân'da - 'beyân (açıklama), İslâm dini, îmân, duâ, bilgi, durum/husus, rüşd, peygamber ve kitaplar, Kur'ân, tevfiik, birini bir şeye iletmek, tevhiid, sünnet/yol, tevbe, iyiye götürmek ve ilhâm' olmak üzere on altı anlamda kullanılan - '*Hüdâ*' lafzıyla, bazı âyetlerde 'Tevrât' kastedilmektedir<sup>343</sup>. Hüdâ, aslında Tevrât'ın bir ismi değil, niteliğidir. Misal olarak şu âyetleri zikredebiliriz<sup>344</sup> : *Gerçekten Tevrât'ı biz indirdik, onda Hüdâ (yol gösterme)\_ve nûr vardır.*" (Mâide, 5/44), " ... *Mûsâ*'ya .... *Hüdâ* ve rahmet olarak Kitâb verdik..." (Kasas, 28/43), "... *O (Kitâb)*'i İsrail oğullarına *Hüdâ* kalmıştık." (Secde, 32/23), " (*O Tevrât*), *aklıselim sahiplerine bir Hüdâ, bir öğüttür.*" (Mü'min/Gâfir, 40/54). Tevrât, kendisine tabi olan, benimseyen ve de içindekilerle amel

<sup>339</sup>) *Âlûsi*, I/410.

<sup>340</sup>) bkz. *Yahyâ b. Sellâm*, s.158-163 ; *Râgıb*, s.328.

<sup>341</sup>) *Zemahşeri*, III/109 ; *Ebussuûd*, VI/88 ; *Âlûsi*, XXVII/153.

<sup>342</sup>) *Râzi*, XXII/229 Katâde ve eş-Şa'bi'den. ; *Beydâvi*, II/80 ; *Celâleyn*, s.431 ; *Elmahh*, V/3373 ;

<sup>343</sup>) *Yahyâ b. Sellâm*, s.96-103 ; *Mukâtil b. Süleyman*, s.13-18.

<sup>344</sup>) Ayrıca bkz. En'âm, 6/91 ; Hüd, 11/17 ; İsrâ, 17/2 ; Kasas, 28/43 ; Mü'min, 40/53 ; Ahkâf, 46/12.

edeni, doğruya, hakka ve adâlete iletir <sup>345</sup>, onun sevap kazanmasını sağlar <sup>346</sup>. Özellikle Allâh (c.c.) onu, İsrail oğulları için kendilerini karanlıktan aydınlığa çıkararak ve hakla bâtılı açıklayan bir kılavuz kılmıştır <sup>347</sup>. Tevrât'ın 'Hüdâ' ile vâsfedilmesinin sebebi, kendisinde 'Allâh'tan başka vekil edinmeyin' hükmünü içermesindedir <sup>348</sup>.

#### 2.2.4.1.4. Rahmet

Kur'ân'da 'İslâm dini, cennet, yağmur, nübüvvet, nimet, Kur'ân, rızık, yardım, afiyet, sevgi ve îmân' manalarına gelen 'Rahmet' kelimesi <sup>349</sup>, 'Tevrât'ın bir sıfatı olarak da Kur'ân'da zikredilmiştir <sup>350</sup>: " ... *rahmet olarak Mûsâ'ya Kitâb'ı verdik.*" (En'âm, 6/154), " *O (Kur'â)ndan önce de bir önder ve rahmet olarak Musâ'nın Kitâbı var.*" (Hûd, 11/17). Çünkü Tevrât'ın rahmet olması, din ve dünya işlerinde insanları gerçeğe götürmesidir ki, bu sayede rahmet ve sevap hasıl olur. Tevrât, rahmete ve sevaba vesile olduğu için de, 'Rahmet' ile vâsfedilmiştir <sup>351</sup>. Tevrât, İsrail oğulları hakkında, onları dalâletten ve şaşkınlık körlüğünden kurtarmak için Allâh'ın bir rahmeti ve şefkatidir <sup>352</sup>. Tevrât aynı zamanda, kendisiyle amel eden için Allâh'ın bir nimetidir <sup>353</sup>.

#### 2.2.4.1.5. İmâm

Kur'ân'da 'hayırda önder, amel defteri, Levh-i Mahfûz ve yol' anlamlarında kullanılan 'İmâm' lafzı <sup>354</sup>, bazı âyetlerde ise Tevrât'ın bir sıfatı olarak zikredilmiştir. " *O (Kur'â)ndan önce de bir imâm ve rahmet olarak Musâ'nın Kitâbı var.*" (Hûd, 11/17) ve " *Ondan önce de imâm ve rahmet olarak Musâ'nın Kitâbı var.*" (Ahkâf, 46/12) meâlindeki âyetlerde buna şahit olmaktayız. Tevrât'ın imâm ile vâsfedilmesinin mânası,

<sup>345</sup>) *Zemahşerî*, I/494 ; II/63 ; III/408 ; IV/135 ; *Râzî*, VII/173, XXVII/78 ; *Ebussuûd*, III/40 ; VII/86 ; *Âlûsî*, VI/208 ; VIII/89 ; *Bursevî*, V/131.

<sup>346</sup>) *Râzî*, XXIV/255.

<sup>347</sup>) *Taberî*, VII/269, VIII/92, XV/18, XX/80 Katâde'den. ; *Bursevî*, V/131.

<sup>348</sup>) *Râzî*, XX/155.

<sup>349</sup>) *Yahyâ b. Sellâm*, s.134-138.

<sup>350</sup>) Ayrıca bkz. *Kasas*, 28/43 ; *Ahkâf*, 46/12.

<sup>351</sup>) *Râzî*, XVII/210 ; *Kurtubî*, XVI/127 ; *Beydâvî*, I/453.

<sup>352</sup>) *Taberî*, VIII/92.

<sup>353</sup>) *Taberî* ve *Râzî*, Ebû Saîd el-Hudrî'den Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediğini nakletmektedirler : " *Allâh, Tevrât'ın indirildiği günden beri – ahâlisi maymuna çevrilen belde hâric – bldelerden hiçbirini ne gökten ne de yerden bir azâbla helâk etmemiştir.*" *Taberî*, XX/80 ; *Râzî*, XIV/5, XXIV/255.

<sup>354</sup>) *Yahyâ b. Sellâm*, s.148-149.

alemlerin rehberi, din ve şeriatı öğrenmede kendisine müraccat edilen önder ve içindeki hükümlerle hükmedilmesidir <sup>355</sup>.

#### 2.2.4.1.6. Nûr

‘Yayılmış ışık’ manasındaki ‘Nûr’ lafzı ile <sup>356</sup>, Kur’ân’da bazen ‘Tevrât’ kastedilmiştir ki, bunu şu iki âyette görmekteyiz : “ Gerçekten Tevrât’ı biz indirdik, onda yol gösterme ve nûr vardır.” (Mâide, 5/44) ve “ ... De ki : ‘Öyleyse Mûsâ’nın , insanlara nûr ve yol gösterici olarak getirdiği, ...” (En’âm, 6/91). Tevrât’ın ‘Nûr’ olmasının mânası, hükümlerden kapalı ve/veya anlaşılmaz olanları keşfedici olması <sup>357</sup>, tevhîd ve nübüvvet gibi hususları açıklayıcı olmasıdır <sup>358</sup>. Zira Tevrât, insanlar için, içinde buldukları dalâlet karanlığında bir ziya, ışık ve parlıttır <sup>359</sup>. Bu nedendir ki, Allâh, Tevrât’ı kendisiyle yolun görüldüğü bir ışığa benzetmektedir. Nûr’un iki vasfı vardır ; birincisi, kendisinin açık ve net olması, ikincisi, başkasının ortaya çıkmasına sebep olmasıdır <sup>360</sup>. İşte bu anlamda Tevrât, hem Allâh’ın Hz. Mûsâ (a.s.)’a vahyettiği gerçekleri açıklayıcı kitap, hem de kendisinden sonra gelecek olan Kur’ân’ı müjdeleyerek onun açığa çıkmasına yardımcı olan bir kitaptır.

#### 2.2.4.1.7. Besâir

Kur’ân, Hz. Mûsâ (a.s.)’a vahyolunan Tevrât’ı ‘besâir’ ile vafsetmektedir.“ *Andolsun biz, ilk nesilleri helâk ettikten sonra Mûsâ’ya, besâir, hüdâ ve rahmet olarak Kitâb verdik, belki düşünür, öğüt alırlar diye.*” (Kasas, 28/43) meâlindeki âyette geçen ‘besâir’, kalpleri aydınlatan demektir <sup>361</sup>. Yani Tevrât, hakikatleri gösteren, hakla batılı birbirinden ayırdeden, içindeki hükümlerle İsrailoğullarını din konusunda ihtiyaç duydukları şeylerde aydınlatandır. Onları basfret sahibi kılandır <sup>362</sup>. Bu yüzdendir ki, Allâh (c.c.) Tevrât’ı, israil oğulları için bir ibret kılmıştır <sup>363</sup>.

<sup>355</sup> ) *Râzî*, XVII/210, XXVIII/12 ; *Kurtubî*, XVI/127.

<sup>356</sup> ) *Rûgûb*, s.827.

<sup>357</sup> ) *Taberî*, VI/248 ; *Beydâvî*, I/267.

<sup>358</sup> ) *Râzî*, XII/3.

<sup>359</sup> ) *Taberî*, VII/269.

<sup>360</sup> ) *Râzî*, XIII/82.

<sup>361</sup> ) *Zemahşerî*, III/329 ; *Rûgûb*, s.128 ; *Ebussuûd*, VII/15 ; *Âlûsî*, 20/125.



#### 2.2.4.1.8. Müstebîn

“ *Onlara müstebîn (açık ifadeli) Kitâb (Tevrât)’ı verdik.*” (Saffât, 37/117) âyetinde zikredilen ‘müstebîn’, Tevrât’ın bir niteliğidir. Tevrât’ın müstebîn olmasının manası, beyânında belîğ<sup>364</sup>, içindeki hüküm ve prensiplerin açıklanmış<sup>365</sup>, din ve dünya maslahatlarında kendisine ihtiyaç duyulan tüm ilimleri bünyesinde barındırmasıdır. İçinde yol gösterme ve nûr olan Tevrât’ın indirildiği ifade edilen Mâide sûresi 5/44. âyette de<sup>366</sup>, bu hususa işâret edilmektedir<sup>367</sup>.

#### 2.2.4.1.9. Münîr

“ *Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık deliller, hikmetli sahifeler ve münîr (aydınlatici) Kitâb(lar) getiren peygamberler de yalanlanmıştı.*” (Âl-i İmrân, 3/184) ve “ *Eğer (bunlar) seni yalanlıyorsa (üzülme, çünkü) onlardan öncekiler de peygamberlerini, kendilerine açık âyetler, sahifeler ve aydınlatici Kitâb (lar) getirdikten sonra (tuttular onları) yalanladılar.*” (Fâtır, 35/25) âyetlerinde geçen ‘kitâb’ lafzıyla, ‘peygamberlere indirilen kitapların hepsi’ murad edilmiştir<sup>368</sup>. Bu açıdan bakıldığında, ‘münîr’ diğer ilâhî kitapların bir vasfı olduğu gibi, Tevrât’ın da bir sıfatı olmaktadır. Tevrât’ın ‘münîr’ olmasının mânası, ‘gerçeğin kendisine karışık gelene hakikati izah etmesi, onu aydınlatması<sup>369</sup>, ve ilâhî hikmete uygun olarak kendisinde hükümleri içerdiği olmasıdır<sup>370</sup>.

#### 2.2.4.2. Tevrât’ın indirilişi

---

<sup>362</sup>) *Taberî*, XX/79 ; *Râzî*, XXIV/255.

<sup>363</sup>) *Râgıb*, s.128.

<sup>364</sup>) *Beydâvî*, II/300.

<sup>365</sup>) *Taberî*, XXIII/91.

<sup>366</sup>) *Mâide*, 5/44.

<sup>367</sup>) *Râzî*, XXVI/160.

<sup>368</sup>) *Râzî*, IX/128 ; *Kurtubî*, XIV/218 ; *Beydâvî*, I/194.

<sup>369</sup>) *Taberî*, IV/198.

<sup>370</sup>) *Râzî*, XXVI/19.

Kur'ân'da, Hz. İbrâhim'den sonra <sup>371</sup>, İncil ve Kur'ân'dan önce <sup>372</sup> indirildiği bildirilen Tevrât <sup>373</sup>, Allâh (c.c.) tarafından Hz. Mûsâ (a.s.)'a indirilmiştir <sup>374</sup>. Tefsir kitaplarında Ramazan ayında indiğine dair rivayetlerin ittifak ettiğini görüyoruz <sup>375</sup>.

A'râf sûresi 145, 150 ve 154. âyetlerde Hz. Mûsâ'nın levhalarından bahsedilmektedir. Bu âyetlerden, Allâh'ın Hz. Mûsâ'ya Tevrât'ı, levhalarda yazılı olarak verdiğini anlamaktayız. Levhaların, yedi adet ve sarı yakuttan, uzunluğu oniki arşından olduğu rivâyet edilse de <sup>376</sup>, gerçek anlamda mâhiyetinden haberdar değiliz.

Levhalarda yazılı <sup>377</sup> ve Allâh'ın bir nimeti ve lutfu <sup>378</sup> olarak Hz. Mûsâ'ya <sup>379</sup> verildiği <sup>380</sup> ifade edilen Tevrât'ın şu özelliklere sahip olduğunu görmekteyiz :

Tevrât, içinde büyük sırlar bulunan ilâhî bir kitaptır <sup>381</sup>. Bir kitapta olması gereken en güzel hususları kendisinde barındırmaktadır <sup>382</sup>. Tevrât, her şeyden önce Allâh tarafından Hz. Mûsâ'ya verilmiştir <sup>383</sup>. Yahyâ (a.s.)'m kendisiyle hükmetmekle emrolunduğu <sup>384</sup>, ve İsâ (a.s.)'a da öğretilen Tevrât <sup>385</sup>, kendinden sonra inen İncil'i tasdik edici <sup>386</sup>, İncil de onu tasdik edicidir <sup>387</sup>. Din konusunda kendisine ihtiyaç duyulan helâl ve haram her şeyi açıklayıcı <sup>388</sup>, insanların ayrılığa düştükleri dînî hususlarda

<sup>371</sup>) Âl-i İmrân, 3/65 ; *Taberî*, III/305.

<sup>372</sup>) Âl-i İmrân, 3/3 ; Nisâ, 4/136.

<sup>373</sup>) Hûd, 11/17 ; *Taberî*, XII/18 ; *Râzî*, VII/173.

<sup>374</sup>) Delili, Âl-i İmrân, 3/3. âyette zikredilen 'enzele' filidir ki, bu fiil, bir defada indirmek için kullanılmaktadır. *Râzî*, VII/170 ; *Beydâvî*, I/148 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/134. (İbn Fûrek).

<sup>375</sup>) *Taberî*, XXV/107 ; *Kurtubî*, XVI/84 İki tefsirde de Katâde'den rivâyet olunmaktadır. ; *Beydâvî*, I/105 ; İmâdüd'din Ebu'l-Fidâ İsmail el-Kureşî ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Kıssasü'l-Enbiyâ*, Th. ve Tahric: Halîl el-Meyyis, Beyrut, 1405/1985, s.589 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/133 Vâsila b. el-Eska'dan ; Suyûtî, *et-Tahbîr fi İlmî't-Tefsîr*, Th. ve Takrir : Fethi Abdü'l-kâdir Ferîd, Kahire, 1406/1986, s.116 Vâile b. el-Esfâ'dan.

<sup>376</sup>) Suyûtî, *el-İtkân*, I/136.

<sup>377</sup>) A'râf, 7/145,150,154.

<sup>378</sup>) *Taberî*, VIII/91.

<sup>379</sup>) *İbn Kesîr*, I/284.

<sup>380</sup>) Bakara, 2/53,136 ; Âl-i İmrân, 3/79,84 ; En'âm, 6/91,154 ; Hûd, 11/110 ; İsrâ, 17/2 ; Enbiyâ, 21/48 ; Mü'minûn, 23/49 ; Furkân, 25/35 ; Kasas, 28/43,48 ; Secde, 32/23 ; Saffât, 37/117 ; Mü'min, 40/33 ; Fussilet, 41/45 ; Ahkâf, 46/12 ; Necm, 53/36 ; A'lâ, 87/19.

<sup>381</sup>) *Râzî*, VIII/59.

<sup>382</sup>) Delili, En'âm, 6/154. âyette bahsedilen husustur. (Kelbî'den) *Râzî*, XIV/5.

<sup>383</sup>) Mâide, 5/44 ; En'âm, 6/91 ; *Taberî*, VI/248, VII/270.

<sup>384</sup>) Meryem, 19/12.

<sup>385</sup>) Âl-i İmrân, 3/48 ; Mâide, 5/110.

<sup>386</sup>) *Râzî*, IV/8.

<sup>387</sup>) Âl-i İmrân, 3/50 ; Mâide, 5/46 ; Saff, 61/6.

<sup>388</sup>) En'âm, 6/154 ; *Taberî*, VIII/92 ; *Beydâvî*, I/328 Katâde'den. ; *İbn Kesîr*, II/183.

hüküm vericidir <sup>389</sup>, Tevrât, insanları hakikat nûruyla aydınlatıcı bir ‘Nûr’ <sup>390</sup>, akıl sahipleri için bir öğüt, hatırlatma <sup>391</sup>, İsrâil oğullarının doğru yolu bulmalarını sağlayan bir kılavuz <sup>392</sup>, ve dalâlet karanlığından aydınlığa götüren bir rahmettir <sup>393</sup>. Tevrât, Allâh’ın bir beyânı, O’nu benimseyen, tasdik eden ve içindekilerle amel eden için bir himayedir <sup>394</sup>.

#### 2.2.4.3. Tevrât’ın muhtevâsı

Kur’ân’da anlatılan hak Tevrât’ın, İslami kaynaklara göre, şu hususları ihtivâ ettiğini söyleyebiliriz :

‘Yanılarak yapılan şeylerde günah yazılmadığı, ancak kalplerin bile bile yaptığı şeylerde günahın yazılacağı ve Allâh’ın çok bağışlayan, çok esirgeyen olduğu <sup>395</sup>, ve ‘ Peygamberin, mü’minlere canlarından ileri ve O’nun eşlerinin mü’minlerin anneleri olduğu. Mîrasta akraba olanların birbirlerine diğer mü’minlerden ve muhâcirlerden daha yakın olduğu, ancak dostlara yapılan vasiyyetin yerine getirileceği <sup>396</sup>, hükmü <sup>397</sup>.

‘Allâh’tan başka vekil edinmeyin’ hükmü <sup>398</sup>.

‘Kısasta, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ile cezâ verilir. Yaralar da misli ile cezalandırılır. Kim kısası bağışlarsa, o kendisi için keffâret olur. Allâh’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zâlimlerin tâ kendisidir <sup>399</sup>.’ hükmü <sup>400</sup>.

<sup>389</sup>) Bakara, 2/23,213 ; Âl-i İmrân, 3/4 ; Mâide, 5/43 ; *Taberî*, II/337, III/166.

<sup>390</sup>) *Râzî*, XIII/82.

<sup>391</sup>) A’râf, 7/145 ; Mü’min, 40/54 ; *Taberî*, XXIV/76.

<sup>392</sup>) Âl-i İmrân, 3/4 ; Mâide, 5/44 ; En’âm, 6/91,154 ; İsrâ, 17/2 ; Mü’minûn, 23/49 ; *Râzî*, XXIII/103.

<sup>393</sup>) En’âm, 6/154 ; Hûd, 11/17 ; Ahkâf, 46/12.

<sup>394</sup>) *Taberî*, III/166 Katâde’den naklen.

<sup>395</sup>) Ahzâb, 33/5.

<sup>396</sup>) Ahzâb, 33/6.

<sup>397</sup>) *Beydâvî*, II/240.

<sup>398</sup>) *Râzî*, XX/155.

<sup>399</sup>) Mâide, 5/45.

<sup>400</sup>) *Taberî*, VI/258.

‘Kim, bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onun hayatını kurtarmak süretiyle yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur.’ hükmü <sup>401</sup>.

‘Rablerinden korkanlar için, hidâyet ve rahmet vardır.’ müjdesi <sup>402</sup>.

‘İçinde hidâyet ve nûr <sup>403</sup>, olması <sup>404</sup>.

‘Günahkar, günahında ısrar ettiği müddetçe bağışlanmayacaktır.’ ahdi <sup>405</sup>.

‘Muhakkak ki ben Allâh’ım ; benden başka tanrı yoktur. Yalnız bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl <sup>406</sup>.’, ‘Kiyâmet saati mutlaka gelecektir. Herkes peşinde koştuğu hayır ve şer ile cezâlansın diye nerdeyse onu gizleyeceğim (geleceğini söylemeyeceğim) <sup>407</sup>.’ ve ‘Allâh’a inanmayıp nefsinin arzusuna uyan kimse, seni ona inanmaktan alıkoymasın, sonra helâk olursun <sup>408</sup>.’ sözleri.

‘Cehennem bekçilerinin sayısının ondokuzdur <sup>409</sup>, kavli <sup>410</sup>.

‘İsrâiloğullarının Şâm <sup>411</sup> diyârında iki kere fesat çıkaracakları yani Allâh’ın emrine muhâlefet edip, isyân edecekleri ve Allâh’a karşı, cesâret göstererek büyük bir azgınlık, kibirlik gösterecekleri <sup>412</sup>, kaydı <sup>413</sup>.

‘Allâh yolunda çarpışanlara cennet verileceği’ vaadi <sup>414</sup>.

<sup>401</sup>) Mâide, 5/32.

<sup>402</sup>) Bu söz, Levhalarda yazılıdır. A’râf, 7/154.

<sup>403</sup>) Mâide, 5/44.

<sup>404</sup>) *Elmabih*, III/1689.

<sup>405</sup>) Bu ahid, A’râf, 7/169. âyette bahsedilmektedir. *Celâleyn*, s.219.

<sup>406</sup>) Tâhâ, 20/14.

<sup>407</sup>) Tâhâ, 20/15.

<sup>408</sup>) Tâhâ, 20/16.

<sup>409</sup>) Müddessir, 74/31.

<sup>410</sup>) *Taberî*, XXIX/161. İbn Abbâs, Katâde ve Dahhâk’dan.

<sup>411</sup>) *Celâleyn*, s.366.

<sup>412</sup>) *Taberî*, XV/20. Ayrıca İsrâiloğullarının fesat çıkarmasıyla ilgili geniş bilgi için bkz. *Taberî*, XV/21-27.

<sup>413</sup>) İsrâ, 17/4.

<sup>414</sup>) Tevbe, 9/111.

'Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacak' kavli <sup>415</sup>.

Ra'd sûresi 13/1-43. âyetlerdeki anlatılan olaylar <sup>416</sup>.

'Kur'ân'ın Allâh tarafından indirilmiş olduğu' bilgisi <sup>417</sup>.

'Hz. Peygamberin ümmî olduğu <sup>418</sup>, kavli <sup>419</sup>.

'Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şâhid, müjdeleyici ve uyarıcı olduğu <sup>420</sup>, bilgisi <sup>421</sup>.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) ve sıfatı <sup>422</sup>, ve ashâbının özellikleri <sup>423</sup>.

Levhelerde yazılanlar (A'râf,7/145) ise, İsrail oğullarının din ile ilgili meseleleri ve onların ıslahı için gerekli usûl ve furû' dur <sup>424</sup>.

Zinâ edenin recmedileceği hükmü <sup>425</sup>.

Bu zikredilenlere ilâve olarak diyebiliriz ki, Kur'ân'da En'âm sûresi 6/151-152. âyetlerde yasaklanan *dokuz hususun* <sup>426</sup> zikredilmesinden sonra, hemen akabinde 154.

<sup>415</sup>) Enbiyâ, 21/105.

<sup>416</sup>) Bu sûrenin âyetlerinde bahsedilen olaylar, Kur'ân'dan önceki peygamberlere indirilen kitapların âyetlerinde de mevcuttur. *Taberî*, XIII/92.

<sup>417</sup>) En'âm, 6/114.

<sup>418</sup>) Ankebût, 29/48. âyetin meâli şöyledir : "(Ey Muhammed), sen bundan önce bir Kûtâb okumuyordun, elinle de onu yazmıyorsun..."

<sup>419</sup>) Kûtâb ehl-i, 'Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eliyle yazmadığını ve Kûtâb okumadığını' kitaplarında yazılı olarak buluyorlardı.(Mücâhid) *Taberî*, XXI/5.

<sup>420</sup>) Cum'a, 62/2.

<sup>421</sup>) Suyûtî, *el-İtkân*, I/127 ; Suyûtî, *et-Tahbîr*, s.108 Buhârî, Abdullâh b. Amr b. el-Âs'dan nakletmiştir.

<sup>422</sup>) Âl-i İmrân, 3/70-71 ; A'râf, 7/157 ; *Taberî*, III/310.

<sup>423</sup>) Fetih, 48/29.

<sup>424</sup>) *Râzî*, III/82 ; *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Heyet Tercümesi, s.167.

<sup>425</sup>) Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre ; "Yahudilerden bir adam bir kadınla zina etti. Birbirlerine dediler ki : 'Bizi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e götürün. Eğer bize recmin dışında bir cezâ verirse, o kararı kabul ederiz....' (Hadisin sonunda) Hz. Peygamber (s.a.v.) dedi ki : 'Muh. ben Tevrât'taki hükümle hükmediyorum.' (sonra) her ikisi için recm kararı verildi ve recmedildiler." (özetle) *Taberî*, VI/249.

<sup>426</sup>) Yasaklanan *dokuz husus* şunlardır : 1- Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmayın. 2- Ana babaya iyilik edin. 3- Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. 4- Kötülüklerin açığına da, kapalıma da yaklaşmayın. 5- Haksız yere Allâh'ın yasakladığı cana kıymayın. 6- Yetimin malına yaklaşmayın. 7-

âyette Hz. Mûsâ (a.s.)'a verilen kitâba yani Tevrât'a dikkat çekilmesi, yasaklanan bu hususların Tevrât'ta da bulunabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Dolayısıyla En'âm sûresinde zikredilen bu hususların, Tevrât'ta anlatılan *on emirle*<sup>427</sup> bir ilişkisi olabilir ki<sup>428</sup>, bu hususa – ileride görüleceği gibi - “*Günümüzdeki mevcut Tevrât bilgilerinin Kur'ân bilgileriyle benzerliği var mıdır?*” konusunda temas edilmiştir.

İslami kaynaklarda bu gibi rivayetler vardır. Ancak bugün bunların ne kadarının Tevrât'ta var olduğu konusunda, dinler tarihçilerinin mukayeseli bir şekilde araştırması gerektiği kanaatindeyiz.

#### 2.2.4.4. Kur'ân'a göre zamanla Tevrât'ın tahrif edildiği gerçeği

Kur'ân naslarına bakıldığında, günümüzde kendilerine Tevrât, İncil ve Zebûr ismi verilen kitapların hakkaniyeti hususunda, şu bilgilere ulaşmaktayız : Birincisi, bu münzel kitapların bir kısmı, bozulmadan aslı üzere kalmıştır<sup>429</sup>. İkincisi, bu kitapların diğer bir kısmı, tahrif edilmiş, kaybolmuş veya gizlenmiştir<sup>430</sup>.

Hz. Mûsâ (a.s.)'ın bizzat yazdırdığı ifade edilen şahadet levhaları kaybolmuştur<sup>431</sup>. Bu nedenledir ki, biz müslümanlar, Tevrât'a tafsilî olarak değil, icmâlî olarak iman ediyoruz<sup>432</sup>. Ancak Tevrât'ta bozulmadan kalabilen bölümlerin var olabileceğini gösteren şu iki hususu zikretmek istiyoruz : Birincisi, Mâide 44. âyette geçen şu ibaredir : “... *İslam olmuş peygamberler, onunla yahudilere hüküm verirlerdi, kendilerini Tanrıya vermiş zâhidler ve âlimler de Allâh'ın Kitâbını korumakla*

---

Ölçü ve tartıyı tam adâletle yapın. 8- Söylediğiniz zaman da akrabanız da olsa adâlet yapın ve Allâh'a verdiğiniz sözü tutun.

<sup>427</sup>) Tevrât'ta anlatılan *on emir* şunlardır : 1- *Karşımda başka ilahların olmayacaktır*, 2- *Kendin için oyma put ... yapmayacaksın ve onlar önünde*, 3- *Secde etmeyeceksin...* (Çıkış, 20/3-4). 4- *Rabbinin ismini boş yere ağzına almayacaksın* (Çıkış,20/7). 5- *Babana ve anana hürmet et* (Çıkış, 20/12). 6- *Katletmeyeceksin* (Çıkış, 20/13). 7- *Zinâ etmeyeceksin*, 8-*Çalmayacaksın*, 9-*Komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin*, 10-*Komşunun hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin* (Çıkış, 20/14-17).

<sup>428</sup>) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III/253-264'den özetle.

<sup>429</sup>) Şu âyetler, bizi bu fikre götürmüştür : Âl-i İmrân, 3/93 ; Mâide, 5/43,47,48,68 ; A'râf, 7/157.

<sup>430</sup>) Delili şu âyetlerdir : Bakara, 2/79 ; Mâide, 5/13,14 ; *Safvet Hâmid Mübârek*, s.145,146.

<sup>431</sup>) Bu hususta, er-Rebî b. Enes'den şu rivayet gelmiştir : “ *Muh. Mûsâ'ya ölüm geldiğinde, israil oğulları hahamlarından 70 kişi çağırdı ve onlara Tevrât'ı tevdi(emânet) etti. Ve onları kendisine vekil kaldı. Her hahamda Tevrât'ın bir cüz'ü vardı. Yûsâ b. Nûn'u kendisine halife kaldı. Aradan bir, iki, üç asır geçti, ve aralarında ayrılık meydana geldi...*” *Taberî*, III/213.

<sup>432</sup>) *İbrahim Ahmed Abdülfettâh*, I/103 ; Ateş, a.g.e., II/9.



*görevlendirildiklerinden ( korumakla görevli oldukları kadarı ile hüküm verirlerdi)....* “ Bu âyete göre, - Elmalılı'nın da ifade ettiği gibi – hem Hz. Peygamber (s.a.v.) hem ondan önceki peygamberler hem de kendini Allâh'a adanmış tüm zâhidler ve âlimler, Allâh'ın Kitâbını, gerçekten Allâh'ın kitâbından olanı korumakla görevlendirilmiş ve bunun üzerine şahit olmuş bulduklarından, bu sebep ve haysiyetle Tevrât ile hükmederler <sup>433</sup>. İkincisi de, Yahudilerden bir adamın bir kadınla zina edip, sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelip kendileri hakkında hüküm vermesini istemeleri ve de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in '*Muhakkak ki ben Tevrât'taki (recm) hükmüyle hükmediyorum.*' şeklinde cevap vermesidir <sup>434</sup>. Tahrif edilmeden kalanlara örnek olarak, bugünkü mevcut Tevrât'ta, yer ve semâvâtın altı günde yaratıldığını <sup>435</sup> ve Nûh (a.s.)'in ömrünün 950 yıl <sup>436</sup> olarak yazılı olduğunu ilave edebiliriz <sup>437</sup>.

Tevrât önceleri yalnızca bir nüsha idi. Hiçkimse tarafından da tamamen ezberlenmiş değildi. İsrâil oğulları Bâbillere esir düşünce, tek olan bu Tevrât nüshası kayboldu. Yıllar sonra İsrâil oğulları esâretten kurtulunca, hatırdaki kalan bazı bölümler yazıya geçirildi. Günümüzde Yahudilerin ellerinde dolaşan Tevrât, Kitâb-ı Mukaddes'in 39 sifirlik Eski Ahit kısmının ilk beş bölümünden ibarettir. Bu bölümler de, 50 bablı Tekvîn, 40 bablı Çıkış, 27 bablı Levililer, 36 bablı Sayılar ve 34 bablı Tesniye'dir <sup>438</sup>.

Tevrât'ın tahrif edildiğine temas eden Kur'ân âyetleri olarak şunları görmekteyiz : “ ... Oysa bunlardan bir grup vardı ki, Allâh'ın sözünü işitirlerdi de düşünüp akıldırıldikten sonra, bile bile onu değıştirirlerdi.” (Bakara, 2/75), “ Onlarda bir grup var ki, Kitâbda olmayan bir şeyi, siz Kitâbdan sanasınız diye dillerini Kitâba eğip bükür

<sup>433</sup> ) *Taberî*, VI/248 Katâde'den. ; *Elmalılı*, III/1690.

<sup>434</sup> ) *Taberî*, VI/249 Ebu Hureyre'den.

<sup>435</sup> ) *Tekvîn*, 1/1-31.

<sup>436</sup> ) *Tekvîn*, 9/29.

<sup>437</sup> ) *Safvet Hâmid Mübârek*, s.146.

<sup>438</sup> ) *Tekvîn*, Âlemin başlangıcı, Âdem ve havva'nın yaratılışı, o ikisinin yasaklanan ağaçtan yemesi, günahları sebebiyle yeryüzüne inmeleri, Nûh (a.s.) ve Tûfân, v.b. hususlardan bahsetmektedir ki, bölümün sonunda Yusuf (a.s.)'m ölümü yer alır.(s.95) ; *Çıkış*, İsrail oğullarının tarihi, Mûsâ (a.s.)'m doğumu, büyümesi, Medyen'e kaçıışı, sonra vahyi alması, kendisi ile Firavun arasındaki olaylar, Mûsâ'nın mucizeleri, v.b. hususlardan bahsetmektedir. (s.100) ; *Levililer*, bir çok teşrii hükümler ve bir kısım emir ve nehiyelerden söz etmektedir. (s.102) ; *Sayılar*, israil oğullarının sayıları, grupları, evlerinin tertibinden v.b. konulardan bahseder ki, sayılar bölümü, Çıkış bölümünü tamamlayıcısı olarak kabul edilir. (s.103) ; *Tesniye*, Allâh'ın israil oğullarına olan nimetleri, vasiyyet ve hükümlerinde söz eder. (s.104) *Safvet Hâmid Mübârek*, s.95-104 ; *Kitâb-ı Mukaddes*, İst., 1997, s.1.

(uydurdukları sözleri, vahiymiş gibi göstermek için kelimeleri dillerinde bükerek okur, onları kitâbın sözlerine benzetmeğe çalışır)lar ve : 'O, Allâh katındandır.' derler. Oysa o, Allâh katından değildir. Bile bile Allâh'a karşı yalan söylerler." (Âl-i İmrân, 3/78), "Vay haline o kimselerin ki, Kitâbı elleriyle yazıp, az bir paraya satmak için, 'Bu Allâh katındandır' derler! Ellerin yazdığından ötürü vay onların haline! Kazandıklarından ötürü vay haline onların!" (Bakara, 2/79) v.b. âyetler <sup>439</sup>.

Tüm bu zikredilen âyetlerden anlaşılın o ki, şüphesiz Tevrât tahrif edilmiştir. Tefsir kitaplarında beyân edildiği üzere, Tevrât'ın tahrif edilmesi, ya ona aykırı bir şekilde yorumlayıp, kitap yazmak ve yazdıklarını az bir dünya malı karşılığında satmak <sup>440</sup>, ya – az bir dünya malı elde etme ve önderlik gâyesiyle - Allâh'a yalan isnad etmek, bâtil ile Allâh'ı şahit tutmak, Allâh'ın Kitâbından olmayanı o kitâba katmak <sup>441</sup>, ya ondaki hakkı gizlemek ve buna karşılık olarak birkaç para almak <sup>442</sup>, ortaya şüphe atma ve yanlış yorumlarla bir kelimeyi öteye beriye çekerek manasını haktan bâtila çevirmek – buna manevî tahrif de denilir - <sup>443</sup>, ya sözleri dosdoğru söylemeyip değiştirerek söylemeleri <sup>444</sup>, ya Tevrât'ın hem lafızlarını hem de lafızlarının i'râbını değiştirmek <sup>445</sup>, ya mânayı ve te'vilini değiştirmek, ya da dillerini eğip bükerek <sup>446</sup>, yani dillerini hareket ettirerek kelimeleri değiştirmek sûretiyle gerçekleşmiştir <sup>447</sup>.

Günümüz müfessirlerinden *Reşid Rızâ* ve *Süleyman Ateş* ise, ma'lûm tefsirlerinde Tevrât'ın tahrif edilmesini şöyle açıklamaktadırlar : Tevrât'ın tahrif edilmesi, bizzat Tevrât'ın kendisinde değildir. Tevrât için yazdıkları şerh veya tefsirlerdedir. Zira Yahudi hahamları, yazdıkları kitâbda hem Tevrât'ın lafızlarını, hem Tevrât'ın i'râblarını, hem de kelimelerin yerlerini değiştirmişlerdir. Değişiklik yaptıkları ve

<sup>439</sup> ) bkz. Al-i İmrân, 3/187 ; Nisâ, 4/46 ; Mâide, 5/13,41,44.

<sup>440</sup> ) *Taberî*, I/378 ; Mansûr Ali Nâsîf, *Tâc-el-Câmiu li'l-usûli fi ehâdisi'r-Resûl*, 1382/1962, İst., IV/40. *Kitâbü Tefsîr*, İbn Abbâs'dan.

<sup>441</sup> ) *Taberî*, III/323.

<sup>442</sup> ) Bakara, 2/146 ; Mâide, 5/15 ; *Taberî*, II/26, IV/204.

<sup>443</sup> ) *Râzî*, XI/191. (Mâide, 5/13.ün tefsirinde.)

<sup>444</sup> ) *Elmalîh*, II/1362.

<sup>445</sup> ) *Râzî*, X/121. (Nisâ, 4/46.nın tefsirinde.)

<sup>446</sup> ) 'Dili eğip bükme' den murad olunan mana şudur : " Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nübüvvetine delâlet eden Tevrât âyetleri, düşünmeye ve incelemeye ihtiyaç duyuyordu. Yahudilerden bir grup, bu âyetler hakkında karmaşık sorular ve hoş olmayan itirazlar getiriyorlardı. Ve bu âyetler, dinleyenlere kapalı geliyordu. Yahudiler diyorlardı ki : 'Allâh'ın bu âyetten maksûdu, sizin zikrettiğiniz değil, bizim zikrettiğimizdir.'" *Râzî*, VIII/118.

<sup>447</sup> ) *Taberî*, V/118 ; *Elmalîh*, II/1362.

yazdıkları bu kitap ve/veya kitapları, insanlar bunları Allâh katından indirilen hak Tevrât sansımlar diye okumaya başlamışlar ve ısrarla devam etmişlerdir. İşte Tevrât'ın tahrif edilmesinden maksat budur<sup>448</sup>. Bu izaha göre, tahrif bizzat Tevrât'ta gerçekleşmemiş, onun şerh ve tefsirlerinde meydana gelmiştir. Bu tez pek de isâbetli görünmemektedir. Zira Tevrât, o tarihte dillerden dile dolaşıyor ve herkes tarafından biliniyordu. Yani Tevrât'ı şerh ve tefsirlerden ayırdetmek insanlar için zor değildi. O halde Tevrât'ın tahrifi niçin bizzat kendisinde olmasın da, ona yazılan şerh ve tefsirlerde olsun. Kanaatimizce, Yahudi hahamları inandırıcı olması için, hem bizzat Tevrât'ın içindeki kelimelerin yerlerini değiştirmişler, hem de ona yanlış yorumlar katmışlardır.

Bizce Tevrât'ın tahrifi hususunda söylenebilecek en doğru söz, Râzî'nin de *Mefûtihu'l-Gayb* adlı tefsirinde temas ettiği gibi şudur : Kur'ân'da üç yerde<sup>449</sup> geçen “*Kelimelerin yerlerini değiştirip tahrif ediyorlar...*” ifadesi, Tevrât'taki tahrifin, hem lafız ve i'râbını tebdîl yoluyla kelimelerin yerlerini değiştirmek, hem de ortaya şüphe atma ve yanlış yorumlarla tahrif etmek şeklinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır<sup>450</sup>. Dolayısıyla tahrif olayını sadece Tevrât'ın lafızlarında olduğunu söylemek, ya da sadece – Reşid Rızâ ve Ateş'in de söylediği gibi – tahrif, bizzat Tevrât'ta değil, onun şerh ve tefsirlerindedir demek doğru bir yaklaşım değildir. Zira Kur'ân'da zikredilen ‘*Kitâbi elleriyle yazıp...*’ (Bakara, 2/79) ve “*... Kitâbda olmayan bir şeyi, siz Kitâbdan sanasınız diye dillerini Kitâba eğip bükür...*’ (Âl-i İmrân, 3/78) sözleri, tahrifin çok yönlü gerçekleştiğine işâret etmektedir.

Allâh (c.c.), Kur'ân'da kendilerine mîrâs kıldığı Tevrât'ı tahrif eden ve az bir para karşılığında satan Yahudileri kınamakta ve onlar hakkında<sup>451</sup>, “*Sözlerini bozdukları için onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Kelimelerin yerlerini değiştirip tahrif ettiler. Tebliğ edildikleri şeylerden pay almayı unuttular...*” (Mâide, 5/13) ve “*Ellerinin yazdığından ötürü vay onların haline! Kazandıklarından ötürü vay haline onların!*” (Bakara, 2/79) buyurarak, onları azâb ile tehdit etmektedir. Bu bir anlamda hak din İslama mensub herkes için, Allâh'ın insanlığa hidâyet ve rahmet olarak gönderdiği hak

<sup>448</sup> ) *Reşid Rızâ*, III/344 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/69.

<sup>449</sup> ) Nisâ, 4/46 ; Mâide, 5/13,41.

<sup>450</sup> ) *Râzî*, X/121. (Nisâ, 4/46.nm tefsirinde.) ; XI/191. (Mâide, 5/13.tm tefsirinde.) ; XI/239. (Mâide, 5/41.in tefsirinde.)

<sup>451</sup> ) *Mü'min*, 40/53.

kitapları muhafaza etmeleri ve tahriften uzak durmaları hususunda Allâh'ın genel bir mesajıdır.

Ancak gerçek az önce anlatıldığı üzere iken, Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eserinde, sanki bugünkü Tevrât tahrife uğramamış kanaatini yansıtan sözler sarfetmiştir. Ateş'in kaleme aldığı şu cümlelere bir bakınız : "... *Kur'ân-ı Kerîm, kendisini, önceki kitâbı neshedici değil, tasdik edici olarak nitelendirmektedir... Yahudilerin, elleriyle yazdıkları Kitâb, Tevrât değil, onun âyetleri üzerine yaptıkları tefsirler, şerhler, Tevrât âyetlerini arzuları doğrultusunda yorumlayarak meydana getirdikleri ahkâm kitaplarıdır. Yani Tevrât'ın tefsirleri –ki Talmud en meşhurdur – ve fıkah kitaplarıdır... Kur'ân, kendinden önceki Kitâbları doğrulayıcı ise neshedici olamaz...Kendinden önceki Kitâbı neshetmek şöyle dursun, ona sâhibolucu, koruyucu ve doğrulayıcı olarak indirildiği bildirilen Kur'ân, Kitâb ehline, Kitâblarının hükümünü olduğu gibi uygulamalarını emretmektedir....(Fâtır sûresi 32.) âyeti de Kitâbın yani Tevrât'ın hükümlerine bağlı kalan kimselerin, büyük mükafata ereceklerini açıklıkla belirtiyor....Görülüyor ki Kur'ân-ı Kerîm, .... son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e inanmış olduklarını söyleyen herkesin de cennete gideceğini söylemez, ancak Allâh'a ve âhirete inanıp sâlih amel yapanların cennete vâris olacaklarını vurgular.... Demek ki Allâh'a şirksiz, âhirete şeksiz inanıp sâlih amel yapan herkes İslâm dairesi içindedir. ... Allâh'a îmân ve yalnız O'na kulluk gereğini duyurmakla, peygamberin görevi son bulur... Ancak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini duymuş Kitâb ehlinin, onun gerçekten Hak tarafından vahy alan bir peygamber olduğunu, ona gelen Kur'ân'ın da Hakk'ın vahyi olduğunu kabul etmesi, buna inanması gerekir. Bunu kabul ederse, kendi dininin hükümlerine göre amel etse de – Allâh'a şirk koşmadıkça – mutlu olacaktır...<sup>452</sup>" Ateş'in sarfettiği bu sözler, bizleri şu kanaatlere sevketmiştir. Özetleyecek olursak, Tevrât bizzat tahrif edilmemiştir. Kur'ân, Kitâb ehline sorumlu kılındıkları hükümleri aynen uygulamalarını emretmekte ve bunun neticesinde büyük mükafata ereceklerini bildirmektedir. Aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.v.)'e inanan herkesin cennete gideceğini söylememektedir. Cennete gitmeyi, Allâh'a ve âhirete inanıp sâlih amel yapmaya bağlamakta ve İslâm dairesini bununla sınırlandırmaktadır. Bunlardan daha da önemli*

<sup>452</sup> ) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, IV/498-506.'dan özetle

ve tehlikeli olanı Ateş'e göre, bugünkü Yahudi ve Hristiyanların Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamber olarak kabul ettikten sonra, kendi dinlerine ait hükümlerle amel etseler dahi, Allâh'a şirk koşmadıkça mutlu olacakları ve cennete girecekleri görüştür. İşte Ateş'in tefsirinde kaleme aldığı sözlerin bizleri alıp götürdüğü bu kanaatler, tamamen son din İslâmın ve kıyâmete kadar geçerli son kitap Kur'ân'ın rûhuna ters düşmektedir. Zira bugünkü Ehli Kitâb, Allâh'a ve âhirete îmân etmekle birlikte, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamber kabul ederler ve Kur'ân'ın hükümlerini uygularlarsa cennete gireceklerdir. Geliniz bu hususta Kur'ân'ı dinleyelim. “ (Ey Muhammed!) Sana da kendinden önceki Kitâb'ları doğrulayıcı ve onları kollayıp koruyucu olarak bu Kitâb (Kur'ân)'da gerçeğe indirdik. Onların aralarında Allâh'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen gerçekten ayrılıp onların keyiflerine uyma! Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allâh isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı...(48). Aralarında Allâh'ın indirdiği (Kur'ân hükümleri)yle hükmet, onların keyiflerine uyma ve onların, Allâh'ın indirdiği şeylerin bir kısmından seni şaşkırtmalarından sakın! ... (49).”, (Mâide, 5/48,49). “ İşte bu da mübârek bir Kitâb (Kur'ân)'dır. O'nu biz indirdik, O (Kur'ân)'a uyun ve (Allâh'tan) korkun ki size rahmet edilsin!” (En'âm, 6/155).

#### 2.2.4.5. Günümüzdeki mevcut Tevrât bilgilerinin Kur'ân bilgileriyle benzerliği var mıdır?

Günümüzdeki mevcut Tevrât'ta yer alan bazı bilgilerin Kur'ân bilgileriyle benzerlik içermediğini söylemek mümkün değildir. Nitekim Tevrât'ta sözü edilen bazı olaylar ve bilgilerin, Kur'ân'la paralellik içerdiğini görüyoruz<sup>453</sup>.

Meselâ günümüzdeki mevcut Tevrât'ta, Kur'ân'da Yûsuf sûresinde anlatılan olaylara benzer bazı bilgilerin varlığını görebiliyoruz. Yûsuf sûresi 19-20. âyetlerde Yûsuf (a.s.)'ın satılışı ve Mısır'a getirilişi ile bilgiler aynı şekilde bugünkü Tevrât'ta zikredilmektedir<sup>454</sup>. Yine aynı sûrede 89-92. âyetlerde Yûsuf (a.s.)'ın affedişi ile birbirlerini tanıma düğümünün çözüldüğü bilgisi yer alırken, Tevrât'ta benzer ancak

<sup>453</sup> ) Geniş bilgi için bkz. Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, IV/513-514.

<sup>454</sup> ) *Tekvin*, 37/18-28.



biraz farklı olarak Yûsuf (a.s.)'m heyecamı ile düğümün çözüldüğü bilgisi yer almaktadır<sup>455</sup>. Yani düğümün çözülmesinde ittifak vardır, ne ile düğümün çözüldüğü hususunda ise farklılık vardır<sup>456</sup>.

Örneğin Kur'ân'da Âdem (a.s.)'m topraktan yaratıldığı Âl-i İmrân, 3/59. âyette açıklanırken, bu husus Tevrât'ta Tekvin 2. babında (18-22) zikredilmektedir. Âdem (a.s.)'m işlediği hata yüzünden cennetten çıkarıldığı Bakara, 2/35-36. âyetlerde beyan edilirken, Tevrât'ta Tekvin, 2. ve 3. bablarda bu bilgilerden söz edilmektedir. Yine Kur'ân'da Bakara, 2/31-33. âyetlerde Allah (c.c.)'m Âdem (a.s.)'a eşyanın isimlerini öğrettiği malumatı anlatılırken, Tevrât'ta Tekvin'in 2. babında da (18-20) aynı bilgiler yer almaktadır<sup>457</sup>.

Aynı şekilde Tevrât'ta anlatılan bazı bilgilerin Kur'ân'da dağınık bir halde zikredildiğini görebiliyoruz. Örneğin Tevrât'ın Çıkış bölümünde 20. bapta geçen on emir, Kur'ân-ı Kerim'de farklı süre ve âyetlerde aynı şekilde zikredilmiştir :

<u>Tevrât</u>	<u>Kur'ân-ı Kerim</u>
<i>Karşımda başka ilahların olmayacaktır</i>	İsrâ, 17/23.
<i>Kendin için oyma put ... yapmayacaksın ve onlar önünde</i>	
<i>Secde etmeyeceksin... (Çıkış, 20/3-4).</i>	Hacc, 22/30.
<i>Rabbinin ismini boş yere ağzına almayacaksın(Çıkış,20/7).</i>	Bakara, 2/224 ; Mâide, 5/89.
<i>Babana ve anana hürmet et (Çıkış, 20/12).</i>	İsrâ, 17/23.
<i>Katletmeyeceksin (Çıkış, 20/13).</i>	Nisâ, 4/29.
<i>Zinâ etmeyeceksin</i>	Nûr, 24/30-31.
<i>Çalmayacaksın</i>	Mâide, 5/38 ; Mümtehine, 60/12.
<i>Komşuna karşı yalan şehâdet etmeyeceksin,</i>	Hacc, 22/30.
<i>Komşunun hiçbir şeyine tamah</i>	
<i>etmeyeceksin (Çıkış, 20/14-17).</i>	Mâide, 5/32.

<sup>455</sup> ) Tekvin, 44/1-15.

<sup>456</sup> ) Malik Bin-Nebi, *Kur'ân-ı Kerim Mucizesi*, Terc. : Ergun Göze, Ankara, 1991, s.185-186.

<sup>457</sup> ) Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, s.19. Âdem mad.



Tevrât'ta yer alan on emir hakkında şu bilgileri ilave edebiliriz. Kur'ân'da En'âm sûresi 6/151-152. âyetlerde yasaklanan dokuz hususun zikredilmesinden sonra hemen akabinde 154. âyette Hz. Mûsâ (a.s.)'a verilen kitâba dikkat çekilmesi, yasaklanan bu hususların Tevrât'ta da bulunabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Dolayısıyla En'âm sûresinde zikredilen bu hususların, Tevrât'ta anlatılan on emirle bir ilişkisi olabilir <sup>458</sup>.

Bunlardan başka Tevrât'ta bahsi geçen bilgilerden Kur'ân'da zikredilenlere örnek olarak şunları verebiliriz :

#### Tevrât

*Yalan haber taşımayacaksın* (Çıkış, 23/1).

*Hiçbir dul kadını ve öksüzü incitmeyeceksin* (Çıkış,22/22).

*Yalan şeyden uzak ol* (Çıkış, 23/7).

*Uzunluk, tartı, miktar ölçüsünde haksızlık etmeyeceksin*

(Levililer,19/35).

*Komşumu kendin gibi seveceksin* (Levililer, 19/18).

#### Kur'ân

Nûr, 24/11-19.

Nisâ, 4/127.

Bakara, 2/204 ; Nisâ,4/107-108.

Mutaffifin, 83/1-3.

Bakara, 2/165.

İşte yukarıda vermiş olduğumuz bu misaller bize, Tevrât'ta yer alan bazı bilgilerin Kur'ân'da anlatılan bilgilerle benzerlik içersinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu demek değildir ki, Tevrât tahrif edilmemiş, bir takım düşünceler katılmamış ve kelimeleri değiştirilmemiştir. Zaten bu yüzden Kur'ân, kendinden önceki kitaplara sıkı bir şekilde bağlanmaya ve zamanla solmaya yüz tutmuş nurlarını tekrar canlandırmaya büyük önem vermiştir <sup>459</sup>.

#### **2.2.4.6. Günümüzdeki mevcut Tevrât'ın kaynağı ve metnindeki çelişkiler**

##### **2.2.4.6.1. Tevrât'ın kaynağı hakkındaki görüşlerin çelişmesi**

Dili İbrânice olan Kitâb-ı Mukaddes'in, M.Ö. 3. yüzyıla doğru, en azından üç türlü metni vardı. Bunlar, *Massorethique* metni, *Yunanca* metni ve *Samiriye Tevrât'*ıdır. Bu

<sup>458</sup> ) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III/253-264' den özetle.

<sup>459</sup> ) Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, s.94.

metinler, bugün elde olmayıp, Kitâb-ı Mukaddes'in bilinen en eski İbranca metni – Hz. İsa'ya yakın olan Hıristiyanlık öncesi bir devirden kalma Kumran mağarasındaki tomalar, klasik metinle farklılık arzeden M.S. 2. yüzyıla ait 'on emir'i ihtivâ eden bir papirüs ve M.S. 5. yüzyıla ait bazı parçalar hariç - M.S. 9. asra çıkmaktadır <sup>460</sup>.

Kitâb-ı Mukaddes, kitaplar mecmuası haline getirilmeden önce, insan hafızasına dayalı bir halk rivâyeti idi ve makamla okunuyordu. Bundan dolayı mevcut Tevrât'ın muhtevâsı iyice ve dikkatlice okunduğunda, ona beşer elinin değdiği kolayca farkedilecektir.

Eski Ahid, çeşitli türlerde ve farklı uzunluklarda olup, sözlü rivâyetten hareket edilerek, dokuz asırdan fazla bir zamanda, sayısız dillerde yazılmış olan eserler külliyyâtı demektir <sup>461</sup>. Ve Eski Ahid'i oluşturan kitaplar, olaylara ya da özel durumlara bağlı olarak, İsa'dan önce, 10-1. asır arasında kaleme alınmış, tamamlanmış ve gözden geçirilmiştir <sup>462</sup>.

Tevrât, Kitâb-ı Mukaddes'in içinde yer alan otuz dokuz çüzlük Eski Ahid'in birinci bölümünü – diğerleri Nebîm ve Ketûbîm'dir – oluşturmaktadır <sup>463</sup>. Tevrât, Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye olmak üzere beş bölümden ibârettir. Hıristiyanlık yüzyıllar boyunca, bu beş kitabı yazanın bizzât Hz. Mûsâ olduğunu benimsemiş, ancak bugün bu düşünce tamamen değişmiştir. Niçin diye sorulacak olursa, cevap şu şekildedir :

Mevcut Tevrât, *Yahvist*, *Elohist*, *Tesniye* ve *Din adamları* metninin birbirine kaynaştırılmasından meydana gelmiştir. Ancak Vaux'un M.P.'de yazdığı 'sekiz ayrı

<sup>460</sup>) *Bucaille*, s.18,19 (özetle).

<sup>461</sup>) *Bucaille*, s.24.

<sup>462</sup>) *Bucaille*, s.27.

<sup>463</sup>) *Bucaille*, s.29 ; Bu üç bölüm, her ne kadar Kitâb-ı Mukaddes kitabında, '*Tevrât-ı Şerîf*' adı altında yer almakta ise de, Tevrât'm dışındaki iki bölüm Tevrât'tan değildirler. *Nebîim*, daha önceki ve sonraki peygamberlere ait kitaplardır ki, bunlar Yûşa, Hakimler, Samuel, Krallar (önceki peygamberlere ait), İsa'ya, Yeremya, Hezekiel, Hoşea, Yoel, Auos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekarya ve Malaki (sonraki peygamberlere ait)'dir. *Ketûbîm* ise, menkıbelerdir ve bunlar : Mezmurlar, Meseller, Eyyub, Neşideler neşidesi, Rut, Lamentations, Vâiz, Ester, Daniyel, Esdras, Nehemya, 1. ve 2. Kronikler (Tarihler) kitaplardır. Ve bunların sıralaması değişebilir. *Kitâb-ı Mukaddes*, İçindekiler, s.1 ; Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, İzmir, 1996, s.123.

yazara dağılmış ilâveleri hesaba katmaksızın', A. Lods'un 1941'de 'Yahvist belgede 3, Elohist belgede 4, Tesniyede 6 ve Din adamları metninde 9 ayrı kaynak mevcuttur' tesbiti, meseleyi daha karmaşık hale getirmiştir. Dolayısıyla kaynakların çokluğu, az ileride açıklayacağımız gibi, metinlerdeki uyumsuzluklara ve tekrarlara sebebiyet vermiştir <sup>464</sup>. Günümüzde halkı bilgilendirmek için yazılan 'Kitâb-ı Mukaddes'e giriş'lerde, kitapların kaleme alınışıyla ilgili temel konular hakkında bir şey yazılmaması hep bu sebebdendir.

Konuyu tamamlaması açısından şunu da ilâve etmek gerekir ki, günümüz farklı Hristiyan Kiliselerinin Kitâb-ı Mukaddes anlayışları değişik olduğundan, dolayısıyla kabul ettikleri kitaplarda farklılık arz etmektedir. Şu ana kadar aynı dildeki herhangi bir tercüme hakkında , aynı değerlendirmeye sahip olmayan bu Kiliseler, aslen dili İbrânce olan Kitâb-ı Mukaddes'in, kendi mezheplerine göre yapılmış ayrı ayrı tercümelerini okumaktadırlar. *'Böylece, Eski Ahid metninde insan eliyle yapılmış değişikliklerin payı, oldukça büyük görünüyor. Bir nüshadan öbür nüshaya, bir tercümeden diğer tercüme, vaki olan sayısız tasarruflarla, ikibin yıldan fazla bir zaman boyunca, asli metnin uğramış olduğu değişikliklerin vardıği boyutlar, zahmet çekmeksizin anlaşılıyor* <sup>465</sup>. ' Yine *'Böylece Tevrât'ın kâtipler tarafından, farklı rivâyetlerin az çok becerikli bir şekilde birbirine geçirilmesinden meydana gelmiş olduğu anlaşılıyor. Fakat bu yapılırken ne de olsa birçok acaiplikler ve tutarsızlıklar kalmıştır ki, bu durum, yeni zaman insanlarını, kaynakların tarafsız bir incelemesine götürmüştür* <sup>466</sup>.'

İşte yukarıda zikredilenler, günümüzdeki mevcut Tevrât'ın lafız ve mâna bakımından güvenilirliğini sarsmış ve hiçbir şekilde ona itibâr edilemeyeceği zaruretini tesis etmiştir. Bu nedendir ki, tüm İslâm âlemi mevcut Tevrât'a iltifat ve itibâr etmemiştir.

#### 2.2.4.6.2. Tevrât'ın metnindeki çelişkilere örnekler

Az önce ifade edildiği üzere, kitaplar mecmuası haline getirilmeden önce, beşer hafızasına dayalı bir halk rivâyeti olan ve sonradan yazılan metin hakkında çokça

<sup>464</sup> ) *Bucaille*, s.32 ; Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.156,157 (özetle).

<sup>465</sup> ) *Bucaille*, s.20.

<sup>466</sup> ) *Bucaille*, s.33.

kaynağı olan Tevrât'ın, tabiatıyla metinleri arasında çelişkiler, zıtlıklar ve uyuşmazlıklar olacaktır. Biz de bu hususun daha iyi anlaşılması için bâriz örnekler vereceğiz :

1- Daha Tevrât'ın ilk bölümü olan Tekvin'in elli bâbının tamamı okunduğunda, görülecek ki, çağdaş bilimin verilerine ters düşen yanlış tarihi bilgiler anlatılmaktadır <sup>467</sup>. Özetle insanoğlunun başlangıcı (Hz. Adem'in yaratılışı) İsa'dan önce 37 yüzyıla kadar öncesine yerleştirilmiş ve buna bağlı olarak soy kütükleri zikredilmiştir. Halbuki insanlığın başlangıç tarihi, milattan en az on bin yıl öncesine dayandırılmaktadır. Bu da, Tevrât'ın bilime aykırı bilgiler içerdiğini ispat etmektedir.

2- “ *Ve Allâh dedi : Suların ortasından kubbe olsun, ve suları sulardan ayırsın. Ve Allâh kubbeyi yaptı, ve kubbe altında olan suları, kubbe üzerinde olan sulardan ayırdı ; ve böyle oldu. Ve Allâh kubbeye Gök, dedi. Ve akşam oldu ve sabah oldu, ikinci gün* <sup>468</sup>. ” cümlelerinde suyun kubbe vasıtasıyla iki tabakaya ayrıldığından sözedilmektedir. Böyle bir düşünce ve tasvir, bilimsel açıdan kabul edilemez. Zira suyun ikiye ayrılması sonucu gök ve yerin oluşması bilimsel verilere ters düşmektedir.

3- “ *Ve Allâh yaptığı işi yedinci günü bitirdi ; ve yatığı bütün işten yedinci günde istirahat etti. Ve Allâh yedinci günü mübârek kaldı, ve onu takdis etti ; çünkü Allâh yaratıp yaptığı bütün işten o günde istirahat etti* <sup>469</sup>. ” cümlelerinde geçen, Allâh'ın yedinci günü istirahat ettiği tezi safsatadan başka bir şey değildir. Zira Kur'ân, Allâh'ın istirahat ettiğinden değil, arşa istivâ ettiğinden söz etmektedir <sup>470</sup>. Kur'ân, önceki kitapları müheymîn olduğuna göre, mevcut Tevrât Kur'ân'ın gözetip koruduğu Tevrât değildir. Olsa olsa ancak, beşerin eli değmiş muharref Tevrât olur.

4- Tekvin'in 7.bölümünde Tufan kıssası anlatılırken, suların yükselmesi ile ilgili olarak “ *Ve yer üzerinde kırk gün tufan oldu, ve sular çoğalıp gemiyi kaldırdılar, ve yerden kalktı.* ” Denilirken <sup>471</sup>, 8. bölümde “ *ve gittikçe sular yerden çekildiler ; ve yüz elli gün*

<sup>467</sup> ) *Tekvin*, 1-50. Bâblar.

<sup>468</sup> ) *Tekvin*, 1/6-8.

<sup>469</sup> ) *Tekvin*, 2/2,3.

<sup>470</sup> ) A'râf, 7/54 ; Yûnus, 10/3 ; Ra'd, 13/2 ; Tâhâ, 20/5 ; Furkân, 25/59 ; Secde, 32/4 ; Hadîd, 57/4.

<sup>471</sup> ) *Tekvin*, 7/17.

*bittikten sonra, sular azaldılar* <sup>472</sup>.” ve hemen akabinde “ *Ve vaki oldu ki, kırk gün bittikten sonra, Nûh yapmış olduğu geminin penceresini açtı* <sup>473</sup>.” sözleri yer almaktadır. Açık ve net bir şekilde müşahede edildiği üzere, suların yükselmesi bir kavle göre 150, diğer iki kavle göre 40 gün devam etmiştir. Bu gerçekten, anlaşılmaz bir çelişkidir.

5- Yine aynı kıssada, Nûh, karısı, oğulları ve oğullarının karılarının gemiye bindiği 6. 7. ve 8. babta zikredilmiş <sup>474</sup>, ancak Nûh’un altı yüz yaşında olduğu sadece 7. babta, “ *Ve yeryüzünde sular tufanı olduğu zaman, Nûh altı yüz yaşında idi.*” kavliyle mevzubahis edilmiştir <sup>475</sup>. Yani bir metinde olan bilgi, diğer iki metinde yer almamaktadır. Bu da, Tevrât metinlerinin beşer eliyle tahrif edildiğini ortaya koymaktadır.

6- Tevrât’ta Hz. Adem, Allâh’tan başka bir ilâh olarak tanıtılır : “*Ve Rab Allâh dedi : İşte, adam iyiyi ve kötüyü bilmekte bizden biri gibi oldu...*”<sup>476</sup>. İşte bu, semâvî dinlerin temel i’tikadı olan tevhid inancına ters düşmekte, dolayısıyla Tevrât’m aslının değişikliğe uğradığını ispat etmektedir.

7- Tevrât, Hz. Nûh (a.s.)’m içki içip sarhoş olduğundan ve sarhoş iken torunu Kenan tarafından tecavüze uğradığından şu acaip “*Ve Nûh çiftçi olmağa başladı, ve bir bağ dikti ; ve şaraptan içip sarhoş oldu. Ve Kenanın atası olan Ham, babasının çıplaklığını gördü, ve dışarda iki kardeşine söyledi. Ve Sam ile Yafet bir esvap alıp onu kendi iki omuzları üzerine koydular, ve geri geri gidip babalarının çıplaklığını örttüler ; ve yüzleri geri olup babalarının çıplaklığını görmediler. Ve Nûh şarabından ayıldı, ve küçük oğlumun kendisine yaptığını anladı. Ve dedi : Kenan lânetli olsun.*” sözlerle bahseder ki <sup>477</sup>, bu peygamberlerin ismet sıfatlarına bir hakaret ve şahsiyetlerine çirkin bir iftiradır. Bu türlü bir iftira, bu metinleri ihtivâ eden mevcut Tevrât’m asla ve asla Allâh katından olamayacağını göstermektedir.

<sup>472</sup> ) *Tekvin*, 8/3.

<sup>473</sup> ) *Tekvin*, 8/6.

<sup>474</sup> ) *Tekvin*, 6/18 ; 7/13 ; 8/16.

<sup>475</sup> ) *Tekvin*, 7/6.

<sup>476</sup> ) *Tekvin*, 3/22.

<sup>477</sup> ) *Tekvin*, 9/20-25.

8- Tevrât, Hz. Yakub'un oğlu Yahuda'nın ilk oğlu Er'in hanımı ile zina yaptığından genişçe bahseder ki <sup>478</sup>, bu çirkin bir iftardan başka bir olamaz. Metinlerinin çokluğu sabit olan ve tüm sorumluluğun yazanına ait olan mevcut Tevrât'ta böyle büyük bir iftiranın olması, pek de yadırganacak bir durum değildir. Bu durum, Tevrât'ın Hz. Mûsâ tarafından değil, başkaları tarafından kaleme alındığını açık bir şekilde izah etmektedir.

9- Çıkış bölümünde, “ ... (*Kavm, Harun'a dediler*)*Kalk, bizim için ilâh yap, önümüzden gitsinler ... Ve onu ellerinden aldı, ve oymacı âleti ile ona biçim verdi, ve onu dökme bir buzağı yaptı...* “ifadelerinden de anlaşılacağı üzere <sup>479</sup>, Hz. Harun put yapan bir kişi olarak takdim edilirken, hemen onun peşinden Rabb'in diliyle “ ... *onlar kendileri için dökme bir buzağı yaptılar, ve one secde kaldılar ...*” sözü gelmektedir <sup>480</sup>. Kur'ân'da Hz. Hârûn'un put yapmadığı, yapanın Samiri adında biri olduğu belirtilerek, bu iddia çürütülmüştür <sup>481</sup>. Bundan başka, metnin birinde, putu yapanın Hz. Harun olduğu zikredilirken, ondan sonra gelen metinde ise, putu yapanın kavim olduğu ifade edilmiştir. Bu çelişki, Tevrât'ın farklı yazarlar tarafından kaleme alındığını bariz bir sûrette ortaya koymaktadır.

10- Tevrât, çokça söz etmesi gerektiği halde, öldükten sonra dirilme veya âhirette mükâfat, cezâ ve hesaba çekilme hususlarından çok ama çok az bahsetmektedir <sup>482</sup>. Bahsederken de birbirine çelişkili ifadeler kullanmaktadır. Şöyle ki : “*Ya Rab Allâh'ımız, senden başka efendiler bize efendilik ettiler ; fakat senin ismini biz ancak seninle anacağız. Onlar ölümlerdir, dirilmezler ; gölgelerdir, kalkmazlar...*” <sup>483</sup> kavlinde anlatılanlarına tamamen zıt ve farklı ifadeler, hemen az ilerde yer almaktadır : “*Senin ölümlerin dirilecekler; benimkilerin cestleri kalkacaklar. Ey sizler, tıprak içinde yatanlar, uyanın ve terennüm edin ...*” <sup>484</sup> İşte bu da, Tevrât'ın insanoğlu tarafından tahrif edildiğini göstermektedir.

<sup>478</sup> ) *Tekvin*, 38/6-26.

<sup>479</sup> ) *Çıkış*, 32/1-4.

<sup>480</sup> ) *Çıkış*, 32/8.

<sup>481</sup> ) *Tâhâ*, 20/85-97.

<sup>482</sup> ) Ahmed Sa'deddin Besâfi, *Mukârene beyne'l-Akîdeteyn el-yahudiyye ve'l-İslâmiyye*, Kahire, 1409/1988, s.82.

<sup>483</sup> ) *İşaya*, 26/13,14.

<sup>484</sup> ) *İşaya*, 26/19.



11- Tesniye bölümünün sonunda, Hz. Mûsâ'nın ölmesi, defnedilmesi ve kabrinin yeriyle ve israil oğullarında Mûsâ'dan sonra onun gibi bir peygamber ortaya çıkmayacağı ile ilgili olarak yer alan şu ifadelerin, Hz. Mûsâ (a.s.)'a vahyedilen Tevrât olması aklen imkansızdır. Şunlara bir bakınız : “ *Ve Mûsâ Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, pisga tepesine çıktı. Ve Rab ona diyarı, ... gösterdi ... Ve Rabbin sözüne göre, Rabbin kulu Mûsâ orada, Moab diyarında öldü. Ve Moab diyarında Beyt-peor karşısındaki derede onu gömdü ; fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez ... ve bütün dehşette, Mûsâ gibi Rabbin yüz yüze bildiği bir peygamber daha İsrailde çıkmadı* <sup>485</sup> .”

12- “ *Ve Saulun kızı Mikalın ölümü gününe kadar çocuğu olmadı.*” Kavlinde <sup>486</sup>, Mikalın'm çocuğu olmamıştır denilirken, başka bir yerde beş tane oğlu olduğu şu şekilde ifade edilmektedir : “ *...ve Salun kızı Mikalın Meholalı Barzillay oğlu Adriele doğurmuş olduğu beş oğlunu kral aldı* <sup>487</sup> .” Buda açıkça Tevrât'm tahrif edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

İşte tüm bu zikredilenler, bize mevcut Tevrât'm tahrif edildiğini, metinlerinin değiştirildiğini ve güvenilirliğini yitirdiğini ispat etmeğe yetmektedir. Yukarıda verdiğimiz örnekler Tevrât'm ilk iki bölümü olan Tekvin ve Çıkış'a aittir. Daha ilk bölümlerinde ortaya çıkan bu çelişki ve hatalar, diğer bölümlerdeki çelişki ve hataların çokluğu hakkında bizlere yeteri kadar kanaat vermektedir.

## 2.2.5. ZEBÛR

Kur'ân'da bizzat Kitâb lafzıyla 'Zebûr' kastedilmemektedir. Ancak 'kitâb' lafzı ile, peygamberlere verilen semâvî kitap cinsinin kastedildiğini daha önce beyân etmiştik. Zebûr'da semâvî kitap cinsi kapsamında olduğu için, biz de, bu bölümde bahsetmeyi uygun bulduk.

<sup>485</sup> ) *Tesniye*, 34/1-12.

<sup>486</sup> ) *II.Samuel*, 6/23.

<sup>487</sup> ) *II.Samuel*, 21/8.

Kur'ân'da üç yerde 'Zebûr' lafzı zikredilirken <sup>488</sup>, çoğulu olan 'Zübûr' de yedi yerde geçmektedir <sup>489</sup>. İbranice mektup mânasındaki Zebûr <sup>490</sup>, yazmak anlamındaki 'zebr'den gelmektedir. 'Zebertü'l-kitâb', kitabı iri harflerle yazdım, yazıyı sağlamaştırdım demektir. İri harflerle yazılı bütün yazılı metinlere 'zebûr' denir. Buradan yola çıkılarak, her kitâb zebûrdur denilebilir. Çoğulu 'zübûr' gelir <sup>491</sup>. Diğer bir kavle göre, 'bilakis zebûr, kendisine elde edip vâkıf olmanın zor olduğu bütün ilâhî kitaplar <sup>492</sup>, demektir <sup>493</sup>. Bazı lûgatçılar da Zebûr, şer'î hükümleri değil de, sadece akli hikmetleri içeren yazılı metinlere denir <sup>494</sup>, demektedirler <sup>495</sup>. Özel anlamda Zebûr, Hz. Dâvud (a.s.)'a indirilen kitabın ismi olarak hususiyet kazanmıştır.

### 2.2.5.1. Kur'ân'da Zebûr'un yerine kullanılan lafızlar

Kur'ân'da sadece Âl-i İmrân sûresi " *Sana Kitâbı hak ile ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi. Bundan önce de insanlara doğru yolu göstermek için Tevrât ve İncil'i indirmişti. (Doğruyu ve eğriyi birbirinden ayırdeden) Furkân'ı da indirdi.*" meâlinde 3/4. âyette geçen 'Furkân' lafzı ile, Dâvud (a.s.)'a verilen Zebûr'un kastedildiği, bazı müfessirler tarafından ifade edilmektedir <sup>496</sup>. Aynı zamanda âyette geçen 'Furkân' lafzı ile, peygamberlere indirilen ilâhî kitaplar cinsi, Tevrât, İncil, Kur'ân, veya üçü birden, ya da semâvî kitaplarla paralel inen mucizeler anlamları da kastedilmiş olabilir <sup>497</sup>. 'furkân', hakkı bâtıldan ayırdeden manasıdır ve tüm semâvî kitapların bir sıfatıdır <sup>498</sup>. Bu sebepten dolayı, biz de 'furkân'ı Zebûr yerine kullanılan lafızlar konusunda zikretmeyi uygun gördük.

<sup>488</sup> ) Nisâ, 4/163 ; İsrâ, 17/55 ; Enbiyâ, 21/105.

<sup>489</sup> ) Âl-i İmrân, 3/184 ; Nahl, 16/44 ; Mü'minûn, 23/53 ; Şu'arâ, 26/196 ; Fâtır, 35/25 ; Kamer, 54/43,52.

<sup>490</sup> ) Yakup Çiçek, *Tefsir Usûlü*, Sofya, 1995, s.15.

<sup>491</sup> ) *Taberî*, IV/198 ; *Cevherî*, II/661 ; *Râzî*, IX/128 ; XXII/229 ; *Kurtubî*, XXIV/218 ; *İbn Manzûr*, IV/315 ; *Firûzâbâdî*, s.506 ; *Zebîdî*, III/231.

<sup>492</sup> ) Âl-i İmrân, 3/184 ; Nahl, 16/44 ; Şu'arâ, 26/196 ; Fâtır, 35/25 ; Kamer, 54/43 örneklerinde olduğu gibi.

<sup>493</sup> ) *İbn Kesîr*, I/410.

<sup>494</sup> ) *Râzî*, IX/128 ; XXVI/19 ; *Beydâvî*, I/193.

<sup>495</sup> ) *Râgıb*, s.377.

<sup>496</sup> ) *Zemahşerî*, I/257 ; *Râzî*, VII/174 ; *Beydâvî*, I/148 ; Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdi'l Kâdir Râzî, *Mesâilü'r-Râzî Ecvebetihâ min Garâibi Âyi't-Tenzîl*, Th. ve Tas.: İbrahim Atve Ivaz, Kahire, 1406/1985, s.26 ; *Ebussuûd*, II/5 ; *Âlûsî*, III/125.

<sup>497</sup> ) *Zemahşerî*, I/257 ; *Ebussuûd*, II/5 ; *Âlûsî*, III/125 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/11.

<sup>498</sup> ) *Reşid Rızâ*, III/160.

### 2.2.5.2. Kur'ân verilerine göre Zebûr

Diğer üç büyük mukaddes kitâba nazaran, Kur'ân'da Zebûr hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Ancak bilinen, Allâh'ın peygamberlerinden Hz. Dâvud (a.s.)'a Zebûr'u verdiği'dir <sup>499</sup>. Enbiyâ sûresi 21/105. âyetteki mezkûr 'Zebûr' lafzının, Dâvud (a.s.)'a verilen Zebûr olması ihtimal dahilindedir <sup>500</sup>. Zebûr'un, zevâcir (azarlamalar) ve mevâizi (nasihatler) içermekte olduğu, kendisinde şeriat ve ahkâmdan bir şey bulunmadığı, bazı müfessirler tarafından ifade edilse de <sup>501</sup>, '*İnsanlar arasında hakk (yani Zebûr) ile hükmet*' kavlinin zâhirine göre <sup>502</sup>, Zebûr'un bir takım hükümler içerdiği kanaatindeyiz. Eğer hükümler içermiyor olsaydı, herhalde Allâh (c.c.) Dâvud (a.s.)'a Zebûr ile hükmetmesini emretmezdi. Zebûr mâhiyet itibâriyle yeni bir ahkâm getirmemiş, Tevrât'ın getirdiği ilâhî hükümleri anlatmaya çalışmıştır. Muhtevâ bakımından daha çok ahlâkî tavsiyeleri, iyiliği, doğruluğu teşvik edecek konuları kendisinde barındırmaktadır <sup>503</sup>.

Ayrıca Zebûr'un, bir rivâyete göre ramazan ayının on ikinci gecesi <sup>504</sup>, bir rivâyete göre onüçüncü gecesi <sup>505</sup>, diğer bir rivâyete göre de Ramazan ayının onaltıncı gecesi indirildiği rivâyet olunmaktadır <sup>506</sup>.

### 2.2.5.3. Zebûr, günümüzde var mıdır ?

Şu bilinen bir gerçek ki, Allâh'tan vahyedildiği gibi, hiçbir değişikliğe ve tahrife uğramadan günümüze kadar gelen tek kutsal kitâb <sup>507</sup>, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Dolayısıyla dört mukaddes kitaptan biri olan Zebûr, Hz. Dâvud (a.s.)'a verildiği şekilde günümüzde mevcut değildir. Günümüzde Esk-i Ahit (Tevrât) kitâbının içinde yer alan 150 bâbdan

<sup>499</sup>) Nisâ, 4/163 ; İsrâ, 17/55.

<sup>500</sup>) *Beydâvî*, II/80.

<sup>501</sup>) *Râzî*, VII/174 ; IX/128 ; İbn Kesîr, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, s.484.

<sup>502</sup>) Sâd, 38/26.

<sup>503</sup>) *Yakup Çiçek*, s.16.

<sup>504</sup>) *Râzî*, XXVII/239 ; *Kurtubî*, XVI/107 Her ikisi de Katâde'den nakletmektedir. ; İbn Kesîr, a.g.e., s.589.

<sup>505</sup>) Suyûtî, *el-İtkân*, I/133 Vâsıla b. el-Eska'dan.

<sup>506</sup>) *Taberî*, XXV/107 Katâde'den.

<sup>507</sup>) Fussilet, 41/42.

oluşan Mezmurların <sup>508</sup>, Kur'ân'daki mezkûr Zebûr'la çok da alakası yoktur. Çünkü, Zebûr aslını koruyamamış ve tahrife uğramıştır. Günümüzde Zebûr'un bozulmamış nüshasını bulmak imkansızdır.

Aşağıda zikredeceğimiz birkaç söz, mevcut Mezmurlar'ın Hz. Dâvud (a.s.)'in getirdiği tevhid dinine ters düştüğünü ve de gerçek anlamda Kur'ân'daki mezkûr Zebûr'u temsil edemeyeceğini açıkça gösterecektir :

Mezmurlar'ın daha 2. babında, “*Rab bana dedi ; Sen benim oğlumsun.*” sözü ile Allâh'a oğul isnad edilmiştir <sup>509</sup>. Daha sonraki bablarda, “*Ben yattım ve uyudum.*” <sup>510</sup> “*Sionda oturan Rabba terennüm edin* <sup>511</sup>.”, “*Kalk Ey Rab ; ey Allâh, elini kaldır* <sup>512</sup>.”, “*Ya Rab, çadırında kim konacak* <sup>513</sup>?” , “*Allah sığındığım kayam, Kalkanım, kurtuluşumun kuvveti, yüksek kulem* <sup>514</sup>.”, “*Kayama, Allah'ıma diyorum : Niçin beni unuttun* <sup>515</sup>?” sözlerinde, her şeyden münezzeh Allâh, maddi bir varlık gibi gösterilmiş, noksan sıfatlara sahip insanlar gibi, yatma ve uyuma fiileri isnad edilmiştir.

Davud'un lisanı üzere zikredilen “*Ey Allâh, akılsızlığımı sen bilirsin, Ve günahlarım sana gizli değildir.*” sözleri <sup>516</sup>, bir peygambere yakışmayacak şekildedir.

## 2.2.6. İNCİL

Kur'ân'da oniki yerde geçen İncil lafzının hepsi mârifedir <sup>517</sup>. Lugatçılar, İncil'in hangi dilden olduğu hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazısına göre, Arapça bir kelime olup, izhâr ve istihrâc etmek, veya çocuğun babası olmak (Zeccâc (Ö.311/923)), veya göz genişliği manasındaki 'necl' kelimesinden türediği, veya mücâdele etmek, çekişmek anlamındaki

<sup>508</sup> ) bkz., *Kitabı Mukaddes*, s.531-619 ; *Mezmurlar*, İbrânî şiirinin antlarıdır. Çoğu Hz. Dâvud, öbür kısmı ise din adamları tarafından yazılmış olan bu *Mezmurlar*'ın esas konuları hamd, niyaz ve tefekkürdür. *Bucaille*, s.41.

<sup>509</sup> ) *Mezmurlar*, 2/7.

<sup>510</sup> ) *Mezmurlar*, 3/5.

<sup>511</sup> ) *Mezmurlar*, 9/11.

<sup>512</sup> ) *Mezmurlar*, 10/12.

<sup>513</sup> ) *Mezmurlar*, 15/1.

<sup>514</sup> ) *Mezmurlar*, 18/2.

<sup>515</sup> ) *Mezmurlar*, 42/9.

<sup>516</sup> ) *Mezmurlar*, 69/5.

<sup>517</sup> ) *Abdülbâkî*, s.688 İncil mad.

‘tenâcül’den geldiği ve vezninin ‘İf’îl’ olduğu ifade edilmektedir. Çoğunluğa göre ise, İncil kökü İbrânice veya Süryânice olan yabancı bir kelime olup, ‘müjde’ anlamına, veya aslı Yunanca’da *Euaggelion* olup, halk Yunancasında ‘*getirdiği bir haberden ötürü bir şahsa verilen müjdelik, mükâfât*’ mânasına gelmektedir ki <sup>518</sup>, bu vezni, Arap dili vezinlerine tatbik etmeğe çalışmak zorlamadan öte bir şey değildir <sup>519</sup>. Çoğulu ‘Enâcîl’ gelir. Yazılı metin anlamında her kitâba, İncil denildiği gibi, Kur’ân’a da İncil ismi verilebilir. Ancak İncil, Hz.İsâ (a.s.)’a topluca indirilen kitabın adıyla hususiyet kazanmıştır. İncil, tüm ilim ve hikmetlerin aslıdır <sup>520</sup>.

Kur’ân’da ‘kitâb’ lafzıyla ‘İncil’in kastedildiği âyet sayısı çok azdır. Biz de bunları tesbit edip, açıklamaya çalışacağız. Bu konuda genelleme yapmanın ve net ifadeler kullanmanın zorluğundan kaynaklansa gerek, burada sözedilecek kitâb lafızlarında zorlandığımızı ifade etmek istiyoruz.

Kur’ân’da geçen kitâb lafızlarından İncil’in murad edildiği belki de en net âyet şudur : “(Çocuk) : ‘Ben Allâh’ın kuluyum, dedi, (O) bana Kitâb verdi, beni peygamber yaptı.” (Meryem, 19/30). İşte bu âyette geçen kitâb lafzı ile müfessirlerin çoğuna göre, İncil kastedilmiştir <sup>521</sup>. Bizim kanaatimiz de odur ki, âyetin zâhiri, sibâk ve siyâkı bunu gerektiriyor. Zira bundan önceki âyetlerde, Hz. Meryem’in İsâ (a.s.)’a babasız gebe kalması, onu doğurması, kavmine bunu duyurması ve kavminin doğruyu öğrenebilmesi için İsâ (a.s.)’ın beşikteyken konuşması anlatılmış <sup>522</sup>, sonraki âyetlerde ise, İsâ (a.s.)’ın sağ olduğu müddetce namaz kılmakla ve zekat vermekle emrolunduğu, annesi Meryem’e iyilik ettiği ve kendisine her an esenlik verildiği anlatılmıştır <sup>523</sup>. Hal böyleyken bu âyette zikri geçen ‘Kitâb’dan murad, sadece İncil’dir. Ne Tevrât, ne de ikisi birden Tevrât ve İncil değildir <sup>524</sup>. Kitâb’dan murad, Tevrât’tır diyenlerin

<sup>518</sup> ) Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s.126 ; Muhammed Ebû’l Ğayt Ferit, *İncilü’l-Mesîh beyne Vahyi’s-semâ ve vad’il-beşer*, Kahire, 1407/1986, s.15.

<sup>519</sup> ) İncil’in, ‘*Encil*’ (el-Hasen) şeklindeki okunuşu, bu görüşü desteklemektedir. Zira bu şekil bir okuyuş, Arapça vezinlerde mevcut değildir. *Râzî*, VII/171 ; *Beydâvî*, I/148.

<sup>520</sup> ) *Cevherî*, V/1826 ; *İbn Manzûr*, XI/648 ; *Râzî*, VII/171,172 ; *Kurtubî*, IV/5 ; *Beydâvî*, I/148 ; *Zebîdî*, II/128 ; *Bursevî*, II/3.

<sup>521</sup> ) *Taberî*, XVI/79 ; *Zemahşerî*, III/11 ; *Râzî*, XXI/215 Ebî Müslim’den. ; *Beydâvî*, II/30 ; *Ebussuûd*, V/264 ; *Âlûsî*, XVI/130 ; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, V/376.

<sup>522</sup> ) bkz. Meryem, 19/19-29.

<sup>523</sup> ) bkz. Meryem, 19/31-33.

<sup>524</sup> ) *Âlûsî*, XVI/130.

savunduğu husus şudur. el-Kitâb lafzındaki lâm-ı ta'rif, ma'hûd yani bilinen şeye irca edilir. Onlar hakkında ma'hûd olan ise, Tevrât'tır <sup>525</sup>.

*"Hiçbir insana yakışmaz ki, Allâh ona Kitâb, hüküm ve peygamberlik versin de, sonra (o kalksın) insanlara : 'Allâh'ı bırakıp bana kullar olun' desin; fakat : ' Öğrettiğiniz ve okuduğumuz Kitâb gereğince Rabb'a hâlis kullar olan!' der."* (Âl-i İmrân, 3/79) meâlindeki âyette geçen kitâb lafızları, sebab-i nuzûlden anlaşıldığı üzere İncil manasındır. 'Beşer' lafzı ile de, Hz. İsâ (a.s.) kastedilmiştir. Bu âyet, Dahhâk ve Mukâtil'den nakledildiğine göre, Hz. İsâ (a.s.)'a kulluk eden Necrân Hristiyanları hakkında inmiştir <sup>526</sup>. Bazı müfessirler, âyette geçen iki kitâbı Kur'ân anlamına yorumlamışlardır <sup>527</sup>. Bu mana da ihtimal dahilindedir. Zira âyetin, Necrân Hristiyanlarından bir grubun Hz. Muhammed (s.a.v.)'e 'Ey Muhammed! Sana kulluk etmemizi ve seni Rab edinmemimizi mi istiyorsun?' suâline cevap olarak indiği de zikredilmektedir <sup>528</sup>. Buradaki kitâb lafızları, bazı müfessirlerce de, peygamberlere indirilen semâvî kitap cinsi manasındır. O zaman Kitâb, Kur'ân ve ondan önceki tüm kitapları içine almaktadır. Zira hiçbir peygamber hitâb ettiği topluluğa böyle bir söz söylemez <sup>529</sup>. Sebeb-i nuzûlde zikredilen nakle istinaden, kitâb lafızlarının İncil anlamında olduğu kanaatini taşımaktayız.

*" Ey Kitâb ehli, dininizde taşkınlık etmeyin ve Allâh hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin! Meryem oğlu İsâ Mesîh, sadece Allâh'ın elçisi, O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir râhtur. Allâh'a ve elçilerine inanın, (Allâh) 'Üçtür' demeyin. Kendi yararınıza olarak buna son verin. Çünkü Allâh, yalnız bir tek tanrıdır. Hâşâ O, çocuk sâhibi olmaktan yücedir (münezzehtir)." (Nisâ, 4/171) ve " De ki : 'Ey Kitâb ehli, dininizde haksız yere aşırılığa dalmayın ve önceden sapmış, birçoklarını da saptırmış, düz yoldan şaşmış bir milletin keyiflerine uymayın!" (Mâide, 5/77) meâlindeki âyetler okunduğunda ilk bakışta bu iki âyette geçen 'Ey Kitâb ehli' hitâbı, Tevrât ve İncil ehlini yani Yahûdi ve Hristiyanları kapsar gözükmektedir <sup>530</sup>. Ancak bu iki âyet sibâk ve*

<sup>525</sup> ) Râzî, XXI/215.

<sup>526</sup> ) Vâhidî, s.64 ; Celâleyn, s.77.

<sup>527</sup> ) Taberî, III/324,328 ; Zemahşerî, I/289 ; Kurtubî, IV/78 ; İbn Kesîr, I/356.

<sup>528</sup> ) Vâhidî, s.64 ; Suyûtî, Esbâbu'n-Nuzûl, s.54.

<sup>529</sup> ) Ebussuûd, II/52 , Âlûsî, III/331-332 ; Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, II/71.

<sup>530</sup> ) Taberî, VI/34 ; Zemahşerî, I/460,518 ; Ebussuûd, III/68 ; Âlûsî, VI/307.



siyâkı ile birlikte okunduğunda <sup>531</sup>, şu husus göze çarpacaktır. Hitâb her ne kadar umûm ifâde etse de, özel de kendilerinden sözedilen topluluk olan Hristiyanlara hastır ve dolayısıyla kitâbdan da murad İncil'dir. Diğer bir ifadeyle hitâb, tecrid edilmiş (somutlaştırılmış) ve Hristiyanlara tahsis edilmiştir <sup>532</sup>.

Kur'ân'da Kasas sûresi “ *Bu (Kur'ân'dan önce kendilerine kitâb verdiklerimiz buna inanırlar.*” meâlindeki 28/52. âyette geçen kitâb lafzı, âyetin zâhirine göre Kur'ân'dan önce indirilen Tevrât ve İncil'i birlikte içine almaktadır <sup>533</sup>. Yani ‘*kendilerine kitâb verdiklerimiz*’ den murad, Yahûdi ve Hristiyanlardır. Ancak bu âyetin kimler hakkında nâzil olduğunu, tefsir kitaplarından araştırdığımızda, bu âyette geçen kitâb lafzı ile İncil'in murad edilmesi mümkündür diyebiliriz. Âyette adı geçen kitâb ehlinin kimler olduğu hususunda şu görüşlere rastlamaktayız : Kitâb ehli, ya İncil ehlinden kırk kişidir <sup>534</sup>, ya Ehl-i kitâbın mü'minleridir <sup>535</sup>, veya Necrân'dan gelen Hristiyan heyet, yahut otuz iki kişilik Hristiyan cemaattir <sup>536</sup>. Her iki kitap ehlinin kastedilmesi, manayı daraltmamak yönüyle daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

### 2.2.6.1. Kur'ân'da hak İncil'in övülen sıfat ve özellikleri

Kur'ân'a göre, Allâh (c.c.) Hz. Meryem'e İsâ (a.s.) daha yaratılmadan önce ona bir kitâb vahyedeceğini haber vermiş ve Allâh (c.c.), onu İsâ ile isimlendirmiştir. Zira Hz. Meryem, daha önceki münzel kitaplardan, Allâh'ın kendisine İncil isminde bir kitâbı vahyedeceği bir nebî göndereceğini biliyordu. Allâh (c.c.) da Hz. Meryem'e, daha önceki peygamberlerine göndereceğini vaadettiği, sıfatını işittiği bu nebîye de İncil isminde bir Kitâb indireceğini, ve O nebîyi de kendisine lutfettiğini, ve kendisini onunla müjdelediği çocuğun bu çocuk olduğunu bildirmiştir <sup>537</sup>. Hz. Meryem'in bilmeyi arzuladığı ve kendisine haber verildiği husus, Âl-i İmrân sûresi 3/48. âyette şu şekilde açıklanmıştır : ‘*Allâh (c.c.), İsâ (a.s.)'a Kitâbı, hikmeti, Tevrât'ı ve İncil'i öğretecektir*’

<sup>531</sup> ) bkz. Nisâ, 4/155-162. ve 172. âyetler. ; Mâide, 5/70-76. ve 78-80. âyetler.

<sup>532</sup> ) *Ebussuûd*, II/259 ; *Âlûsî*, VI/36 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/419.

<sup>533</sup> ) *Zemahşerî*, III/331 ; *Râzî*, XXIV/262 ; *Ebussuûd*, VII/18 ; *Âlûsî*, XX/139 ; Ateş, a.g.e., VI/448.

<sup>534</sup> ) *Zemahşerî*, III/331 ; *Râzî*, XXIV/262 ; *Ebussuûd*, VII/18 ; *Âlûsî*, XX/139.

<sup>535</sup> ) *Zemahşerî*, III/331. Rufâa b. Karaza'dan nakletmiştir ki, On kişi hakkında indi, ben de onlardan biriyim. ; *Ebussuûd*, VII/18 ; *Âlûsî*, XX/139.

<sup>536</sup> ) Ateş, a.g.e., VI/448.

<sup>537</sup> ) *Taberî*, I/54.

<sup>538</sup>. Daha önceki münzel kitaplarda İsa (a.s.)'a verileceği müjdelenen kutsal kitâb yani İncil, İsa (a.s.)'a <sup>539</sup>, topluca indirilmiştir <sup>540</sup>.

Kur'an'a göre İncil, O'nu benimseyen, tasdik eden ve içindekilerle amel eden için bir himaye, insanların tevhîd ve resullerini tasdik etmede anlaşmazlığı düştükleri hususlarda Allâh'ın bir beyânı <sup>541</sup>, bir Nûr, önündeki Tevrât'ı doğrulayıcı ve korunanlar için doğruya iletici bir rehber ve öğüttür <sup>542</sup>. Ayrıca bünyesinde deliller ve ahkâmı içeren İncil, Kur'an'da hakkı açıklayan aydınlatıcı kitâb '*el-Kitâbü'l-Münîr*' ve hakla bâtılı birbirinden ayırdedici '*Furkân*' ile vafedilmiştir <sup>543</sup>.

İncil, önündeki Tevrât'ı tasdik ettiği gibi <sup>544</sup>, O'nun doğruluğuna da şahitlik edicidir. <sup>545</sup> Ve bir kısım ulemâ aksini beyân etse de İncil, Tevrât'ın bir kısım hükümlerini neshetmiştir. Zira Âl-i İmrân sûresi 3/50. âyette geçmekte olan '*benden önce gelen Tevrât'ı doğrulayıcı*' ve '*size haram kalınan bazı şeyleri helâl yapayım*' ifadeleri, bu görüşü doğrular mâhiyettir <sup>546</sup>.

" Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve onu *Rûhu'l-Kudüs* ile destekledik." (Bakara, 2/87) meâlindeki âyette kutsanmış, temiz rûh anlamına gelen '*Rûhu'l-Kudüs*' kelimesi, müfessirler tarafından Cebrâil (a.s.), okunduğunda ölüleri diriltten İsm-i A'zam, Allâh'ın rûhu, kutsanmış İsa'nın rûhu ile tefsir edildiği gibi, Hz. İsa (a.s.)'a verilen İncil ile de açıklanmıştır <sup>547</sup>. Zira Allâh (c.c.) Kur'an için, '*Rûhan min emrinâ*' yani emrimizden bir rûh dediği gibi, İncil içinde '*Rûhu'l-Kudüs*' tabirini kullanmıştır <sup>548</sup>. Nitekim Allâh Teâlâ, İsa (a.s.)'a mucizeler vermiş ve O'nu İncil'le desteklemiştir <sup>549</sup>. Ancak *Rûhu'l-Kudüs* ile Cebrâil (a.s.)'ın anlaşılması daha uygun bir görüştür.

<sup>538</sup>) Âl-i İmrân, 3/48.

<sup>539</sup>) İsa (a.s.)'a verildiğine dair âyetler için bkz. : Âl-i İmrân, 3/48 ; Mâide, 5/46,110 ; Hadîd, 57/27.

<sup>540</sup>) Delili, Âl-i İmrân, 3/3. âyette bir defada indirmek anlamına gelen '*Enzele*' fiilinin kullanılmasıdır. *Râzî*, VII/170 ; *Beydâvî*, I/148.

<sup>541</sup>) Âl-i İmrân 3/3-4 ; *Taberî*, III/166 ; *Râzî*, VII/173.

<sup>542</sup>) Mâide, 5/46 ; *Râzî*, XII/10.

<sup>543</sup>) *Taberî*, IV/198 ; *Râzî*, VII/174 ; XXVI/19.

<sup>544</sup>) Âl-i İmrân, 3/50.

<sup>545</sup>) *Râzî*, IV/8.

<sup>546</sup>) *İbn Kesîr*, I/345.

<sup>547</sup>) *Zemahşerî*, I/121 ; *Râzî*, III/190 ; *Ebussuûd*, I/127 ; *Âlûsî*, I/500 ; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I/194.

<sup>548</sup>) *Zemahşerî*, I/121.

<sup>549</sup>) *Râzî*, III/190.

“Meryem oğlu İsa’ya da beyyinât verdik ...” (Bakara, 2/87) meâlindeki âyette geçen ‘beyyinât’ lafzı da, Hz. İsa (a.s.)’ın peygamberliğine delâlet eden apaçık mucize ve dellillerdir<sup>550</sup>. Aynı zamanda ‘beyyinât’ ile, Hz. İsa (a.s.)’a verilen İncilin kastedilmiş olabileceği bazı tesirlerde rivâyet edilmektedir<sup>551</sup>.

### 2.2.6.2. İncil’in tahrif edilmesi

İsa (a.s.)’a yazılı olarak indirilen İncil, daha sonra talebeleri tarafından kaleme alınmıştır. Bu da, İncil’in tahrif edilmesinde büyük rol oynamıştır. Kur’ân, İncil’in tahrif edilme meselesine, şu âyetlerde temas etmektedir : “Allâh, kendilerine kitâb (Tevrât ve İncil) verilenlerden : ‘Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz!’ diye söz almıştı. Fakat onlar verdikleri sözü arkalarına attılar ve ona karşılık birkaç para aldılar.” (‘Al-i İmrân, 3/187). Yine bu hususta Kur’ân, Hıristiyanların tıpkı Yahûdiler gibi kendilerine gönderilen İncil’den bir takım şeyleri gizlediklerini haber vermektedir. Nitekim Allâh (c.c.) bir âyette şöyle buyurmaktadır : “ Ey Kitâb ehli (Yahûdî ve Hıristiyanlar), elçimiz (Hz. Muhammed) size geldi. Kitâb (Tevrât ve İncil)den gizlediğiniz şeylerin çoğunu size (Kur’ân’da) açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allâh’tan bir nûr (nebî) ve açık bir Kitâb (Kur’ân) geldi.” (Mâide, 5/15). Diğer bir âyette de : “Ey Kitâb ehli, siz Tevrât’ı, İncil’i ve Rabb’inizden size indirileni uygulamadıkça bir esas üzere değilsiniz.” (Mâide, 5/68) buyurmaktadır. İşte bu âyetler, açık ve net bir şekilde İncil’in tahrif edildiği gerçeğini ortaya koymakta, ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Kur’ân ile onların gizledikleri veya açığa vurdukları hak bâtil her şeyi, kendilerine açıkladığını ifade etmektedir. Kur’ân, Hıristiyanları, İncilin temel esaslarına muhalefet etmeleri ve âyetlerini te’vîl etmeleri nedeniyle kınamakta ve onları Allâh’a kulluk etmeğe davet etmektedir : “ Ey kitâb ehli, dininizde taşkınlık etmeyin ve Allâh hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin! Meryem oğlu Mesîh, sadece Allâh’ın elçisi, O’nun Meryem’e attığı kelimesi ve O’ndan bir rûhtur. Allâh’a ve elçilerine inanın. (Allâh) ‘üçtür’ demeyin. Yararınıza olarak buna son verin. Çünkü

<sup>550</sup>) Zemahşerî, I/121 ; Ebussuûd, I/127 ; Âlûsî, I/499 ; Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, I/194.

<sup>551</sup>) Râzî, III/190 ; Âlûsî, I/499.

*Allâh, yalnız bir tek Tanrıdır. Hâşâ O, çocuk sâhibi olmaktan münezzehtir, yücedir.”*  
(Nisâ, 4/171).

Kur’ân, İncillerdeki tahrifi kabul etmekle birlikte, yine de onu semâvî kitaplar dışında mütalaa etmez. Ve – yukarıdaki âyetlerde bahsedildiği üzere - İncil mensuplarının aşırıklarını, tevillerini ve İncilde bulunmayan anlamları ona maletmelerini reddetmektedir <sup>552</sup>.

Sayıları çok fazla olan İncil metnlerinin başından uzun bir macera geçmiş, bu metinlerde kaçınılmaz değişiklikler meydana gelmiş, ve bu metinlerin karşılaştırılması neticesinde 200.000 gibi bir variant (değişiklik arzeden metinler) ortaya çıkmıştır. Bunların sekizde yedisi (7/8) güvenilir olarak tesbit edilmiş ise de, sekizde biri (1/8) için durum böyle değildir <sup>553</sup>. İşte bu derecede büyük bir variantın varlığı, İncilin tahrif edildiği iddiasını ispat etmektedir.

### 2.2.6.3. İncil’in muhtevâsı

İslami kaynaklara göre, Kur’ân’da anlatılan hak İncil’in şu hususları ihtivâ ettiğini söyleyebiliriz :

Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ümmî bir nebî olduğu <sup>554</sup>.

Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ashâb’ının şu vasıfları : “ *(Onlar) bir ekin gibidirler ki, filizini çıkardı, onu güçlendirdi, kalınlaştı, derken gövdesinin üstüne dikildi, ekincilerin hoşuna gider, onlara karşı kâfirleri de öfkelenendirir (bir duruma geldi). Allâh, onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mülkâfat va’detmiştir* <sup>555</sup>.”

‘Allâh’ın, kendi yolunda çarpışanlara cenneti vereceği’ vaadi <sup>556</sup>.

<sup>552</sup>) Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s.161.

<sup>553</sup>) Yıldırım, a.g.e., s.161 Introduction à la Foi Catholique, I/11’den naklen.

<sup>554</sup>) A’râf, 7/157 ; Âl-i İmrân 70. âyetteki ‘*âyâtullâh*’dan murad, Tevrât ve İncil’de Hz. Muhammed ve sıfatının yazılı olduğu âyetler ; 71. âyetteki ‘*hakk*’dan maksûd, Tevrât ve İncil’de Hz. Muhammed ve sıfatının yazılı olmasıdır. *Taberî*, III/310.

<sup>555</sup>) Fetih, 48/29.

<sup>556</sup>) Tevbe, 9/111.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlik verilmeden önce bir kitâb okumadığı ve sağ eliyle de yazı yazmadığı<sup>557</sup> bilgisi<sup>558</sup>.

Cehennem bekçilerinin sayısına<sup>559</sup> dair bilgi<sup>560</sup>.

Bunlardan başka Râzî, Âl-i İmrân sûresi 3/7. âyeti tefsir ederken, İncil'de şöyle bir ibârenin yer aldığını nakletmektedir : “ Muhakkak ki Mûkevvin, Kadîm, Bârî ile mahlûkât kâim olur, O mahlûkâtı tekrar diriltinceye kadar, mahlûkât O'nunla sebât bulur<sup>561</sup>.”

İslami kaynaklarda bu gibi rivayetler vardır. Ancak bugün bunların ne kadarının İncil'de var olduğu konusunda, dinler tarihçilerinin mukayeseli bir şekilde araştırması gerektiği kanaatindeyiz.

#### **2.2.6.4. Günümüzdeki mevcut İncil bilgilerinin Kur'ân bilgileriyle benzerliği var mıdır?**

Günümüzdeki mevcut İncil'de geçen bazı bilgilerin Kur'ân'da anlatılan bilgilerle benzerlik içersinde olduğunu görmekteyiz. Bu hususla ilgili olarak şu misalleri verebiliriz.

#### **İncil**

*Ne mutlu yüreği temiz olanlara; çünkü onlar*

*Allâh'ı görecekler (Matta, 5/9).*

*Ne mutlu ruhta fakir olanlara; çünkü göklerin*

*Melekâtı onlarındır (Matta, 5/3).*

*Ne mutlu merhametli olanlara; çünkü onlara merhamet*

#### **Kur'ân-ı Kerîm**

Nisâ, 4/114.

Bakara, 2/212 ; Âl-i İmrân, 3/14.

<sup>557</sup> ) Ankebût, 29/48.

<sup>558</sup> ) *Taberî*, XXI/5 Mücâhid'den.

<sup>559</sup> ) Müddessir, 74/31.

<sup>560</sup> ) Bir rivâyete göre, 'Cehennem bekçilerinin sayısı ondokuzdur.' (İbn Abbâs, Katâde, Dahhâk) *Taberî*, XXIX/160,161.

<sup>561</sup> ) *Râzî*, VII/186.

edilecek (Matta, 5/7).

Beled, 90/17-18.

'Zina etmeyeceksin' denildiğini işittiniz, fakat ben size derim : Bir kadına şehvetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zina etmiştir (Matta, 5/27-29).

Nûr, 24/30-31.

Dileyin, size verilecektir (Matta, 7/12).

Bakara, 2/186 ; Mü'minûn, 23/60.

Yalnız kardeşlerinizi selamlarsanız fazla ne yapmış olursunuz ? (Matta, 5/47).

Furkân, 25/33 ; Müntahine, 60/8.

Senden isteyene ver, senden ödünç isteye sırtını çevirme (Matta, 6/14).

Bakara, 2/177.

Hiç kimse iki efendiye kölelik etmez (Matta, 6/24).

Zümer, 39/29.

İşte yukarıda vermiş olduğumuz bu misaller bize, İncil'de yer alan bazı bilgilerin Kur'ân'da anlatılan bilgilerle paralellik arzettiğini göstermektedir<sup>562</sup>. Zaten bu yüzden Kur'ân, kendinden önceki kitaplara sıkı bir şekilde bağlanmaya ve zamanla solmaya yüz tutmuş nurlarını tekrar canladırma büyük önem vermiştir<sup>563</sup>.

## 2.2.6.5. Günümüzdeki mevcut İncil'in kaynağı ve metnindeki çelişkiler

### 2.2.6.5.1. İncil'in kaynağı hakkındaki çelişkiler

Daha önce İncil'in, Hz. İsâ (a.s.)'a verildiğini ve o hayatta iken yazılmadığını, sonraları talebeleri tarafından kaleme alındığını zikretmiştik. İşte bu sebebden dolayı, metinleri birbirinden farklı İnciller zuhur etmiştir. Günümüzde de yazarına nispet edilen dört meşhur İncil vardır ki, onlar da Mattâ<sup>564</sup>, Markos<sup>565</sup>, Luka<sup>566</sup> ve Yuhanna<sup>567</sup>

<sup>562</sup> ) Geniş bilgi için bkz. Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, IV/515-717.

<sup>563</sup> ) Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, s.94.

<sup>564</sup> ) Bir bakıma Eski Ahid'in bir uzantısı olan *Matta İncili*, Hıristiyan geleneğine göre, havari Matta'ya izâfe edilir. Önce İbranice yazılmış, sonra Yunanca'ya tercüme edilmemiş, ancak adaptasyonu yapılmıştır. Matta İncilinin kaynağı üç malzemeye - Âramice bir kaynak, Markos İncili ve diğer bir kaynak - dayandırılmıştır. Luka'dan sonra ve Kudüs'ün tahribinden önce 60 veya 65 yıllarda yazıldığı kabul edilmiştir. Bazılarına göre bu İncil, Matta tarafından yazılmamış, ancak O'na mal edilmiştir. Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s.127-128'den özetle. ; *Fatih Kesler*, s.222 ; Geniş bilgi için bkz., *Bucaille*, s.93-99.

<sup>565</sup> ) *Markos İncili*, Hıristiyan geleneğine göre, Markos'a izâfe edilir. Markos, güvenilir olmaktan uzaktır. Kaynağı, Hz. İsâ ile ilgili hikâye ve vecizeler topluluğudur. Kesin olmamakla birlikte, Petrus'un ölümünden az önce, aynı şekilde mabedin tahribinden önce yani 63-70 yılları arasında ve Roma halkının isteği üzerine yazıldığı kabul edilmektedir. Yunanca yazılmış olan bu İncil, mevcut



İncilleridir. Bunların dışında, çeşitli yazarlar tarafında kaleme alınan yirmi üç risâle daha vardır. Hepsine birden, '*Yeni Ahid*' denir <sup>568</sup>. Yuhanna İncil'i hâriç ilk üç İncil'e, yani Matta, Markos ve Luka İncillerine 'Sinoptik İnciller' denir. Çünkü bunlar gerek şekil gerek konular bakımından çok büyük benzerlikler <sup>569</sup> taşımaktadırlar <sup>570</sup>. Bu İncillerin dışında, bir de Barnabas İncili vardır ki <sup>571</sup>, bu İncilin Barnaba'ya nisbeti, diğer İncillerin yazarlarına nisbetinden daha kuvvetlidir <sup>572</sup>.

İncil, otuz veya kırk yıl boyunca, neredeyse sadece sözlü bir tarzda kalmıştır. İncil yazarlarından her biri de, korunamayan ve aslı kaybolan bu sözleri kendi üslûbüne göre kaleme almışlardır. Bu durum, İncillerin – özellikle Matta, Markos ve Luka İncillerinde daha belirgindir - edebî bir çerçevede yazıldığını, dolayısıyla tarihî temelden yoksun olduğunu ortaya koymaktadır <sup>573</sup>. Hal böyle iken, bir kitaplar koleksiyonu olan İncillerin yazılması ile ilgili olarak bir takım faraziyeler ortaya atılmaktadır. Bunları şöylece zikredebiliriz : İncillerin hepsi, büyük ölçüde Pavlus'un çalışmaları gözönünde bulundurularak yazılmıştır. Halbuki mukaddes kitap olan İncil, tarih itibariyle havarilerin ve Pavlus'un mektuplarından önce olmalıydı <sup>574</sup>. Veya başlangıçta Âramîce tek bir İncil vardı. Matta, Markos ve Luka İncillerinden herbiri, ayrı ayrı ve kendisine

---

İncillerin en kısa ve en eski olanıdır. *Bucalle*, , s.100-104 ; Yıldırım, a.g.e., s.128-129'dan özetle. ; *Fatih Kesler*, s.222-223.

<sup>566</sup> ) *Luka İncili*, havarilerden olmayıp, Pavlus'un sâdik bir talebesi olan Luka tarafından, Markos İncilinden sonra klasik Yunanca diliyle yazılmıştır ve edebî bir eserdir. Kesin olmamakla birlikte, M.S. 65 veya M.S. 100 yılında yazıldığı nakledilmektedir. Bu İncilin, hem yazılı hem de şifâhî kaynağı vardı. *Bucalle*, s.105-108 ; Yıldırım, a.g.e., s.129-130'dan özetle. ; *Fatih Kesler*, s.223-224.

<sup>567</sup> ) *Yuhanna İncili*, on iki havariden biri olan Yuhanna'ya nisbet edilir. Ancak ismi İncillerde geçmemektedir. Rivâyetlere göre, 90-110 tarihleri arasında Efes veya Antakya'da yazılmıştır. Yuhanna, Hz. İsa'nın sözlerini, diğer İncillerden başka türlü nakleder. Metin tetkikçilerin çoğunluğuna göre bu İncil, havari Yuhanna'nın eseri değildir. Diğer İncillerden en farklı özelliği, Hz. İsa'nın Allâh'ın oğlu olduğunda ısrar etmesidir. Bu İncil, Hristiyanlar arasında büyük bir itibar sahiptir. *Bucalle*, s.109-113 ; Yıldırım, a.g.e., s.130-131'den özetle. ; *Fatih Kesler*, s.224-225.

<sup>568</sup> ) *Kitâb-ı Mukaddes*, s.1.

<sup>569</sup> ) Hepsinin ortak özelliği, kıssa, akide, şeriat ve ahlaktan bahsetmeleridir. *Muhuhammed Ferit*, s.102.

<sup>570</sup> ) Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.126.

<sup>571</sup> ) Yazarı *Barnaba*'ya nispet edilen bu İncilin iki nüshası vardır ki, birincisi, Viyana Kraliyet Sarayı'nda olup, dili İtalyanca'dır ve kenarlarında yer yer Arapça ile ilâve edilmiş notlar mevcuttur. İkinci nüsha ise, İspanyolca olup, 1748'de ortaya çıkmış ve muhtemelen İtalyanca nüshadan tercüme edilmiştir. *Barnabas İncili*, Hristiyanlar tarafından kabul edilmemektedir. İncillerdeki Resullerin (Habercilerin) İşleri bölümünde geçmektedir. M.S.100 yıllarında yazıldığı rivayet edilir. Diğer İncillerden farkı, teslis inancını reddetmesidir. Ancak bu özelliği, onun Kur'an'da bahsedilen Hz. İsa (a.s.)'a verilen İncil olduğu anlamına gelmez. Yıldırım, a.g.e., s.165 ; *Fatih Kesler*, s.226-227.

<sup>572</sup> ) Yıldırım, a.g.e., s.167.

<sup>573</sup> ) *Bucalle*, s.89-90.

<sup>574</sup> ) Yıldırım, a.g.e., s.133.

has bir tarzda, şimdi mevcut olmayan bu aslî İncili esas almışlardır. Veya kaleme alınmadan daha önce birtakım küçük malzemeler teşkil olunmuş, her yazar bu malzemeyi, kendi usûlüyle yazmıştır. Veya İncil yazarları, çok eski bir tarihte, subût bulan sözlü rivâyetlerle bu İncilleri yazmışlardır. Veya önce Matta İncili yazılmış, Markos onu özetlemiş, Luka da her ikisini kaynak olarak kullanmıştır. Veya Matta ile Luka, bir yandan Markos'tan, öte yandan da şimdiki durumda kayıplar arasında olan ortak bir kaynaktan esinlenerek İncillerini yazmışlardır <sup>575</sup>. Velhasıl diyebiliriz ki, "İncil yazarları, kendilerine özgü bir bakış açısıyla, sözlü rivayetin önlerine serdiği malzemeleri derlemiş ve yazıya geçirmişlerdir <sup>576</sup>." Bu tespit, önemli konularda İncillerde gözlenen uyuşmazlıkları açıklayıcı mahiyettedir.

Yukarıda zikredilen faraziyelerle başbaşa kalan bu İncillerin durumu, İslam'daki hadislere bir yönden benzemektedir. Şöyle ki, hadisler çoğunlukla Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatından sonra ve O'nu görenler tarafından yazılmıştır. Ancak İnciller için böyle bir şey sözkonusu değildir. Zira İnciller, İsâ (a.s.)'in göğe kaldırılmasından sonra yazılmakla birlikte, onlarca seneler sonra onu görmeyenler tarafından kaleme alınmış ve yazarlar da bunları İsâ (a.s.)'dan duymamışlardır <sup>577</sup>.

Hristiyanlığın ilk asrında çok fazla olan İnciller önce yetmiş, sonra da dördüncü asrın başlarında İznik Konsili tarafından resmî bir şekilde dörde indirilmiştir. Ancak, o tarihten önce bu İncillerden hiçbiri Kilise ve Hristiyan dünyasının tamamı tarafından onaylanmış değildi. İster ilk üç asırda yazılmış olan İnciller olsun, ister İznik Konsilinin dörde indirdiği İnciller olsun, aralarındaki fark sâdece lafız ve ifade farkı olsaydı, hepsinin aslî İncilin farklı birer tercümesi kabul edilmesi mümkün olabilirdi. Fakat aralarındaki büyük farklar, ihtilâflar ve tenâkuzlar vardır. Aynı İncilin aynı bölümünde bile zıtlıklara rastlanmaktadır.

İncilin tahrif edildiği, aslının bozulduğuna dair tarihî bir husus da, Roma İmparatorluğunda yaşayan Hristiyanların, imparatorluğun baskılarından kurtulmak ve

<sup>575</sup>) Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.139-140'dan özetle.

<sup>576</sup>) *Bucaille*, s.92.

<sup>577</sup>) *Bucaille*, s.8 ; *Fatih Kesler*, s.217.

himayesine girmek düşüncesiyle, İncili idarenin istediği şekle sokmak istemelerinden ve bunu gerçekleştirmelerindedir <sup>578</sup>.

Yukarıda zikredilen bu bilgiler, bizlere ‘derme çatma ve plâni, bağlantıdan yoksun’ ve ‘çelişkilerin giderilmesi mümkün görülme’ bir literatür ile karşı karşıya olduğumuz fikrini vermektedir <sup>579</sup>.

Hıristiyanlığa göre, “İncil, bir kitap değil, İsa (a.s.) tarafından ilan edilen ‘müjde’dir, mevcut İnciller de o ilânın şahitleridir <sup>580</sup>.” Hıristiyanlık âlemi, bu farklı İncillerden söz ederken, Kur’ân ise Hz. İsa (a.s.)’a verilen tek İncilden bahsetmektedir. Zira olması gereken de, zâten bu öğretilerin tek bir kitapta toplanmış olması ve yazılmasıdır <sup>581</sup>. Hal böyle olunca, biz İncili okurken artık Hz. İsa’nın söylediklerine muhatap olduğumuzdan emin olamayız. Dolayısıyla bu İncillerin, Kur’ân’da Hz. İsa (a.s.)’a verildiği <sup>582</sup>, öğretildiği <sup>583</sup> ve indirildiği <sup>584</sup> belirtilen İncil’le alakası pek az görülmektedir.

#### 2.2.6.5.2. İncil’in metnindeki çelişkilere örnekler

Kaynağı hakkında çelişkili faraziyeler öne sürülen bir kitabın, metninin de çelişkili olması yadırganacak bir durum değildir. Farklı yazarlar tarafından kaleme alınan İnciller, içerik açısından çelişkiler, zıtlıklar, değişiklikler arz etmektedir. Bu hususun daha iyi anlaşılması için, bariz örnekler vermekle yetineceğiz. Şöyle ki :

1- İncillerin bütün metinlerini okumak, Hıristiyanları derinden derine sarsacak niteliktedir. İnciller açıldığında, daha ilk sayfada Hz. İsa’nın şeceresiyle ilgili apaçık bir çelişki göze çarpmaktadır. Matta İncilinde, İsa’nın soy kütüğü ‘ (Meryem’in sözlüsü) Yusuf – Yakup – Mattan – Eleazar – Eliud – Ahim – Sadok – Azor - ..... - Zerah -

<sup>578</sup> ) *Fatih Kesler*, s.220.

<sup>579</sup> ) *Bucaille*, s.114.

<sup>580</sup> ) Yıldıırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s.163 *Orientations pour un dialogue entre chretiens et musulmans*, s.121-125’den naklen. ; *Muhammed Ferit*, s.16.

<sup>581</sup> ) Yıldıırım, a.g.e., s.134-135’den özetle.

<sup>582</sup> ) *Hadîd*, 57/27.

<sup>583</sup> ) *Âl-i İmrân*, 3/48.

<sup>584</sup> ) *Âl-i İmrân*,3/3 ; *Hadîd*,57/27.

Perets – Yahuda – Yakup – İshak – İbrahim’ şeklinde zikredilirken <sup>585</sup>, Luka İncilinde öncekine tamamen zıt bir şekilde ‘Yusuf – Heli – Matta – Levi – Melki – Yannay – Yusuf – Mattatya – Amos – Nahum - ..... – Hetsron – Perets – Yahuda – Yakup – İshak – İbrahim - ... – Enoş – Şit – Adem - Tanrı’ şeklinde zikredilmektedir <sup>586</sup>. Her şeyden önce, erkek tarafından olan bu soy kütükleri Hz. İsa için hiçbir anlam taşımamaktadır. Şayet, biyolojik babası olmaksızın Meryem’in kural dışı oğlu olan İsa hakkında bir şecere verilmek gerekirse, bu annesi Meryem için düzenlenmeliydi <sup>587</sup>. Matta, İbrahim’den önce hiçbir isim zikretmezken, Luka yirmi nesil zikretmiş ve tevhid inancına ters düşen bir şekilde ‘Tanrı oğlu’ ifadesini kullanmıştır <sup>588</sup>.

2- Yuhanna İncili, Hz. İsa hakkında ifrat ve mübalağa etmiş ve şirke karışmıştır. Henüz başlangıçta zikredilen şu sözler ilginçtir : “Her şeyin başlangıcından önce Tanrısal Söz vardı. Tanrısal Söz Tanrı’yla birlikteydi ve Tanrı neyse Tanrısal Söz O’ydu. Başlangıçta Tanrı’yla birlikteydi. Tanrı her şeyi O’nun aracılığıyla oluşturdu ve olanlardan hiçbiri O’nsuz olmadı.(...) Tanrısal Söz beden oldu, kayra ve gerçekle dolu olarak aramızda yaşadı. O’nun yüceliğini Baba’dan gelen biricik Oğul’un yüceliği olarak görüldü <sup>589</sup>.” Diğer üç İncilde, bu hususla ilgili bir nass yoktur <sup>590</sup>. Sadece Pavlus’un mektuplarında buna benzer şu ifadeler vardır : “Tartışmasız, tanrısayarlığımızın gizi büyüktür. O, bedende açıklandı, Rûh’ta doğrulandı, Meleklerle görüldü...<sup>591</sup>”, “ Çünkü, hiç kuşkusuz, meleklerle özdeşleşmeyi üstlenmedi. Bunun yerine İbrahim soyuyla özdeşleşmeyi üstlendi <sup>592</sup>.” Bu sözlerden esinlenen Hıristiyanlığın tecessüd yani ‘Tanrının İsa şeklinde zuhuru’ inancı, esasta Tevhide dayanan ve Kur’ân’da anlatıldığı üzere Allâh tarafından Hz. İsa’ya verilen İncilde mevcut değildir. Zira tüm semâvî kitaplar, Tevhid inancını bildirmişlerdir.

3- Matta, Markos ve Luka İncillerinde, Hz. İsa’nın Passah (Mayasız Ekmek Bayramı)’nda on iki havarisisiyle birlikte yediği yemekte, İsa’nın ekmek ve şarabı

<sup>585</sup> ) *Matta*, 1/1-16.

<sup>586</sup> ) *Luka*, 3/23-38.

<sup>587</sup> ) *Bucaille*, s.130.

<sup>588</sup> ) Geniş bilgi için bkz. *Bucaille*, s.130-144.

<sup>589</sup> ) *Yuhanna*, 1/1-3,14.

<sup>590</sup> ) Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s.173.

<sup>591</sup> ) *Timoteos’a I. Mektup*, 3/16.

<sup>592</sup> ) *İbranilere Mektup*, 2/16.

kutsadığı, ve ekmek ve şarabın kendi bedeni ve kanı olduğunu söylediği ifade edilirken <sup>593</sup>, Yuhanna İncilinde ise, bu kutsamadan bahsedilmemektedir. Mezkûr üç İncilde bahsedilmeyen diğer bir husus, Yahuda'nın ekmeği aldığı esnada İsâ'nın ona "Ne yapacaksan hemen yap" dediği ve "Sofrada oturanlardan hiçbirini neden böyle dediğini anlayamadı" ayrıntısıydı <sup>594</sup>. Yuhanna İncili, aynı şekilde, diğer üç İncilde olmayan İsâ'nın havarilerine şu buyruğunu da zikretmektedir : "Birbirinizi sevin. Tıpkı benim sizleri sevdiğim gibi, siz de birbirinizi sevin..." <sup>595</sup>."

4- İncillerde Hz. İsâ'nın dirilişinden sonraki zuhurlarıyla ilgili olarak çelişkiler ve farklı bilgiler mevcuttur. Matta'da, Hz. İsâ'nın insanların eline teslim edileceği, öldürüleceği, ancak üçüncü gün dirileceği <sup>596</sup>, İsâ'nın sadece kadınları karşıladığı ve onlara "Sizlere esenlikler olsun" dediği anlatılırken <sup>597</sup>, Korintoslulara I. Mektup (15/5-7)'ta, Matta'dakinin aksine, Hz. İsâ dirilişinden sonra Petros'a, On İkiler'e, beş yüzü aşkın kardeşe, bir defa Ya'kub'a ve de bütün havarilere görüldüğü zikredilmektedir.

5- Matta ve Yuhanna İncilleri, Hz. İsâ'nın ölümlü ve dirilişini anlattığı pasajlarda <sup>598</sup>, O'nun göğe yükselmesinden hiç söz etmezler. Markos, "Göğe yükseldi ve Tanrı'nın sağında oturdu." Derken <sup>599</sup>, Luka da, "Onları kutsarken aralarından ayrıldı (ve göğe alındı)." ifadesini kullanmaktadır <sup>600</sup>. Aynı şekilde – müellifi Luka <sup>601</sup> kabul edilen – Habercilerin İşleri (1/9-11)'de de, göğe yükselmeden bahsedilmektedir.

6- Hz. İsâ'nın tutuklanmasından önce, Havarilerle yediği Passah Bayramı yemeğin bitiminde, Hz. İsâ'nın havarileriyle ilgili görüşme ve karşılıklı diyaloglardan bahseden tek İncil olarak, Yuhanna (14 ile 17. Bölümler)'yı görmekteyiz. Diğer üç İncil, yani Matta, Markos ve Luka'da Hz. İsâ'nın rûhânî vasiyyeti anlamındaki bu vedâ

<sup>593</sup> ) *Matta*, 26/17-28 ; *Luka*, 22/7-20 ; *Markos*, 12-24.

<sup>594</sup> ) *Yuhanna*, 13/27-28.

<sup>595</sup> ) *Yuhanna*, 13/34.

<sup>596</sup> ) *Matta*, 16/21 ; 17/22-23 ; 20/19.

<sup>597</sup> ) *Matta*, 28/9.

<sup>598</sup> ) *Matta*, 16/21 ; 17/22-23 ; 20/19 ; *Yuhanna*, 20/1-10.

<sup>599</sup> ) *Markos*, 16/19.

<sup>600</sup> ) *Luka*, 24/51.

<sup>601</sup> ) *Habercilerin İşleri*, Önsöz.

hikayesinin yer almamasını izah etmek mümkün değildir. Bu durum, bir sır olarak karşımızda durmaktadır <sup>602</sup>.

7- Yuhanna İncilinde, Hz. İsa'nın insanlara hakaretini içeren "Ne dediğimi niçin anlamıyorsunuz? Çünkü sözümü dinlemeye dayanamıyorsunuz. Siz babanız iblistensiniz ve babanızın isteklerini yerine getirmek istiyorsunuz. O, başlangıçtan beri katildir, hiçbir zaman gerçekten yana olmadı..." sözleri yer alırken <sup>603</sup>, Matta'da da buna benzer bir ifade bulunmaktadır ki, burada Hz. İsa İsrail oğulları ırkından olmayan insanları tahkir etmektedir : "Kutsal olanı köpeklere atmayın, ne de incilerinizi domuzların önüne serin. Yoksa onları ayakları altında çiğnedikten sonra geri dönüp sizi parçalar<sup>604</sup>." İşte bu ifadeler, bir peygamberin gönderiliş gayesi olan insanların arasını düzeltmek göreviyle tenakuz halindedir. Zira bir peygamberin görevi, insanların arasında ayrılık çıkartmak değil, aralarında kardeşliği tesis etmektir.

Netice olarak diyebiliriz ki, yukarıda yapılan bu açıklamalar, İncil metinlerinin mutlak surette doğru bir şekilde bize ulaşmadığını ve mevcut İncilin Kur'an'da mevzu edilen İncili temsil edemeyeceğini göstermektedir. Zira sözleri birbiriyle çelişen İncillerin varlığına, Allâh'tan vayholunan gerçek olduğuna inanmak mümkün değildir. Bundan başka yapılan şu önemli tesbiti zikretmemiz, durumu daha açık bir şekilde ortaya koymuş olacaktır : " *Tarihî realitenin rûhî realiteye mutabık olmadığı yerlerde Kutsal metinler, anlatımlarına, bazıları tamamiyle gerçek dışı, bazıları da meydana gelmesi muhtemel ama gerçekte meydana gelmemiş olan bazı olayları katmaktadır...* <sup>605</sup>."

<sup>602</sup> ) *Bucaille*, s.155.

<sup>603</sup> ) *Yuhanna*, 8/43,44.

<sup>604</sup> ) *Matta*, 7/6.

<sup>605</sup> ) *Kılıç*, s.111. Mircea Eliade, *Aspects du Mythe*, s.205'den naklen.



### 3. KUR'ÂN'DA KUR'ÂN-I KERİM

'*Kur'ân*' kelimesinin aslı ve mânası hakkında bir çok görüşler ileri sürülmüştür. Ancak İslâm âlimleri arasında en kuvvetli ve en tercih edilen görüş şudur : '*Kur'ân*' sözü - hemzeli olarak -, '*fû'lân*' vezninde bir isim olup, toplama, okuma manasına gelen '*el-Kar'u*' kelimesinden türemiştir (Zeccâc). Masdarı, '*kar'en, kırâeten ve kur'ânen*' gelir. Kur'ân, gufrân gibi masdar olup '*makrû*' (ism-i mef'ûl) çok okunan anlamındadır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen kitâb ile hususiyet kazanmıştır. Kur'ân, sûreleri bir araya getirdiği (Ebû Ubeyde, Ö.210/825), veya önceki semâvî kitapların bilgilerini cem ettiği (Râgıb), veya tüm ilimlerin bilgilerini bünyesinde topladığı için bu ismi almıştır <sup>1</sup>. Buda gösteriyor ki, İslâm âlimleri, Kur'ân'ın yabancı asıldan türediği iddialarına<sup>2</sup> iltifat etmemişlerdir <sup>3</sup>.

*Kur'ân-ı Kerîm*'in tarifine gelince, onun hakkında farklı yaklaşımlarla çeşitli tarifler yapılmıştır. Bunlardan en çok yaygın olanı şudur : “ *Kur'ân, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e vahy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevâtürle nakledilmiş, tilâvetiyle tabbüd olunan mu'ciz kelâm-ı ilâhî'dir* <sup>4</sup>. ” Ancak bu tarife bazı hususları ekleyerek Kur'ân için şöyle bir tarif yapılması mümkündür : “ *Kur'ân, lafız ve mânaları vahye dayanan, Allâh tarafından Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla yirmi üç kûsur senelik Peygamberlik müddeti içinde son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen, kırâatiyle ibâdet edilen, mushaflarda yazılan, zamânımıza kadar tevâtür yoluyla gelen, kendisine hâs özel vasıfları ihtivâ eden, her bir sûresi i'câz ifade eden ve Fâtîha ile başlayıp Nâs sûresi ile sona eren en son mukaddes semâvî kitaptır.*”

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, Kur'ân'da mutlak olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirildiğinden bahsedilen '*Kitâb*' lafızları, Kur'ân'a delâlet etmektedir. '*Kur'ân* ve

<sup>1</sup> ) *Cevherî*, I/65 ; *Râgıb*, s.668 ; *İbn Manzûr*, I/128 ; *Fîrûzâbâdî*, s.62 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/162 ; *Subhî's-Sâlih*, s.19 ; Muhammed Ali Sâbûnî, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dimeşk, 1408/1988, s.17.

<sup>2</sup> ) Subhî's-Sâlih, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde, Kur'ân v.b. dîni kelimelerin Ârâmice, Süryânice ve İbrânice asıllı olabileceğini ve bunların Araplar tarafından kullanılmasının imkân dahilinde olabileceğini zikretmektedir. s.19-20.

<sup>3</sup> ) *Cerrahoglu*, s.32-33.

<sup>4</sup> ) *Subhî's-Sâlih*, s.21 ; Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.38 ; *Keskioglu*, s.79. ; *Çelik*, s.19 ; Ahmed Nedim Serinsu, *Kur'ân Nedir?*, İst., 1999, s.123.

*Kitâb*' kelimeleri, Kur'ân-ı Kerîm'in şöhret bulduğu iki ismi ve iki vasfıdır. Mârife olarak geldiklerinde alem, nekra olarak geldiklerinde vasıftırlar <sup>5</sup>. Kur'ân'ın '*Kitâb*' ile tesmiye edilmesi, onun satırlarda 'cem' edildiğine, '*Kur'ân*' ile tesmiyesi, sadırlarda korunduğuna işârettir <sup>6</sup>. '*Kitâb*' müfred olduğunda ya masdardır, ya da yazılan şeyin ismidir <sup>7</sup>, ve '*toplamak*' manasındaki '*ketebe*'den türemiştir. Bu da gösteriyor ki, Kur'ân, her şeyi kendisinde toplayan bir câmi'dir <sup>8</sup>. Zira o, öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini kendisinde cem' etmiştir <sup>9</sup>. '*Kur'ân*', aslında kısım/parça ve bütün üzerine ıtlâk olunan cins isimdir. Gâlip olarak bütünü için özel isim olmuştur <sup>10</sup>. Bu nedenle, Kur'ân'ın bütününe Kur'ân denildiği gibi, bir kısmına da Kur'ân denilir. Kur'ân'a verilen isimler içinde en üstün olanı, kendisine has adı olan *Kur'ân* ismidir ki, kırâet ve tilâvet de bunun kendine mahsus kurallarıyla okunmasıdır. '*Kur'ân, okunandır*' denilmesi de bu yüzdendir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen Tenzîle *Kur'ân* isminin verilmesi, özellikle nazımından dolayıdır <sup>11</sup>. Çünkü ilk önce okunan mâna değil, o mânanı en mükemmel şekilde anlatan nazımdır. Kur'ân'ın Arapça oluşu da, bu sebeptendir <sup>12</sup>. Kur'ân'ın, *Kur'ân* ile tesmiye edilmesinin diğer bir nedeni de, onun çokça okunmasındandır. Zira Kur'ân'ın bir kısmı dünyada, bir kısmı da âhirette sonsuza dek okunacaktır <sup>13</sup>. Allâh (c.c.), bütünü ve tafsîli açıdan kendi kitâbını Arapların kendi kelâmlarını isimlendirmelerinin aksine bir isimle tesmiye etmiştir. Araplar, sözlerinin bütününe '*Divân*' derken, Allâh (c.c.) kitâbının bütününe '*Kur'ân*', onlar bir kısım söze '*Kasîde*' derken, Allâh (c.c.) kitâbının bir kısmına '*Sûre*', yine onlar kasîdenin bir parçasına '*Beyt*' derken, Allâh (c.c.) '*Âyet*' ve yine onlar beytin sonuna '*kâfiye*' derken, Allâh (c.c.) âyetin sonuna '*fâsıla*' ismini vermiştir <sup>14</sup>.

<sup>5</sup>) *Bursevî*, VI/318.

<sup>6</sup>) Draz, *En Mühîm Mesaj Kur'ân*, s.3 ; *Subhî's-Sâlih*, s.17; Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.37 ; *Çelik*, s. 98 ; *Serinsu*, s.86.

<sup>7</sup>) *Râzî*, XXIX/193.

<sup>8</sup>) *Râzî*, XXVI/267.

<sup>9</sup>) *Râzî*, XXVII/95.

<sup>10</sup>) *Beydâvî*, I/475.

<sup>11</sup>) Kur'ân isminin verildiği âyetler için bkz. Yûsuf, 12/3 ; Neml, 27/76.

<sup>12</sup>) *Elmahûl*, I/12-14. Mukaddime.

<sup>13</sup>) *Râzî*, XXIX/192.

<sup>14</sup>) Suyûtî, *el-İtkân*, I/159. Câhız'dan naklen.

Kur'ân sûre ve âyetlerden oluşur. *Sûre*, yüksek rütbe, mevki, şeref, binanın kısım ve katları, ve şehri kuşatan sûr anlamındadır. Çoğulu, 'suver' gelir <sup>15</sup>. Kur'ân'ın en az üç âyetini ihtivâ eden ve bir özel kitap gibi özel ismi bulunan belirli kısımlarının her birine 'sûre' denilir. Kur'ân'da 114 sûre vardır <sup>16</sup>. *Âyet* ise, lugatte açık alâmet, işaret, harfler topluluğu, hayret veren şey, ders, ibret anlamındadır. Çoğulu, 'ây ve âyât' gelir <sup>17</sup>. Sûrelerin içinde başından ve sonundan kesilmiş olan, bir veya birkaç cümleden oluşan kelâma 'âyet' denilir. Kur'ân âyetlerinin sayısı, kabul gören görüşe göre 6236'dır <sup>18</sup>. Kur'ân âyetleri, nazımda bir bütünlük arzederler <sup>19</sup>. Kur'ân âyetlerinden her birinin âyet ile tesmiyesi, bunların bir şeye delâlet eden bir işaret gibi olmasındandır ki, sûrelerin bitişi ve başlangıcı bunlarla anlaşılır <sup>20</sup>. Kur'ân'ın kelimelerinin adedine gelince, farklı sayılar verilmekle birlikte, 77.439'dur <sup>21</sup>. Kur'ân, Fâtiha sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile sona erer.

### 3.1. KUR'ÂN'DA GEÇEN HER 'EL-KİTÂB' LAFZI TEVRÂT MIDIR?

Aslında şimdiye kadar yapılan ve daha sonra yapılacak izahlar bu sorunun cevabını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yani Kur'ân'da geçen her 'el-kitâb' lafzı, Tevrât anlamında değil, Tevrât'tan daha farklı anlamlara da gelmektedir. Bu konuyu bir başlık altında ele almamızın sebebi, günümüz müfessirlerinden Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eserinde, 'Kur'ân'da el-kitâb kelimesiyle genellikle Tevrât kastedilmiştir' şeklindeki açıklaması ve 'el-kitâb' lafzının geçtiği çoğu âyetin tefsirinde ısrarla bu görüşünü savunmasıdır. Doğal olarak biz, burada bu hususu açıklığa kavuşturmaya ve Ateş'in 'el-kitâb' lafızlarını nasıl yorumladığını ortaya koymaya çalışacağız.

<sup>15</sup>) *Taberî*, I/46. Mukaddime. ; *Râgıb*, s.434 ; Bedrüddin Muhammed b. Abdullâh Zerkeşi, *el-Burhân ft Ulûmi'l-Kur'ân*, Th.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrût, 1391/1972, I/265 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/165.

<sup>16</sup>) *Zerkeşi*, I/249,265 ; Suyûtî, a.g.e., I/134 ; *Cerrahoğlu*, s.56 ; *Turgut*, s.89 ; *Elmahh*, I/22. Mukaddime.

<sup>17</sup>) *Mukâtil b. Süleyman*, s.160 ; *Râgıb*, s.101 ; *Zerkeşi*, I/266.

<sup>18</sup>) *Zerkeşi*, *el-Burhân*'da âyet sayısı hakkında farklı rakamlar nakletmektedir. bkz., I/249 ; *Cerrahoğlu*, s.55 ; *Turgut*, s.86.

<sup>19</sup>) *Elmahh*, I/24. Mukaddime.

<sup>20</sup>) *Taberî*, I/47. Mukaddime.

<sup>21</sup>) *Zerkeşi*, I/249 ; Suyûtî ise, *el-İtkân*'da bu sayıyı 77.934 olarak vermektedir. I/1219.

Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eserini incelediğimizde, 'el-kitâb' lafızlarını iki ana manada yorumladığını tesbit etmekteyiz :

*Birinci* tesbitimiz, Ateş'e göre, Kur'an'da geçen 'el-kitâb' kelimesi ile genellikle *Tevrât* kastedilmiştir<sup>22</sup>. "*Kur'an'da özellikle 'el-kitâb' şeklinde harf-i ta'rifli olarak anılan Kitâb, Kur'an değil, daha önce Mûsâ'ya verilmiş olan Tevrât'tur. Çünkü Kur'an, Kitâb olarak indirilmemiştir. Ama Kur'an'ın ifâdesine göre, Tevrât Mûsâ'ya yazılı levhalar olarak verilmiştir*"<sup>23</sup>.

*İkinci* tesbitimiz, Ateş'e göre, 'el-kitâb' lafzı ile aynı inanç prensiplerini getiren, her peygambere kendi diliyle vahyedilen *tek İlâhî Kitâb* kastedilmektedir<sup>24</sup>. Diğer bir ifâdeyle, "*Hz. Muhammed (s.a.v.)'den önceki peygamberlere vahyedilmiş olan İlâhî Kitâb'dır. Burada (Bakara, 2/151) ve diğer yerlerde 'el-kitâb' ile kastedilen, bütün peygamberlere vahyedilmiş olan İlâhî Kitâb'ın aslıdır. Mûsâ ve İsâ'ya vahyedilmiş olan O Kitâb, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de Arapça olarak vahyedilmiştir*"<sup>25</sup>.

Gerçek olan bir şey var ki, O da Ateş'in 'el-kitâb' lafzının geçtiği bazı âyetleri yeri geldiğinde doğru yorumlamış olmasıdır<sup>26</sup>. Örneğin Kehf sûresi "*Kitâb, (ortaya) konulmuştur.... bu kitâb da ne oluyor?...*" meâlindeki 18/49. âyette geçen 'el-kitâb' – mârifet olarak – lafzı, Ateş tarafından bir çok müfessirin de aynı şekilde yorumladığı gibi<sup>27</sup>, amel defteri manasına tefsir edilmiştir<sup>28</sup>. Ancak bizim üzerinde durduğumuz ve

<sup>22</sup>) bkz. Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, VII/138. (Ahzâb, 33/6.nun tefsirinde.) ; IV/489. (Ra'd, 13/43.ün tefsirinde.) ; V/52. (Hicr, 15/1.in tefsirinde.)

<sup>23</sup>) Ateş, a.g.e., IV/494.

<sup>24</sup>) Ateş, a.g.e., I/239. (Bakara, 2/129.un tefsirinde.) ; I/258. (Bakara, 2/151.in tefsirinde.) ; II/14. (Âl-i İmrân, 3/7.nin tefsirinde.) ; II/79. (Âl-i İmrân, 3/79.un tefsirinde.) ; VII/305. (Fâtr, 35/32.in tefsirinde.) ; IX/430. (Cum'a, 62/2.nin tefsirinde.)

<sup>25</sup>) Ateş, a.g.e., I/258. (Bakara, 2/151.in tefsirinde.)

<sup>26</sup>) Örneğin şu âyetler, diğer müfessirler gibi Ateş tarafından da *Tevrât* ile yorumlanmıştır : Bakara, 2/121. Ateş, a.g.e., I/230. ; Bakara, 2/174. Ateş, a.g.e., I/287. ; Âl-i İmrân, 3/23. Ateş, a.g.e., II/28. ; Âl-i İmrân, 3/78. Ateş, a.g.e., II/69. ; Mâide, 5/15. Ateş, a.g.e., II/495. ; En'am, 6/191. Ateş, a.g.e., III/198. ; A'râf, 7/169. Ateş, a.g.e., III/410. ; İsrâ, 17/2. Ateş, a.g.e., V/197. ; Meryem, 19/12. Ateş, a.g.e., V/372. ; Câsiye, 45/16. Ateş, a.g.e., VIII/336.

Aynı şekilde bir çok müfessirin *Kur'an* manasına hamlettiği şu âyetler, Ateş tarafından yine Kur'an anlamına yorumlanmıştır : Âl-i İmrân, 3/3. Ateş, a.g.e., II/8. ; Nisâ, 4/105. Ateş, a.g.e., II/363. ; Mâide, 5/48. Ateş, a.g.e., III/17. ; En'am, 6/156. Ateş, a.g.e., III/265. ; A'râf, 7/196. Ateş, a.g.e., III/431. ; Yûsuf, 12/1. Ateş, a.g.e., IV/382. ; Zuhuruf, 43/2. Ateş, a.g.e., VIII/238. ; Ahkâf, 46/2. Ateş, a.g.e., VIII/370.

açıklamaya çalıştığımız husus, bu değildir. Asıl bizi ilgilendiren husus, Ateş'in bazı âyetleri tefsir ederken, bir çok müfessire muhalefet ederek ve farklı bir söylem ortaya koyarak 'el-kitâb' kelimelerini *Tevrât* veya *tek İlâhî Kitâb* manasına hamletmiş olmasıdır. İşte bu hususu, Ateş'in ma'lûm tefsirinden vereceğimiz örneklerle ortaya koyacak ve Ateş'in ısrarla savunduğu bu görüşlerin ne kadar gerçeği yansıtıp yansıtmadığını da gözler önüne sereceğiz.

İlk olarak Ateş'in, Kur'ân'da geçen 'el-kitâb' kelimesi ile genellikle *Tevrât* kastedilmektedir, görüşünü ortaya koyduğu âyetlerden örnekler verelim. Örneğin, *Ahzâb* sûresi 33/6. âyette geçen 'el-kitâb' lafzı, Ateş tarafından *Tevrât* ile yorumlanmıştır<sup>29</sup>. Halbuki bu âyette geçen 'el-kitâb' lafzı müfessirlerin çoğunluğu tarafından net bir şekilde *Levh-i Mahfûz* manasına tefsir olunmuştur<sup>30</sup>. Aynı şekilde *Hicr* sûresi 15/1. âyette geçen 'el-kitâb' lafzı hakkında, bir çok müfessir Kur'ân'dır derken<sup>31</sup>, Ateş'e göre 'el-kitâb' lafzı, ma'rife olarak geldiğinden, Kur'ân'dan önce gelmiş olan *Tevrât*'tır. Ve Allâh, Mûsâ'ya ve İsrâil peygamberlerine İbrânice indirdiği hikmetleri, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de Arapça olarak vahyetmiştir<sup>32</sup>. Bu görüşün uzak bir ihtimal olduğunu daha önce izah etmiştik. Doğrusu buradaki 'el-kitâb', Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen Kur'ân'dır. Yine Ateş, *Mâide* sûresi 5/15. âyette geçen 'kitâbin mübîn' ifadesini<sup>33</sup>, bir çok müfessirin Kur'ân ile tefsir etmesine mukabil<sup>34</sup>, *Tevrât* ile yorumlamış ve bunu şöyle açıklamıştır : Yahûdilere *Kitâb* halinde inen kutsal kitap o'dur. Bu âyetin indiği sırada henüz Kur'ân bir kitap haline gelmişti. Onun için Kur'ân, kendisini daha çok Kur'ân (okuma parçası) olarak nitelendirmekte, *Tevrât*'ı nûr ve hidâyet kaynağı bir *kitâb* olarak vasıflandırmaktadır<sup>35</sup>. Kur'ân'ın tümüne Kur'ân denildiği gibi, Kur'ân'ın bir kısmına da Kur'ân denildiğini daha önce cevap olarak

<sup>27</sup>) *Taberî*, XV/258 ; *Zemahşerî*, II/567 ; *Beydâvî*, II/14 ; *Ebussuûd*, V/227 ; *Âlûsî*, XV/419. (*Kehf*, 18/49.un tefsirinde.)

<sup>28</sup>) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, V/302. (*Kehf*, 18/49.un tefsirinde.)

<sup>29</sup>) Ateş, a.g.e., VII/138. (*Ahzâb*, 33/6.nın tefsirinde.)

<sup>30</sup>) *Taberî*, XXI/125 ; *Bagavî*, IV/370 ; *Zemahşerî*, III/414 ; *Râzî*, XXV/138 ; *Kurtubî*, XIV/83 ; *Beydâvî*, II/239 ; *İbn Kesîr*, III/451 ; *Ebussuûd*, VII/191 ; *Âlûsî*, XXI/231 ; *Bursevî*, VII/140.

<sup>31</sup>) *Râzî*, XIX/155. ; *Ebussuûd*, V/63. (*Hicr*, 15/1.in tefsirinde.)

<sup>32</sup>) Ateş, a.g.e., V/52. (*Hicr*, 15/1.in tefsirinde.)

<sup>33</sup>) Ateş aynı şekilde, bir çok müfessirin görüşünü muhalif olarak, *Neml*, 27/1. âyette geçen 'kitâbin mübîn' ifadesini *Tevrât* ile tefsir etmiştir. Ateş, a.g.e., VI/360. (*Neml*, 27/1.in tefsirinde.)

<sup>34</sup>) *Taberî*, VI/161 ; *Beydâvî*, I/260 ; *İbn Kesîr*, II/33 ; *Ebussuûd*, III/18 ; *Âlûsî*, VI/143-144 ; *Elmahh*, III/1609 ; *Zuheyli*, VI/132. (*Mâide*, 5/15.in tefsirinde.)

<sup>35</sup>) Ateş, a.g.e., II/492. (*Mâide*, 5/15.in tefsirinde.)



zikretmiştik. Kaldi ki, yazılı metin anlamında bir sahifeye bile kitap denilebilir. O zaman kadar Kur'ân'dan pek çok âyet ve sûreler nâzil olmuştu. Onları da Hz. Peygamber (s.a.v.) yazdırıyordu. Bu yazılı sûre ve âyetler tamamlanmamış bile olsa neden kitap denilmesin? Bunların dışında Ateş'in, Bakara sûresi 2/2., Ra'd sûresi 13/43. ve Şuarâ sûresi 26/2. âyette geçen '*el-kitâb*' kelimelerini, ma'rife geldikleri için Tevrât ve İncil ile yorumladığımızı görüyoruz<sup>36</sup>. Halbuki buradaki '*el-kitâb*' lafızları, müfessirler tarafından Kur'ân ile tefsir olunmuştur<sup>37</sup>.

İkinci olarak Ateş'in, '*el-kitâb*' lafzı ile aynı inanç prensiplerini getiren, her peygambere kendi diliyle vahyedilen *tek İlâhî Kitâb* kastedilmektedir, görüşünü ortaya koyduğu âyetlere örnekler verelim. Bu görüşü, en bâriz şekilde Âl-i İmrân sûresi 3/7. âyette tezâhür etmektedir. Ateş, bu âyette geçen '*el-kitâb*' lafzını şöyle yorumlamaktadır : Hz. Muhammed (s.a.v.)'den öncekilere indirilmiş olan Kutsal Kitâb'dır. İşte O Kitâb'ın açık anlamlı, hikmetli, tahrife uğramamış âyetleri, '*Güvenilir Râh tarafından açık bir Arapça ile Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyedilmiştir.*' ve müteşâbih olduğu bildirilen Kitâb, Kur'ân değil, O'ndan önceki Kutsal Kitâb'dır<sup>38</sup>. Ateş yine başka bir yerde, Bakara sûresi 2/129. âyette geçen '*el-kitâb*' kelimesi için, aynı yorumu yapmaktadır. Ateş diyor ki : Hz. Peygamber (s.a.v.)'in öğrettiği Kitâb, tâ İbrâhim (a.s.)'dan itibaren tüm peygamberlere verilen inanç esasları, genel prensipleri aynı olan İlâhî Kitâb'dır. Tevrât, İncil ve Kur'ân. Bunların üçü de, aynı inanç prensiplerini getiren, her peygambere kendi diliyle vahyedilen *tek İlâhî Kitâb*'dir<sup>39</sup>. Aynı şekilde Ateş'in bu görüşünün tezâhür ettiği âyetlere şunları da ekleyebiliriz : Bakara, 2/151<sup>40</sup> ; Âl-i İmrân, 3/79<sup>41</sup> ; Ra'd, 13/1<sup>42</sup> ; Fâtır, 35/32<sup>43</sup> ve Cum'a, 62/2<sup>44</sup>. Ateş'in ikinci görüşüne örnek verdiğimiz tüm âyetlerde geçen '*el-kitâb*' lafızları, müfessirler tarafından Kur'ân manasına yorumlanmıştır. Bu

<sup>36</sup>) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I/97. (Bakara, 2/2.nin tefsirinde.) ; Ateş, a.g.e., IV/489. (Ra'd, 15/1.in tefsirinde.) ; VI/298. (Şuarâ, 26/2.nin tefsirinde.)

<sup>37</sup>) bkz. *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbâs*, s.4 ; *Semerkandî*, I/89 ; *Taberî*, I/96 ; *Bagavî*, I/83 ; *Zemahşerî*, I/25 ; *Beydâvî*, I/16 ; *Kurtubî*, I/110 ; *İbn Kesîr*, I/37 ; *Ebussuûd*, I/23 ; *Âlûsî*, I/174 ; *Bursevî*, I/29 ; *Elmahh*, I/162 ; *Reşid Ruzâ*, I/123 ; *Zuheylî*, I/72. (Bakara, 2/2.nin tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, II/417 ; *Râzî*, XIX/71 ; *Beydâvî*, I/510 ; *Ebussuûd*, V/29. (Ra'd, 13/43.ün tefsirinde.) ; *Taberî*, XIX/58 ; *Râzî*, XXIV/118 ; *Beydâvî*, II/150 ; *Âlûsî*, XIX/87. (Şuarâ, 26/2.nin tefsirinde.)

<sup>38</sup>) Ateş, a.g.e., II/14. (Âl-i İmrân, 3/7.nin tefsirinde.)

<sup>39</sup>) Ateş, a.g.e., I/239. (Bakara, 2/129.un tefsirinde.)

<sup>40</sup>) Ateş, a.g.e., I/258.

<sup>41</sup>) Ateş, a.g.e., II/71.

<sup>42</sup>) Ateş, a.g.e., IV/451.

<sup>43</sup>) Ateş, a.g.e., VII/305.

<sup>44</sup>) Ateş, a.g.e., IX/430.



hususta geniş açıklama *'Kur'ân'da Kitâb ile Kur'ân'ın Kastedilmesi'* konusunda yapıldığı için, burada Ateş'in görüşlerini ana hatlarıyla vermeye çalıştığımızı belirtmek isteriz.

Netice itibarıyla diyebiliriz ki, Ateş bir çok âyette geçen *'el-kitâb'* lafızlarını, genellikle Tevrât anlamına hamletmiş ya da tüm peygamberlere verilen, aynı prensipleri getiren Kutsal Kitâb'a yorumlamıştır. Gerçekten cins ismi olarak kitaplar anlamında, tüm peygamberlere ortak ilâhî gerçekleri bildiren kitap anlamını biz de kabul ediyoruz. Ancak bu el-kitâb lafzını böyle anlamak doğru değildir. Kitaplara îmân derken de bu anlaşılır. Edindiğimiz izlenim ve kanaate göre, Ateş, özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.)'in zikri geçtiği ve kitâbın kendisine indirildiğinden sözedilen âyetlerde ise, çaresiz Kur'ân yorumunu yapmıştır<sup>45</sup>. Ateş'in, net ve açık bir şekilde Kur'ân anlamına gelen bazı âyetlerdeki *'el-kitâb'* kelimelerini, özellikle Kur'ân ile yorumlamamakta niçin ısrar ettiğini anlamak mümkün değildir<sup>46</sup>? Halbuki *'el-kitâb'* ile tesmiye edilmeğe lâyık tek mükemmel kitap Kur'ân'dır. O halde Kur'ân'da geçen her *'el-kitâb'* lafzı, Tevrât değildir. Âyetin sibâk ve siyâkına göre, farklı anlam kazanmaktadır ki, bunları ikinci ve bu üçüncü bölümde geniş bir şekilde izah ettik ve edeceğiz. Özellikle üzerinde çalıştığımız Kur'ân'da Kitap konusu, taşıdığı anlam genişliği nedeniyle, net ifadeler kullanmayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân'da geçen kitâb lafızları, şu veya bu anlama gelmektedir gibi genelleme yapmanın doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Yine kitâb lafızlarının Tevrât, İncil, Kur'ân v.b. anlamına geldiği yerler, âyetlerin sibâk ve siyâkından derin bir tefekkürle çıkarılabilir. Farklı çıkarımlar da olabilir. Ancak Cumhur ulemânın görüşü doğruyu daha isâbetli bir şekilde yansıtmaktadır, kanaatindeyiz.

### 3.1.1. Kur'ân'da *kitâb* ile Kur'ân'ın kastedilmesi

Kur'ân'da Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirildiği<sup>47</sup> veya vahyedildiği<sup>48</sup> bildirilen kitâb'dan bahseden âyetlerde geçen kitâb lafızları hiç şüphesiz ki, Kur'ân anlamındadır.

<sup>45</sup>) Misâl olarak bkz. : Âl-i İmrân, 3/3. Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/8. ; Nisâ, 4/105. Ateş, a.g.e., II/363. ; Mâide, 5/48. Ateş, a.g.e., III/17. ; Yûsuf, 12/1. Ateş, a.g.e., IV/382. ; Zuhuruf, 43/2. Ateş, a.g.e., VIII/238.

<sup>46</sup>) bkz. Ateş, a.g.e., II/14. (Âl-i İmrân, 3/7.nin tefsirinde.)

<sup>47</sup>) bkz. Âl-i İmrân, 3/3,7 ; Nisâ, 4/105,113,136 ; A'râf, 7/2 ; İbrâhim, 14/1 ; Nahl, 16/64,89 ; Kehf, 18/1 ; Kasas, 28/86 ; Ankebût, 29/47,51 ; Sâd, 38/29 ; Zümer, 39/2,41 ; Şûrâ, 42/52.

<sup>48</sup>) bkz. Kehf, 18/27 ; Ankebût, 29/45 ; Fâtır, 35/31.

Allâh Teâlâ, kulu ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kitâbı gerçek olarak indirmiş ve kendisine kitâbdan vahyedilene okumasını istemiştir. Bu hususla ilgili olarak şu Kur'ân âyetlerini zikredebiliriz : “ *Kitâb'ı sana O indirdi. Onun bazı âyetleri muhkemdir (açık anlamlıdır), bunlar Kitâb'ın anasıdır. Diğerleri de birbirine benzer (çeşitli anlamlar taşıyandır) ...*” (Âl-i İmrân, 3/7), “ *Biz sana Kitâb'ı gerçek olarak indirdik ki, insanlar arasında Allâh'ın sana gösterdiği biçimde hüküm veresin; hâinlerin savunucusu olma!*” (Nisâ, 4/105) ve “ *Kitâb'dan sana vahyedilene oku ve namazı da kıl.*” (Ankebût, 29/45). Bu âyetlerde geçen kitâb lafzının Kur'ân anlamına geldiği hususunda müfessirler hemfikirler <sup>49</sup>. “ *(Bu), sana indirilen bir Kitâb'dır. Onunla (insanları) uyarman ve inanlara öğüt (vermen) hususunda göğsünde bir sıkıntı olmasın (hiç kuşkulanma, tasalanma, bu tamâmen Allâh tarafından. Sen hemen insanları uyar).*” (A'râf, 7/2), “ *(Bu Kur'ân), çok mübârek bir Kitâb'dır. O'mu sana indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve akli selim sâhipleri öğüt alsınlar.*” (Sâd, 38/29) ve “ *Biz bu Kitâb'ı sana hak olarak indirdik ; öyleyse sen de dîni yalnız kendisine hâlis kılarak Allâh'a kulluk et.*” (Zümer, 39/2) meâlindeki âyetlerde geçen kitâb lafızları, Kur'ân sûresi anlamında yorumlanabilir <sup>50</sup>. Ancak müfessirlerin çoğuna göre, bu kitâb'dan murad, sûre değil, Kur'ân'dır <sup>51</sup>. Zira Kur'ân'ın tümüne Kur'ân denildiği gibi, Allâh'ın o anda indirmiş olduğu sûre ve âyetlerine de yani Kur'ân'ın bir kısmına da Kur'ân denilmektedir. Fâtır sûresi “ *Kitâb'dan sana vahyettiğimiz, kendinden öncekini doğrulayan gerçektir. Allâh kulların(in her halini) haber alandır, görendir.*” meâlindeki 35/31. âyette geçen kitâb ise, müfessirlerin çoğuna göre, Kur'ân anlamındadır <sup>52</sup>. Zira âyette geçen ‘min’, tebyîn (açıklamak) içindir. Burada açıklanan husus, vahyolunan Kur'ân âyetlerinin, kendinden önceki Tevrât, İncil ve diğer kitapları doğrulayan gerçek olmasıdır. Şâyet ‘min’, teb'iz (

<sup>49</sup> ) *İbn Kesîr*, I/326 ; *Ebussuûd*, II/7 ; *Âlûsî*, III/28 ; *Bursevî*, II/5 ; *Elmalîh*, II/1035. (Âl-i İmrân, 3/3. âyetin tefsirinde.) ; *Râzî*, XI/32 ; *Zemahşerî*, I/436 ; *Beydâvî*, I/235 ; *İbn Kesîr*, I/521 ; *Ebussuûd*, II/229 ; *Âlûsî*, V/202 ; *Zuheyli*, V/258 ; *Reşid Rızâ*, V/394 ; *Elmalîh*, II/1451. (Nisâ, 4/105. âyetin tefsirinde.) ; *Taberî*, XX/154 ; *Râzî*, XXVI/72 ; *Beydâvî*, II/210 ; *Elmalîh*, V/3779. (Ankebût, 29/45. âyetin tefsirinde.)

<sup>50</sup> ) *Zemahşerî*, II/67 ; *Beydâvî*, I/331 ; *Ebussuûd*, III/209 ; *Âlûsî*, VIII/111. ( A'râf, 7/2.nin tefsirinde.) ; *Ebussuûd*, VII/224 ; *Âlûsî*, XXIII/278 ; *Elmalîh*, VI/4094. (Sâd, 38/29.un tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, IV/85. (Zümer, 39/2.nin tefsirinde.)

<sup>51</sup> ) *Taberî*, VIII/116 ; *Kurtubî*, VII/104 ; *Beydâvî*, I/331 ; *Ebussuûd*, III/209 ; *Âlûsî*, VIII/111 ; *Bursevî*, III/134 ; *Zuheyli*, VIII/137 ; *Elmalîh*, IV/2120 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III/310. ( A'râf, 7/2.nin tefsirinde.) ; *Taberî*, XXIII/153 ; *Râzî*, XXVI/201 ; *Kurtubî*, XV/125 ; *Beydâvî*, II/311 ; *Ebussuûd*, VII/224 ; *Âlûsî*, XXIII/278 ; *Elmalîh*, VI/4094. (Sâd, 38/29.un tefsirinde.) ; *Taberî*, XXIII/190 Katâde'den. ; *Zemahşerî*, IV/85 ; *Râzî*, XXVI/239 ; *İbn Kesîr*, IV/46 ; *Ebussuûd*, III/240. (Zümer, 39/2.nin tefsirinde.)

<sup>52</sup> ) *Zemahşerî*, III/483 ; *Râzî*, XXVI/23 ; *Kurtubî*, XIV/220 ; *Beydâvî*, II/273 ; *Ebussuûd*, VII/152 ; *Âlûsî*, XXII/287 ; *Elmalîh*, VI/3993. (Fâtır, 35/32.nin tefsirinde.)

bir kısmını ifade etmek) şeklinde anlaşılırsa, kitâb o zaman Allâh'ın peygamberlerine indirdiği kitap cinsi anlamını taşır. Aynı zamanda buradaki kitâbın, Levh-i Mahfûz anlamına gelmesinin ihtimal dahilinde olduğu bazı tefsir kitaplarında nakledilmektedir

53

Sırât-ı müstakîmden sözedilen Fâtiha sûresinden hemen sonra gelen, Bakara sûresinin “*İşte o Kitâb ; kendisinde hiç şüphe yoktur ; müttakiler için yol göstericidir.*” meâlindeki 2/2. âyetinde geçen ‘*el-kitâb*’ lafzı, müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Müfessirlerin çoğu, buradaki kitâb’ın sıralayacağımız şu sebeplerden dolayı Kur’ân anlamında olduğunu söylemektedirler<sup>54</sup>. Birincisi, müfessirlerin çoğunun âyette geçen ‘*zâlike* (görünmeyen gâibe işaretir)’ kavlini ‘*hâzâ* (gözle görülen hâzır olana işaretir)’ ile tefsir etmiş olmalarıdır (Mücâhid, İkrime (Ö.107/725), Saîd b. Cübeyr (Ö.95/713), İbn Abbâs). Bunun nedeni, ahbârdan tamamlanması yakın olan ve tamamlanan her şeyin, muhatab için hâzır gibi olmasındandır. Buna göre âyetin manası, ‘*İşte önceki kitaplarda indirileceği va’d olunan o mükemmel Kitâb, Kur’ân’dır*’<sup>55</sup>. İkincisi, bu iki lafızdan her birinin yani ‘*zâlike* ve *hâzâ*’nın, diğerinin yerine kullanılabilmesidir<sup>56</sup>. Üçüncüsü, âyette geçen ‘*zâlike*’ lafzı ile, Müzemmil sûresindeki “*Doğrusu biz senin üzerine ağır bir söz bırakacağız.*”(73/5) âyetinde va’dolunan kitâb’a işaret edilmesidir. Aynı zamanda Âlûsî’nin *Râhu’l-Beyân* adlı tefsirinde Ka’bu’l-Ahbâr (Ö.32/652)’dan naklettiği şu bilgi de bunu destekler mâhiyettedir : ‘*Kur’ân’a sınıksız sarılınsız. Zira O, aklın idrâki, hikmetin nûru, ilmin kaynağı ve Allâh’ın indirdiği kitapların somuncusudur*’<sup>57</sup>. Dördüncüsü, Kur’ân’ın murad edildiği ‘*el-kitâb*’ lafzının, ‘*zâlike*’ ile işaret olunması, Kur’ân’ı ta’zîm içindir<sup>58</sup>. Beşincisi, ‘*el-kitâb*’ mektûb yani yazılmış anlamındadır. Dolayısıyla ‘*el-kitâb*’, Hz. Muhammed (s.a.v.)’e indirilen Kur’ân’ın tümüne denildiği gibi, Kur’ân’ın bir kısmına da denilebilmektedir. Bu anlamda mana şöyledir : İşte bu, ‘*el-kitâb*’ ismiyle tahsis olunan gerçek mükemmel

<sup>53</sup>) *Râzî*, XXVI/23 ; *Ebussuûd*, VII/152 ; *Âlûsî*, XXII/287.

<sup>54</sup>) bkz. *Tenvîru’l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, s.4 ; *Semerkanî*, I/89 ; *Taberî*, I/96 ; *Bagavî*, I/83 ; *Zemahşerî*, I/25 ; *Beydâvî*, I/16 ; *Kurtubî*, I/110 ; *İbn Kesîr*, I/37 ; *Ebussuûd*, I/23 ; *Âlûsî*, I/174 ; *Bursevî*, I/29 ; *Elmahlû*, I/162 ; *Reşid Rızâ*, I/123 ; *Zuheylî*, I/72. (Bakara, 2/2.nin tefsirinde.)

<sup>55</sup>) *Taberî*, I/96.

<sup>56</sup>) *Beydâvî*, I/16 ; *Kurtubî*, I/110 ; *İbn Kesîr*, I/37 ; *Bursevî*, I/29 ; *Elmahlû*, I/162.

<sup>57</sup>) *Âlûsî*, I/174.

<sup>58</sup>) *Âlûsî*, I/174.

kitaptır <sup>59</sup>. Altıncısı, ‘*el-kitâb*’ kelimesi, yazılmış anlamında, *yazılan* için cins isimdir. ‘*el-kitâb*’dan maksat, mâna ifade eden yazı ve nakışlardır. İşte bununla ismi belirlenmemiş herhangi bir kitap kastedilmiyor, aksine Hz. Muhammed (s.a.v.)’e indirildiği ile ma’hûd bilinen bir kitap, yani Kur’ân kastedilmektedir <sup>60</sup>. Yedincisi, ‘*zâlike*’nin müsemmâsının, bütün Kur’ân ile takdir edilmesidir ki, buradaki ‘*lâm*’ hakikat içindir. Buna göre mana, muhakkak ki bu, o mükemmel gerçek kitaptır, şeklindedir <sup>61</sup>. Sekizincisi, Fâtiha sûresi 1/6-7. âyetlerde kendisiyle sırât-ı müstakîme varılana ‘*zâlike*’ ile işâret edilmiş olması ve bu kitâb ile de Kur’ân’ın kastedilmesidir. Zira bu âyetteki ‘*zâlike*’ ile, - Süleyman Ateş’in ısrarla savunduğu gibi <sup>62</sup>- Tevrât ve İncil’in kastedilmesi düşüncesi, hem garip, hem de uygun olmayan uzak bir ihtimaldir <sup>63</sup>. Bunun sebebi, Fâtiha sûresi 1/7. âyette, kendilerine Tevrât ve İncil verilen Yahûdi ve Hristiyanlar hakkında ‘*kendilerine gazabedilmiş olanlar ve sapmışlar*’ ifadesinin yer almasıdır. Dolayısıyla burada ‘*zâlike*’ ile, Tevrât ve İncil’in kastedilmesi uzak bir ihtimaldir. İşte zikredilen tüm bu sebepler, bizleri bu âyette geçen ‘*el-kitâb*’ lafzının Kur’ân manasında olduğu kanaatine taşımıştır.

Bundan başka, tefsir kitaplarına müracaat ettiğimizde, bu âyette geçen ‘*el-kitâb*’ lafzı hakkında farklı görüşlerin ileri sürüldüğünü görmekteyiz. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz : ‘*el-kitâb*’dan maksat, ya Bakara sûresinden önce inen Mekkî ve Medenî Kur’ân sûreleridir <sup>64</sup>. Ya Kur’ân’ın kendisiyle indiği Alfâbe harfleridir <sup>65</sup>. Ya da Levh-i Mahfûz kastedilmiştir. Buna göre mana, ya ‘*mahlûkât için saadet, ecel ve rızıkdan yazdığım kitâbı, değiştirecek kimse yoktur*’, ya da ‘*işte bu Kitâb, ezelde nefsim yazdığım kitâbdır*’ şeklindedir <sup>66</sup>. Yahut ‘*el-kitâb*’ ile, Tevrât ve İncil murad edilmiştir <sup>67</sup>. Zikrettiğimiz bu son görüş, Süleyman Ateş tarafından ısrarla savunulmaktadır. Ateş’in yorumu özetle şöyledir : Buradaki ‘*zâlike*’ uzakta olanı göstermek içindir. Zira *kâf*tan önceki *lâm* harfî, uzak içindir. Mananın doğrusu, ‘*bu kitap*’ değil, ‘*o kitap*’ şeklindedir.

<sup>59</sup> ) *Âlûsf*, I/174.

<sup>60</sup> ) *Reşid Rızâ*, I/123.

<sup>61</sup> ) *Ebussuûd*, I/23.

<sup>62</sup> ) Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, I/97.

<sup>63</sup> ) *Âlûsf*, I/174.

<sup>64</sup> ) *Taberî*, I/97 ; *Râzî*, II/13-15 ; *Ebussuûd*, I/723 ; *Reşid Rızâ*, I/123.

<sup>65</sup> ) *Taberî*, II/179 ; *Kurtubî*, I/11.

<sup>66</sup> ) *Bagavî*, I/83 ; *Kurtubî*, I/111.

<sup>67</sup> ) *Taberî*, I/97 ; *Bagavî*, I/83 ; *Kurtubî*, I/111 ; Ateş, a.g.e., I/97.

Dolayısıyla 'o' ile işaret edilen kitâb, Kur'ân'dan önce inmiş bulunan Tevrât ve İncil'dir. Mücâhid ve Katâde'den gelen nakle ve Kurtûbî'nin de tefsirinde bu görüşü nakletmesine dayanarak ulaştığı bu kanaati Ateş, Kur'ân'ın rûhuna uygun tek doğru görüş olduğunu, diğer görüşlerin zan ve tahminden ibâret ve tutarsız olduklarını söylemektedir<sup>68</sup>. Oysa Ateş'in sarfettiği bu sözler, gerçeği yansıtmamaktadır. Âlûsî'nin de *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirinde ısrarla vurguladığı gibi, bu âyette geçen 'zâlike' lafzı ile, Tevrât ve İncil'in kastedilmesi görüşü, hem garip, hem de uygun olmayan uzak bir ihtimaldir<sup>69</sup>. Bunun sebeplerini az önce, sekiz madde halinde açıklamıştık.

Allâh Teâlâ Kur'ân'da, ümmî Araplara kendi içlerinden, Allâh'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, kitâb, hikmet ve bilmediklerini öğreten bir peygamber gönderdiğinden sözetmektedir. “*Nitekim kendi içinizden, size (Kur'ân'dan) âyetlerimizi okuyan, sizi temizleyen, size Kitâb ve hikmeti ve size bilmediklerinizi öğreten bir Resûl gönderdik.*” (Bakara, 2/151) ve “*O'dur ki ümmîler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allâh'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitâb ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderdi.*” (Cum'a, 62/2)<sup>70</sup>. Bu iki âyette geçen kitâb lafzı, Kur'ân anlamındadır ve müfessirlerin çoğu bu görüştedir<sup>71</sup>. Zira Allâh'ın gönderdiğini haber verdiği elçisi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Dolayısıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'in okuyacağı ve öğreteceği kitâb Kur'ân'dan başkası değildir. Ancak Süleyman Ateş, buradaki kitâb lafızlarını şu şekilde yorumlamaktadır : Kitâb, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den önceki peygamberlere vahyedilmiş olan İlâhî Kitâb'dır. Buradaki kitâb'ın Kur'ân olduğu söylene de, Kur'ân henüz tamamlanmadığı için, gerek burada gerek başka yerlerde 'el-kitâb' ile kastedilen, bütün peygamberlere vahyedilmiş olan ilâhî kitâbın aslıdır. Mûsâ ve İsâ (a.s.)'a vahyedilmiş olan o kitâb, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de Arapça olarak vahyedilmiştir<sup>72</sup>. Diğer müfessir Reşid Rızâ da aynı görüşe katılmaktadır. Ateş'ten farklı olarak, buradaki kitâb ile, kendisiyle ümmîlik ve cehâlet karanlığından, ilim ve medeniyet ışığına çıkılacak yazının kastedilmiş olabileceğini de

<sup>68</sup>) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I/97.

<sup>69</sup>) *Âlûsî*, I/174.

<sup>70</sup>) Ayrıca bkz., Bakara, 2/129,231 ; Âl-i İmrân, 3/164.

<sup>71</sup>) *Taberî*, II/37 ; *Râzî*, IV/158 ; *Beydâvî*, I/95 ; *Ebussuûd*, I/178 ; *Âlûsî*, II/28. (Bakara, 2/151.in tefsirinde.) ; *Taberî*, XXVIII/94 ; *Zemahşerî*, IV/423 ; *Beydâvî*, II/492 ; *Ebussuûd*, VIII/247 ; *Âlûsî*, XXVIII/138. (Cum'a, 62/2.nin tefsirinde.)

<sup>72</sup>) Ateş, a.g.e., I/258. (Bakara, 2/151.in tefsirinde.) ; IX/430. (Cum'a, 62/2.nin tefsirinde.)



söylemektedir <sup>73</sup>. İbn Abbâs'dan gelen bir rivâyete göre ise, âyette geçen kitâb, yazı anlamında yorumlanmıştır <sup>74</sup>. Kanaatimize göre, isâbetli olan görüş, kitâb'ın Kur'ân olmasıdır. Çünkü bazı âyetlerde geçen “ *sana kitaptan vahyedilene oku..* ” , “ *âyetlerimizi okuyan...* ” ifadelerinin geçmesi, bu kitabın önceki kitaplar olduğuna değil, bilakis Kur'ân'dan o zamana kadar nâzil olmuş olan kısımlarını ifade eder. Çünkü Kur'ân'ın nuzülü devam etmektedir. Mana, Ey Peygamber! İnenleri, inen âyetleri oku! şeklindedir. Bunun anlamı, daha önce inen âyetler de var demektir. Ba'ziyyetin ifadesi, kanaatimizce budur. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Kur'ân'dan başka kitap okumuyordu. Binâenaleyh bir kısım âyetlerin okunması istenen kitap Kur'ân olduğu gibi, henüz mushaf haline getirilmemiş bu inen sûre ve âyetlerin daha inmekte iken, ileride tamamlanınca mushaf ve kitap haline getirileceğinin işâretini vermektedir. Âyetin zâhiri de bunu gerektirmektedir.

Allâh Teâlâ, Kur'ân'da Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği kitâbı Arapça okunan Kur'ân kıldığından bahsetmektedir. Bu husus, Fussilet sûresi “ *Bilen bir toplum için âyetleri açıklanmış, Arapça okunan bir Kitâb'dır.* ” meâlindeki 41/3. âyette açıklanmıştır. Burada geçen kitâb lafzı, müfessirlerin ittifakıyla Kur'ân anlamındadır <sup>75</sup>. Zira âyetteki ‘ *âyetleri açıklanmış, Arapça okunan kitâb* ’ vasfına sahip kitâb, Kur'ân'dır. Kur'ân'ın ‘ *âyetleri açıklanmış* ’ vasfı, aynı şekilde Hûd sûresi 11/1. âyette de zikredilmekte ve Kur'ân âyetlerinin açıklanmadan önce, sağlamaştırıldığı da beyan edilmektedir. Dolayısıyla Hûd sûresi 11/1. âyette geçen kitâb lafzı, her ne kadar Kur'ân sûresi anlamına hamledilebilir denilse de <sup>76</sup>, Kur'ân anlamındadır <sup>77</sup>. ‘ *Kitâb* ’ lafzındaki tenvîn ta'zîm içindir. Yani bu Kur'ân, şânı yüce, kadri celîl bir kitâbdır <sup>78</sup>. Kendinden önceki kitapları doğrulayan, açık bir Arapça ile gönderilen kitâbın zikredildiği Ahkâf sûresi 46/12. âyette geçen kitâb lafzı, yine Kur'ân anlamına gelmektedir <sup>79</sup>.

<sup>73</sup>) *Reşid Rızâ*, II/29. (Bakara, 2/151.in tefsirinde.)

<sup>74</sup>) *Kurtubî*, XVIII/61. (Cum'a, 62/2.nin tefsirinde.)

<sup>75</sup>) *Taberî*, XXIV/90 ; *Zemahşerî*, IV/144 ; *Ebussuûd*, VIII/2 ; *Âlûsî*, XXIV/146 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, VIII/122. (Fussilet, 43/1.in tefsirinde.)

<sup>76</sup>) *Beydâvî*, I/449.

<sup>77</sup>) *Taberî*, XI/179 ; *Zemahşerî*, II/294 ; *Râzî*, XVII/185 ; *Kurtubî*, IX/4 ; *İbn Kesîr*, II/417 ; *Ebussuûd*, IV/182 ; *Âlûsî*, XI/298 ; Ateş, a.g.e., IV/292.

<sup>78</sup>) *Âlûsî*, XI/298.

<sup>79</sup>) *Râzî*, XXVIII/12 ; *Kurtubî*, XVI/127 ; *Beydâvî*, II/394 ; *İbn Kesîr*, IV/159 ; *Elmalûkî*, VI/4342.



“*Apaçık Kitâb’a andolsun ki, biz, düşünüp anlamamız için onu Arapça bir Kur’ân yaptık. O, katımızda bulunan ana Kitâb (Levh-i Mahfûz)’dadır. Şâni yücedir, hükmetle doludur.*” (Zuhruf, 43/2-4) meâlindeki âyette geçen kitâb lafzı, birçok müfessir tarafından Kur’ân ile tefsir edilmiştir <sup>80</sup>. Zira bu kitâb, Arapça bir Kur’ân vasfı ile açıklanmıştır. Buradaki kitâb ile, Allâh’ın peygamberlerine indirdiği ilâhî kitaplar, ya da yazı, yahut Levh-i Mahfûz’da yazılanlar kastedildiği bazı tefsir kitaplarında yer almaktadır <sup>81</sup>. Süleyman Ateş ise, malûm tefsirinde bu görüşlerden daha farklı bir şekilde, kitâbın Tevrât olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. Ateş’e göre, bunun sebebi, kitâb lafzının marife olmasıdır <sup>82</sup>. Kanaatimizce, en isâbetli görüş, Arapça Kur’ân ile vasfedilmesi sebebiyle, kitâbın Kur’ân anlamında olmasıdır. Yakın bir vasıfla yani Arapça oluşu ve gaib zamirinin mercii oluşu gibi iki karine varken, âyetteki kitap kelimesini karinesiz bir şekilde Tevrât’a hamletmek ilmî olmaktan uzak indi bir görüştür. Çünkü âyet açıkça Kur’ân’dan bahsetmektedir.

Allâh Teâlâ Kur’ân’da kendinden önceki tüm kitapları doğrulayan ve onları gözetip kollayan ve koruyan bir kitâbdan söz etmektedir ki, bu kitâb, şüphesiz Kur’ân’ın tâ kendisidir. Bu hususta Kur’ân’da şöyle buyurulmaktadır <sup>83</sup> : “*Ne zaman ki, onlara Allâh katından, yanlarında bulunan (Tevrât ve İncil)’i doğrulayıcı bir Kitâb geldi, daha önce inkâr edenlere karşı yardım isteyip dururlarken o bildikleri (Kur’ân) kendilerine gelince onu inkâr ettiler ; artık Allâh’ın lâneti, inkarcıların üzerine olsun!*” (Bakara, 2/89) ve “*Sana da kendinden önceki Kitâb’ları doğrulayıcı ve onları kollayıp koruyucu olarak bu Kitâbı gerçek olarak indirdik. Onların aralarında Allâh’ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen gerçekten ayrılıp onların keyiflerine uyma! Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allâh isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı...*”, (Mâide, 5/48). İşte bu iki âyette geçen kitâb lafızları hakkında, müfessirler net bir şekilde Kur’ân yorumunu yapmışlardır <sup>84</sup>. Çünkü muhatap, Hz. Peygamber (s.a.v.)’dir. Nitekim burada

<sup>80</sup>) Taberî, XXVI/47 ; Zemahşerî, IV/185 ; Kurtubî, XVI/41 ; Beydâvî, II/368 ; İbn Kesîr, IV/124 ; Ebussuûd, VIII/39 ; Âlûsî, XXV/90 ; Bursevî, VIII/349 ; Elmahlûb, VI/4265.

<sup>81</sup>) Râzî, XXVII/193 ; Kurtubî, XVI/41 ; Âlûsî, XXV/97 ; Bursevî, VIII/349.

<sup>82</sup>) Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, VIII/238. (Zuhruf, 43/2-4.ün tefsirinde.)

<sup>83</sup>) Ayrıca bkz. Yûnus, 10/7 ; Fâtır, 35/31 ; Ahkâf, 46/30.

<sup>84</sup>) Taberî, I/410 ; Zemahşerî, I/123 ; Râzî, III/193 ; Kurtubî, II/20 ; Beydâvî, I/75 ; İbn Kesîr, I/119 ; Ebussuûd, I/128 ; Âlûsî, I/504 ; Elmahlûb, I/416 ; Reşid Rızâ, I/380 ; Ateş, a.g.e, I/198. (Bakara,

geçen iki kitabın, Peygamber (s.a.v.)'e indirilen Kur'ân olduğunu Süleyman Ateş bile söylemektedir. Ve kendinden öncekileri doğrulayıcı ve müheymin vasfı, Kur'ân dışında hiçbir semâvî kitâba verilmemiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ın diğer ilâhî kitaplara üstün oluşu, onu mutlak anlamda kitâb ile tesmiye edilmeğe hak sâhibi kılmaktadır <sup>85</sup>. Bundan başka yine, kendinden önceki kitapları doğrulayan kitâbın anlatıldığı Âl-i İmrân sûresi 3/3. ve Enâm sûresi 6/92. âyetlerde geçen kitâb lafzıları da, Kur'ân manasına gelmektedir <sup>86</sup>.

Kur'ân'da kitâbın Allâh tarafından indirildiğini haber veren şu âyetlerdeki kitâb lafzıları, Kur'ân'a delâlet etmektedirler <sup>87</sup>: “ *Benim velîm, Kitâb'ı indiren Allâh'tır. O, iyileri yönetir (korur).*” (A'râf, 7/196) ve “ *Şüphesiz ki bu Kitâb'ın indirilişi, âlemlerin Rabb'i tarafındandır.*” (Secde, 32/2). Müfessirler, bu âyetlerde geçen kitâb lafızlarını, Kur'ân manasına yorumlamışlardır <sup>88</sup>. Zira A'râf sûresi 7/196. âyette sözü söyleyen, Hz. Muhammed (s.a.v.), kendisine indirilen kitâb da Kur'ân'dır. Secde sûresi 32/2. âyette geçen kitâb, Kur'ân manasıdır. Çünkü hemen bir sonraki 3. âyette Allâh'ın indirdiği kitâbın, elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından uydurulmadığı ve bu kitâbın kendi katından indirilen hak kitâb olduğu beyan edilmektedir. İşte bu, kitâbdan maksadın Kur'ân olduğuna işâret etmektedir.

Bakara sûresi “ *(Onlara) böyle (azâb edilecek)dir. Çünkü Allâh, Kitâb'ı gerçek olarak indirmiştir. Kitâb'da ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlık içindedirler.*” meâlindeki 2/176. âyette geçen kitâb lafzıları, müfessirler tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Bazılarına göre, her iki kitâb lafzı ile, Tevrât kastedilmiştir <sup>89</sup>. Bazılarına göre, Tevrât ve İncil <sup>90</sup>, veya Allâh'ın peygamberlerine indirdiği semâvî kitap cinsidir <sup>91</sup>. Bu son görüşe göre, kitâb cins içindir. Mana, Allâh tüm semâvî kitapları hak

---

2/89.un tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, I/497 ; *Ebussuûd*, III/7 ; *Âlûsî*, VI/222 ; Ateş, a.g.e., III/7. (Mâide, 5/48.in tefsirinde.)

<sup>85</sup>) *Âlûsî*, VI/222.

<sup>86</sup>) *Taberî*, III/166 ; *Zemahşerî*, I/258 ; *Râzî*, VII/170 ; *Kurtubî*, IV/5 ; *Beydâvî*, I/148 ; *Elmahhî*, II/1020 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/8. (Âl-i İmrân, 3/3.ün tefsirinde.) ; *Râzî*, XIII/85 ; *Kurtubî*, VII/27 ; *Beydâvî*, I/311 ; *İbn Kesîr*, II/149 ; *Elmahhî*, III/1979. (En'âm, 6/92.nin tefsirinde.)

<sup>87</sup>) Ayrıca bkz. Zümer, 39/1 ; Mî'min, 40/2 ; Câsiye, 45/2 ; Ahkâf, 46/2.

<sup>88</sup>) *Taberî*, IX/152 ; *Râzî*, XV/98 ; XXV/167 ; *Kurtubî*, VII/218 ; *Beydâvî*, I/371.

<sup>89</sup>) *Kurtubî*, II/159 ; *Beydâvî*, I/101 ; *Âlûsî*, II/67.

<sup>90</sup>) *Râzî*, V/36.

<sup>91</sup>) *Râzî*, V/36 ; *İbn Kesîr*, I/196.

ile indirmiştir, şeklidir. Kitâb'da ayrılığa düşenler, Ehl-i Kitâb'dır. Zira Ehl-i Kitâb, semâvî kitapların bir kısmına hak, bir kısmına bâtil demişler, kendi kitaplarının bile bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamışlardır<sup>92</sup>. Taberî, Beydâvî, Âlûsî'nin de içinde yer aldığı bir çok müfessirler ise, burada geçen her iki kitâbı Kur'ân manasına hamletmişlerdir<sup>93</sup>. Bize göre de, isâbetli olan görüş budur. Zira Kur'ân, Allâh tarafından hak ile indirilmiştir. Bu görüşe göre, kitâbda ayrılığa düşenler, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanındaki müşrikler ve Ehl-i kitap'tır. Müşriklerden bir kısım, Kur'ân için sihir, bir kısmı şiir ve diğer bir kısmı da öncekilerin masalları demişlerdir. Böylece onlar da Kur'ân hakkında ayrılığa düşmüşlerdir<sup>94</sup>.

Sibâk ve siyâkında Hz. Muhammed (s.a.v.)'in teselli edildiği<sup>95</sup> Mü'min sûresi “ *O, Kitâb'ı ve (duyurulması için) elçilerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlar, yakında bileceklerdir.*” meâlindeki 40/70. âyette geçen kitâb lafzı ile, semâvî kitap cinsi kastedilmesi mümkündür<sup>96</sup>. Ancak buradaki kitâb, birçok müfessir tarafından Kur'ân manasına hamledilmiştir<sup>97</sup>. Zira sonra gelen âyetlerde kitâbı yani Kur'ân'ı yalanlayanların cezalandırılacakları ve bu cezânın demir halkalar ve zincirler olduğu halde sürüklenme, kaynar suya atılma ve ateşte yakılma şeklinde olacağı beyan edilmiştir<sup>98</sup>. *Elçilerimiz* şeklinde çoğul ifade, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şânını ta'zîm için olabileceği gibi, diğer peygamberleri de ifade etmiş olabilir.

Allâh, Kur'ân'da kulu ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği kitâbı açıklanmış olmakla vasfetmektedir. En'âm sûresi “ *Allâh size Kitâb'da açıklanmış olarak indirmiş iken ben O'ndan başka bir hakem mi arayayım? Kendilerine Kitâb verdiklerimiz, O (Kur'ân)'nın, gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler, onun için hiç kuşkulananlardan olma.*” meâlindeki 6/114. âyette geçen kitâb, Allâh tarafından elçisine indirilen Kur'ân'dır<sup>99</sup>. Zira Allâh Kur'ân'da hakla bâtili, helalle haramı ve bunlardan başka bir çok hükmü açıklamıştır. Tâ ki din işlerinde kapalı ve karışık hiçbir şey

<sup>92</sup>) *Zemahşerî*, I/163.

<sup>93</sup>) *Taberî*, II/93 ; *Zemahşerî*, I/163 ; *Râzî*, VI/36 ; *Kurtubî*, II/159 ; *Beydâvî*, I/101 ; *Âlûsî*, II/67.

<sup>94</sup>) *Zemahşerî*, I/163.

<sup>95</sup>) bkz. Mü'min, 40/55-77.

<sup>96</sup>) *Âlûsî*, XXIV/130.

<sup>97</sup>) *Taberî*, XXIV/84 ; *Râzî*, XXVII/88 ; *Beydâvî*, II/345 ; *Celâleyn*, s.627 ; *Âlûsî*, XXIV/130.

<sup>98</sup>) Mü'min, 40/71-73.

<sup>99</sup>) *Taberî*, VIII/8 ; *Kurtubî*, VII/47 ; *Beydâvî*, I/317 ; *Âlûsî*, VIII/13 ; *Elmalılı*, III/2033.

kalmasın <sup>100</sup>. Hz. Peygamber (s.a.v.) diyor ki, durum böyle iken, ben Allâh'tan başka hakem mi arayayım? Kur'ân'da Nahl sûresi 16/64. âyette “ *Biz sana Kitâb'ı indirdik ki, hakkında ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir kavim için, (O Kitâb) yol gösterici ve rahmet olsun.*” buyurulmaktadır<sup>101</sup>. Bu âyette geçen kitâb, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen Kur'ân'dır <sup>102</sup>. Allâh, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den insanlara hakkında ayrılığa düştükleri her hususu açıklamasını istemektedir. Zira Kur'ân, insanlara gerçeği beyan eden, da'vaları ve ihtilafları çözen, hakkı bâtıldan, haklıyı haksızdan ayıran kavli-i fasıl (ayırıcı söz)'dür <sup>103</sup>.

“ *Ey Kitâb ehli, elçimiz size geldi, Kitâb (Tevrât ve İncil)'den gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allâh'tan bir nûr ve açık bir Kitâb geldi.*” (Mâide, 5/15) âyetinde geçen kitâb lafzı, Taberî, Beydâvî, Âlûsî'nin de yer aldığı bir çok müfessir tarafından Kur'ân olarak yorumlanmıştır <sup>104</sup>. Âyetin zâhirine göre, Ehl-i Kitâb'a da gelen elçi Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğuna göre, Allâh katından gelen kitâb da Kur'ân'dır. Zira kitâb ile isimlendirmeye hak sâhibi tek mükemmel kitâb, sadece Kur'ân'dır. Süleyman Ateş ise, buradaki kitâbın, bir çok müfessirin söylediği gibi Kur'ân olmadığını, Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrât olduğunu ileri sürmektedir. Ateş'e göre, bu âyetin indiği sırada Kur'ân henüz tamamlanmamış ve kitâb haline gelmemişti. Dolayısıyla Kur'ân, bir kitapdan daha çok, okuma parçası niteliğindedir. Ve O anda Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrât, kitap halindeydi. O halde, buradaki kitâb, Kur'ân değil, Tevrât'tır <sup>105</sup>. Kanaatimize göre, âyette geçen kitâb, bir çok müfessirin söylediği gibi Kur'ân'dır. Sebebine gelince, daha önce izah edildiği gibi, Kur'ân'ın tümüne Kur'ân denildiği gibi, Kur'ân'ın bir kısmın da Kur'ân denilmesidir. Ayrıca kitap halinde tamamlanacağını da bir müjde ve ihbardır.

Kur'ân'da, Hz. Mûsâ (a.s.)'a Tevrât'ın verildiğini bildiren En'âm sûresi 6/154. âyetten sonra gelen üç âyette geçen kitâb lafızları Kur'ân anlamındadır. Zira Allâh Hz. Mûsâ

<sup>100</sup>) *Âlûsî*, VIII/13.

<sup>101</sup>) bkz. A'râf, 7/52 ; Nahl, 16/64,89.

<sup>102</sup>) *Râzî*, XXI/64 ; *Zemahşerî*, II/478 ; *Kurtubî*, X/81 ; *İbn Kesîr*, II/555 ; *Ebussuûd*, V/123 ; *Âlûsî*, XIV/258 ; *Elmalîkî*, V/3105.

<sup>103</sup>) Târık, 86/13.

<sup>104</sup>) *Taberî*, VI/161 ; *Beydâvî*, I/260 ; *İbn Kesîr*, II/33 ; *Ebussuûd*, III/18 ; *Âlûsî*, VI/143-144 ; *Elmalîkî*, III/1609 ; *Zuheyli*, VI/132.

<sup>105</sup>) Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/492.

(a.s.)'a Tevrât'ı verdiğini haber verdikten sonra, mü'minlere hitâben “ *İşte bu (Kur'ân) da mübârek bir Kitâb'dır. O'nu biz indirdik, O'na uyun ve (Allâh'tan) korkun ki size rahmet edilsin!*” (En'âm, 6/155) buyurmaktadır. İşte bu kitâb, müfessirlerin ittifak ettiği gibi, Allâh'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği kitâb yani Kur'ân'dır <sup>106</sup>. Bir sonraki “(Onu size indirdik ki) ‘*Kitâb, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Yahudilere, Hıristiyanlara) indirildi, biz ise onların okumasından habersizdik (onların bilgilerine vâkıf değildik)*’ demeyesiniz.” (En'âm, 6/156) meâlindeki âyette geçen kitâb, müfessirlerin çoğuna göre Kur'ân'dır<sup>107</sup>. Ancak buradaki kitâbın, her ümmete - En'âm sûresi 6/151-152. âyetlerdeki mezkûr - hükümleri söyleyen kitâb anlamında olduğu da nakledilmiştir <sup>108</sup>. Allâh teâlâ mü'minlere olan seslenişini şöyle devam ettiriyor : “ *Yâhut : 'Eğer bize Kitâb indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk.'* demeyesiniz. *İşte size de Rabb'inizden açık delil, hidâyet ve rahmet geldi.*” (En'âm, 6/157)<sup>109</sup>. Tüm âyetlerdeki hitâb, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e îmân etmiş mü'minleredir. Ayrıca mezkûe âyetler, daha önce kendilerine kitap indirilmediği, kitap bilgisi verilmediği bahanesini ileri süren ümmîler olarak vasıflandırılan müşrik Arapların bahanesini de ortadan kaldırmaktadır. Âyetlerin bağlamı da bunu gösterir.

Allâh'ın Kur'ân'ı eşsiz bir kitâb olmakla vasıflandırdığı Füssilet sûresi “ *O (yanlış yola sapa)nlar kendilerine gelen Zikr'i inkâr ettiler. Halbuki o, öyle eşsiz bir Kitâb'dır.*” meâlindeki 41/41. âyette geçen ve ‘*azîz bir kitâb*’ ile nitelenen Zikr'den murad Kur'ân'dır. Dolayısıyla buradaki kitâb ile Kur'ân kastedilmiştir <sup>110</sup>. Bir sonraki 41/42. âyette ‘*ne önünden, ne de ardından ona bâtil gelmez*’ vasfının zikredilmesi de, kitâb'ın Kur'ân anlamında olduğuna şâhitlik etmektedir. Kitâb'ın azîz olmasının manası, ya benzeri olmayan eşsiz bir kitâb, ya kendisine muaraza edildiğinde karşı koyucu kitâb, ya da diğer kitapları neshettiği için üstün kitâb, yahut yüce bir kitâb olmasıdır <sup>111</sup>.

Allâh Teâlâ Nisâ sûresi 4/135-136. âyetlerde mü'minlere hitâbetmekte ve onlardan şartlar ne olursa olsun adâletten ayrılmamalarını, zikredilen hususlara îmân etmelerini

<sup>106</sup> ) *Zemahşerî*, II/64 ; *Râzî*, XIV/6 ; *Beydâvî*, I/328 ; *İbn Kesîr*, II/183 ; *Âlûsî*, VIII/90 ; *Elmahh*, III/2101 ; *Reşid Ruzâ*, VIII/204 , *Zuheyli*, VIII/109 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III/264.

<sup>107</sup> ) *Taberî*, VIII/93 ; *Zemahşerî*, II/64 ; *İbn Kesîr*, II/183 ; *Âlûsî*, VIII/90 ; Ateş, a.g.e., III/265.

<sup>108</sup> ) *Ebussuûd*, III/201.

<sup>109</sup> ) *Taberî*, VIII/94 ; *Zemahşerî*, II/64 ; *Ebussuûd*, III/202 ; *Âlûsî*, VIII/90.

<sup>110</sup> ) *Taberî*, XXIV/124 ; *Râzî*, XXVII/132 ; *İbn Kesîr*, IV/104 ; *Âlûsî*, XXIV/195 ; *Elmahh*, VI/4185.

<sup>111</sup> ) *Âlûsî*, XXIV/195.



istemektedir. Daha sonra Allâh mü'minlere hitâbını devam ettirmekte “ (Allâh) size *Kitâb* 'da indirmiştir ki : Allâh'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar (bu sözü bırakıp) başka bir söze dalmaya kadar onlarla berâber oturmayın ; yoksa siz de onlar gibi olursunuz...” (Nisâ, 4/140) buyurmaktadır. Bu âyette geçen kitâb lafzı, müfessirlerin ittifakıyla Kur'ân anlamında yorumlanmıştır <sup>112</sup>. Zira mü'minlere indirilen kitâbi Kur'ân'dan başkası değildir. Zemahşerî, *el-Keşşâf* isimli tefsirinde, Kitâb'dan kendilerine indirilenin, Mekke'de inen En'âm sûresi 6/68. âyet olduğunu nakletmektedir <sup>113</sup>.

Kur'ân'da Zümer sûresi 39/23. âyette, ‘sözün en güzeli’ ifadesi ile, Kur'ân kastedilmiştir <sup>114</sup>. Âyetin meâli şu şekildedir : “ Allâh, sözün en güzelini, (Kur'ân'ın âyetlerini) birbirine uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir *Kitâb* olarak indirdi.” Burada sözün en güzeli ile nitelenen Kur'ân'ın, kitâb adını alması, âyetlerinin güzellikte birbirine benzer ve bıkmadan tekrar tekrar okunan olması sebebiyledir. Zira Kur'ân âyetleri, doğruluk ve sağlamlılıkta birbirine benzer. Manalar ve lafızları arasında tam bir uyumluluk gözlenir <sup>115</sup>. Daha sonraki âyetlerde zikredilenler <sup>116</sup>, bu âyette geçen kitâb ile tesmiye edilen kitâbın Kur'ân olduğuna tanıklık etmektedirler.

Kur'ân'da Fâtır sûresi (35) “ Allâh'ın kitâbını okuyanlar...” (29), “*Kitâb* 'dan sana vahyettiğimiz ...” (31) ve “ Sonra *Kitâb* 'ı kullarımız arasından seçtiklerimize mirâs verdik.” (32) meâlindeki âyetlerde geçen kitâb lafzı, Kur'ân manasındadır. Müfessirler bu hususta ittifak etmişlerdir <sup>117</sup>. Ancak Süleyman Ateş, ma'lûm tefsirinde buradaki kitâb'ın Tevrât ve İncil anlamında olduğunu zikretmektedir <sup>118</sup>. Bu ise, uzak bir manadır. Zira âyetin sibâkı buna engel olmakta ve zikri geçen kitâbın net bir şekilde Kur'ân olduğunu ortaya koymaktadır <sup>119</sup>.

<sup>112</sup>) Taberî, V/329 ; Zemahşerî, I/448 ; Râzî, XI/82 ; Kurtubî, V/268 ; Beydâvî, I/243 ; Ebussuûd, II/244 ; Âlûsî, V/252 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II/384.

<sup>113</sup>) Zemahşerî, I/448.

<sup>114</sup>) Taberî, XXIII/210 ; İbn Kesîr, IV/52 ; Celâleyn, s.609 ; Âlûsî, XXIII/381.

<sup>115</sup>) Âlûsî, XXIII/381.

<sup>116</sup>) bkz. Zümer, 39/27-28.

<sup>117</sup>) Zemahşerî, III/483 ; Kurtubî, XIV/222 ; İbn Kesîr, III/532 ; Ebussuûd, VII/152 ; Âlûsî, XXII/288.

<sup>118</sup>) Ateş, a.g.e., VII/305.

<sup>119</sup>) bkz. Fâtır, 35/28-28.



Allâh Kur'ân'da elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hitâben “*Kendilerine okunan Kitâb'da sana indirdiğimiz, onlara yetmedi mi ? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır.*” (Ankebût, 29/51) buyurmaktadır. Âyetin sibâkında yer alan “*(Ey Muhammed (s.a.v.)! İşte sana, böyle (bir) kitâb indirdik ...*” (Ankebût, 29/47) ifâdesi, bu âyette geçen ‘*el-kitâb*’ lafzının Kur'ân anlamında olduğuna delil teşkil etmektedir. Müfessirler bu hususta ittifak etmişlerdir <sup>120</sup>.

Bazı Kur'ân sûrelerinin ilk âyetlerinde geçen kitâb lafızları hakkında müfessirler ihtilaf etmişlerdir. Örneğin Yûnus sûresinin “ *Elif lâm râ. İşte bunlar, hikmetli Kitâb'ın âyetleridir.*” meâlindeki 10/1. âyette geçen kitâb lafzı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Buradaki kitâb, Kur'ân sûresi, veya semâvi kitap cinsi, veya Tevrât, yahut Levh-i Mahfûz anlamına hamledilebileceği gibi <sup>121</sup>, Kur'ân manasına da yorumlanabilir. Beğavî, Ebussuûd ve Âlûsî, kitâbdan murad, hepsi inmise de Kur'ân tümüdür, veya o ana kadar inen Kur'ân'ın tümüdür, demektedirler <sup>122</sup>. İşte bu son görüş, kanaatimizce en isâbetli olan görüştür. Zira ism-i işâretle işâret edilenler, inen Kur'ân âyetleridir.

“ *Elif lâm râ. Bunlar apaçık Kitâb'ın âyetleridir.*” (Yûsuf, 12/1), “*Elif lâm râ. Bunlar Kitâb'ın âyetleridir.*” (Ra'd, 13/1) ve “ *(Bu) Kitâb'ın indirilmesi, azîz ve hikmet sâhibi Allâh tarafındandır.*” (Zümer, 39/1) meâlindeki âyetlerde geçen kitâb lafızları, müfessirler tarafından iki manaya hamledilmiştir. Birincisi, kitâbdan maksat, Kur'ân sûresidir <sup>123</sup>. O zaman mana, bu âyetler, Kur'ân'ın bu sûresinin âyetleridir, şeklindedir. Yûsuf sûresi 12/2. âyette zikredilen ‘*kur'ânen arabîyyen (Arapça Kur'ân)*’ ifadesi, buna engel teşkil etmemektedir. Zira Kur'ân'ın bir kısmına da Kur'ân denilmektedir. İkincisi, kitâbdan murad, Kur'ân'nın bizzat kendisidir <sup>124</sup>. Buna göre mana, bu sûrenin âyetleri, mükemmel kitâb olan Kur'ân'ın âyetleridir, şeklindedir. Kanaatimize göre, bu âyetlerde

<sup>120</sup> ) *Zemahşerî*, III/361 ; *Râzî*, XXV/80 ; *Kurtubî*, XIII/235 ; *Beydâvî*, II/212 ; *İbn Kesîr*, III/403 ; *Ebussuûd*, VII/43 ; *Âlûsî*, XXI/9 ; *Elmalîkî*, V/3785.

<sup>121</sup> ) *Taberî*, XI/80 Katâde'den. ; *Zemahşerî*, II/256 ; *Râzî*, XVII/4 ; *Kurtubî*, VIII/194 ; *Beydâvî*, I/427 ; *Reşîd Ruzâ*, XI/143.

<sup>122</sup> ) *Bagavî*, III/102 ; *Ebussuûd*, IV/115 ; *Âlûsî*, XI/86.

<sup>123</sup> ) *Zemahşerî*, II/343 ; *Beydâvî*, I/475 ; *Âlûsî*, XII/256. (Yûsuf, 12/1.in tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, II/398 ; *Beydâvî*, I/500. (Ra'd, 13/1.in tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, IV/85 ; *Beydâvî*, II/319 ; *Ebussuûd*, VII/240. (Zümer, 39/1.in tefsirinde.)

<sup>124</sup> ) *Râzî*, XVIII/85 ; *Kurtubî*, IX/79 ; *Ebussuûd*, IV/250 ; *Âlûsî*, XII/256 ; *Bursevî*, IV/208 ; *Elmalîkî*, VI/2842 ; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, IV/382. (Yûsuf, 12/1.in tefsirinde.) ; *Râzî*, XVIII/235 ; *Beydâvî*, I/500 ; *Ebussuûd*, V/2 ; *Âlûsî*, XIII/121 ; Ateş, a.g.e., IV/451. (Ra'd, 13/1.in

geçen kitâb lafızları, Kur'ân anlamındadır ki, Yûsuf sûresi 12/1. ve Ra'd sûresi 13/1. âyetlerdeki 'tilke' lafzı, bu sûrelerin âyetlerine işâret etmektedir. Süleyman Ateş, Ra'd sûresi 13/1. âyette geçen kitâb için, daha önce yabancı dilde inmiş bulunan İlâhî Kitâb'a işâret olduğunu söylemektedir ki <sup>125</sup>, bu uzak bir görüştür. Zira bu görüş Kur'ân'ın kitap uslûbuna, âyetler ve sûreler arasındaki münasebet ve irtibata, sibak ve siyaka uymamaktadır.

Aynı şekilde "Elif lâm râ. Bunlar Kitâb'ın ve apaçık Kur'ân'ın âyetleridir." (Hicr, 15/1), "Tâ sîn. Bunlar, Kur'ân'ın (bu sûresinin) ve apaçık Kitâb'ın âyetleridir." (Neml, 27/1) ve "Bunlar apaçık Kitâb'ın âyetleridir." (Şuarâ, 26/2 ; Kasas, 28/2) meâlindeki âyetlerde geçen kitâb lafızları <sup>126</sup>, ya Kur'ân sûresi <sup>127</sup>, ya Levh-i Mahfûz <sup>128</sup>, ya da Kur'ân anlamına hamledilmiştir <sup>129</sup>. Buradaki kitâb lafızlarının Kur'ân ile yorumlanması, kanaatimizce daha isâbetli olacaktır. Âlûsî'nin söylediği gibi, kitâbdan maksat, ya hepsi inmese de Kur'ân'ın tümü, ya da o zamana kadar inen Kur'ân'ın tümüdür <sup>130</sup>. Süleyman Ateş ise, malûm tefsirinde Hicr, 15/1, Şuarâ, 26/2, Neml, 27/1. ve Kasas, 28/2. âyetlerde zikredilen kitâb lafızları hakkında şu yorumu yapmaktadır : Bu kitâb lafızları ile Kur'ân kastedilmiş olabilir. Ancak kuvvetle muhtemel mana, 'el-kitâb' mârifet olarak geldiğinden, Kur'ân'dan önce gelmiş olan Tevrât'tır. Allâh, Hz. Mûsâ (a.s.)'a ve İsrâil peygamberlerine ibrânice indirdiği hikmetleri, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de Arapça olarak vahyetmiştir <sup>131</sup>. Kanaatimize göre, bu yorum uzak bir görüş olup, kitâb ile kastedilenin Kur'ân olmasıdır. Kur'ân'ın bizzat bu kadar övdüğü ve tanıttığı kitap, Kur'ân anlamında niçin marife olarak kitap adıyla anılmasın?

---

tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, IV/85 ; *Râzî*, XXVI/238 ; *Kurtubî*, XV/151 ; *Beydâvî*, II/319 ; *Bursevî*, VIII/68. (Zümer, 39/1.in tefsirinde.)

<sup>125</sup> ) Ateş, a.g.e., IV/451.

<sup>126</sup> ) Ayrıca bkz. Lokmân, 31/2 ; Câsiye, 45/2 ; Ahkâf, 46/2.

<sup>127</sup> ) *Zemahşerî*, III/235 ; *Beydâvî*, II/150 ; *Âlûsî*, XIX/87. (Şuarâ, 26/2 .in tefsirinde.) ; *Taberî*, XIX/131 ; *Zemahşerî*, III/273 ; *Kurtubî*, XIII/104 ; *Âlûsî*, XIX/232 ; *Bursevî*, VI/318. (Neml, 27/1.in tefsirinde.)

<sup>128</sup> ) *Âlûsî*, XIX/87. (Şuarâ, 26/2.in tefsirinde.) ; *Zemahşerî*, III/273 ; *Râzî*, XXIV/177 ; *Âlûsî*, XIX/232. (Neml, 27/1.in tefsirinde.) ; *Râzî*, XXIV/224 ; *Elmalîh*, V/3718. (Kasas, 28/2.in tefsirinde.)

<sup>129</sup> ) *Râzî*, XIX/155. (Hicr, 15/1.in tefsirinde.) ; *Taberî*, XIX/58 ; *Zemahşerî*, III/235 ; *Râzî*, XXIV/118 ; *Kurtubî*, XIII/61 ; *Beydâvî*, II/150 ; *İbn Kesîr*, III/320 ; *Ebussuûd*, V/233 ; *Âlûsî*, XIX/87 ; *Bursevî*, VI/261 ; *Elmalîh*, V/3618. (Şuarâ, 26/2 .in tefsirinde.) ; *Taberî*, XIX/131 ; *Zemahşerî*, III/273 ; *Kurtubî*, XIII/104 ; *Ebussuûd*, V/271 ; *Âlûsî*, XIX/232 ; *Bursevî*, VI/318. (Neml, 27/1.in tefsirinde.) ; *Râzî*, XXIV/224 ; *Âlûsî*, XX/64 ; *Elmalîh*, V/3718. (Kasas, 28/2.in tefsirinde.)

<sup>130</sup> ) *Âlûsî*, V/63. (Hicr, 15/1.in tefsirinde.)

<sup>131</sup> ) Ateş, a.g.e., V/52. (Hicr, 15/1.in tefsirinde.) ; VI/298. (Şuarâ, 26/2 .in tefsirinde.) ; VI/360. (Neml, 27/1.in tefsirinde.) ; VI/437. (Kasas, 28/2.in tefsirinde.)

Duhân sûresi “ *Apaçık Kitâb’a andolsun.*” meâlindeki 44/2. âyette geçen kitâb lafzı, bir çok müfessir tarafından Kur’ân ile yorumlanmıştır <sup>132</sup>. Bununla birlikte kitâbın, Levh-i Mahfûz manasına hamledilebileceği de rivâyet edilmiştir <sup>133</sup>. Süleyman Ateş ise, buradaki kitâbın, Kur’ân veya Tevrât veya Allâh’ın bilgi hazinesi olabileceğini söylemektedir <sup>134</sup>. Ancak isâbetli olan, ilk görüştür.

Kur’ân’da Meryem sûresi 19/16,41,51,54,56. âyetlerde geçen “(Ey Muhammed !) *Kitâb’da ..... an.*” ifâdelerinde yer alan kitâb lafızları, müfessirler tarafından iki manaya hamledilmiştir. Kitâb’dan maksat, ya Kur’ân <sup>135</sup>, ya da Kur’ân sûresidir <sup>136</sup>. Zira bu âyetlerin ilki olan 19/16. âyet, başlangıç sözüdür. Allâh Teâlâ bu âyetle birlikte Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hitâbetmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu âyette geçen kitâb lafzı hangi anlamda ise, daha sonraki âyetlerde geçen kitâb lafızları da aynı anlama gelmektedirler. Âlûsî’nin 19/16. âyet için, ‘*bazı araştırmacılara göre Kitâb’dan murad sûre ise de, çoğunluğa göre kitâb, Kur’ân manasıdır*’ açıklaması <sup>137</sup>, bu âyetlerde geçen kitâb lafızları hakkında bizlere bir kanaat vermektedir. Bu kanaatimiz de, kitâb’dan maksatın Kur’ân olduğudur. Çünkü hitâb – tefsirlerde açıklandığı üzere - Hz. Muhammed (s.a.v.)’e olduğuna göre, kitâb’da Kur’ân olmalıdır. Zemahşerî ise *Keşşâf* adlı tefsirinde, buradaki beş âyette geçen kitâb lafızlarının Tevrât manasına olduğunu söylemiştir ki <sup>138</sup>, bu bizce uzak bir ihtimaldir.

### 3.2. KUR’ÂN’IN İSİM ve SIFATLARI

<sup>132</sup>) *Taberî*, XXV/107 ; *Zemahşerî*, IV/212 ; *Râzî*, XXVII/238 ; *Kurtubî*, XVI/84 ; *Beydâvî*, II/380 ; *İbn Kesîr*, IV/140 ; *Ebussuûd*, VIII/56 ; *Âlûsî*, XXV/170 ; *Bursevî*, VIII/40 ; *Elmahlı*, VI/4293.

<sup>133</sup>) *Râzî*, XXVII/238 ; *Elmahlı*, VI/4293.

<sup>134</sup>) Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, VIII/300.

<sup>135</sup>) *Bagavî*, IV/9 ; *Râzî*, XXI/196 ; *Beydâvî*, II/28 ; *Neseî*, III/30 ; *İbn Kesîr*, III/112 ; *Âlûsî*, XVI/107. (Meryem, 19/16.nm tefsirinde.) ; *Taberî*, XVI/89 ; *Bagavî*, IV/17 ; *Kurtubî*, XI/74 ; *Âlûsî*, XVI/137. (Meryem, 19/41.nm tefsirinde.) ; *Râzî*, XXI/232 ; *İbn Kesîr*, III/122 ; *Âlûsî*, XVI/151. (Meryem, 19/51.nm tefsirinde.) ; *Taberî*, XVI/95 ; *Kurtubî*, XI/77 ; *İbn Kesîr*, III/122. (Meryem, 19/54.nm tefsirinde.) ; *Râzî*, XXI/234 ; *İbn Kesîr*, III/123. (Meryem, 19/56.nm tefsirinde.)

<sup>136</sup>) *Ebussuûd*, V/259. (Meryem, 19/16.nm tefsirinde.) ; *Ebussuûd*, V/266 ; *Âlûsî*, XVI/137. (Meryem, 19/41.nm tefsirinde.)

<sup>137</sup>) *Âlûsî*, XVI/107.

<sup>138</sup>) *Zemahşerî*, III/6,14,17.

Bazı âlimler tarafından, Kur'ân'ın isimleri doksan küsüre kadar ulaştırılmıştır. Zerkeşî, *el-Burhân*'da el-Kâdî Ebû'l-Meâlî (Ö.812/1409)'den naklen 55 adet Kur'ân ismi zikrederken <sup>139</sup>, Suyûtî, *el-İtkân*'da 66 adet Kur'ân ismi zikretmiştir <sup>140</sup>. Günümüz müelliflerinden Muhammed Çelik ise, *Kur'ân Kur'ân'ı Tanımlıyor* adlı eserinde Kur'ân'ın isim ve sıfatları başlığı altında 63 adet isim ve sıfat zikretmiştir <sup>141</sup>. Bizim tesbitimize göre, bu rakam 57'dir. Aslında bunların çoğu isim olmayıp, Kur'ân'ın özelliklerini belirten vasıflardır <sup>142</sup>. Ancak biz yine de bu isim ve/veya sıfatları herhangi bir tasnife tutmadan, Kur'ân'ın isimleri başlığı altında takdim edeceğiz <sup>143</sup>.

### 3.2.1. Furkân

Furkân lafzının Âramice asıllı olduğu ifade edilsede <sup>144</sup>, aslen Arapçada ayırmak, iki şeyin arasını ayırdetmek manasına gelen 'f-r-k' dan gelmektedir. Furkân, masdar değil, isimdir <sup>145</sup>. “ *Ramazan ayı – ki insanlara yol gösterici, hidâyeti, doğruyu ve furkânı açıklayıcı olarak Kur'ân bu ayda indirilmiştir.*” (Bakara, 2/185), “ *Sana Kitâbı hak ile ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi. Bundan önce de insanlara doğru yolu göstermek için Tevrât ve İncil'i indirmişti. (Doğruyu ve eğriyi birbirinden ayırdeden) Furkân'ı da indirdi.*”<sup>146</sup> (Âl-i İmrân, 3/4) ve “ *Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu (Muhammed)'e Furkân'ı indiren (Allâh)ın hayır ve bereketi çoktur.*” (Furkân, 25/1) âyetlerinde Kur'ân, 'Furkân' ile nitelendirilmiştir ki <sup>147</sup>, bunun sebebi, Kur'ân'ın hücceti, delilleri, hudûdu, farzları ve diğer hikmetli mânalarıyla haklıyla haksızı ayırması <sup>148</sup>, veya hak ile bâtılı, helâl ile haramı, mücmelle mübeyyeni, muhkemle müevveli birbirinden ayırdetmesi <sup>149</sup>, veya onun parça parça indirilmiş olmasıdır <sup>150</sup>. Âl-

<sup>139</sup>) Zerkeşî, I/273.

<sup>140</sup>) Suyûtî, *el-İtkân*, I/159.

<sup>141</sup>) Çelik, s.5-7. İçindekiler.

<sup>142</sup>) Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.37.

<sup>143</sup>) Muhammed Çelik, *Kur'ân Kur'ân'ı Tanımlıyor* adlı eserinde Kur'ân'ın isim ve sıfatlarını konularına göre tasnif etmiştir. Kur'ân'ın isim ve sıfatları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Çelik, s.28-275.

<sup>144</sup>) *Subhî's-Sâlih*, s.20.

<sup>145</sup>) *Râgıb*, s.633 ; *Firûzâbâdî*, s.1183 .

<sup>146</sup>) Âyette geçen 'furkân' ile, semâvî kitap cinsi, veya Tevrât ,İncil ve Kur'ân, veya Zebur kastedilmiş te olabilir. *Zemahşerî*, I/257 ; *Âlûsî*, III/125.

<sup>147</sup>) *Beydâvî*, I/148 ; *İbn Kesîr*, I/325 Katâde, Rebî b. Enes'den.

<sup>148</sup>) *Taberî*, I/44 ; *Zemahşerî*, I/171 ; III/207 ; *Âlûsî*, II/93.

<sup>149</sup>) Suyûtî, a.g.e., I/163 ; *Elmalîh*, I/21. Mükaddime.

<sup>150</sup>) *Zemahşerî*, III/207 ; *Râzî*, II/16.

i İmrân 3/4. âyetteki mezkûr ‘*Furkân*’ lafzı, Kur’ân’ın şânını yüceltmek, üstünlüğünü izhâr etmek ve hakla bâtulı birbirinden ayırdedici olma vasfını medhetmek maksadıyla tekrar edilmiş olabileceği gibi, Kur’ân’ın Tevrât ve İncil’den sonra indirildiğini açıklamak için de tekrar edilmiş olabilir <sup>151</sup>.

### 3.2.2. Zikr

*Zikr* kelimesi, aslında masdar olup, anmak, anış ve anılan şey manalarına gelir. Zikr, ya kalp ile ya da dil ile olur. Bazen de zikr, bir şeyin kalpde veyahut sözün dilde hazır olmasına denilir. Ayrıca , din ve şeriatı açıklayan ve milletlerle ilgili hükümleri vaz’ eden semâvî kitaplara da *zikr* denir <sup>152</sup>. Kur’ân’da, tâat ve amel, dil ile zikretmek, kalp ile zikretmek, birini birinin yanında anmak, hıfzetmek, öğüt, şeref, haber, vahy, Tevrât, Levh-i Mahfûz, tefekkür etmek, beş vakit farz namaz ve Cum’a namazı vecihleri üzere tefsir olunan Zikr <sup>153</sup>, Kur’ân’ın bir niteliği olmuştur <sup>154</sup>. Bir yerde şöyle buyurulmaktadır. “ *O Zikr’ı biz indirdik biz; ve O’nun koruyucusu da elbette biziz.*” (Hicr, 15/9). Zikr, Âl-i İmrân (3) 58. âyette ‘*hakîm (hikmetli)*’ ve Nisâ (4) 50. âyette ‘*mübârek*’ ile vasfedilmiştir. Zira Kur’ân, mübârek bir ümmet için mübârek bir gece (olan kadir gecesi)nde mübârek bir meleğin mübârek bir nebîye indirdiği mübârek bir zikr’dir <sup>155</sup>. Zira O, Allâh’ın kullarını uyardığı ve içinde önceki ümmetlerin haberleri, hudûd, farzlar ve diğer hükümlerin bulunduğu bir öğüttür. Ya da Kur’ân, ona inanan ve içindeki her şeyi tasdik eden için bir şeref, övünçtür <sup>156</sup>.

### 3.2.3. Hakk

---

<sup>151</sup> ) *Râzî*, VII/174 ; *Bursevî*, II/3.

<sup>152</sup> ) *Elmahî*, I/22. Mukaddime.

<sup>153</sup> ) *Yahyâ b. Sellâm*, s.158-163.

<sup>154</sup> ) Âl-i İmrân, 3/58 ; Hicr, 15/6,9 ; Nahl, 16/44 ; Tâhâ, 20/99,124 ; Enbiyâ, 21/2,16,42,50 ; Furkân,



Kur'ân'ın isimlerinden birisi de, '*Hakk*'tır <sup>157</sup>. Zira Kur'ân, Allâh'ın elçisi Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği hakır <sup>158</sup>. O, bâtılın zıddıdır ve bâtılı yok eder <sup>159</sup>. Kur'ân'ın hakk olmasının manası şudur : Kur'ân, önceki ümmetlerin haberlerini verirken gerçeği, doğruyu söyler. İçindeki va'd ve vaîd, mükelefi amel ve inançta hakikat üzere olmasını temin eder. Allâh, onu birbirine zıt fâsid manalarla değil, '*el-kavlü'l-fasl (ayırdedici söz)*' anlamında hak ile indirmiştir. Kur'ân'ın bu şekilde hak üzere indirilişi, kulların Allâh'a ibâdet ve bu nimete şükür etmesini gerekli kılar <sup>160</sup>. Kur'ân'ın hak oluşu, onun tarihsellikten uzak ve çağlar boyu geçerliliğini sürdürecektir bir kitap olduğunu da gösterir.

### 3.2.4. Nûr

Kur'ân, 'yayılmış ışık' anlamına gelen '*Nûr*' ile nitelendirilmiştir <sup>161</sup>. Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır : “ *Ey Kitâb ehli (Yahûdî ve Hıristiyanlar), elçimiz (Hz. Muhammed) size geldi. Kitâb (Tevrât ve İncil)den gizlediğiniz şeylerin çoğunu size (Kur'ân'da) açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allâh'tan bir Nûr ve açık bir Kitâb geldi.*” (Mâide, 5/15) Nûr'un iki vasfı vardır ; birincisi, kendisinin açık ve net olması, ikincisi, başkasının ortaya çıkmasına sebep olmasıdır <sup>162</sup>. İşte Kur'ân bu iki vafsa sahip, aydınlatıcı bir kitaptır. Kur'ân, şek ve dalâlet karanlıklarını yok eden bir nûrdur <sup>163</sup>. Kalpler ve fikirler onunla aydınlanır. Kur'ân'ın nûru olmazsa, fikirlerin karardığını ve dalâlete saplandığını görürüz.

Allâh, Kur'ân'ı kendisiyle doğru yola ulaşılan bir Nûr'a benzetmiş ve insanlar için bir ziyâ, ışık kılmıştır ki <sup>164</sup>, insanlar onun beyân ve hükümleriyle aydınlansınlar ve hidâyete

<sup>157</sup> ) bkz. Bakara, 2/92 ; Nisâ, 4/170 ; En'âm, 6/5 ; A'râf, 7/159 ; Yûnus, 10/82,94,108 ; Hûd, 11/17 ; Kehf, 18/29 ; Mü'minûn, 23/70,71 ; Ankebût, 29/68 ; Sebe', 34/43 ; Fâtır, 35/24,31 ; Şûrâ, 42/24 ; Zuhuruf, 43/29,30,78 ; Ahkâf, 46/7 ; Muhammed, 47/3 ; Kâf, 50/5 ; Hadîd, 57/16 ; Mûmtehine, 60/1 ; Hâkka, 69/51.

<sup>158</sup> ) *Taberî*, XIII/92 ; XXI/90 ; XXVII/228.

<sup>159</sup> ) *Râzî*, II/19.

<sup>160</sup> ) *Taberî*, VII/170.

<sup>161</sup> ) *Râgıb*, s.827.

<sup>162</sup> ) *Râzî*, XIII/82.

<sup>163</sup> ) *Beydâvî*, I/260 ; *İbn Kesîr*, II/33.

<sup>164</sup> ) Nisâ, 4/174 ; A'râf, 7/157 ; Tevbe, 9/32 ; Şûrâ, 42/52 ; Hadîd, 57/28 ; Teğâbün, 64/8.



ulaşınsınlar <sup>165</sup>. “ O (Muhammed (s.a.v.)’le berâber indirilen Nûr’a uyanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (A’râf, 7/157).

### 3.2.5. Beyyine

Bir şeyi keşfetmek anlamındaki ‘beyân’ dan gelir. İster aklî olsun, ister hissî olsun açık seçik her türlü delâlete ‘Beyyine’ denir <sup>166</sup>. “ İşte size de Rabb’imizden Beyyine, hidâyet ve rahmet geldi.” (En’âm, 6/157) âyetinde buyurulduğu üzere, Kur’ân ‘Beyyine’ ile vasfedilmiştir <sup>167</sup>. Kur’ân’ın ‘beyyine’ olması, onun inananlar için, Allâh’tan gelen apaçık bir delil ve hüccet olmasıdır <sup>168</sup>. Kur’ân, beyyine’dir. Zira O, insanlara helâl ve haramdan her şeyi açıklayıcıdır <sup>169</sup>.

### 3.2.6. Rahmet

Merhamete muhtaç olana ihsân etmeyi gerektiren bir rikkat, incelikdir. Rahmet, Allâh’tan olursa nimet verme ve lutufta bulunma, insanoğlundan olursa yumuşaklık ve şefkat olur <sup>170</sup>. Rahmet, Kur’ân’ın vasıflarından biridir <sup>171</sup>. Kur’ân’da şöyle buyurulmaktadır : “ İşte size de Rabb’imizden açık delil, hidâyet ve rahmet geldi.” (En’âm, 6/157), “ Bu (Kur’ân), insanlara (kurtuluş yollarını gösteren) delillerdir ; kesin olarak inananlara kılavuz ve rahmettir.” (Câsiye, 45/20). Kur’ân, kendisini tasdik eden, ondaki hüküm, emir ve yasaklarla amel eden, helâli helâl, haramı haram bilenler için Allâh’ın indirmiş olduğu bir rahmettir <sup>172</sup>. Din ve dünya işlerinde insanları gerçeğe götürür ki, bu sayede rahmet ve sevap hasıl olur. Bu anlamda Kur’ân, insanlık için, Allâh’ın bir nimeti ve şefkatidir.

### 3.2.7. Hüdâ ve Hâdî

<sup>165</sup> ) Taberî, XXV/46 ; XXVII/244. İbn Abbâs ve Saîd b. Cübeyr’den ; Râzî, XXVII/192 ; Beydâvî, II/367 ; İbn Kesîr, IV/124.

<sup>166</sup> ) Râğîb, s.155.

<sup>167</sup> ) Ayrıca bkz. En’âm, 6/57 ; Hüd, 11/17 ; Beyyine, 98/1.

<sup>168</sup> ) Taberî, II/184 ; Zemahşerî, II/64 ; Râzî, XIV/7 ; XVII/209 ; Beydâvî, I/453 ; Ebussuûd, III/202 ; Âlûsî, VIII/91.

<sup>169</sup> ) İbn Kesîr, II/184.

<sup>170</sup> ) Râğîb, s.347.

<sup>171</sup> ) Ayrıca bkz. A’râf, 7/52 ; Yûnus, 10/57 ; Nahl, 16/89 ; Yûsuf, 12/111 ; Lokmân, 31/3.

<sup>172</sup> ) Taberî, VIII/94,203 ; XIV/130,161 ; Râzî, XXVII/267 ; İbn Kesîr, II/184.

Aslında doğru yolu göstermek, açıklamak mânasına masdardır <sup>173</sup>. Hidâyete götüren rehber ve hidâyet olunan doğru yol manalarına da gelir <sup>174</sup>. “ *Allâh’tan korkanlara doğru yolu gösteren bir kitaptır.*” (Bakara, 2/2), “ *Mü’minler için bir hidâyet ve müjde kaynağıdır.*” (Bakara, 2/97), “ *İnsanlara doğru yolu gösteren ...*” (Bakara, 2/185) buyurulduğu gibi, Kur’ân ‘*Hüdâ*’ ile vafedilmiştir <sup>175</sup>. Zira Bakara sûresi 2/2. âyette ifade edildiği üzere, Kur’ân’da muttakiler için, büyük bir hidâyet vardır ki, sapıklıktan çıkarak hakkın korunmasına girmek yeteneğine sahip olanlara hakkın hükümlerini bildirecek bir delil, doğru yolu gösterecek bir belgedir <sup>176</sup>. Kur’ân, insanları dalâletten hidâyete iletir <sup>177</sup>. Allâh’ın bir beyânıdır ki, O barış ve hak yolunu açıklar <sup>178</sup>. Doğruyla yanlışları birbirinden ayırdeder <sup>179</sup>. Kur’ân, kendisine inananları mutluluğa götürür, hayırlara ulaşmalarına bir rehber olur <sup>180</sup>.

### 3.2.8. Hadîs

Uyanıkken veya uykuda iken, işitme veya vahy yoluyla insana ulaşan her kelâma ‘*Hadîs*’ denir <sup>181</sup>. Allâh (c.c.), nebîsine indirdiği kitâbını ‘*Hadîs*’ ile vafetmiştir <sup>182</sup>. Kur’ân’da şöyle buyurulmaktadır : “ *Allâh, hadîs (söz)ün en güzelini, (Kur’ân’ın âyetlerini güzellikte) birbirine benzer, ikişerli bir Kitâb halinde indirdi.*” (Zümer, 39/23), “ *Şimdi siz bu hadîs’i mi küçümsüyorsunuz ?*” (Vâkıa, 56/81) <sup>183</sup>. ‘*Hadîs*’ lafzı, Kur’ân’da çokça ‘*kadîm kelâm*’ için söylenmektedir. Zaten Kur’ân da, kadîm kelâmdır. Her okunuşunda, ilk defa söylenmiş ve işitilmiş gibi lezzet verir <sup>184</sup>.

<sup>173</sup>) *Taberî*, I/98.

<sup>174</sup>) *Elmahh*, I/22. Mukaddime.

<sup>175</sup>) Ayrıca bkz. En’âm, 6/157 ; A’raf, 7/52 ; Nahl, 16/64,89 ; İsrâ, 17/9 ; Tâhâ, 20/123 ; Neml, 27/2 ; Lokmân, 31/3 ; Fussilet, 41/44 ; Câsiye, 45/20 ; Cin, 72/2,13.

<sup>176</sup>) *Taberî*, I/98 ; *Zemahşerî*, I/28,171 ; *Ebussuûd*, I/25 ; *Âlûsî*, I/175 ; *Bursevî*, I/30 ; *Elmahh*, I/166.

<sup>177</sup>) *Taberî*, XIV/130,161 ; VIII/203 ; *Râzî*, XXVII/267 ; *İbn Kesîr*, II/184 ; *Suyûtî*, *el-İtkân*, I/163.

<sup>178</sup>) *Taberî*, XIX/131 ; XXI/59.

<sup>179</sup>) *Taberî*, VIII/94.

<sup>180</sup>) *Râzî*, XVII/135.

<sup>181</sup>) *Râgûb*, s.223.

<sup>182</sup>) bkz. Nisâ, 4/78,87 ; En’âm, 6/68 ; Kehf, 18/6 ; Zümer, 39/23 ; Câsiye, 45/6 ; Tûr, 52/34 ; Necm, 53/59 ; Vâkıa, 56/81 ; Kalem, 68/44.

<sup>183</sup>) *Beydâvî*, II/464.

<sup>184</sup>) *Râzî*, XXIX/198.

Kur'ân'ın 'hadîs' sıfatı ile nitelenmesi, ya lafzı ya da manası hasebiyledir ki, O, 'ahsemü'l-hadîs' yani sözlerin en güzeldir <sup>185</sup>. Lafız yönünden sözlerin en güzeli olması, fesâhat ve cezâlet (açık net), ve uslûbundaki nazmı yönüyledir. Mana yönünden sözlerin en güzeli olması, birbirine zıt kelâmdan münezzeh bir kitap, geçmiş ve gelecekteki bir çok ğayb bilgisine şâmil ve de Kur'ân'ın içinde çokça ilmi barındırması hasebiyledir <sup>186</sup>. Kur'ân, 'hadîs' sıfatı ile nitelenmiştir. Zira O, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hadîs yani söz olarak ulaşmıştır ve Allâh (c.c.), Kur'ân okumayı kendisiyle konuşmaya benzetmektedir <sup>187</sup>. Diğer bir yönü de, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onu ashâbına ve kavmine sürekli anlatmış olmasıdır <sup>188</sup>.

### 3.2.9. Mübîn/Kitâb-ı Mübîn

Açıklayıcı anlamındadır. Kur'ân manasına gelen Kitâb lafzı, yedi yerde 'el-Mübîn' vasfı ile nitelendirilmiştir ki <sup>189</sup>, bu nitelendirme, hem metin hem de mâna açısından <sup>190</sup>. Râzî'ye göre, Kur'ân'ın 'mübîn' ile vasfı gerçek değil, mecazdır. Gerçekte mübîn olan, Allâh'tır. Allâh (c.c.), insanlara açıklamalarını Kur'ân yoluyla yaptığı için, kitâbını mübîn ile vasfetmiştir <sup>191</sup>. Bu meyanda, Allâh (c.c.), Kur'ân ile insanlara din hususlarında ihtiyaç duydukları her şeyi açıklamaktadır <sup>192</sup>. Ta ki, insanlar hakla bâtılı birbirinden ayırsınlar, bilsinler <sup>193</sup>. Kur'ân, Allâh tarafından kendisine verilen ve hasımlarını kahreden Hz. Muhammed (s.a.v.)'in apaçık bir mucizesidir <sup>194</sup>. Kur'ân, Allâh'ın hüküm ve farzlarını, hidâyet, bereket ve rüşdünü, helâl ve haramı açıklamaktadır <sup>195</sup>. O, hidâyet yolunu dalâlet yolundan, her kapıyı diğerlerinden ayırdedendir <sup>196</sup>. O'nda, Ehl-i Kitâb'ın aralarında anlaşmazlığa düştükleri tevhit, helâl ve haram, ve din konularında Allâh'ın beyân vardır <sup>197</sup>. O'nda, öncekilerin kıssaları ve

<sup>185</sup>) *Taberî*, XXIII/210 ; *Beydâvî*, II/323.

<sup>186</sup>) *Râzî*, XXVI/268.

<sup>187</sup>) *Râzî*, II/16.

<sup>188</sup>) *Kurtubî*, XV/162.

<sup>189</sup>) *Mâide*, 5/15 ; *Yûsuf*, 12/1 ; *Şuarâ*, 26/2 ; *Neml*, 27/1 ; *Kasa*, 28/2 ; *Zuhruf*, 43/2 ; *Duhân*, 44/2.

<sup>190</sup>) *Elmalûh*, I/12. Mukaddime.

<sup>191</sup>) *Râzî*, XXVII/193.

<sup>192</sup>) *Râzî*, XXVII/238 ; *Beydâvî*, II/368.

<sup>193</sup>) *İbn Kesîr*, III/320.

<sup>194</sup>) *Râzî*, XVIII/85.

<sup>195</sup>) *Taberî*, XII/179 *Katâde*, Ebû Abdü'l-Vehhâb b. Mücâhid'den. ; XXV/47,107 ; *Kurtubî*, VI/79 ; IX/79.

<sup>196</sup>) *Râzî*, XXVII/193.

<sup>197</sup>) *Taberî*, VI/161.

halleri açıklanmış ve şerh edilmiştir <sup>198</sup>. İçindekileri okuyan ve düşünene ihtiva ettiği manaları açıklar <sup>199</sup>. Mübhem manaları açıklığa kavuşturup beyan eder <sup>200</sup>. Kur'ân, kendilerine indirilenler için, mübîn yani açıklayıcıdır. Çünkü o, onların lugat ve diliyle indirilmiştir <sup>201</sup>. Allâh (c.c.) kitâbında, Kur'ân'ı fasîh kılmakla, onun beşer kelâmı değil, Allâh'ın kelâmı olduğunu açıklamıştır <sup>202</sup>.

Mübîn ile mevsuf Kur'ân, Allâhın yolunu gösteren bir nurdur. Yani Kur'ân, kendisini tanıttırmak için başka bir delile ihtiyaç duymaz, bizzat kendisi 'beyyin' yani açıklayıcı bir nurdur <sup>203</sup>. Hülâsa O, hem açıktır, hem de açıklayıcıdır.

### 3.2.10. Kerîm

Kendi alanında üstün olan her şey, kerem ile vâsfedilir <sup>204</sup>. Kerîm, medhetme sıfatlarını kendisinde toplayan bir vasıftır. Dolayısıyla Kur'ân, diğer kitaplar arasında övgüye en lâyık ve en şerefli, en üstün kitap olduğu için kerîm sıfatı ile nitelendirilmiştir. “ O, *elbette kerîm bir Kur'ân'dır.*” (Vâkıa, 56/77) Bu Kitâb, kerîm ümmete kerîm meleğin kerîm nebîye indirdiği kerîm Rabb'in kerîm kitâbıdır <sup>205</sup>. Kur'ân'ın kerîm olması, dünya ve âhirete dair bir çok önemli ilimleri ihtiva etmesi sebebiyle feyiz ve faydasının çok olması, veya kendi cinsinde razı olunan güzel, hoş, yüceltmeye ve hürmete lâyık kitap olmasıdır <sup>206</sup>. Kur'ân, çok tilâvet edilmesi nedeniyle, önem ve ehemmiyetini hiç kaybetmeyecektir. Asırlar boyunca taze bir kelâm, yeni bir söz olarak kalacaktır <sup>207</sup>. Kerîm lafzı, aslı temiz, üstünlüğü apaçık olan manasına da gelir ki, buna göre Kur'ân'ın, aslı temiz, üstünlüğü apaçık, lafzı fasîh ve manası kerîm bir kitap olduğu anlamı ortaya çıkar <sup>208</sup>.

---

<sup>198</sup> ) *Râzî*, XVIII/85.

<sup>199</sup> ) *Taberî*, XII/149.

<sup>200</sup> ) *İbn Kesîr*, II/448.

<sup>201</sup> ) *Râzî*, XXVII/193.

<sup>202</sup> ) *Râzî*, XXIV/224.

<sup>203</sup> ) *Elmahlî*, IV/2842.

<sup>204</sup> ) *Râgıb*, s.707.

<sup>205</sup> ) *Râzî*, II/19.

<sup>206</sup> ) *Beydâvî*, II/464 ; *Elmahlî*, VII/4723.

<sup>207</sup> ) *Râzî*, XXIX/192.

<sup>208</sup> ) *Râzî*, XXIX/192.

### 3.2.11. Hakîm

‘Hikmet sahibi’ manasındaki ‘*Hakîm*’ lafzı <sup>209</sup>, Kur’ân’ın bir vasfıdır <sup>210</sup>. Üç yerde Kitâb lafzına sıfat olmuştur <sup>211</sup>. Hikmetleri içerdiği için, bununla vasfedilmiştir <sup>212</sup>. Kur’ân’da şöyle buyurulmaktadır : “ *İşte bunlar, hakîm Kitâb’ın âyetleridir.*” (Yûnus, 10/1), “ *Yâ sîn. Hakîm Kur’ân’a andolsun.*” (Yâsîn, 36/2). Zira Kur’ân’ın âyetleri nazmının şaşırtıcı ve manalarının bedî’ olması yönüyle muhkem kılınmıştır. Yine aynı şekilde ona tebdîl, tahrîf, ihtilâf ve zıtlaşmanın girememesi açısından âyetleri sağlamlaştırılmıştır <sup>213</sup>.

Hakîm olan Allâh (c.c.), kitâbını da ‘*el-Hakîm*’ ile nitelendirmiştir. Ancak Kur’ân’ın hakîm olması mecazdır. Mecaz oluşu, esasen hakîmin Allâh olması, Kur’ân’ın da Allâh’ın hikmet ve doğrularını gösteren olmasıdır <sup>214</sup>. Zira Kur’ân, her filinde bir çok hikmet sergileyen hikmet sâhibi Allâh’ın, her söz ve tespitinde bir çok hikmet ortaya koyan hakîm kitâbıdır <sup>215</sup>.

Hakîm’in, hâkim manasında olması da mümkündür. Bunun böyle olması, Allâh’ın va’z ettiği bütün hükümleri Kur’ân’a amânet etmesindedir <sup>216</sup>. Zira Kur’ân, hakla bâtili, doğruyla yanlış ayırdetmede, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in nübüvvet davasında doğru sözlü olduğu hususunda bir hâkim gibidir <sup>217</sup>. Bu nedendir ki, Kur’ân insanlar arasında gerçek olarak hükmeden bir kitaptır <sup>218</sup>. Hakîm, muhkem manasına da hamledilebilir. İhkâm ise, fesaddan uzak olmaktır. Yani Kur’ân, yalan ve tenakuzdan uzaktır <sup>219</sup>. Veya Kur’ân, helâl, haram, hudûd ve hükümlerle muhkem kılınmıştır <sup>220</sup>.

<sup>209</sup> ) *Râgıb*, s.249 ; *Zemahşerî*, II/256.

<sup>210</sup> ) *Lokmân*, 31/2 ; *Zuhruf*, 43/4.

<sup>211</sup> ) *Yûnus*, 10/1 ; *Lokmân*, 31/2 ; *Zuhruf*, 43/4.

<sup>212</sup> ) *Âlûsî*, XI/87. (Yûnus, 10/1.in tefsirinde.)

<sup>213</sup> ) *Suyûtî*, *el-İtkân*, I/163.

<sup>214</sup> ) *Râzî*, XVII/5 ; *Elmahlî*, IV/2664.

<sup>215</sup> ) *Beydâvî*, I/427.

<sup>216</sup> ) *Bursevî*, IV/4.

<sup>217</sup> ) *Râzî*, XVII/5.

<sup>218</sup> ) *Kurtubî*, VIII/195.

<sup>219</sup> ) *Taberî*, XI/80 ; *Râzî*, XVII/5 ; *Kurtubî*, VIII/195. Mukâtil’den. ; *Beydâvî*, I/427.

<sup>220</sup> ) *Kurtubî*, VIII/195. Ebû Ubeyde ve diğerleri.

Kur'ân'ın hakîm olması nedeniyle, ona izafeten Kur'ân âyetlerinin de hakîm olması gerekir ki, bu husus Hûd sûresinde şu şekilde açıklanmaktadır : “ *Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri (önce) muhkem kılındı, sonra ayrıntılı olarak açıklandı.*” (Hûd, 11/1) <sup>221</sup>.

### 3.2.12. Diğerleri

#### Kelâm

Kelâm, birbirine isnâd (dayandırma) ile iki kelimeyi içeren söze denir <sup>222</sup>. Allâh, Kur'ân'ı ‘*Kelâm*’ ile vâsfetmiştir. Zira O, onu dinleyende olmayan bir faydalı bilgiyi onun zihnine yerleştirir <sup>223</sup>. “...*onu yanına al ki, Allâh'ın kelâmı'ı işitsin...*” (Tevbe, 9/6) ve “...*(Onlar) Allâh'ın kelâmını değiştirmek istiyorlar.*” (Fetih, 48/15) âyetlerinde olduğu gibi. Kur'ân, başka kelâmlarla asla mukâyese edilemez. Diğer kelâmın Kur'ân âyetlerine nisbeti, şişelerdeki görünen yıldızların küçücük yansımalarıyla yıldızların kendisine nisbeti gibidir <sup>224</sup>.

#### Şifâ

Allâh (c.c.), Kur'ân'ı ‘*Şifâ*’ ile vâsfetmiş ve şöyle buyurmuştur : “ *Biz Kur'ân'dan, mü'minlere şifâ ve rahmet olan şeyler indiriyoruz.*” (İsrâ, 17/82), “ *Ey insanlar, size Rabb'inizden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılar)a bir şifâ ... gelmiştir.*” (Yûnus, 10/57), “ *O (Kur'ân), inananlar için ... (göğüslerdeki hastalıklara) şifâdır.*” (Fussilet, 41/44). Kur'ân, mü'minler için bir şifâdır. İnananlar, onunla dünya ve âhiret dertlerinin şifâsını bulurlar. Kur'ân'ın hükümlerine uyarak rûhen huzûra kavuşurlar. Kur'ân, küfür, cehâlet gibi kalbî hastalıklara, hem de bedenî hastalıklara şifa olur <sup>225</sup>.

#### Mev'ize

<sup>221</sup> ) *Elmalî, IV/2750.*

<sup>222</sup> ) *Cürcânî, s.236.*

<sup>223</sup> ) *Suyûtî, el-İtkân, I/163.*

<sup>224</sup> ) *Saîd Nursî, Sözler, s.403.*

<sup>225</sup> ) *Râzî, II/17 ; XXVII/135 ; Suyûtî, a.g.e., I/163.*



Kur'ân'ın bir vasfı da, 'mev'ize'dir. Zira o kelâmı söyleyen Allâh, alan Cebrâil (a.s.) ve kendisine ulaşanı istimplâ eden Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Kur'ân'ın durumu böyle iken, o nasıl olur da mev'ize olmaz <sup>226</sup>. Kur'ân'da, “ *Ey insanlar, size Rabb'inizden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılar)a bir şifâ ... gelmiştir.*” (Yûnus, 10/57) buyurulmaktadır. Zira Kur'ân, inananlar için bir öğüt olduğu gibi <sup>227</sup>, tüm insanlar için de bir öğüttür <sup>228</sup>.

## Aliyy

'Aliyy', şâni yüce anlamındadır <sup>229</sup>. Allâh'ın bir vasfı olduğu gibi <sup>230</sup>, Kur'ân'ın da bir vasfıdır. Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır : “ *O (Kur'ân), katımızda bulunan ana Kitâpta (Levh-i Mahfûzda)dır. Aliyy (yani şâni yüce)dir...* ” (Zuhruf, 43/4).

## Hükm

Kur'ân, 'Hükm' ile vasedilmiştir ki, bu hem nazım hem de mâna açısından <sup>231</sup>. “ *Ve işte biz onu, Arapça bir Hükm (hikmet gereğince hükmeden bir Kitâb) olarak indirdik.*” (Ra'd, 13/37).

## Hikmet

Kur'ân'da yirmi yerde geçer. Hikmet, bilgi ve akılla hakka ulaşmaktır <sup>232</sup>. En genel anlamda hikmet, fayda, yarar ve ihkâm anlamlarından dolayı her güzel bilginin ve her faydalı işin ismi olmuştur. Kur'ân, her şeyi yerli yerinde konulduğu muteber bir kanun üzere indiği <sup>233</sup>, veya hikmeti içerdiği için <sup>234</sup>, 'Hikmet' ile vasedilmiştir. Kur'ân'da, “

<sup>226</sup> ) *Râzi*, II/16.

<sup>227</sup> ) *Âl-i İmrân*, 3/138 ; *Mâide*, 5/46 ; *Hûd*, 11/120 ; *Nûr*, 24/34.

<sup>228</sup> ) *Yûnus*, 10/57.

<sup>229</sup> ) *Râgıb*, s.583.

<sup>230</sup> ) *Hacc*, 22/62.

<sup>231</sup> ) *Elmahh*, I/12. Mukaddime.

<sup>232</sup> ) *Râgıb*, s.249.

<sup>233</sup> ) *Suyûfî*, *el-İtkân*, I/163.

<sup>234</sup> ) *Yûnus*, 10/1.

(Kur'ân), *hikmetün bâliğa* (yani üstün bir hikmet)tir.” (Kamer, 54/5) buyurulmaktadır  
235

## Hakem

Kur'ân, hakem ile vafedilmiştir, hükmedici anlamındadır<sup>236</sup>. Zira ondan daha adâleti tesis edecek bir hakem yoktur<sup>237</sup>. “ *Allâh, size Kitâbı açıklanmış olarak indirmiş iken ben O'ndan başka bir (hükmedici) Hakem mi arayayım ?* “ (En'âm, 6/114).

## Müheymin

'Gözetip kontrolü altında tutan' manasındaki '*Müheymin*'<sup>238</sup>, Allâh'ın isimlerinden biridir<sup>239</sup>. Allâh Teâlâ, yüce Kitâb Kur'ân'ı da müheymin olmakla vafetmiştir. Müheymin Rabb, müheymin kitâb Kur'ân'ı, emîn nebî Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirmiştir. Allâh (c.c.) Kur'ân hakkında şöyle buyurmaktadır : “ *Sana da kendinden önceki Kitâbları doğrulayıcı ve müheymin (yani kollayıp koruyucu) olarak bu Kitâb (Kur'ân)'ı gerçek olarak indirdik.*” (Mâide, 5/48). Kur'ân'ın müheymin ile vasfı, Kur'ân'a sarılanın dünya ve âhirette zarardan emîn olmasındandır<sup>240</sup>. Kur'ân, kendinden önceki peygamberlerin ve kitapların tümünü gözetip korumuştur, onlara ve geçmiş ümmetlere şahid olmuştur<sup>241</sup>. Onların Allâh'tan gelen bir gerçek olduğunu tasdik etmiş, ve onlardaki hükümleri ve bilgileri neshedilenler hâric kendisinde muhafaza etmiştir.

## Hablullâh

Mânası açık olan ve 'ip' manasındaki *habl*, ulaşmak ve kendisiyle bir şeye ulaşılan her nesne için istiâre edilmiştir<sup>242</sup>. Kur'ân Allâh'ın bir ipidir ki, kişi ona tutunarak ve de

<sup>235</sup> ) Ayrıca bkz. Ahzâb, 33/34.

<sup>236</sup> ) *Zemahşerî*, II/47.

<sup>237</sup> ) *Taberî*, VIII/8.

<sup>238</sup> ) *Firûzâbâdî*, s.1601.

<sup>239</sup> ) Haşr, 59/23.

<sup>240</sup> ) *Râzî*, II/18.

<sup>241</sup> ) Suyûtî, *el-İtkân*, I/163.

<sup>242</sup> ) *Râgûb*, s.217.

içindekilerle amel ederek Allâh'ın rızâsını kazanır, cennete ulaşır. Yani kurtuluşuna bir sebep olur<sup>243</sup>. Nitekim şöyle buyurulmaktadır : “ *Ve topluca Hablullâh (yani Allâh'ın ipi olan Kur'ân)'a yapışın, ayrılmayın ...*” (Âl-i İmrân, 3/103).

### **Kayyim**

'Kendisinde eğrilik olmayan dosdoğru sâbit' mânasınadır<sup>244</sup>. Kur'ân bununla vasfedilmiştir. Zira O, beyân ve ifâde de tek başına kâimdir<sup>245</sup>. Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır : “ *(O Kur'ân'ı) kayyim (dosdoğru bir kitâb) olarak (indirdi) ki katından (gelecek) şiddetli azâba karşı (insanları) uyarsın ...* “ (Kehf, 18/2).

### **Kavlün Fasl**

'Ayrı edici söz' anlamındadır. Kur'ân'ın bununla vasfedilmesi, onun Kıyâmet günü insanların arasını ayıracak olmasındandır. Yani bir kısım insanları cennete, bir kısım insanları cehenneme sevkedecektir<sup>246</sup>. “ *O (Kur'ân), elbette (hak ile bâtili) kavlün fasl (yani ayırdedici bir söz)dür.*” (Târık, 86/13) ve “ *Onlar hâla o kavl'i düşünmediler mi ? ...*” (Mü'minûn, 23/68).

### **Kavlün Sakîl**

“ *Doğrusu biz, senin üzerine Kavlün sakîl (ciddi bir söz yani Kur'ân) bırakacağız.*” (Müzemmil, 73/5). *Kavlün sakîl*'den maksat, ciddi sözdür. Zemahşerî'ye göre ise, Kur'ân'da mükelleflere ağır gelen emir ve yasaklardır<sup>247</sup>. Bu emir ve yasaklar, Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla tüm insanlığa tebliğ edilmiştir.

### **en-Nebe'ül-Azîm**

<sup>243</sup> ) *Râzî*, II/17 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/163.

<sup>244</sup> ) *İbrâhîm Abdülfettâh*, II/143.

<sup>245</sup> ) *Râzî*, II/18.

<sup>246</sup> ) *Râzî*, II/18.

<sup>247</sup> ) *Zemahşerî*, IV/510. (Müzemmil, 73/5.in tefsirinde.)

'Büyük haber' demektir. "De ki : 'O, büyük bir haberdir.'" (Sâd, 38/67). " Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar ? en-Nebe'ül-Azîm'den mi ? " (Nebe', 78/1,2). Burada kendisinden sorulan şey, ya Kur'ân, ya da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nübüvvetidir <sup>248</sup>. Ya da ba'sü ba'de'l-mevt'tir.

### Mesânî

"Allâh, sözün en güzelini, müteşâbih, mesânî bir Kitâb hâlinde indirdi." (Zümer, 39/23) âyetinde buyurulduğu gibi, Kur'ân tafsilât itibâriyle 'mesânî' kelimesi ile vasfedilmiştir ki, 'ikilemek ve tekrar etmek' mânâsınadır <sup>249</sup>. Zira o, önceki ümmetlerin kıssalarını açıklamaktadır, veya onda kıssa ve nasihatler tekrar edilmiştir <sup>250</sup>. Veya Kur'ân, ikişerlidir. Cennet ve cehennem, mü'min ile kâfirlerin vasıfları arka arkaya zikredilmiştir. Allâh (c.c.), onda bir çok emrini birkaç kez tekrarlamıştır <sup>251</sup>.

### Müteşâbih

'Birbirine benzeyen' demektir. Zira Kur'ân'ın bir kısmı diğerine güzellik ve doğrulukta <sup>252</sup>, muhkemlik, hikmet ve nazmın dosdoğru olmasında birbirine benzer <sup>253</sup>. Veya bir âyeti diğer âyetine, bir harfi diğer harfine benzer <sup>254</sup>. " Allâh, sözün en güzelini, müteşâbih (birbiriyle uyumlu) ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitâb olarak indirdi." (Zümer, 39/23).

### Tenzîl

'İndirmek' anlamındadır. " Muh. ki o (Kur'ân), âlemlerin Rabb'inin Tenzîlidir." (Şuarâ, 26/192).

<sup>248</sup> ) *Zemahşerî*, IV/547.

<sup>249</sup> ) *Beydâvî*, II/323.

<sup>250</sup> ) *Râzî*, II/18 ; *Suyûtî*, *el-İtkân*, I/163.

<sup>251</sup> ) *Taberî*, XXIII/210. İbn Abbâs ve Süddî'den.

<sup>252</sup> ) *Suyûtî*, a.g.e., I/164.

<sup>253</sup> ) *Râgıb*, s.445 ; *Zemahşerî*, IV/95 ; *Âlûsî*, VII/251.

<sup>254</sup> ) *İbn Kesîr*, IV/52. Katâde'den.

## Rûh

“ *İşte sana da böyle emrimizden bir Rûh vahyettik.*” (Şûrâ, 42/52). Rûh ile vasfedilmesine gelince, zira onunla kalpler ve nefisler hayat bulur <sup>255</sup>. Din onunla ihyâ olur, dünya maslahatları onunla tanzim edilir <sup>256</sup>. Ve o, rûhların yaşamasının sebebidir <sup>257</sup>. Rûh kelimesi, çoğu kere Kur’ân’da vahy anlamında kullanılmaktadır <sup>258</sup>.

## Besâir

Kur’ân, *Besâir* yani kendisiyle hakkın görüleceği delillerdir <sup>259</sup>. Zira Allâh (c.c.), onda insanlar için, kalplerdeki basiretler yerine kâim olacak doyurucu açıklamalar ve yeterli deliller zikretmiştir <sup>260</sup>. “ ... *Bu (vahy olunanlar), Rabb’imizden gelen Besâir (gönül gözlerini açan nurlar yani Kur’ân)’dır ...*” (A’râf, 7/203). Veya Kur’ânî delillerdir.

## Beyân

“ *Bu insanlara bir Beyân, (Allâh’tan) korkanlara yol gösterme ve öğüttür.*” (Âl-i İmrân, 3/138). Zira Kur’ân, hem Allâh’tan korkanlara doğru yolu gösterici ve öğüttür. Hem de yalanlayanların kötü sonla karşılaşacaklarını açıklayan bir beyândır <sup>261</sup>.

## Tibyân

“ *Sana bu Kitâb’ı, tibyân (her şeyi açıklayan) ve müslümanlara yol gösterici, rahmet ve müjde olarak indirdik.*” (Nahl, 16/89). Kur’ân, insanlara din işlerinde ihtiyaç duydukları her şeyi açıklamıştır <sup>262</sup>.

## İlim

<sup>255</sup> ) *İbn Kesîr*, IV/124 ; *Suyûtî, el-İtkân*, I/164 ; *Çelik*, s.51.

<sup>256</sup> ) *Râzî*, III/190.

<sup>257</sup> ) *Râzî*, II/17.

<sup>258</sup> ) bkz. *Nahl*, 16/2 ; *İsrâ*, 17/85 ; *Gâfir*, 40/15.

<sup>259</sup> ) *Râzî*, II/18.

<sup>260</sup> ) *Râzî*, XXVII/267.

<sup>261</sup> ) *Zemahşerî*, I/321.

Kesin bilgi demektir. Kur'ân, ilim ile vâsfedilmiştir. Zira o, ilmin baş sebebidir <sup>263</sup>. Bir çok ilmi kendisinde barındırmaktadır ve bir çok ilmin kaynağıdır. “ ... *Sana gelen İlim'dan sonra onların keyiflerine uyarsan ...*” (Bakara, 2/145), “ *Kendilerine İlim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler ...*” (Yûnus, 10/93). Buradaki ilim, vahy veya ilâhî bilgi de olabilir.

### Aceb

*Aceb* ve *taaccüb* aynı manadadır. İkisiyle de, bilgisizlik esnasında bir şey sebebiyle insana gelen hal murad edilir. Burada *aceb* lafzı, mükemellik, güzellik ve hârikulâde olmayı ifade etmektedir. Bu nedenle Allâh (c.c.) için taaccüb söz konusu olamaz. Zira O, ğaybleri en iyi bilendir ve kendisine hiç bir şey gizli kalmaz. Kendisine taaccüb edilen şeye *aceb* denildiği gibi, benzeri daha önceden bilinmeyen şeye de *acîb* denir <sup>264</sup>. *Aceb* lafzı, Kur'ân'da sadece Cin (72) sûresi 1. âyette geçmektedir ve Kur'ân kelimesine sıfat olmuştur. “ *Biz aceb bir Kur'ân dinledik.*” Yani daha önceleri benzeri bilinmeyen bir Kur'ân dinledik. Zira Kur'ân, herkesi dehşet ve hayrete düşüren ve bir benzeri olmayan son derece mükemmel, güzel ve hârika bir kitaptır. Kur'ân'ın *aceb* olması, îcâz delillerini ikâme etmede, manalarının doğruluğu ve nazımının güzelliğinde, kendinden önceki kitapların aksine mükemmel olmasıdır <sup>265</sup>.

### Tezkire

“ *O (Kur'ân), korunanlar için bir Tezkire (öğüt)tür.*” (Hâkka, 69/48).

### El-Urvetü'l-Vüskâ

Kur'ân, sağlam bir kulpa benzetilerek '*el-Urvetü'l-Vüskâ*' ile vâsfedilmiştir <sup>266</sup>. Zira O'na tutunan asla zarar görmeyecek, kurtuluşa erecektir. “ *Kim tâğût (şeytan)ı inkâr*

<sup>262</sup> ) *Zemahşerî*, II/489.

<sup>263</sup> ) *Râzî*, XVII/166.

<sup>264</sup> ) *Râğûb*, s.547.

<sup>265</sup> ) *Zemahşerî*, IV/498.

<sup>266</sup> ) *Zerkeşî*, I/275.



*edip Allâh'a inanırsa, muh. ki o, el-Urvetü'l-Vüskâ (kopmayan, sağlam bir kulp yani Kur'ân)'a yapışmıştır.” (Bakara, 2/256), “ Kim güzel davranarak özünü Allâh'a teslim ederse o, en sağlam kulpa yapışmıştır.” (Lokmân, 31/22).*

### **Sıdk**

“ *Sıdk'ı getirene ve onu doğrulayana gelince : İşte muttakiler onlardır.” (Zümer, 39/33). Kur'ân, Allâh'ın kelâmı olması nedeniyle, sıdk ile vasfedilmiştir ki, insanlığa hakkı ve doğruyu söyler.*

### **Adl**

“ *Rabb'inin sözü hem doğrulukça, hem de adl (yani adâletçe) tamamlanmıştır.” (En'âm, 6/115). Kur'ân, insanlar arasında adâleti tesis edici olması yönüyle, adl ile vasfedilmiştir.*

### **Emr**

“ *Bu, Allâh'ın size indirdiği Emr'idir.” (Talâk, 65/5). Zira Allâh, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve mü'minlere ona tâbi olmalarını emretmiştir.*

### **Büşrâ**

“ *(O) mü'minlere yol gösterici ve Büşrâ'dır.” (Neml, 27/2). Kur'ân, inananlar için, hem bir müjde, hem de onlara Allâh'ın rahmet, rızâ ve cennetini müjdeleyendir<sup>267</sup>.*

### **Mecîd**

Cömertlik ve yücelikte koşma manasındaki '*mecd*'den gelir. *Mecîd* ise, kendisine mahsus lufu bahşetmede koşandır. Gerçekte bu vasıf Allâh'a aittir. Kur'ân'ın *Mecîd* ile

<sup>267</sup> ) *Zemahşerî, III/273 ; Ebussuûd, IV/272.*

vasfı<sup>268</sup>, dünyevî ve uhrevî mekârîmi ihtivâ etmesi sebebiyledir<sup>269</sup>. Bakınız Mecîd Yaraticı ne buyuruyor : “ *Kâf. Mecîd Kur’ân’a andolsun.*” (Kâf, 59/1) ve “ *Hayır o, Mecîd bir Kur’ân’dır.*” (Burûc, 85/21). Yani O Kur’ân, kerîmdir, yani şeref sahibidir<sup>270</sup>.

## Azîz

Kur’ân’da sadece Fussilet (41) sûresi 41. âyette kitâb lafzına sıfat olan ‘azîz’ kelimesi, ‘kahreden, kahredilemeyen’ ve ‘eşi bulunmayan’ manasınadır<sup>271</sup>. Kur’ân, bu iki anlamda azîzdir. Zira O, sahip olduğu hüccetin kuvvetli olması hasebiyle, kendi dışındaki her kitâba gâlip gelmiştir. Ve herkes ona muaraza yani karşı koymakta aciz kalmıştır<sup>272</sup>. Allâh (c.c.) kendisini ‘azîz’ ile vafettiği gibi<sup>273</sup>, kitâbı Kur’ân’ı da bununla nitelendirmiştir. Kur’ân’ın azîz olması, şu anlamlardadır : Allâh (c.c.) onu muhkem kılmış, ve insan, cin ve âsi şeytanın onu tebdîl, tahrif ve değiştirmeyi amaçlayan herkesten korumuştur<sup>274</sup>. Kur’ân, şeytan ve bâtılın kendisine ulaşmasından korunmuştur<sup>275</sup>. Kur’ân, mahluk değildir ve faydası çok, eşi benzeri olmayan bir kitaptır<sup>276</sup>. Allâh’a karşı ve onun katında azîz yani değerlidir (İbn Abbâs). Kur’ân, Allâh için kerîmdir<sup>277</sup>. Azîz Rabb, azîz Kitâbı azîz ümmet için azîz nebîye indirmiştir<sup>278</sup>.

## Belâğ

<sup>268</sup> ) Suyûtî, *el-İtkân*, I/164.

<sup>269</sup> ) *Râğub*, s.547.

<sup>270</sup> ) *Taberî*, XXVI/147. Saîd b. Cübeyr’dan.

<sup>271</sup> ) *Râğub*, s.563.

<sup>272</sup> ) *Râzî*, XXVII/132 ; Suyûtî, a.g.e., I/164.

<sup>273</sup> ) Misal olarak bkz. Bakara, 2/129,209,220 ; Enfâl, 8/10, 49 ; Nahl, 16/60 ; Şuarâ, 26/9,68,104,191 ; Ankebût, 29/26 ; Haşr, 59/23.

<sup>274</sup> ) *Taberî*, XXIV/124 ; *Beydâvî*, II/355.

<sup>275</sup> ) *Taberî*, XXIV/124. Katâde’dan ; *Kurtubî*, XV/239. Mnkâtil ve Süddî’dan.

<sup>276</sup> ) *Kurtubî*, XV/239. Süddî’dan ; *Beydâvî*, II/355.

<sup>277</sup> ) *Kurtubî*, XV/239.

<sup>278</sup> ) Suyûtî, a.g.e., II/19.

Kur'ân, 'Belâğ' ile vasedilmiştir. Zira O, insanlara emrolundukları ve nehyolundukları her şeyi tebliğ etmiştir <sup>279</sup>. “ *Bu, insanlara bir Belâğ'dır.*” (İbrâhim, 14/52). Yani Kur'ân, bir duyurudur, mesajdır.

### **Suhuf- Mükerreme-Merfûa-Mutahhara**

Kur'ân, bu ifade tarzıyla en güzel şekilde ifade ediliyor, ve medhetmenin en mükemmeliyle yüceltiliyor <sup>280</sup>. Bakınız Kur'ân'da ne buyuruluyor : “ *(O) Suhuf (sahifeler) içindedir : Mükerreme (şerefli şanlı), Merfûa (yüce) ve Mutahhara (temiz).*” (Abese, 80/13,14).

### **Ğayb**

“ *Onlar ki Ğayb'a inanıp namazlarını kılarlar.*” (Bakara, 2/3). Kur'ân, burada Ğayb ile nitelendirilmiştir ki<sup>281</sup>, birçok sebebin içinden en önemlisi, Kur'ân'ın önceki semâvî kitap mensuplarının kitaplarını tahrif ettiklerine dair verdiği haberdir <sup>282</sup>.

### **Şâhid**

Kur'ân, bununla vasedilmiştir <sup>283</sup>. Zira o, Allâh'tan bir şâhit olarak gelmiş, hem kendisine<sup>284</sup>, hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Allâh'ın elçisi olduğuna <sup>285</sup>, hem de kendinden önceki kitapların doğruluğuna şahitlik etmiştir <sup>286</sup>. “ *... ayrıca Allâh'tan, bir Şâhid onu (o üzerinde bulunduğu delili) takibediyor* <sup>287</sup>.” (Hûd, 11/17).

### **Azîm**

<sup>279</sup> ) Suyûtî, *el-İtkân*, I/164.

<sup>280</sup> ) *Taberî*, XXX/263. Katâde'den.

<sup>281</sup> ) *Taberî*, I/101 Zerr'den.

<sup>282</sup> ) Çelik, bundan başka 5 tana daha sebep zikretmektedir. Geniş bilgi için bkz. *Çelik*, s.61.

<sup>283</sup> ) *Râzî*, XVII/209.

<sup>284</sup> ) *Çelik*, s.74.

<sup>285</sup> ) *Taberî*, XII/15. İbn Zeyd'den.

<sup>286</sup> ) *Elmahî*, IV/2773.

<sup>287</sup> ) *Beydâvî*, I/453.

Kur'ân'ın vasıflarından biridir <sup>288</sup>. “ *Andolsun, sana ikişerlerden yedi ve bu azîm (büyük)Kur'ân'ı verdik.*” (Hicr, 15/87).

### **Burhân**

Kur'ân'ın bu isimle nitelenmesi, Lugatçilerin benzerini getirmekten aciz kalmalarından <sup>289</sup> ve insanlar için yol gösterici bir delil olmasındandır. “ *Ey insanlar, size Rabb'inizden Burhân geldi.*” (Nisâ, 4/174). *Burhân* lafzı ile, hak din İslâm, veya Hz. Peygamber (s.a.v.) de murad edilmesi de mümkündür <sup>290</sup>.

### **Vahy**

Allâh'ın kelâmı olan Kur'ân, vahy yoluyla indirildiği için, bu vasıfla nitelendirilmiştir <sup>291</sup>. “ *De ki : 'Ben ancak sizi Vahy ile uyarıyorum.*” (Enbiyâ, 21/45).

### **Mübârek**

Üç yerde Kitâb lafzına sıfat olmuştur <sup>292</sup>. Bir de, Enbiyâ sûresi (21) 50. âyette de Kur'ân'ın kastedildiği ‘*Zikr*’ kelimesine sıfat olmuştur. ‘*Mübârek*’ kelimesi, ‘*kendisinde ilâhî hayrın bulunduğu şey*’ manasındadır <sup>293</sup>. Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır : “ *Bu da kentlerin anası (Mekke)yi ve çevresindeki (kasaba)ları uyarman için sana indirdiğimiz mübârek ve kendinden önceki (kitâb)ları doğrulayıcı bir Kitâbdır.*” (En'âm, 6/92), “ *İşte bu (Kur'ân) da mübârek bir Kitâb'dır.*” (En'âm, 6/155) ve “ *(Bu Kur'ân), çok mübârek bir Kitâb'dır.*” (Sâd, 38/29).

Kur'ân, dünya ve âhirette kendisine uyan, onunla amel eden için *mübârek* bir Kitâb'dır <sup>294</sup>. Bununla tavsif edilmesi, ondaki ilâhî hayırların çokluğuna dikkat çekmek içindir

<sup>288</sup> ) *Beydâvî*, II/19.

<sup>289</sup> ) *Beydâvî*, II/18.

<sup>290</sup> ) *Zemahşerî*, I/464.

<sup>291</sup> ) *Râzî*, XXII/175.

<sup>292</sup> ) En'âm, 6/92,155 ; Sâd, 38/29.

<sup>293</sup> ) *Râğıb*, s.119.

<sup>294</sup> ) *İbn Kesîr*, II/183.

<sup>295</sup> . Veya Kur'ân, hayır, faydası ve menfaati çok <sup>296</sup> , feyiz ve bereketi sonsuz bir kitâbdır. <sup>297</sup> .

## Mufassal

Kitâb lafzı üç yerde '*mufassal*' yani açıklanmış olmakla vasfedilmiştir <sup>298</sup> . Nitekim Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır . “ *Gerçekten onlara, bilgiye göre mufassal kaldığımız, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olan bir Kitâb getirdik.*” (A'râf, 7/52). Kur'ân, Allâh tarafından âlemlere hakla bâtılı açıklayıcı olarak indirilmiştir <sup>299</sup> . Ve Ondaki hükümler, helâl ve haramlar nasıl gerekiyorsa, o şekilde ve ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır <sup>300</sup> .

### 3.3. KUR'ÂN'IN İNZÂLİ (VAHYİ)

Kur'ân, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahy yoluyla nazil olmuştur <sup>301</sup> . Bu vakıa Kur'ân'da, inzâl (indirmek), tenzîl (parça parça indirmek) mefhumlarıyla ifade edilmiştir. Kur'ân'ın indirilmesinden maksad, bildirmektir <sup>302</sup> . Vahy, Allâh'ın Cebrâil vasıtasıyla nebîlerine ilkâ ettiği ilâhî kelimelerdir <sup>303</sup> . Dolayısıyla Allâh'ın iblisle vasıtasız olarak konuşması vahy olarak adlandırılmaz <sup>304</sup> . Vahy, masdar olup, lugatta gizli konuşmak, emretmek, ilham ve işaret etmek, acele etmek, seslenmek, mektup yazmak gibi çeşitli anlamlara gelmektedir <sup>305</sup> . Vahy, Kur'ân'a göre çeşit çeşittir <sup>306</sup> . a) Vahy, ya sözü işitilen, zâtı görülüp algılanabilen bir elçi yoluyla olur <sup>307</sup> . Cebrâil (a.s.)'in muayyen sûrette Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tebliğ etmesi gibi. b) Ya da göz göze gelmeksizin sözü işitmekle olur. Hz. Mûsâ (a.s.)'in Allâh'ın kelâmını işitmesi gibi. c) Kalbe ilkâ etmekle

<sup>295</sup> ) *Râgıb*, s.119.

<sup>296</sup> ) *Râzî*, XIV/6 ; *Beydâvî*, I/311,328.

<sup>297</sup> ) *Râzî*, XIII/85 ; *Elmalık*, III/2101.

<sup>298</sup> ) *En'âm*, 6/114 ; *A'râf*, 7/52 ; *Tûmus*, 10/37.

<sup>299</sup> ) *Beydâvî*, I/317 ; *İbn Kesîr*, II/210.

<sup>300</sup> ) *İbn Kesîr*, II/399.

<sup>301</sup> ) *Subhî's-Sâlih*, s.22 ; *Râzî*, XVII/98.

<sup>302</sup> ) Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.39.

<sup>303</sup> ) *Râgıb*, s.858.

<sup>304</sup> ) *Râzî*, XXVII/190.

<sup>305</sup> ) *Mukâtil b. Süleyman*, s.69 ; *Râgıb*, s.858 ; *Fîrûzâbâdî*, s.1729.

<sup>306</sup> ) Vahy, Kur'ân'da kullanıldığı anlamlara göre, ilâhî ve ğayr-i ilâhî olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Cerrahoğlu*, s.37-38 ; *Turgut*, s.79-80.

<sup>307</sup> ) *Şûrâ*, 42/51.

olur. d)İlhâm yoluyla olur <sup>308</sup>. e)Teshîr yani emir ve hizmetine vermekle <sup>309</sup>, veya uykuda iken olur <sup>310</sup>.

Kur'ân'da bundan başka Hz. Peygamber (s.a.v.)'e has vahiyden söz edilir ki, bu hususla alakalı olarak şu âyetleri zikredebiliriz : “ ... *Bu Kur'ân, bana vahyolundu.*” (En'âm, 6/19), “ *De ki : ' Onu kendi tarafımdan değiştirmek, benim için imkansızdır. Ben sadece bana vahyolunana uyarım...*” (Yûnus, 10/15), “ *Sana vahyolunana uy. VeAllâh hükmünü verinceye kadar sabret.*” (Yûnus, 10/109).

Kur'ân, hem lafzıyla hem de mânasıyla <sup>311</sup>, Allâh katından kulu ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilmiştir <sup>312</sup>. İndirilişi hak, adalet ve doğruluk ile <sup>313</sup>. Allâh katından indirilişinde, hiçbir şüphe yoktur <sup>314</sup>. Allâh'tan başkası tarafından da uydurulmuş değildir <sup>315</sup>.

### 3.3.1. Vahiy elçisi Cebrâil (a.s.)

Kur'ân'ı Allâh'tan alarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tebliğ etmekle vazifelendirilen Rûhu'l-Kudûs yani Cebrâil (a.s.)'dir <sup>316</sup>. Ancak Cebrâil (a.s.), vahyi Allâh'tan nasıl almış ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e nasıl ulaştırmıştır ? Bu hususta şunları söylemek imkan dahilindedir : Cebrâil (a.s.), vahyi yani Kur'ân'ı ya doğrudan doğruya Allâh'dan işitmiştir <sup>317</sup>. Ya da başka bir melekten işitmiştir <sup>318</sup>. Veya Allâh (c.c.) rakam ve nakışları önce Levh-i Mahfûz'da yaratmış, sonra Cebrâil (a.s.) bunları birer birer mütalaa etmiş, sonra da Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bunları indirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'de bu harf ve kelimeleri öğrenmiştir <sup>319</sup>. Yahut Allâh (c.c.), kelâmını Cebrâil

<sup>308</sup> ) Kasas, 28/7.

<sup>309</sup> ) Nahl, 16/68.

<sup>310</sup> ) *Râgıb*, s.858.

<sup>311</sup> ) Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, s.13.

<sup>312</sup> ) Mâide, 5/48 ; En'âm, 6/92 ; Yûnus, 10/37 ; İbrâhim, 14/1 ; Neml, 27/6 ; Secde, 32/2 ; Zümer, 39/1 ; Mü'min, 40/2 ; Fussilet, 41/2,41 ; Zuhuruf, 43/4 Câsiye, 45/2 ; Ahkâf, 46/2 ; Vâkıa, 56/80.

<sup>313</sup> ) Âl-i İmrân, 3/3 ; Zümer, 39/2,41 ; Şûrâ, 42/17 ; *Taberî*, XXIII/190 ; *Râzî*, XXVI/239.

<sup>314</sup> ) Bakara, 2/2 ; *Taberî*, I/97.

<sup>315</sup> ) Yûnus, 10/37.

<sup>316</sup> ) Nahl, 16/102 ; Şuarâ, 26/193.

<sup>317</sup> ) *Sâbûnî*, s.62.

<sup>318</sup> ) *Râzî*, II/36 ; XXVII/190.

<sup>319</sup> ) *Râzî*, XIV/8.



(a.s.)'a ilhâm etmiş, okumasını öğretmiş, sonra da Cebrâil (a.s.) o kelâmı Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tevdi etmiştir. Cebrâil (a.s.), Kur'ân'ı rûhânî bir alışla Allâh'tan almış, veya Levh-i Mahfûz'dan hıfzetmiş, sonra da o Kur'ân'ı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kalbine atmıştır <sup>320</sup>.

Kur'ân, Allâh (c.c.)'ın korumasında olduğu için, Cebrâil (a.s.)'ın vahyi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tebliğ ettiği esnada, şeytanın buna bir şey katması söz konusu olamaz ve olmamıştır <sup>321</sup>.

### 3.3.2. Kur'ân'ın iniş vakti

Allâh (c.c.) Kur'ân'ı, Duhân (44) sûresi 3. âyette zikredilen mübârek gecede önce Levh-i Mahfûz'dan dünya semâsına topluca indirmiş (*inzâl*), sonra da elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e 610 ile 632. Milâdi yıllar arasında 23 küsur sene zarfında parça parça indirmiştir (*tenzîl* <sup>322</sup>) <sup>323</sup>.

Duhân sûresinde adı geçen ve inzâlin başlangıcı olan mübârek gece, Ramazan ayındadır <sup>324</sup>. Mübarek gece, her ne kadar Şa'ban ayının 15. gecesi olduğu (İkrime) rivayet edilse de <sup>325</sup>, Kadir (97) sûresi 1. âyette de buyurulduğu gibi, Kadir gecesidir. Zaten Bakara (2) sûresi 185. âyette, Kur'ân'ın Ramazan ayında indirildiği açık ve net bir şekilde ifade edilirken <sup>326</sup>, tefsir kitaplarında bu gecenin Ramazan ayının 27. gecesi olduğu nakledilmektedir <sup>327</sup>.

### 3.3.3. Kur'ân'ın parça parça indirilişinin hikmet ve faydaları

<sup>320</sup>) *Zerkeşî*, I/229-230 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/137.

<sup>321</sup>) *Râzî*, XXVII/191.

<sup>322</sup>) Kur'ân'ın parça parça indirildiğine dair âyetler için bkz. İsrâ, 17/26 ; Tâhâ, 20/4 ; Furkân, 25/32 ; İnsan, 76/23.

<sup>323</sup>) *Taberî*, XXV/207 ; *Râzî*, VII/170 ; XXVI/239 ; XXVII/241 ; *Kurtubî*, XVI/84 ; *Zerkeşî*, I/229 ; Suyûtî, a.g.e., I/129 ; *Cerrahoğlu*, s.43. ; *Subhî's-Sâlih*, s.50-51 ; *Sâbûnî*, s.47 ; *Bâtî*, s.32 ; Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.97.

<sup>324</sup>) *Râzî*, XXVII/238.

<sup>325</sup>) *Taberî*, XXV/107-108. Katâde ve İbn Zeyd'den. ; *Râzî*, XXVII/238 ; *Kurtubî*, XVI/84-85 ; *Beydâvî*, II/380.

<sup>326</sup>) *Sâbûnî*, s.19.

<sup>327</sup>) *Taberî*, XXV/107 ; *Râzî*, XXVII/239. Her ikisinde Katâde'den. ; *Kurtubî*, XVI/84. Katâde'den. ; *Beydâvî*, I/105.

Kur'ân, ilâhî hikmete uygun olarak parça parça indirilmiştir <sup>328</sup>. Zira her bir vahy, kendisine ihtiyaç duyulduğunda veya bir olay yahut bir sebep üzerine ve belli bir meseleyi çözmek için gelir <sup>329</sup>. Kur'ân'ın bu şekilde parça parça nâzil olmasının bir çok hikmet ve faydaları vardır. Bunları şöylece sıralayabiliriz :

1) Müşriklerin eziyetiyle karşı karşıya kalan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kalbini Kur'ân'la kuvvetlendirmek ve tesellî etmek <sup>330</sup>.

2) Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve mü'minlere devamlı bir tesellî ve güç kaynağı olmak <sup>331</sup>.

3) Kur'ân'ın ezberlenmesini, anlaşılmasını ve yaşanmasını kolaylaştırmak <sup>332</sup>.

4) Meydana gelen olaylar nedeniyle zuhur eden sorunlara taze çözümler getirmek.

5) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir kısım uygulamalarını ve ashâbın yaptığı bazı hataları düzeltmek.

6) Mü'minlerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sordukları soruları cevaplandırmak ve inkârcıların soru, itiraz ve şüphelerini gidermek.

7) İslâma düşman münâfık ve müşriklerin gizli ve kötü niyetlerini ortaya çıkarmak.

8) Semâvî hükümleri kanun yapmada tadrîci gözetmek.

9) İlâhî hikmet gereği, bazı hükümlerin diğer bir hükümle değiştirilmesini mümkün kılmak.

<sup>328</sup> ) İsrâ, 17/106 ; Tâhâ, 20/4 ; Furkân, 25/32 ; İnsan, 76/23.

<sup>329</sup> ) *Zerkeşî*, I/31 ; Suyûtî, *el-İtkân*, I/134 ; *Hamidullah*, s.14.

<sup>330</sup> ) Furkân, 25/32 ; *Zerkeşî*, I/231.

<sup>331</sup> ) *Bûtî*, s.33.

<sup>332</sup> ) *Subhî's-Sâlih*, s.55.

10) Kur'ân'ın 23 yıl gibi uzun bir zaman diliminde ve parça parça indirildiği halde, sahip olduğu tertip ve düzende sergilemiş olduğu akıllara durgunluk verecek şekilde bir âhenk, tutarlılık ve bütünlük arzediği, onun bir beşer kelâmı değil, ilâhî kitap olduğunu göstermektedir ki, bu da parça parça indirilmesinin diğer bir faydasını gözler önüne sermektedir <sup>333</sup>.

### 3.3.4. Kur'ân'ın insanlığa indirilişindeki gâye

Allâh (c.c.), Kur'ân'ı Hz. Peygamber (s.a.v.) ve kırâmete kadar gelecek tüm insanlığa indirmiştir <sup>334</sup>. Şüphesiz Kur'ân, hem Hz. Peygamber (s.a.v.), hem de biz ümmeti için bir nimettir. Zira ümmetten herkes anlayışı mikdarınca Kur'ân'dan istifade etmektedir <sup>335</sup>. Allâh Teâlâ bakınız ne buyuruyor : “ *Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalbler(i nin) üzerinde kilitleri mi var (ki hiçbir hakikat, gönüllerine girmiyor) ?* “ (Muhammed, 47/24).

Kur'ân'ın indirilişindeki gâye ve hedefi, bizzat Kur'ân'ın kendisi şöyle ifade etmektedir : “ *Elif lâm râ. (Bu Kur'ân), Rabb'lerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa O güçlü ve övgüye lâyık (Allâh)'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.*” (İbrahim, 14/1). Kur'ân, hem inkâr edenleri azâbla uyarmak <sup>336</sup>, hem inananları cennetle müjdelemek <sup>337</sup>, hem Kur'ân hakkında ihtilafa düşenlere Kur'ân'ı açıklamak üzere <sup>338</sup>, hem Kur'ân'ın âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar <sup>339</sup>, hem onunla doğru yolu bulsunlar ve onunla hükmetsinler diye indirilmiştir <sup>340</sup>.

Kur'ân, hastaların ihtiyaç duyduğu her türlü ilacı ve sıhhatli kişilerin ihtiyaç duydukları her şeyi içerir. Yani Kur'ân, mü'minler için bir şifa ve rahmettir <sup>341</sup>. Bu nedenledir ki,

<sup>333</sup> ) *Sâbûnî*, s.49-50 ; *Turgut*, s.88-89 ; *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, Sempozyum'dan Tebliğler (Mevlüt Güngör'e ait 2. Tebliğ), İzmir, 1992, s.29-30 ; Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.101.

<sup>334</sup> ) Saîd Nursî, *İşârâtü'l-İ'câz*, İst., 1990, s.135.

<sup>335</sup> ) *Râzî*, XXI/75.

<sup>336</sup> ) En'âm, 6/19,51 ; Yâsîn, 36/70 ; Şûrâ, 42/7.

<sup>337</sup> ) Kehf, 18/2 ; Ahkâf, 46/12.

<sup>338</sup> ) Nahl, 16/64.

<sup>339</sup> ) Yûsuf, 12/2 ; Tâhâ, 20/3 ; Sâd, 38/29 ; Zuhruf, 43/3 ; Kâf, 50/45 ; Zâriyât, 51/55.

<sup>340</sup> ) Bakara, 2/2 ; Mâide, 5/16 ; *Râzî*, XXVI/284 ; Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Kur'ân*, İst., 1990, s.67-91.

<sup>341</sup> ) İsrâ, 17/82.

insanoğluna Allah tarafından nimetlerin en büyüğü, onlara Kur'ân'ın indirilmesi olmuştur <sup>342</sup>.

Kur'ân'ın temel iniş gâyesi tevhidi sağlamaktır. Bununla birlikte iniş gâyesini, iki ana noktada özetlemek mümkündür : Birincisi, insanın insanlık gerçeğini anlaması ve Allâhâ karşı davranışlarını düzenlemektir. İkincisi de, insanın hem kendi cinsine hem de diğer varlıklarla olan ilişkilerini düzenlemektir <sup>343</sup>.

### 3.4. KUR'ÂN-I KERÎM'İN ÖZELLİKLERİ

#### 3.4.1. Kur'ân, Allah'ın elçisi Hz.Muhammed (s.a.v.)'e vahyettiği ve/veya indirdiği bir kitaptır

Bu hususla ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır : “ ... *Bu Kur'ân, bana vahyolundu.*” (En'âm, 6/19), “ *(Bu) sana indirilen bir Kitâbdır.*” (A'râf, 7/2) <sup>344</sup>, “ *De ki : ' Onu kendi tarafımdan değiştirmek, benim için imkansızdır. Ben sadece bana vahyolunana uyarım...'*” (Yûnus, 10/15), “ *Biz, bu Kur'ân'ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.*” (Yûsuf, 12/3), “ *Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'ân'ı verdik.*” (Hicr, 15/87), “ *(Ey Muhammed), sana bu Kur'ân, hikmet sahibi, (her şeyi) bilen (Allâh) katından verilmektedir.*” (Neml, 27/6), “ *Biz sana böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik ...*” (Şûrâ, 42/7), “ *Muhakkak biziz, biz ki sana Kur'ân'ı parça parça indirdik.*” (İnsan, 76/23) ve diğerleri <sup>345</sup>. Mezkûr âyetlerde, Kur'ân'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyolunduğu açık ve net bir şekilde ifade edilmektedir <sup>346</sup>. Kur'ân'ın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e verilmesi, Allâh'ın ona bir rahmetidir <sup>347</sup>.

#### 3.4.2. Kur'ân, dili pürüzsüz Arapça olan bir kitaptır

<sup>342</sup> ) *Râzî*, XXVII/95.

<sup>343</sup> ) Osman Zümrüt, *Kur'ân'ı Nasıl Okumalı ve Okutmamız ?*, Ankara, 1994, s.67.

<sup>344</sup> ) *Taberî*, VIII/116.

<sup>345</sup> ) bkz. Bakara, 2/4,23,285 ; Yûnus, 10/109 ; İbrahim, 14/1 ; Kehf, 18/27 ; Tâhâ, 20/2 ; Ankebût, 29/47 ; Fâtır, 35/31 ; Sâd, 38/29 ; Şûrâ, 42/52.

<sup>346</sup> ) *Zemahşerî*, II/8 ; *Âlûsî*, VII/172.

<sup>347</sup> ) Kasas, 28/86 ; Şûrâ, 42/52 ; *Taberî*, XX/126 ; *Râzî*, XXV/23.

Allah (c.c.), ümmî bir toplum olan Araplara, kendilerinden olan ve onlara Allâh'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitâb ve hikmeti öğreten bir peygamber yani Hz. Muhammed (s.a.v.)'i göndermiştir <sup>348</sup>. Doğal olarak kendilerine gönderilen bu peygamberin, getireceği kitap da kendi dilleri olan Arapça olacaktır <sup>349</sup>. İşte Allâh (c.c.), ümmî olan Araplara, okuduklarını anlayabilmeleri için yabancı bir dille değil <sup>350</sup>, kendi dilleri olan Arapça bir Kitâb yani Kur'ân'ı indirmiştir <sup>351</sup>. Hem de dilini pürüzsüz <sup>352</sup>, açık seçik, fasîh kılmıştır <sup>353</sup>. Bu hakikat Kur'ân'da açık ve net bir şekilde şöyle dile getirilmektedir : “ *Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ki anlayasınız.*” (Yûsuf, 12/2), “ *Hak'tan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili a'cemî (yabancıdır, açık değildir), bu ise apaçık Arapçadır.*” (Nahl, 16/103), “ *Pürüzsüz Arapça bir Kur'ân (indirdik) ki (Allâh'ın azâbından) korunsunlar.*” (Zümer, 39/28), “ *Biz, düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur'ân yaptık.*” (Zuhruf, 43/3), “ *... Bu da (kendinden öncekileri) doğrulayan, (açık) bir Arapça ile (gönderilmiş) bir Kitâb'dır.*” (Ahkâf, 46/12) ve diğerleri <sup>354</sup>. Velhasıl Kur'ân'ın dili Arapçadır.

### 3.4.3. Kur'ân'ın benzeri asla getirilemez

Mevcut Tevrât, İncil, Zebûr ve suhuflarda mucize - ki, söz mucizesi muarazadan uzak, meydan okuyan ve hissî veya aklî hârikulâde bir işe denir <sup>355</sup>. - adına bir şey yokken <sup>356</sup>, Allâh Teâlâ, Kur'ân'ı, benzeri asla ve katiyyen getirilemeyen eşsiz mucize Kitâb kılmıştır <sup>357</sup>. Bunun nedeni Kur'ân'ın Allâh'tan başkası tarafından değil, onun katından indirilmiş olmasıdır <sup>358</sup>. Kur'ân, önce meydan okumuş, sonra da manasının kuvveti ve nazımının güzelliğiyle hasımlarını benzerini getirmekten hezimete uğratmış ve aciz

<sup>348</sup> ) Cum'a, 62/2.

<sup>349</sup> ) *Taberî*, I/7 Mukaddime ; *Zemahşerî*, IV/97 ; *Ebussuûd*, VII/252 ; *Elmahh*, IV/2843.

<sup>350</sup> ) Fussilet, 41/44.

<sup>351</sup> ) Zümür, s.63.

<sup>352</sup> ) Zümer, 39/28.

<sup>353</sup> ) *İbn Kesir*, IV/159.

<sup>354</sup> ) bkz. Tâhâ, 20/113 ; Şuarâ, 26/195 ; Fussilet, 41/3 ; Şûrâ, 42/7.

<sup>355</sup> ) Suyûtî, *el-İtkân*, II/1001.

<sup>356</sup> ) *Râzî*, IX/128.

<sup>357</sup> ) Kâdî Ebû Bekr Muhammed b. Et-Tayyib Bâkılânî, *İ'c'azü'l-Kur'ân*, Beyrut, 1408/1988, s.229 ; *Sâbûnî*, s.134 ; Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.169 ; *Okumuş*, s.23.

<sup>358</sup> ) Yûnus, 10/37.

bırakmıştır <sup>359</sup>. Zira hiçbir beşer, ne onun bir benzerini, ne ondan on sûreyi, ne de onun benzeri bir sûreyi getirmeye güç yetiremez <sup>360</sup>. İşte bu Kur'ân'ın mucize oluşunun en büyük delilidir <sup>361</sup>. Nitekim Allâh (c.c.), Kur'ân'ın benzerini getirme hususunda meydan okumaktadır. Bu husus, araştırıldığında beş mertebe halinde ortaya çıkmaktadır : Birinci mertebede, Kur'ân'ın tümüyle meydan okunmakta <sup>362</sup>, ikinci mertebede Kur'ân'dan on sûreyle <sup>363</sup>, üçüncü mertebede bir tek sûreyle <sup>364</sup>, dördüncü mertebede Kur'ân'ın benzeri bir sözle <sup>365</sup>, beşinci mertebede ise önceki mertebelerdeki aksine mahlukattan her birine değil, mahlukatın tümüne meydan okunmaktadır <sup>366</sup>. “ Yoksa ‘Onu uydurdu’ mu diyorlar ? de ki :’ Eğer doğru iseniz haydi onun benzeri bir sûre getirin ve Allâh’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın.” (Yûnus, 10/38).

Kur'ân'ın mucize oluşu, uslûp, cezâlet, dil, lafızlarının fasîh, manalarının üstün oluşu, âyetlerinin tertibi ve nazmındaki eşsizliği <sup>367</sup>, âyetlerinde tenâkuzun bulunmaması <sup>368</sup>, Kur'ân'daki mezkûr kıssaların Tevrât ve İncil'deki mezkûr kıssalara muvafık olması, ondaki hükümlerin akla ve mantığa muvafık ve mutabık olması <sup>369</sup>, bu hükümlerin beşerin ihtiyacını karşılaması, dost ve düşmanlarının kalbini etkilemesi, kolayca ezberlenebilmesi, okuyana bıkkınlık vermemesi<sup>370</sup>, tabiat ilimlerine temas edip işarette bulunması, haber verdiği geçmiş, gelecek ve hâl ile ilgili ğayblerin gerçekleşmesi, bir çok ilmi kendisinde toplaması <sup>371</sup>, muhtevâsının zenginliği ve Kur'ân vahyinin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in arzusuna uymaması ve onun tarafından tebdîl edilmemesi

<sup>359</sup> ) *Beydâvî*, I/436 ; *Zerkeşî*, II/93 ; Suyûtî, a.g.e., II/1002 ; *Subhî's-Sâlih*, s.313 ; Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, s.49,97 ; Muhammed Mütevellî Şa'râvî, *Mu'cizetü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çev.: M. Sait Şimşek, (Kur'ân Mûcizesi), Konya, 1993, s.51 ; Yıldırım, a.g.e., s.170..

<sup>360</sup> ) *İbn Kesîr*, II/399.

<sup>361</sup> ) Bâkallânî, *İ'câzül-Kur'ân*, s.33.

<sup>362</sup> ) İsrâ, 17/88.

<sup>363</sup> ) Hûd, 11/13.

<sup>364</sup> ) Bakara, 2/23.

<sup>365</sup> ) Tûr, 52/34.

<sup>366</sup> ) *Râzî*, XVII/102 ; *Zerkeşî*, II/110 ; *Subhî's-Sâlih*, s.46,47 ; Geniş bilgi için bkz., Naîm el-Hamâsî, *Fikret-i İ'câzül-Kur'ân*, Takrîr : Muhammed Behcet el-Baytâr, Beyrût, 1400/1980, s.19-24 ; Safvet Senîh, *Kur'ân'da edebî veche*, İzmir, 1985, s.25-27.

<sup>367</sup> ) *Râzî*, VII/139.

<sup>368</sup> ) *Râzî*, XXI/76.

<sup>369</sup> ) *Râzî*, XXIV/216.

<sup>370</sup> ) *Safvet Senîh*, s.59.

<sup>371</sup> ) *Râzî*, XVII/100.



yönüyledir <sup>372</sup>. Ve “ *Kur’ân, bütün faziletlerin, yani mükemmelliğin her çeşidinin en ileri derecelerinin kendisinde bulunduğu bir kelâmdır* <sup>373</sup>.”

Kur’ân’ın en büyük î’caz yönlerinden birisi de, Allâh tarafından koruma altına alınmış olmasıdır <sup>374</sup>. Bu, Kur’ân’ın tahrif ve tebdilden korunduğunun bir kanıtıdır. “ *O zikri (Kur’ân’ı) biz indirdik biz; ve O’nun koruyucusu da elbette biziz!*” (hicr, 15/9) <sup>375</sup>. Zira Kur’ân’dan önceki kitapların tümüne az veya çok mutlaka ya tashîf, ya tağyîr ya da tahrîf girmiştir <sup>376</sup>. Dolayısıyla bugün geçerliliğini devam ettiren yeğâne kitâb, Kur’ân-ı Kerîm’dir.

#### 3.4.4. Kur’ân, kendinden önceki kitapları tasdik edici ve onlara müheymindir

Kur’ân, kendinden önce gelen Tevrât, İncil, Zebûr ve suhurlarda olanları tasdik edicidir. Bu husus Kur’ân’da şöyle zikredilmektedir : “ *Sana Kitâbı hak ile ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi.*” (Âl-i İmrân, 3/3) <sup>377</sup>, “ *Sana da kendinden önceki Kitâb’ları doğrulayıcı ve onları kollayıcı olarak bu Kitâbı gerçek olarak indirdik.*” (Mâide, 5/48) <sup>378</sup>, “ *Kitâbdan sana vahyettiğimiz, kendinden öncekini doğrulayan gerçektir.*” (Fâtır, 35/31) <sup>379</sup>, “ *Bu da (kendinden önceki kitapları) doğrulayan, ... bir kitâbdır.*” (Ahkâf, 46/12) <sup>380</sup> ve diğerleri <sup>381</sup>.

Kur’ân’ın *musaddik* yani elinin altındakileri tasdik edici olmasının üç manası vardır : Birincisi, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Tevrât ve İncil’i okumadığı ve bunlarla ilgili bir müzakerede bulunmadığı halde, kendisine gelen vahiylerin Tevrât ve İncil’deki mezkûr kıssalara mutabık gelmiş olmasıdır. İkincisi, Kur’ân’dan önceki semâvî kitaplar, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gönderileceğini haber vermiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber

<sup>372</sup> ) *Zerkeşi*, II/93-107 ; *Suyûtî, el-İtkân*, II/1005-1008 ; *Cerrahoğlu*, s.166-167 ; *Turgut*, s.165-167 ; *Sâbûnî*, s.152 ; *Yıldırım, Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, s.174 Geniş bilgi için bkz., *Bâkallânî*, s.50-65 ; *Bâtî*, s.134-162 ; *Saîd Nursî, Sözler*, s.338-420.

<sup>373</sup> ) *Draz, En Mühim Mesaj Kur’ân*, s.131.

<sup>374</sup> ) *Şa’râvî*, s.42 ; *Keskioğlu*, s.315.

<sup>375</sup> ) Ayrıca bkz. *Fussilet*, 41/42 ; *Nisâ*, 4/82.

<sup>376</sup> ) *Râzî*, XIX/165.

<sup>377</sup> ) *Taberî*, III/166 ; *Kurtubî*, IV/5 ; *Beydâvî*, I/148 ; *İbn Kesîr*, I/325 ; *Bursevî*, II/3.

<sup>378</sup> ) *Beydâvî*, I/269 ; *Elmalılı*, III/1696.

<sup>379</sup> ) *Taberî*, XXII/133 ; *Râzî*, XXVI/23 ; *Beydâvî*, II/273.

<sup>380</sup> ) *Kurtubî*, XVI/127 ; *Beydâvî*, II/394.

<sup>381</sup> ) bkz. *En’âm*, 6/92 ; *Yûnus*, 10/37 ; *Yûsuf*, 12/111 ; *Ahkâf*, 46/30.

(s.a.v.)'in resûl olarak gelişi, doğrudan doğruya önceki kitapları tasdik etmiş olmaktadır <sup>382</sup>. Üçüncüsü, Kur'ân'da ğaybden haber verilen olayların gerçekleşmesi, Kur'ân'ın ancak Allâh'tan bir vahiy ile geldiğini gösterir. Diğer bir ifadeyle bu durum, Kur'ân'ın elinin altındakileri tasdik ettiğini göstermektedir <sup>383</sup>. Kur'ân daha önce indirilen kitapları tasdik eder, kendisini de tasdik eder. Çünkü hepsinin ortak naktası Allah tarafından indirilmiş olmasıdır. Bundan dolayıdır ki, Rasulullâh (s.a.v.) efendimiz “*Ehl-i kitâbı ne tasdik ediniz, ne de yalanlayınız. Ancak bize ve size indirilene imân ettik deyiniz.*” buyurmuştur <sup>384</sup>. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v) bu konudaki ayırıcı hükmü ortaya koymuştur. O da, tüm semâvî kitapların Allah katından indirilmiş olmalarıdır. Semâvî kitaplardan tahrif edilenler ise, Kur'ân'ın musaddık olan kısmının dışında kalmış olurlar. Bu mesele de böylece çözülmüş olur.

Kur'ân'ın diğer önemli bir özelliği de, kendinden önceki semâvî kitaplara *müheymin* oluşudur <sup>385</sup>. *Müheymin*, aslen koruma ve gözetip kollama manasındaki ‘*heymane*’ fiilinden gelir <sup>386</sup>, ve gözetip kollayan ve kontrol eden (Halil (Ö.170/786), Ebû Ubeyde), veya kendinden öncekilere karşı emîn (Saîd b. Cübeyr, el-Hasen (Ö.478/1085), İkrime, İbn Abbâs, Mücâhid) <sup>387</sup>, ya da onlara şahit (İbn Abbâs, Katâde), yahut onları tasdik edici (el-Hasen), yahut ta onlara karşı yüce ve onlardan yüksekte demektir <sup>388</sup>. Kur'ân, kendinden öncekileri kitaplara müheymindir. Kur'ân'ı müheymin kılan ise, Allâh (c.c.)'dir <sup>389</sup>.

Kur'ân'ın *müheymin* oluşu sadece Mâide (5) sûresi 48. âyette zikredilmektedir : “ *Sana da kendinden önceki Kitâb'ları doğrulayıcı ve onları müheymin (kollayıcı) olarak bu Kitâbı gerçek olarak indirdik.*” Kur'ân'ın müheymin yani kendinden önceki tüm kitapları görüp gözetmesi, murakabe etmesi, onlara mi'yar ve hakem olması, onun evrensel ve son münezzel kitap olduğuna delâlet etmektedir <sup>390</sup>. Bunun nedeni

<sup>382</sup>) *Râzî*, VII/170.

<sup>383</sup>) *Râzî*, XVII/99.

<sup>384</sup>) *Aynî*, XV/5. Kitâbü Tefsîri'l-Kur'ân.

<sup>385</sup>) *Elmalîkî*, III/1696.

<sup>386</sup>) *Taberî*, VI/266.

<sup>387</sup>) *Râzî*, XII/12 ; *Ebussuûd*, III/45.

<sup>388</sup>) *Taberî*, VI/266-268 ; *Kurtubî*, VI/136 ; *Beydâvî*, I/269.

<sup>389</sup>) *Râzî*, XII/12 ; Allâh'ın müheymin ile tesmiye edildiğine dair bkz. Haşr, 59/23.

<sup>390</sup>) *Fatih Kesler*, s.1.

Kur'ân'ın, önceki kitaplardaki sabit hakikatleri ihtivâ etmesinden, doğruluğun delil ve şahidi olmasından<sup>391</sup>, ve önceki kitaplarda bulunan ahlâkî değerler, kıssalar, gerçekler, hükümler, Kur'ân'ın gözetim ve murakabesine verilerek<sup>392</sup>, Allâh'ın dilediği ilâveleri de ihtivâ etmesinden<sup>393</sup>, ve bunların Kur'ân ölçüsüne vurulacak olmasındandır. Eğer bunlar Kur'ân'a uyuyorlarsa vahiyden münzeldir. Kur'ân'ın müheymin kelimesi ile tavsifi, onun tüm düşünce, inanç ve eylemler üzerindeki denetleyiciliğini de ifade eder<sup>394</sup>.

### 3.4.5. Kur'ân kendinden önceki kitaplardan beklenenleri ve beşerin ihtiyaçlarını kıyâmete kadar karşılamaya yeterli son kitaptır

Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları kollayıp gözetici özelliğine sahip olması sebebiyle, daha önceki ümmetlere farz kılınan bazı hükümleri aynen devam ettirdiğini görmekteyiz. Örneğin, “ *Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, oruç size de farz kılındı.*” (Bakara, 2/183) âyetinde, oruç ibâdetinin bizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi, biz İslâm ümmetine de farz kılındığı bildirilmektedir<sup>395</sup>. Hatta bundan öte Kur'ân'ın, önceki kitaplarda yer alan bazı hükümleri olgunlaştırdığını müşâhede etmekteyiz. Buna misâl olarak, içinde cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, diş diş karşılık ve ceza olduğu ; her yaralamanın misli ile cezalandırılması gerektiği hükmünün yer aldığı Mâide 5/45. âyetini verebiliriz. Bu âyet içinde mezkûr hükmün Tevrât'ta bulunduğu zikredildikten sonra, âyetin devamında “ *Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o keffâret olur.*” buyurulmaktadır. Bu âyette geçtiği üzere, Tevrât'ta bulunan kısas hükmü, Kur'ân tarafından da aynı şekilde devam ettirilmiş, kısasın icrâsı yanında affedebilme imkânı verilmiş, hatta bundan da öte olgunlaştırılarak kısasın diyet (tazminat)a çevrilmesi hakkı verilmiştir<sup>396</sup>. İşte bunlar bize, Kur'ân'ın kendinden önceki kitaplara bir müheymin olduğunu ve onlardan bekleneni fazlasıyla verdiğini ortaya koymaktadır.

<sup>391</sup> ) Saîd Nursî, *İşârâtü'l-İ'câz*, s.53.

<sup>392</sup> ) *Serinsu*, s.93.

<sup>393</sup> ) Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, s.5.

<sup>394</sup> ) *Kılıç*, s.2.

<sup>395</sup> ) *Safvet Hâmid Mübârek*, s. 152 ; *Yılmaz Yiğit, Mehmet Ergene*, s.155-158.

<sup>396</sup> ) Bakara, 2/178.

Kur'ân, kendinden önceki kitaplardan farklı olarak, tüm insanlığın din ve dünya işlerinde ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklamıştır<sup>397</sup>. Kur'ân, beyân yani Allâh'ın insanlara bir açıklamasıdır. “ *Biz her şeyi açık açık anlattık.*” (İsrâ, 17/12), “ *Biz Kitâb (Kur'ân)'da hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır.*” (En'âm, 6/38), “ *Sana bu Kitâb (Kur'ân)'ı, her şeyi açıklayan ... olarak indirdik.*” (Nahl, 16/89). Allâh (c.c.), Kur'ân'da her şeyi, bütün ilimleri, emir ve yasağı, helâl ve haramı<sup>398</sup>, manevî, içtimâî, ahlâkî, idârî ve iktisâdî esasları açıklamıştır<sup>399</sup>. O halde Kur'ân, beşerin ihtiyaçlarını kıyâmete kadar karşılamaya yeterli son kitaptır, diyebiliriz. Zira Kur'ân'dan önceki kitaplar, muayyen hedeflere yönelik, daha açık bir ifadeyle belirli bir zaman dilimi ve yöresel olarak belirli bir ümmet için gönderilmiştir. Belirli bir ümmet için gelen ve uygun olan hüküm ve şeriat, daha sonra gelen ümmet için uygun olmayabilir. Dolayısıyla Allâh (c.c.) her ümmet için uygun olanı kendi içlerinden bir peygamber ile kendilerine ulaştırmıştır. Allâh katından gönderilen kitaplar silsilesinin son halkası olan Kur'ân, belirli bir zaman için tarihsel ve belirli bir ümmet için yöresel olarak gönderilmemiş, aksine kıyâmete kadar yaşayacak tüm insanlığın ihtiyaçlarını karşılamak için evrensel olarak gönderilmiştir. Bu yüzdendir ki Kur'ân, insan terbiyesinde belli çığırılar açmıştır. Aynı zamanda akla hitâb etmiş, duyguları beslemiş, vicdanları sorgulamış, duyu organlarını terbiye etmiş, akâidi yerleştirmiş, her birini fitrata uygun delillerle desteklemiştir<sup>400</sup>. Bu da gösteriyor ki, her zaman ve mekanda bağlayıcılığı ve geçerliliği olan tek kitap Kur'ân'dır. Hidâyet ve kurtuluş, evrensel özelliğe sahip olan ancak Kur'ân'lardır. Zira Kur'ân kendinden önceki kitaplardaki sabit hakikatleri ihtiva etmiş (*müheymin*), doğruluğuna delil ve şahit olmuş ve Allâh'ın dilediği ilâveleri içermiştir<sup>401</sup>.

#### 3.4.6. Kur'ân, önce âyetleri ihkâm sonra da tafsîl edilmiş bir kitaptır

Kur'ân âyetlerinin bir kısmı *muhkem*, diğer bir kısmı da *müteşâbih*<sup>402</sup>. İhkâm, bir şeyi ıslah etmek ve sağlamlaştırmaktır<sup>403</sup>. Muhkem âyetler, Kitâb'ın anasıdır. Zira hak ile

<sup>397</sup> ) Râzî, XXVII/238 ; Kurtubî, VI/270 ; Beydâvî, II/368.

<sup>398</sup> ) Taberî, XIV/161,162. Mücâhid, İbn Mes'ûd ve İbn Cüreyc'den. ; İbn Kesîr, II/563. İbn Mes'ûd ve Mücâhid'den.

<sup>399</sup> ) Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.190.

<sup>400</sup> ) Çelik, s.109.

<sup>401</sup> ) Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, s.5.

bâtılı ayıran, hakikatleri tasdik edip ortaya koyan bu âyetlerdir <sup>404</sup>. Ulemâ, muhkem ve müteşâbih hakkında ihtilaf etmişler ve farklı görüşler beyân etmişlerdir : a) *Muhkem*, kendisiyle amel edilen nâsîhler veya hükümleri değişmeyen sabit olan, *müteşâbih* ise, kendisiyle amel edilmeyen mensûh âyetlerdir <sup>405</sup>. b) *Muhkem*, Allâh'ın helâl ve haram olarak açıkladığı âyetler, *müteşâbih* ise, lafızları farklı da olsa, manaca birbirine benzeyen âyetlerdir <sup>406</sup>. c) *Muhkem*, tek bir şekilde açıklanan, *müteşâbih* ise, birden fazla açıklaması olan âyettir <sup>407</sup>. d) *Muhkem*, âlimlerin te'vilini bilip, mana ve tefsirini anladıkları, *müteşâbih* ise, Allâh'ın bilgisini kendisine has kılp, kimsenin bilmesine imkan olmayan âyetlerdir <sup>408</sup>.

Yûnus, 10/1. ve Hûd, 11/1. âyetlerde Kur'ân'ın tümünün muhkem olduğu beyan edilmektedir. Halbuki Âl-i İmrân, 3/7. âyette bazı âyetlerin muhkem, bazılarının da müteşâbih olduğunu görmüştük. Bu hususta bir tezat yoktur. Zira Kur'ân'ın tümünün muhkem olmasından maksat, Kur'ân'ın manalarının sahih, lafızlarının fasîh hak kelâm olmasıdır. Bu anlamda Kur'ân, her söz ve kelâmdan kat kat üstündür. Başka bir âyette de Kur'ân'ın tümünün müteşâbih olduğu beyân edilmektedir. Bunun da manası, Kur'ân'ın bir kısmının güzelliğe diğer bir kısmına benzemesi ve birbirlerini tasdik etmesidir <sup>409</sup>. Ve benzer konuların tekrar tekrar gündeme gelmesi sebebiyledir.

Kur'ân, öyle bir kitâbdır ki, âyetleri önce muhkem kılınmış, sonra da tafsîl yani ayırılmış ve farklı manalarda açıklanmıştır <sup>410</sup>. Tafsîl, aslında bir şeyi fasıl fasıl bölmek, belirli ve farklı bölümlere ayırmak demektir <sup>411</sup>. Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır : “ *Elif lâm râ. (Bu), bir Kitâb'dır ki, hikmet sahibi, her şeyden haberi olan (Allâh) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da güzelce tafsîl edilmiş (açıklanmıştır).*” (Hûd, 11/1). Kur'ân âyetlerinin muhkem olmasının manası, âyetlerde

<sup>402</sup> ) “*Kitâb'ı sana O indirdi. O'nun bazı âyetleri muhkemdir (açık anlamlıdır), bunlar Kitâb'ın amasıdır. Diğerleri de müteşâbih (birbirine benzer, çeşitli anlamlar taşıyandır). Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için onun benzer âyetlerinin ardına düşerler. ...*” (Âl-i İmrân, 3/7).

<sup>403</sup> ) *Taberî*, XI/180.

<sup>404</sup> ) *Elmalılı*, II/1036.

<sup>405</sup> ) *Taberî*, III/172. İbn Abbâs, Katâde, er-Rebî', Dahhâk, Ubeyd b. Süleymân ve bir grup Sahâbe'den.

<sup>406</sup> ) *Taberî*, III/173. Mücâhid'den.

<sup>407</sup> ) *Elmalılı*, II/1036.

<sup>408</sup> ) *Taberî*, III/174 ; *Kurtubî*, IV/8.

<sup>409</sup> ) *Râzî*, VII/180.

<sup>410</sup> ) *Râzî*, XXVII/95.



noksanlık ve bozukluk olmaksızın sağlam bir nazımla düzenlenmiş olması <sup>412</sup>, veya Kur'ân âyetlerinin başka bir kitapla neshedilmemiş olması, veya âyetlerin hakîm yani hükmedici olması, veya âyetlerinin sağlamlaştırılmış olmasıdır <sup>413</sup>.

Kur'ân âyetlerinin tafsîl edilmesinin manası da, âyetlerinin Arapça bir Kur'ân olarak açıklanmış olması <sup>414</sup>, veya âyetlerinde tevhiid, nübüvvet, hükümler, öğütler ve kıssaların açıklanmış, veya âyetlerinin sûre sûre, âyet âyet gruplara ayrılmış, veya âyetlerinin topluca bir defada indirilmeyip, ayrı ayrı indirilmiş, veya âyetlerinin kulların ihtiyaç duydukları şekilde açık ve öz olarak açıklanmış, veya âyetlerin helâl ve haram, emsâl, tergîb ve terhîb, mevâiz, emir ve nehiy olarak ayrılmış olmasıdır <sup>415</sup>.

### 3.4.7. Kur'ân, tahrîf, tebdîl ve tağyîrden uzak bir kitaptır

Kur'ân, Allâh tarafından koruma altına alınmıştır. “ *O zikri (Kur'ân'ı) biz indirdik biz; ve O'nun koruyucusu da elbette biziz!*” (Hicr, 15/9) <sup>416</sup>. Bu nedenledir ki, Kur'ân tahrîf, tebdîl ve tağyîr edilemez. <sup>417</sup> Kur'ân'ın Allâh tarafından koruma altına alınmış olması, O'nun dünyada korunduğuna ve önceki kitapların aksine tahrîf ve tebdîlden emîn kılındığına işârettir. Kur'ân'ın kelimelerini değiştirecek kimse yoktur <sup>418</sup>. “ *O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur.*” (Kehf, 18/27). Kur'ân'ın durumu böyle iken, Kur'ân'dan önce indirilen kitapların tümüne az veya çok mutlaka ya tashîf, ya tağyîr ya da tahrîf girmiştir <sup>419</sup>. Bu da gösteriyor ki, Kur'ân geçerli ve son ilâhî kitaptır. Çünkü Kur'ân, özünde her türlü şüphe ve töhmetten uzak kılınmıştır. Kitaplar içinde hakk olma açısından onun kadar kesinlik ve şüphesizlik ile bilinen ve doğru yolu onun kadar gösteren hiçbir kitap yoktur <sup>420</sup>.

### 3.4.8. Kur'ân'da eğrilik yoktur, önünden ve ardından batıl gelemmez

<sup>411</sup> ) *Elmalılı*, IV/2751.

<sup>412</sup> ) *Taberî*, XI/180.

<sup>413</sup> ) *Râzî*, XVII/184-185 ; *Kurtubî*, IX/4.

<sup>414</sup> ) *Taberî*, XXIV/90.

<sup>415</sup> ) *Râzî*, XVII/185 ; *Kurtubî*, IX/4.

<sup>416</sup> ) Ayrıca bkz. *Fussilet*, 41/42 ; *Nisâ*, 4/82.

<sup>417</sup> ) *Zemahşerî*, II/445 ; *Beydâvî*, II/211.

<sup>418</sup> ) *İbn Kesir*, III/79.

<sup>419</sup> ) *Râzî*, XIX/165 ; *Draz*, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, s.4.

<sup>420</sup> ) *Elmalılı*, I/164.



Kur'ân'da eğrilik yoktur. “ *O Allâh'a hamdolsun ki, kuluna Kitâbı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı.*” (Kehf, 18/1). Yani Kur'ân, eğrilmez ve haktan sapmaz. Her zaman doğruyu söyler. O'nda her hangi bir karışıklık, zıtlık, ve karmaşıklık yoktur <sup>421</sup>. Lafızlarında bir noksanlık ve manalarında bir uyuşmazlık yoktur <sup>422</sup>. Hakka davet etmede bir sapma da yoktur <sup>423</sup>. Tüm bu manalar, Kur'ân'da eğrilik olmadığını daha bariz bir şekilde ifade etmektedir.

Kur'ân'ın diğer önemli bir özelliği de, bâtılın hiçbir cihetten kendisine yol bulamayıp giremeyeceği gerçeğidir <sup>424</sup>. “ *Ki ( O Kur'ân'ın) ne önünden, ne de ardından ona bâtıl gelmez. Hikmet sahibi, çok övülen (Allâh)dan indirilmiştir.*” (Fussilet, 41/42). Müfessirler, bu âyetin şu anlamlara gelebileceğini söylemişlerdir : a) Kur'ân'ın ne önünden, ne de ardından ona bir nekîr yani inkar, ret gelmez (Saîd b. Cübeyr). b) Şeytan, Kur'ân'dan ne bir hakkı çıkartmaya, ne de bir bâtılı ona eklemeye güç yetiremez (Katâde). c) Bâtıl sahibi hilesiyle, onu tağyîr ve manalarından bir şeyi tebdîle güç yetiremez. Ona bir şeyde katamaz <sup>425</sup>. d) Tevrât, İncil ve Zebûr gibi Kur'ân'dan önceki kitaplar onu yalanlamaz. Ve kendinden sonra onu yalanlayacak bir kitap gelmeyecektir. e) Gelecekte, Kur'ân'a muarızı mümkün kılacak bir kitap olmayacaktır. Ondan önceki kitaplarda da ona muarızı sahih kılacak bir kitap olmamıştır. f) Kur'ân'a bâtıl hiçbir cihetten yol bulamaz ve ulaşamaz <sup>426</sup>. Bizce de, bu son mana, daha münasip gözükmektedir.

### 3.4.9. Kur'ân, Levh-i Mahfûz'da kayıtlıdır ve korunmuştur

Kur'ân, Levh-i Mahfûz'da yazılıdır ve korunmuştur. O'ndan inmiştir. Binâenaleyh Kur'ân tahrif edilemez <sup>427</sup>. Levh-i mahfûz, tüm kitapların aslı ve anası olduğu gibi, şân ve şeref sahibi son semâvî kitâb Kur'ân'ın da aslıdır. “ *O (Kur'ân), katımızda bulunan*

<sup>421</sup> ) *Taberî*, XV/190-191. İbn Abbâs'dan ; *Şa'râvî*, s.99.

<sup>422</sup> ) *Zemahşerî*, II/548 ; *Âlûsî*, XV/289. (Kehf, 18/1.in tefsirinde.)

<sup>423</sup> ) *Beydâvî*, II/3.

<sup>424</sup> ) *Beydâvî*, II/355.

<sup>425</sup> ) *Taberî*, XXIV/125.

<sup>426</sup> ) *Râzî*, XXVII/132.

<sup>427</sup> ) *Taberî*, XXV/48. Atiyye b. Sa'd, İbn Abbâs ve Süddî'den. ; *Râzî*, XXVII/195 ; *İbn Kesîr*, IV/124 ; *Bursevî*, VIII/350 ; *Elmahhî*, VI/4265.

*ana Kitâb (Levh-i Mahfûz)dadır. Şânı yücedir, hikmetle doludur.”* (Zuhruf, 43/4), “*(Kur’ân) korunmuş bir Kitâb (Levh-i Mahfûz’da yazılı)dır.”* (Vâkıa, 56/78), “*Hayır o, şerefli bir Kur’ân’dır. (Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır.”* (Burûc, 85/21,22). Allâh (c.c.), Levh-i Mahfûz’u mahfûz yani korunmuş olmakla vasfetmiş, O’ndan istinsah edilen Kur’ân’ı da tebdil ve tağyir edilmekten muhafaza altına almıştır <sup>428</sup>. Aslı Levh-i Mahfûz’da korunmuş olan Kur’ân’ın dünyada ellerde dolaşan nüshasını da Cenâb-ı Hak aslına uygun olarak korumayı taahhüt etmiştir <sup>429</sup>.

### 3.4.10. İnsanlık için hidâyet kaynağı ve rahmettir

Allâh (c.c.), insanların halini en iyi şekilde bildiği ve onların doğru yolu bulabilmeleri için kullarından dilediğine Kur’ân’ı hidâyet rehberi kılmıştır <sup>430</sup>. Kur’ân, hem tüm insanlara doğru yolu gösterir <sup>431</sup>. “*Ramazan ayı ki – insanlara Hüdâ (yol gösterici), hidâyeti, doğruyu ve yanlış birbirinden ayırdedip açıklayıcı olarak Kur’ân o ayda indirilmiştir... ”* (Bakara, 2/185), “*Sana bu Kitâbı, her şeyi açıklayan ve Hüdâ (yol gösterici)... olarak indirdik.”* (Nahl, 16/89). Hem de mü’minlere, mütakîlere doğru yolu gösterir <sup>432</sup>. “*İşte O Kitâb ; kendisinde hiç şüphe yoktur; müttakîler için Hüdâ (yol gösterici)dir.”* (Bakara, 2/2), “*Gerçekten onlara, bilgiye göre açıkladığımız, inanan bir toplum için Hüdâ (yol gösterici) ve rahmet olan bir Kitâb (Kur’ân) getirdik.”* (A’râf, 7/52), “*Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılar)a bir şifâ ve inananlara bir Hüdâ (yol gösterici) ve rahmet gelmiştir.”* (Yûnus, 10/57), “*... inanan kavim için, (o Kitâb) Hüdâ (yol gösterici) ve rahmet olsun.”* (Nahl, 16/64). Kur’ân’ın, inanan bir toplum için hidâyete iletici olması, tüm insanlar için de hidâyete iletici olmasına engel teşkil etmez <sup>433</sup>. Kur’ân, mü’minleri Hakka, selâmet yollarına ve onları küfür karanlığından îmân aydınlığına çıkararak dosdoğru yol olan İslâm’a iletir <sup>434</sup>. “*Onunla Allâh, rızâsının peşinde gidenleri esenlik yollarına iletiyor ve onları kendi*

<sup>428</sup> ) Hicr, 15/9.

<sup>429</sup> ) Hicr, 15/9.

<sup>430</sup> ) Zümer, 39/23 ; Râzî, XXVII/192.

<sup>431</sup> ) Zemahşerî, I/171 ; Beydâvî, I/105,554.

<sup>432</sup> ) Zemahşerî, II/272 ; Râzî, XIV/100 ; İbn Kesîr, I/38 ; Âlûsî, I/186 ; Seyyid Kutub, *fi Zilâli’l-Kur’ân*, Beyrût, 1407/1987, I/38.

<sup>433</sup> ) Râzî, XX/64.

<sup>434</sup> ) Taberî, XIII/179 ; XXVI/34 ; Râzî, XI/194 ; XXVIII/32 ; İbn Kesîr, II/33.

izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola iletiyor.” (Mâide, 5/16), “ ... Hakka ve doğru yola götüren bir Kitâb (Kur’ân) dinledik.” (Ahkâf, 46/30).

Allâh (c.c.), Kur’ân’ı Hz. Peygamber (s.a.v.)’e rahmet olarak vermiştir <sup>435</sup>. Kur’ân, inananlar için bir rahmettir <sup>436</sup>. “ ... inanan bir toplum için Hüdâ (yol gösterici) ve rahmet olan bir Kitâb (Kur’ân) getirdik.” (A’râf, 7/52), “ ... inanlara bir Hüdâ (yol gösterici) ve rahmet gelmiştir.” (Yûnus, 10/57), “ ... inanan kavim için, (o Kitâb) Hüdâ (yol gösterici) ve rahmet olsun.” (Nahl, 16/64), “ ... inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır.” (Ankebût, 29/51). Yani Kur’ân, mü’minler için büyük bir nimettir <sup>437</sup>, ve onlara hakkı ve bâtilı açıklar <sup>438</sup>. Allâh Teâlâ hem insanların imtihan şartlarını tamamlamak ve hem de onları rehbersiz bırakmamak için merhamet etmiş ve bir rahmet eseri olarak onlara son kitap Kur’ân-ı Kerîm’i lutfedip göndermiştir.

#### 3.4.11. İnsanlar için şifâ, öğüt, nûr, zikir, beyân ve tebliğdir

Kur’ân, ‘Şifâ’ ile tesmiye edilmiştir. Zira Kur’ân, tüm insanlar ve de özellikle mü’minler için bir şifâdır. “ Biz Kur’ân’dan, mü’minlere şifâ ve rahmet olan şeyler indiriyoruz.” (İsrâ, 17/82), “ Ey insanlar, size Rabb’inizden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılar)a bir şifâ ... gelmiştir.” (Yûnus, 10/57), “ O (Kur’ân), inananlar için ... (göğüslerdeki hastalıklara) şifâdır.” (Fussilet, 41/44). İnananlar, onunla dünya ve âhiret dertlerinin şifâsını bulurlar. Kur’ân’ın hükümlerine uyarak rûhen huzûra kavuşurlar. Kur’ân, küfür, cehâlet gibi kalbî hastalıklara, hem de bedenî hastalıklara şifa olur <sup>439</sup>.

Kur’ân, mü’minler için bir öğüt, nasihattir <sup>440</sup>. “ Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt ... gelmiştir.” (Yûnus, 10/57), “ O (Kur’ân), müttakiler için bir öğüttür.” (Hâkka, 69/48), “ ... size öğüt vermek için indirdiği Kitâb (Kur’ân) ve hikmeti düşünün.” (Bakara, 2/231), “ O (Kur’ân)la (insanları) uyarman ve inananlara öğüt (vermen) hususunda göğsünde bir sıkıntı olmasın.” (A’râf, 7/2), “ Şüphesiz inanan bir toplum

<sup>435</sup>) Taberî, XXV/46. el-Hasen’den.

<sup>436</sup>) Taberî, XXI/7 ; Râzî, XIV/100.

<sup>437</sup>) Beydâvî, II/212.

<sup>438</sup>) İbn Kesîr, III/404.

<sup>439</sup>) Râzî, II/17 ; XXVII/135 ; Suyûtî, el-İtkân, I/163.

<sup>440</sup>) Taberî, II/483 ; XXI/7 ; Beydâvî, II/212 ; İbn Kesîr, III/404.

*için bunda bir rahmet ve öğüt vardır.”* (Ankebût, 29/51). Allâh (c.c.), inanlara öğüt vermesi için Hz. Peygamber (s.a.v.)’e indirmiş <sup>441</sup>, ve O’ndan Kur’ân’la öğüt vermesini istemiştir <sup>442</sup>. Kur’ân, öğüt almak için kolaylaştırılmıştır <sup>443</sup>. Zira öğüt vermek mutlaka fayda verecektir <sup>444</sup>. Kur’ân hem de onlar için zikir yani şereftir. Kur’ân, kendisine uyan ve içindekilerle amel edenleri, hüküm ve nasihatleriyle şerefli, üstün kılacaktır. “ *Andolsun size, içinde zikir (şân, şerefiniz) bulunan bir Kitâb (Kur’ân) indirdik. Akılınızı kullanmıyor musunuz ?*” (Enbiyâ, 21/10).

Kur’ân, nûrdur <sup>445</sup>. Nûr’un iki vasfı vardır ; birincisi, kendisinin açık ve net olması, ikincisi, başkasının ortaya çıkmasına sebep olmasıdır <sup>446</sup>. İşte Kur’ân bu iki vasafta sahip, kalpleri ve fikirleri aydınlatıcı bir kitaptır <sup>447</sup>. “ *Ey Kitâb ehli (Yahûdî ve Hıristiyanlar), elçimiz (Hz. Muhammed) size geldi. Kitâb (Tevrât ve İncil)den gizlediğiniz şeylerin çoğunu size (Kur’ân’da) açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allâh’tan bir Nûr ve açık bir Kitâb geldi.*” (Mâide, 5/15) Kur’ân, şek ve dalâlet karanlıklarını yok eden bir nûrdur <sup>448</sup>. Aydınlatıcı Kur’ân’a tabi olanlar, onun beyân ve hükümleriyle aydınlanırlar ve hidâyete ulaşırlar <sup>449</sup>, kurtuluşa ererler. “ *O (Muhammed (s.a.v.))’le beraber indirilen Nûr’a uyanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.*” (A’râf, 7/157)

Kur’ân, zikir’dir <sup>450</sup>. “ *O Zikir (Kur’ân)’ı biz indirdik biz; ve O’nun koruyucusu da elbette biziz.*” (Hicr, 15/9). Zira O, Allâh’ın onunla kullarını uyardığı ve içinde önceki ümmetlerin haberleri, hudûd, farzlar ve diğer hükümlerin bulunduğu bir öğüttür. Ya da Kur’ân, ona inanan ve içindeki her şeyi tasdik eden için bir şeref, övünçtür <sup>451</sup>. Kur’ân,

<sup>441</sup> ) *Taberî*, VIII/117.

<sup>442</sup> ) *Kâf*, 50/45 ; *Zâriyât*, 51/55 ; *Tûr*, 52/29.

<sup>443</sup> ) *Kamer*, 54/17,22,32,40.

<sup>444</sup> ) *Zâriyât*, 51/55.

<sup>445</sup> ) *Nisâ*, 4/174 ; *A’râf*, 7/157 ; *Tevbe*, 9/32 ; *Şûrâ*, 42/52 ; *Hadîd*, 57/28 ; *Teğâbûn*, 64/8.

<sup>446</sup> ) *Râzî*, XIII/82.

<sup>447</sup> ) *Elmahli*, I/16. Mukaddime.

<sup>448</sup> ) *Beydâvî*, I/260 ; *İbn Kesîr*, II/33.

<sup>449</sup> ) *Taberî*, XXV/46 ; XXVII/244. İbn Abbâs ve Saîd b. Cübeyr’den ; *Râzî*, XXVII/192 ; *Beydâvî*, II/367 ; *İbn Kesîr*, IV/124.

<sup>450</sup> ) *Âl-i İmrân*, 3/58 ; *Hicr*, 15/6,9 ; *Nahl*, 16/44 ; *Tâhâ*, 20/99,124 ; *Enbiyâ*, 21/2,16,42,50 ; *Furkân*, 25/29 ; *Şuarâ*, 26/5 ; *Yâsîn*, 36/11 ; *Sâd*, 38/8 ; *Fussilet*, 41/41 ; *Zuhurf*, 43/5,36,44 ; *Kamer*, 54/25 ; *Talâk*, 65/10 ; *Kalem*, 68/51.

<sup>451</sup> ) *Taberî*, I/44. Mukaddime. ; *Râzî*, II/16 ; *Suyûtî*, *el-İtkân*, I/163.

mübârek bir ümmet için mübârek bir gece (olan kadir gecesi)nde mübârek bir meleğin mübârek bir nebîye indirdiği mübârek bir zikr'dir <sup>452</sup>.

Kur'ân, beyân'dır. Yani Allâh'ın insanlara bir açıklamasıdır. O'nda insanların din ve dünya işlerinde ihtiyaç duydukları her şeyi açıklamıştır <sup>453</sup>. “ *Biz her şeyi açık açık anlattık.*” (İsrâ, 17/12), “ *Biz Kitâb (Kur'ân)'da hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır.*” (En'âm, 6/38), “ *Sana bu Kitâb (Kur'ân)'ı, her şeyi açıklayan ... olarak indirdik.*” (Nahl, 16/89). Zira Allâh (c.c.), onda her şeyi, bütün ilimleri, emir ve yasağı, helâl ve haramı <sup>454</sup>, manevî, içtimâî, ahlâkî, idârî ve iktisâdî esasları açıklamıştır <sup>455</sup>. Dinde anlaşmazlığa düşenlere ihtilaf ettikleri şeyleri de açıklar <sup>456</sup>.

Kur'ân, Allâh'ın insanlara bir tebliğidir. Allâh'ın her türlü emir ve yasağını insanlara ulaştırmıştır <sup>457</sup>. “ *Bu, insanlara bir Belâğ'dır.*” (İbrâhim, 14/52).

### 3.4.12. Kur'ân, en mühim mesajdır

Kur'ân, Allâh'ın insanlara sunduğu en mühim mesajdır <sup>458</sup>. Allâh (c.c.), insanlara sunmak istediği her çeşit bilgi ve mesajı, Kur'ân'la iletmiştir. “ *Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar ? en-Nebe'ül-Azîm (yani O mühim mesaj Kur'ân)'dan mı ?* ” (Nebe', 78/1,2). “ *(Ey Muhammed) de ki : 'O (Kur'ân), Nebe'ün-Azîm (en mühim mesaj)dır.*” (Sâd, 38/67). Tirmizi (Ö.279/892), Hz. Ali (r.a.)'den, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir : “ *İlerde bir takım fitneler olacak. (Hz. Ali) dedim ki : Ondan çıkış nedir? Ya Rasulallâh! Buyurdu ki, Allâh'ın kitâbıdır. O'nda sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberi ve aranızda cereyan edecek olayların hükmü vardır. O (hakki bâtıldan) ayıran sözdür, şaka ve eğlence değildir. Omu terk eden zâlim ve zorba kimsenin Allâh belini kırar. Onun dışında doğruluk arayanları Allah saptırır. O, Allah'ın sağlam ipidir, hikmetli sözüdür. Omunla ayrılan eğrilmez. Omunla*

<sup>452</sup> ) *Râzî*, II/20.

<sup>453</sup> ) *Râzî*, XII/228 ; XX/101,167 ; *Kurtubî*, VI/270 ; *Beydâvî*, I/554.

<sup>454</sup> ) *Taberî*, XIV/161-162. Mücâhid, İbn Mes'ûd ve İbn Cüreyc'den. ; *İbn Kesîr*, II/563. İbn Mes'ûd ve Mücâhid'den.

<sup>455</sup> ) Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s.190.

<sup>456</sup> ) Nahl, 16/64 ; *Râzî*, XX/64.

<sup>457</sup> ) Suyûtî, *el-İtkân*, I/164.

<sup>458</sup> ) *Zemahşerî*, IV/547.

diller zorluğa ve karışıklığa uğramaz. Âlimler O'na doymaz. Çok tekrar etmekle eskimez. Onun hayat verici gerçekleri tükenmez. Onunla konuşan doğru söyler. Onunla amel eden ecir kazanır. Onunla hüküm veren adâlet eder. Ona çağırın sırât-ı müstakîme rehberlik eder, doğru yola ulaştırır<sup>459</sup>. “

### 3.4.13. Kendisine inananlara bir müjde(cı) ve uyarı(cı)dır

Kur'ân, büşrâ yani inananlar için bir müjde(cı)dir. Allâh'ın emrettiklerini yapan, yasakladıklarından kaçınan, Allâh ve onun elçisini tasdik edenlere, işledikleri salih amellerinden ötürü kendileri için mükafatların en büyüğü olan cenneti müjdeler<sup>460</sup>. “Gerçekten bu Kur'ân, ... iyi işler yapan mü'minlere, kendileri için büyük ecir olduğunu müjdeler.” (İsrâ, 17/9), “Sana bu Kitâb (Kur'ân)'ı, ... Müslümanlara Büşrâ (müjde) olarak indirdik.” (Nahl, 16/89), “... güzel davrananlara Büşrâ (müjde) olmak için (gönderilmiştir).” (Ahkâf, 46/12), “(O) mü'minlere yol gösterici ve Büşrâ (müjde)dir.” (Neml, 27/2). Kur'ân'ın indirilmesinin sebeplerinden birisi de, müjdeleyici bir kitap oluşudur. “(O Kitâb) beşîr (müjdeleyici) ve nezîr (uyarıcı) olarak (gönderilmiştir).” (Fussilet, 41/4).

Kur'ân, müjdeleyici olduğu kadar nezîr yani uyarıcıdır da. Allâh'ın emrine aykırı hareket edenleri, haddi aşanları Allâh'ın azâbıyla uyarır<sup>461</sup>. “(O Kitâb) beşîr (müjdeleyici) ve nezîr (uyarıcı) olarak (gönderilmiştir).” (Fussilet, 41/4), “(Bu), sana indirilen bir Kitâb (Kur'ân)'dır. Onunla (insanları) uyarman ve inanlara öğüt (vermen) hususunda göğsünde bir sıkıntı olmasın (hiç kuşkuvarıma, tasalanma, bu tamâmen Allâh tarafındandır. Sen hemen insanları uyar).” (A'râf, 7/2), “(Onu) dosdoğru (bir kitap) olarak (indirdi) ki katından (gelecek) şiddetli azâba karşı (insanları) uyarısın ve ...” (Kehf, 18/2).

### 3.4.14. Kur'ân, insanların anlayabileceği şekilde açıklanmıştır

<sup>459</sup>) Tirmîzî, V/158. Hadis No: 2906.

<sup>460</sup>) Taberî, XIV/161 ; XIX/131 ; Zemahşerî, II/508 ; Râzî, II/18 ; Âlûsî, XV/32.

<sup>461</sup>) Taberî, VIII/117 ; XXIV/91 ; XXVI/14.



Allâh (c.c.), insanlara akıl vermiş ve bu akıllarını kullanmalarını onlardan istemiştir. “*Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalbler(i nin) üzerinde kilitleri mi var (ki hiçbir hakikat, gönüllerine girmiyor) ?*” (Muhammed, 47/24). Kur’ân âyetlerinin hepsi aynı açıklıkta değildir. Bazıları kolay anlaşıldığı halde, bazıları üzerinde düşünmek gerekir<sup>462</sup>. Bu nedenle herkes Kur’ân’ı anlayabilir, ancak herkes ondan anlayışı kadarınca istifade edebilir<sup>463</sup>.

Allâh (c.c.), Kur’ân’ı insanların anlayabileceği bir şekilde apaçık bir kitap olarak açıklamıştır<sup>464</sup>. “*Allâh size Kitâbı açıklanmış olarak indirmiş iken ...*” (En’âm, 6/114). Hem de geniş geniş, yani din ve dünya ile ilgili her şeyi âyetlerle açıklamıştır<sup>465</sup>. “*Biz (Kur’ân’da) her şeyi açık açık anlattık.*” (İsrâ, 17/12), “*Kitâbı, her şeyi açıklayan ... olarak indirdik.*” (Nahl, 16/89). Kur’ân’ı okuyup düşünen, onu mutlaka anlayacaktır<sup>466</sup>.

### 3.4.15. İnsanlara misaller vermiştir

Allâh (c.c.), Kur’ân’da insanlara misaller vermiştir. Diğer bir ifâdeyle, her çeşit misâli farklı usullerle tekrarlamıştır<sup>467</sup>. “*Andolsun biz bu Kur’ân’da insanlara her çeşit misâli türlü biçimlerde anlattık, ama insanlardan çoğu, inkârda direndiler.*” (İsrâ, 17/89), “*Andolsun biz bu Kur’ân’da insanlara her çeşit misâli getirip anlattık.*” (Rum, 30/58), “*Biz bu misalleri insanlara anlatıyoruz ama onları, bilenlerden başkası düşünmez.*” (Ankebût, 29/43), “*Andolsun biz, bu Kur’ân’da insanlara, öğüt almaları için her temsîli anlattık.*” (Zümer, 39/27). Bu ancak, insanlar düşünüp Kur’ân’ı daha iyi anlasınlar diye türlü türlü misâl verilip açıklanmıştır. “*Biz (bu mânâyı) Kur’ân’da türlü şekillere çevirip anlattık ki, düşünüp anlasınlar.*” (İsrâ, 17/41). Ve günahlardan korunsunlar diye<sup>468</sup>.

<sup>462</sup>) Cerrahoğlu, Önsöz, s.7.

<sup>463</sup>) Râzî, XXI/75 ; Şa’râvî, s.35.

<sup>464</sup>) Taberî, VIII/8 ; Râzî, XIII/167.

<sup>465</sup>) Elmalılı, III/2033.

<sup>466</sup>) Kurtubî, VII/139.

<sup>467</sup>) Zemahşerî, II/540 ; Âlûsî, XV/241.

<sup>468</sup>) Tâhâ, 20/113.

Kur'ân'da meseller iki kısımdır. Birincisi, açık olan meseller <sup>469</sup>, ikincisi, gizli ve imalı mesellerdir <sup>470</sup>. Allâh'ın misâl vermesindeki gâye, bir şeyi pekiştirmek, öğüt vermek, teşvik etmek, sakındırmak, itibâr (saygın kılmak), maksûdu kararlaştırmak, murad edilen şeyi akla yakınlaştırmak ve dokunulan bir şekilde tasvir etmek içindir <sup>471</sup>.

### 3.5. KUR'ÂN'A YAPILAN İFTİRALAR VE KUR'ÂN'IN VERDİĞİ CEVAPLAR

#### 3.5.1. “Öncekilerin masalları” iftirâsı ve cevâbı

Kur'ân'a yapılan en büyük iftirâlardan birisi, onun ‘öncekilerin masalları’ olduğu iddiasıdır. Şu âyetlere bir bakınız . “ (Dediler ki) : ‘ İstesek, biz de bunun gibisini söyleriz. Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.’ (Enfâl, 8/31), “ Onlara : ‘Rabb’iniz ne indirdi? dediği zaman, ‘Evvelkilerin masalları!’ derler.” (Nahl, 16/24), “ Dediler : ‘Evvelkilerin masalları, onları yazdırmış, sabah akşam onlar kendisine okunuyor.’ (Furkân, 25/4), “ Kendisinde âyetlerimiz okunduğu zaman : ‘Eskilerin masalları’ dedi.” (Kalem, 68/15), “ Ona âyetlerimiz okunduğu zaman : ‘Eskilerin masalları’ der.” (Mutaffifin, 83/13).

Allâh (c.c.), Kur'ân'ın öncekilerin masalları olmadığını, ancak kendi tarafından elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen vahiy olduğunu ısrarla vurguluyor ve şöyle buyuruyor : “ De ki : ‘(Hayır), o(Kur'ân)ı, göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bilen (Allâh) indirdi.” (Furkân, 25/6), “ (Bu), bir Kitâbdır ki, ... O'nu sana indirdik.” (İbrahim, 14/1), “ Andolsun, sana ikişerlerden yedi ve bu büyük Kur'ân'ı verdik.” (Hicr, 15/87).

#### 3.5.2. “Kur'ân, şüirdir” iftirâsı ve cevâbı

Diğer bir iftirâ, ‘Kur'ân, şüirdir’ sözüdür. Kur'ân, kendisine yapılan bu iftirâyı yalanlıyor, reddediyor <sup>472</sup> ve şu şekilde cevap veriyor : “ Biz o (Muhammed)'e şüir

<sup>469</sup> ) Misâl olarak bkz., Ra'd, 13/17.

<sup>470</sup> ) bkz. A'râf, 7/58.

<sup>471</sup> ) Zerkeşî, I/486 ; Suyûtî, el-İtkân, II/1042.

<sup>472</sup> ) Bâkallânî, s.69.

*öğretmedik, (şiiir) ona yakışmaz da. O(nun getirdiği), sadece bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.” (Yâsîn, 36/69).*

### 3.5.3. “ Hz. Muhammed (s.a.v.)’e Kur’ân’ı bir beşer öğretiyor “ iftirâsı ve cevâbı

Diğer bir iftirâ, “Biz onların, ‘O’na (Kur’ân’ı) bir insan öğretiyor’ dediklerini biliyoruz.” sözüdür <sup>473</sup>. Kur’ân, bunu tekzib ediyor ve şu yanıtı veriyor : “ De ki : ‘O (Kur’ân’ı), Rûhu’l-Kudûs (Cebrâil), Rabb’inden hak gereğince indirdi.” (Nahl, 16/102), “ Hak’tan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili a’cemî (yabancıdır, açık değildir), bu ise apaçık Arapça bir dildir.” (Nahl, 16/103).

### 3.5.4. “ Kur’ân’ı Hz. Peygamber uydurdu “ iftirâsı ve cevâbı

Kur’ân için, ‘Hz. Peygamber (s.a.v.) onu uydurdu’ <sup>474</sup>, ve ‘ Kur’ân, uydurulmuş, eski bir yalandır <sup>475</sup>, şeklinde bir iftirâ yapılmıştır. Gerçekte Kur’ân, ne bir şaka <sup>476</sup>, ne şeytanların indirdiği bir kitap <sup>477</sup>, ne de Hz. Peygamber (s.a.v.) veya başka birisinin uydurması değildir <sup>478</sup>. Bilakis Allâh’ın Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla kulu ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)’e indirdiği hak vahyidir <sup>479</sup>. “ Bu Kur’ân, Allâh’tan başkası tarafından uydurulacak bir şey değildir. (Bu), ancak kendinden önceki (kitapların) doğrulaması ve O Kitâb’ın açıklamasıdır. O’nda asla şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.” (Yûnus, 10/37).

### 3.5.5. “ Kur’ân, sihirdir “ iftirâsı ve cevâbı

Kur’ân, kendisi hakkında yapılan ‘sihirdir’ <sup>480</sup> iftirâsını yalanlıyor ve şu cevâbı veriyor : “ Halbuki biz onlara (daha önce) okıyacakları bir Kitâb vermemiştik ve senden önce onlara bir uyarıcı göndermemiştik.” (Sebe’, 34/44), “ Ben sâdece bana vahyedilene

<sup>473</sup> ) Nahl, 16/103.

<sup>474</sup> ) Yûnus, 10/38 ; Furkân, 25/4 ; Sâd, 38/7 ; Tûr, 52/33.

<sup>475</sup> ) Sebe’, 34/43 ; Ahkâf, 46/12.

<sup>476</sup> ) Târık, 86/13-14.

<sup>477</sup> ) Şuarâ, 26/210- 212.

<sup>478</sup> ) Draz, *En Mühim Mesaj Kur’ân*, s.15.

<sup>479</sup> ) Yûnus, 10/37 ; Yûsuf, 12/111 ; Sebe’, 34/44.

<sup>480</sup> ) Sebe’, 34/43 ; Ahkâf, 46/7 ; Mfiddessir, 74/24.

*uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim.” (Ahkâf, 46/9), “ Ondan önce de önder ve rahmet olarak Mûsâ'nın Kitâb'ı var. Bu (Kur'ân) da (sihir değil, ancak kendinden öncekileri) doğrulayan, (açık) bir Arapça ile (gönderilmiş) bir Kitâbdır.” (Ahkâf, 46/12).*

### 3.5.6. “ Kur'ân, beşer sözüdür “ iftirâsı ve cevâbı

Kur'ân'a yapılan diğer bir iftirâ ise, onun 'beşer sözü' olduğudur <sup>481</sup>. Daha önceki iftirâlardaki gibi, Kur'ân bunu da yalanlıyor ve şöyle cevâb veriyor : “ *Bu Kur'ân, Allâh'tan başkası tarafından uydurulacak bir şey değildir. (Bu), ancak kendinden önceki (kitapların) doğrulaması ve O Kitâb'ın açıklamasıdır. O'nda asla şüphe yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.*” (Yûnus, 10/37), “ *Muhakkak ki O (Kur'ân, beşer sözü değil) şerefli bir elçinin (Cebrâil'in Allâh'tan alıp getirdiği) sözüdür.*” (Tekvîr, 81/19).

### 3.5.7. “ Kur'ân, kâhin sözüdür “ iftirâsı ve cevâbı

Diğer bir iftirâ, 'Kur'ân'ın, kâhin sözü' olduğudur. Kur'ân, bunu da yalanlıyor ve derhal cevâbını veriyor : “*Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyoruz!*” (Hâkka, 69/42).

Kur'ân'a yapılan iftirâları zikrettikten ve cevâblarını verdikten sonra, tüm bu iftirâlara cevâb niteliğindeki şu âyetleri zikretmek sûretiyle konuyu tamamlamak istiyorum : “ *O (Kur'ân), elbette şerefli bir peygamberin (Allâh'tan aldığı) sözüdür. O, bir şâirin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! Âlemlerin Rabb'inden indirilmiştir. Eğer O, bâzı lâflar uydurup bize iftirâ etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü, kuvvetini) alırdık. Sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı. O (Kur'ân), korunanlar için bir öğüttür ... O (Kur'ân) kesin gerçektir.*” (Hâkka, 69/40-51).

<sup>481</sup> ) Müddessir, 74/25.

### 3.6. KUR'ÂN'IN OKUNMASI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Kur'ân okumak, tilâvet etmek çok sevâbdır <sup>482</sup>. Her bir harfine bir hasene vardır. Her hasene de on katıyladır <sup>483</sup>. İşte okunması bu derece değerli olan Kur'ân'a âit hükümleri şöylece sıralayabiliriz :

- 1) Kur'ân'a abdestsiz el sürülmemelidir <sup>484</sup>.
- 2) Kur'ân, okunmaya başlarken İstiâze ve Besmele çekilmelidir <sup>485</sup>.
- 3) Kur'ân okunduğu zaman, gürültü yapılmamalı <sup>486</sup>, susmalı ve sessizce dinlemelidir <sup>487</sup>.
- 4) Kur'ân, okunduğunda hızlı okunmamalı, ağır ağır, yavaş yavaş okunmalıdır <sup>488</sup>.
- 5) Kur'ân'a uymak, onunla amel etmek farzdır <sup>489</sup>.
- 6) Kur'ân okunurken, anlayarak ve düşünerek okunmalıdır <sup>490</sup>.
- 7) Kur'ân'ı okurken hüzünlenmek, huşu' içinde olmak ve gözlerin yaşarması sevap kazandırır <sup>491</sup>.

Yine kitâbın hükmü olmak üzere, Kitâbın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamanın, Allâh'ın meşitlerinde Allâh'ın adının anılmasına engel olmanın, Allâh ve Rasulüne karşı gelip âdetâ onlarla savaşmanın, halleriyle inanmadıkları halde aldatmak için dilleriyle inandık demenin, Allâh'a denk kutsallar icat ederek şirk koşmanın, Allâh'tan, Allâh'ın âyetlerinden ve mukaddesâtından yüz çevirmenin cezâsının dünyada onursuzca bir hayata girmek, rezil ve rüsvay olmak ve âhirette de can yakıcı bir azâb ile karşı

<sup>482</sup>) Allâh (c.c.), Kur'ân okumayı ve tilâvetini âdet edineni överek şöyle buyurmaktadır : “ ... Kitâb'ular içinde, gece saatlerinde ayakta durup Allâh'ın âyetlerini okuyarak secdeye kapanan bir topluluk da vardır.” (Âl-i İmrân, 3/113). Suyûtî, *el-İtkân*, I/324.

<sup>483</sup>) İbn Mes'ûd'dan : Dedi ki : Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur : “ Kim, Allâh'ın kitâbı (Kur'ân)dan bir harf okursa, onun için bir hasene vardır. Hasene, on katıyladır. Ben 'Elif lâm mîm' harfdir demiyorum. Bilakis, Elif bir harfdir, lâm bir harfdir, mîm bir harfdir (diyorum).” Suyûtî , a.g.e., I/324 ; *Bursevî*, I/29.

<sup>484</sup>) Vâkıa, 56/79 ; *Râzî*, XXIX/194 ; Suyûtî, a.g.e., I/328.

<sup>485</sup>) Nahl, 16/98.

<sup>486</sup>) Fussilet, 41/26.

<sup>487</sup>) A'râf, 7/204 ; Ahkâf, 46/29.

<sup>488</sup>) Müzemmil, 73/4.

<sup>489</sup>) Âl-i İmrân, 3/103 ; En'âm, 6/106 ; A'râf, 7/3 ; Yûnus, 10/109.

<sup>490</sup>) R'ad, 13/29 ; Nisâ, 4/82.

<sup>491</sup>) İsrâ, 17/109 ; Geniş bilgi için bkz. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *et-Tibyân fî Âdâbi Hamaletü'l-Kur'ân*, Th. ve Ta'lik : Mecdî Seyyid İbrahim, Riyâd, 1408/1987, s.59-71 ; *Zerkeşî*, I/449-454 ; Suyûtî, a.g.e., I/335 ; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* (Zeynü'd-dîn el-İrâkî'nin el-Muğnî an Hameli'l-Esfâr fî'l-Esfâr adlı eseriyle basılı olarak), Beyrût, 1406/1986, I/325-330.

karşıya kalmak olacağını Yüce Rabbimiz yine kitâbının şu âyetlerinde haber vermiştir. (Bakara, 2/85, 114 ; Mâide, 5/33,41 ; Tevbe, 9/63 ; Yûnus, 10/98 ; Hûd, 11/66 ; Nahl, 16/27 ; Hacc, 22/9 ; Zümer, 39/26 ; Fussilet, 41/16). Tüm bu gerçekler düşünülüp, ders alınmalıdır.





## SONUÇ

Buraya kadar bahsettiklerimizle çalışmamızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. ‘*Kitâb*’ kavramı Kur’ân’da çokça geçen bir kavramdır. Bu kavramı incelediğimizde, onun iki mânâ üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz.

***Bunlardan birincisi, Kitâb*** kavramıyla – işitildiğinde ilk akla gelen, yani iki kapak arasında yazılı yapraklar halinde - kitap anlamı kastedilmeyenlerdir. Buna göre *Kitâb*, *yazgı, mükâtebe, süre, hüküm, mektup, yazı ve farz* anlamlarına gelmektedir. Görüldüğü gibi, bu mânâlar halk arasında şöhret bulan kitap mefhumuna delâlet etmemektedirler.

***İkincisi, Kitâb*** kavramıyla kitap anlamının kastedilmesidir ki, bunlar da sırasıyla şunlardır:

***Birinci*** olarak, *Kitâb* kavramıyla ‘*mutlak kitab*’ kastedilmektedir. Mutlak kitap, semâvî kitap cinsinin aksine, özel, muayyen bir karşılığı olmayan, semâvî kitapların tümüne veya birine delâlet etmeyen ve manasında belirsizliğin hâkim olduğu kitaptır.

***İkinci*** olarak, *Kitâb* kavramıyla ‘*semâvî kitâb cinsi*’ kastedilmektedir. ‘*Semâvî kitâb cinsi*’nden maksûd, belirsizliğin aksine muayyen bir karşılığı olan kitap ve/veya kitaplardır. *Semâvî kitâb cinsi*, Kur’ân’da çeşitli anlamlar taşır. Bunların ilki, ‘kitaptan bir bilgi sahibi olmak’ anlamıdır. İkincisi, bir îmân ilkesi olarak zikredilenlerdir. Üçüncüsü, mutlak olarak peygamberlere verildiği veya indirildiğine delâlet edenlerdir ki, Kur’ân ve Kur’ân’dan önce indirilen tüm kitapları içine almaktadır.

***Üçüncü*** olarak, *Kitâb* kavramıyla ‘*kayıt kitapları*’ diye adlandırdığımız ‘*Levh-i Mahfûz*’ ve ‘*Amel Defteri*’ kastedilmektedir. Kayıt kitaplarının ilki olan *Levh-i Mahfûz*, Allâh katındadır. Melekler tarafından kaleme alınmıştır. Mükerrerem yani şanlı, şerefli sayfalarıdır. Kur’ân ve ondan önce indirilen tüm semâvî kitap ve suhufun aslı, esası ve anasıdır. Her şey onda kayıtlı ve yazılıdır. Sanki bütün hilkât bir kitap, bütün varlıklar da o kitap muhtevâsının kelimelerini ve delâlet ettikleri şeyleri ifade eden nakışlar ve yazılardır. Âlemde cereyan edecek olan bütün yaratıkların küçük büyük,

yüksek alçak her şeyin durumları, Levh-i Mahfûz'da tamamen ve açık bir şekilde yazılmış, hiçbiri ihmal edilmemiştir. Kayıt kitaplarının ikincisi '*Amel Defteri*'dir ki, insanın ömründe yaptığı her şey, söylediği her söz ve bunların lında yatan niyetler görevli melekler Kirâmen-Kâtibîn tarafından bir bir yazılmıştır. Bu, insanın, dünyada yaptığı ve gece ve gündüz meleklerin kaydettiği amellerin sayfalarından meydana gelen büyük defter, veya onun bilançosu gibi bir sayfaya yazılmış cetvelli özeti, veya hesabının görüldüğüne dair bir belgesidir. Amel defteri, daima hakkı söyler, gerçeğin aksine bir beyanda bulunmaz. Diğer bir ifadeyle, amelleri herhangi bir ilâve yapmadan ve herhangi bir şey eksiltmeden olduğu gibi açıklar. Herkese ait bir amel defteri vardır. Amel defteri, iyi ve kötülere has olmak üzere iki çeşittir. Amel defteri, kıyâmet günü mü'min'e sağ tarafından, kâfir'e sol tarafından verilecek, sonra tartılacak ve tartıları ağır gelenler cennete, tartıları hafif gelenler cehenneme müstahak olacaklardır.

*Dördüncü* olarak, Kur'ân'da *Kitâb* kavramıyla bazen '*Zebûr*' kastedilmektedir. Özel anlamda Zebûr, Hz. Dâvud (a.s.)'a indirilen kitabın ismi olarak hususiyet kazanmıştır. Diğer üç büyük mukaddes kitâba nazaran, Kur'ân'da Zebûr hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Ancak bilinen, Allâh'ın Hz. Dâvud (a.s.)'a Zebûr'u verdiği'dir. Zebûr, Hz. Dâvud (a.s.)'a verildiği şekilde günümüzde mevcut değildir. Günümüzde Esk-i Ahit (Tevrât) kitâbının içinde yer alan 150 bâbdan oluşan Mezmurlar'ın, Kur'ân'da anlatılan Zebûr'la pek de alakası yoktur. Çünkü, Zebûr aslını koruyamamış ve tahrife uğramıştır. Günümüzde Zebûr'un bozulmamış nüshasını bulmak imkansızdır.

*Beşinci* olarak, Kur'ân'da *Kitâb* kavramıyla bazen '*Tevrât*' kastedilmektedir. Kur'ân'a göre Tevrât, Allâh'ın Hz. Mûsâ (a.s.)'a, kavmine teblîğ etmesi için indirdiği kitabın adıdır. Allâh'ın bir nimeti ve lutfu olarak, levhalarda yazılı olduğu halde Hz. Mûsâ'ya verildiği ifade edilen Tevrât, içinde büyük sırlar bulunan ilâhî bir kitaptır. Bir kitapta olması gereken en güzel hususları kendisinde barındırmaktadır. Yahyâ (a.s.), O'nunla hükmetmekle emrolunmuştur. İsâ (a.s.)'a öğretilen Tevrât, kendinden sonra inen İncil'i tasdik edici ve İncil de onu tasdik edicidir. Tevrât, insanları hakikat nûruyla aydınlatıcı bir '*Nûr*', akıl sahipleri için bir öğüt, hatırlatma, İsrâil oğullarının doğru yolu bulmalarını sağlayan bir kılavuz ve dalâlet karanlığından aydınlığa götüren bir

rahmettir. Tevrât, Allâh'ın bir beyânı, onu benimseyen, tasdik eden ve içindekilerle amel eden için bir himayedir.

Hız. Mûsâ (a.s.)'ın bizzat yazdırdığı ifade edilen şahadet levhaları kaybolmuştur. Ancak Tevrât'ta bozulmadan kalabilen bazı bölümlerin bulunduğu da bir gerçektir. Günümüzde Yahudilerin ellerinde dolaşan *Tevrât*, Kitâb-ı Mukaddes'in otuzdokuz sıfırlık Eski Ahit kısmının ilk beş bölümünden ibarettir. Bu bölümler de, elli bablı Tekvîn, kırk bablı Çıkış, yirmiyedi bablı Levililer, otuzaltı bablı Sayılar ve otuzdört bablı Tesniye'dir. Tevrât, aslı korunamamış, tahrif edilmiştir. Ayrıca harpler, esaretler, sürgünler, çıkan yangınlar gibi sebeplerle de Tevrât'ın aslı muhafaza edilememiştir.

Tevrât'ın kaynağı ve metnindeki çelişkilere bizzat şahit olduktan sonra, açık ve net olarak diyebiliriz ki, maalesef artık günümüzde tahrif ve tebdilden uzak bir Tevrât mevcut değildir. Dolayısıyla Tevrât, aslı korunamadığı, tahrif ve tebdile uğradığı, ona beşeri fikir ve sözler sokulduğu için, günümüzdeki mevcut Tevrât'ı ibâdet kastıyla okumak ve içindekilerle amel etmek artık geçerli değildir.

*Altıncı* olarak, Kur'ân'da *Kitâb* kavramıyla bazen '*İncil*' murad edilmektedir. Daha önceki münzel kitaplarda İsâ (a.s.)'a verileceği müjdelenen kutsal kitâb yani İncil, İsâ (a.s.)'a indirilmiştir. İncil, O'nu benimseyen, tasdik eden ve içindekilerle amel eden için bir himaye, insanların tevhid ve resulleri tasdik etmede anlaşmazlığı düştükleri hususlarda Allâh'ın bir beyânı, bir Nûr, önündeki Tevrât'ı doğrulayıcı ve korunanlar için doğruya iletici bir rehber ve öğüttür. İncil, önündeki Tevrât'ı tasdik ettiği gibi, O'nun doğruluğuna da şahitlik edicidir. Ve Tevrât'ın bir kısım hükümlerini neshetmiştir.

İncil'in tahrif edildiği gerçeğini, Kur'ân açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kur'ân, İncillerdeki tahrifi kabul etmekle birlikte, yine de onu semâvî kitaplar dışında mütalaa etmez.

Günümüzde yazarına nispet edilen dört meşhur İncil vardır ki, onlar da *Mattâ*, *Markos*, *Luka* ve *Yuhanna İncilleri*dir. Bunların dışında, çeşitli yazarlar tarafında kaleme alınan

yirmi üç risâle daha vardır. Hepsine birden, '*Yeni Ahid*' denir. Yuhanna İncil'i hâriç ilk üç İncil, yani Matta, Markos ve Luka İncilleri, gerek şekil gerek konular bakımından çok büyük benzerlikler taşımaktadırlar. Bu İncillerin dışında, bir de *Barnabas İncili* vardır ki, bu İncilin Barnaba'ya nisbeti, diğer İncillerin yazarlarına nisbetinden daha kuvvetlidir. İncil yazarlarından her birisi, bu sözlü gelenekleri kendi üslûbüne göre kaleme almışlardır.

Hıristiyanlığın ilk asrında çok fazla olan İnciller önce yetmiş, sonra da dördüncü asrın başlarında İznik Konsili tarafından resmî bir şekilde dörde indirilmiştir. Fakat bu İnciller arasında büyük farklar, ihtilâflar ve tenâkuzlar vardır. Aynı İncilin aynı bölümünde bile zıtlıklara rastlanmaktadır. Hıristiyanlık âlemi, farklı İncillerden söz ederken, Kur'ân ise Hz. İsâ (a.s.)'a verilen tek İncil'den bahsetmektedir. Zira olması gereken de, zâten bu öğretilerin tek bir kitapta toplanmış olması ve yazılmasıdır. Hal böyle olunca, biz İncili okurken artık Allah'ın söylediklerine muhatab olduğumuzdan emin olamayız. Dolayısıyla bu İncillerin, Kur'ân'da Hz. İsâ (a.s.)'a verildiği, öğretildiği ve indirildiği belirtilen İncil'le alakası pek azdır.

Kur'ân'a göre İncil, artık ibâdet maksadıyla tilâvet olunamaz. Zira Kur'ân, kendinden önceki tüm münzel kitapları neshetmiş, hükmünü kaldırmış ve geçerliliğine son vermiştir. Kıyâmete kadar, kendisiyle hüküm verilecek, ibâdet edilecek ve okunduğunda ibâdet kabul edilecek ve ecir verilecek tek Kitâb, Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Kur'ân naslarına bakıldığında, günümüzde kendilerine Tevrât, İncil ve Zebûr ismi verilen kitapların hakkaniyeti hususunda, şu bilgilere ulaşmaktayız : Birincisi, bu münzel kitaplardaki âyetlerden bir kısmı, bozulmadan aslı üzere kalmıştır. İkincisi, bu kitaplardaki âyetlerden diğer bir kısmı, tahrif edilmiş, kaybolmuş veya âyetleri gizlenmiştir.

*Yedinci* olarak, Kur'ân'da *Kitâb* kavramıyla '*Kur'ân*'ın kendisi kastedilmektedir. Kur'ân'da mutlak olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirildiğinden bahsedilen '*Kitâb*' lafızları, Kur'ân'a delâlet etmektedir. Kur'ân'da geçen her '*el-kitâb*' lafzı, Süleyman Ateş'in iddia ettiği gibi sadece Tevrât anlamına gelmemektedir. Âyetin sibâk ve

siyâkına göre, farklı anlam kazanmaktadır. Kur'ân'a '*Kitâb*' adının verilmesi, onun satırlarda cem' edildiğine, '*Kur'ân*' adının verilmesi, sadırlarda (hâfizalarda) korunduğuna işârettir. Kur'ân, öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini kendisinde cem' etmiştir. '*Kur'ân*', aslında kısım/parça ve bütün üzerine ıtlâk olunan cins isimdir. Gâlip olarak Kur'ân'ın bütünü için özel isim olmuştur. Bu nedenle, Kur'ân'ın bütününe Kur'ân denildiği gibi, bir kısmına da Kur'ân denilir. Kur'ân'ın 60'dan fazla ismi ve vasfı vardır. Bunların bir kısmı vasıf, bir kısmı da isimdir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen '*Tenzîle*' *Kur'ân* adının verilmesi, özellikle nazmından dolayıdır. Çünkü ilk önce okunan mânâ değil, o mânâyı en mükemmel şekilde anlatan nazmıdır. Kur'ân'ın Arapça oluşu da, bu sebeptendir.

Kur'ân, hem lafzıyla hem de mânasıyla, Allâh katından kulu ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla indirilmiştir. Allâh katından indirilişinde, hiçbir şüphe yoktur. Kur'ân'dan her bir vahy, kendisine ihtiyaç duyulduğunda veya bir olay yahut bir sebep üzerine ve belli bir meseleyi çözmek için gelmiştir. Bunun nedeni Kur'ân'ın, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve kıyâmete kadar gelecek tüm insanlığa gönderilmiş olmasıdır.

Kur'ân, hastaların ihtiyaç duyduğu her türlü ilacı ve sıhhatli kişilerin ihtiyaç duydukları her şeyi içerir. Yani Kur'ân, mü'minler için bir şifa ve rahmettir. Kur'ân'ın dili Arapça'dır. Allâh Teâlâ, Kur'ân'ı benzeri asla ve katiyyen getirilemeyen eşsiz bir mucize Kitâb kılmıştır. Bunun nedeni Kur'ân'ın Allâh'tan başkası tarafından değil, kendi katından indirilmiş olmasıdır. Kur'ân, önce meydan okumuş, sonra da manasının kuvveti ve nazmının güzelliğiyle hasımlarını benzerini getirmekten hezimete uğratmış ve aciz bırakmıştır. Zira hiçbir beşer, ne onun bir benzerini, ne ondan on sûreyi, ne de onun benzeri bir sûreyi getirmeye güç yetiremez. İşte bu gerçek, Kur'ân'ın mucize oluşunun en büyük delilidir. Kur'ân'ın mucize oluşu, uslûp, cezâlet, dil, lafızlarının fasîh, manalarının üstün oluşu, âyetlerinin tertibi ve nazmındaki eşsizliği, âyetlerinde tenâkuzun bulunmaması, Kur'ân'daki mezkûr kıssaların pek çoğunun Tevrât ve İncil'de bulunması, ondaki hükümlerin akla ve mantığa muvafık ve mutabık olması, bu hükümlerin beşerin ihtiyacını karşılaması, dost ve düşmanlarının kalbini etkilemesi, tabiat ilimlerine temas edip işaretle bulunması, haber verdiği geçmiş, gelecek ve hâl ile ilgili ğayb haberlerinin gerçekleşmesi, bir çok ilmi kendisinde toplaması, muhtevâsının

zenginliği ve Kur'ân vahyinin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in arzusuna uymaması ve onun tarafından tebdîl edilmemesi yönleriyle. Velhasıl Kur'ân, bütün faziletlerin, yani mükemmelliğin her çeşidinin en ileri derecelerinin kendisinde bulunduğu bir kelâmdır.

Kur'ân'ın en büyük î'caz yönlerinden birisi de, Allâh tarafından koruma altına alınmış olmasıdır. Zira Kur'ân'dan önceki kitapların tümüne az veya çok mutlaka ya tashîf, ya tağyîr ya da tebdîl ve tahrîf girmiştir. Bu da gösteriyor ki, Kur'ân geçerli ve son tek ilâhî kitaptır.

Kur'ân, kendinden önce gelen Tevrât, İncil, Zebûr ve suhurlarda olanları tasdik edicidir. Kur'ân'ın müheymîn yani kendinden önceki tüm kitaplar üzerinde bir gözcü ve koruyucu olması, onun evrensel ve son münzel kitap olduğuna delâlet etmektedir. Bunun nedeni Kur'ân'ın, önceki kitaplardaki sabit hakikatleri ihtivâ ettiği ve doğruluğuna delil ve şâhid olduğu gibi, Allâh'ın dilediği ilâveleri de ihtivâ etmesindedir. Kur'ân, âyetleri önce muhkem kılınmış, sonra da ayırt edilmiş ve farklı manalarda açıklanmıştır. Kur'ân, tahrîf, tebdîl ve tağyîrden uzak bir kitâbdır. Kur'ân'da eğrilik yoktur, önünden ve ardından batıl gelemmez. Kur'ân, Levh-i Mahfûz'da yazılıdır.

Kur'ân, insanlık için hidâyet kaynağı ve rahmettir. İnsanlar için şifâ, öğüt, nûr, zikir, beyân ve tebliğdir. Kur'ân, en mühim mesajdır. Kendisine inananlara bir müjde(ci) ve inanmayanlara azâb ile uyarı(cı)dır. Kur'ân, insanların ihtiyaç duyduğu her şeyi açıklamış ve insanların anlayabileceği şekilde açıklanmıştır. İnsanlara türlü türlü misaller vermiştir.

Velhasıl *Kur'ân*, lafız ve mânaları vahye dayanan, Allâh tarafından Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla yirmi küsur senelik Peygamberlik sürecinde son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen, kırâatiyle ibâdet edilen, mushaflarda yazılan, zamânımıza kadar tevâtür yoluyla gelen, kendisine hâs özel vasıfları ihtivâ eden, her bir sûresi î'câz ifade eden son mukaddes semâvî kitaptır. *Kur'ân*, şu büyük kâinât kitâbının ezeli bir tercümesidir. Kâinâtın, tekvînî âyetlerini okuyan çeşitli dillerin ebedî tercümanıdır. Görünmeyen ve görünen âlemin müfessiridir. Allâh'ın isimlerinin ve vasıflarının, yerde ve gökteki gizli manevî hazinelerin kâşifidir. Görünen dünyada, görünmeyen âlemin



lisanıdır. İslâmiyet manevî âleminin güneşi ve temelidir. Uhrevî âlemlerin mukaddes haritasıdır. Allâh'ın Zât, sıfat, esmâ ve işlerinin tercümanı, açıklayıcısı ve delilidir. İnsanlık âleminin mürebbîsidir. İnsanlığın en ileri derecesi olan İslâmiyet'in suyudur, ışığıdır. Tüm insanlığın uyması gereken hakîki hikmet ve fikirdir. İnsanlığı mutluluğa götüren hakîki rehberdir. Ve insana hem bir şariat kitâbı, hem bir dua, zikir ve ibâdet kitâbı, hem bir fikir ve hikmet kitâbı, hem bir emir ve dâvet kitâbıdır. Özetle bütün insanlığın her türlü mânevî ve fikrî ihtiyaçlarına kaynak teşkil edecek çok kitapları ihtiva eden kutlu bir kitaptır. *Dinde kitâb denilince de zâten ilk akla O gelir.*

Çalışmamızın sonunda netice olarak şunları söyleyebiliriz : Allah katından inen kitablara '*semâvî kitaplar*' denilmektedir. Semâvî kitapların ve her türlü bilginin aslı, esası ve anası Levh-i Mahfûz'dur. Kur'ân'da zikri geçen İbrâhim (a.s.)'ın suhufu, Dâvud (a.s.)'ın Zebûr'u, Mûsâ (a.s.)'ın Tevrât'ı, İsâ (a.s.)'ın İncil'i ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Kur'ân-ı Kerîm'i, Levh-i Mahfûz'dan indirilmiştir. Kur'ân, kendinden önceki tüm kitap ve sahifeleri asılları itibariyle doğrulayıcı, onlara gözcü ve murakıbdır. Kur'ân'dan önce indirilen ve bize kadar ulaşan semâvî kitaplar, bugünkü tahrif edilmiş veya kaybolmuş halleriyle Allah Teâlâ'nın gönderdiği vahiyleri temsil edememektedirler. Dolayısıyla *son ve kıyâmete kadar geçerli tek kitab, Kur'ân-ı Kerîm*'dir.

## BİBLİYOGRAFYA

### KUR'ÂN-I KERİM

**ABDÜLBÂKÎ**, Muhammed Fuâd, *Mu'cemu'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1408/1988.

**ABDÜLFETTÂH**, İbrahim Ahmed, *el-Kâmûsu'l-Kavîm li'l Kur'âni'l-Kerîm*, el-Hey'etü'l-Â'mme li Şuûni'l-Metâbii'l-Emîriyye, Kahire, 1404/1983.

**ÂLÛSÎ**, Şihâbuddîn Mahmûd (Ö.1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-seb'al-Mesânî*, Tas.: Muhammed Huseyn el-Arab, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1414/1994.

**ATEŞ**, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Kılıç Kitabevi, Ank., ts.

\_\_\_\_\_, *Yüce Kur'ân'ın Çağdas Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst., ts.

**AYNÎ**, Bedreddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed (Ö.855/1451), *Umdetü'l-Kârî li Şerhi Sahîh-il Buhârî*, Mektebetü Halebî, 1. Baskı, Kahire, 1392/1972.

**BEĞAVÎ**, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd (Ö.516/1122), *Tefsîru'l-Bağavî*, Th. ve Tahrîc : Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Dâmiriyye, Süleyman Müslim el-Haraş, Dâru Tîbe, 2. Baskı, Riyad, 1414/1993.

**BÂKILLÂNÎ**, Kâdî Ebû Bekr Muhammed b. Et-Tayyib (Ö.403/1013), *el-İnsâf*, Th.: Muhammed Zâhid b. El-Hasen el-Kevserî, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, Kahire, ts.

\_\_\_\_\_, *İc'azü'l-Kur'ân*, Âlemü'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut, 1408/1988.

**BESÂTÎ**, Ahmed Sa'deddîn, *Mukârene beyne'l-Akîdeteyn el-Yahudiyye ve'l-İslâmiyye*, Dâru't-Tabâate'l-Muhammediyye, 1. Baskı, Kahire, 1409/1988.

- BEYDÂVÎ**, Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali Ebû'l-Hayr Nâsiru'd-dîn eş-Şîrâzî (Ö.685/1291), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1409/1988.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi (1882/1971), *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen yay., İst., ts.
- BUCAILLE**, Maurice, , *Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim, (La Bible le Coran, et la science)*, Çev. : Suat Yıldırım, T.Ö.V. yay., İzmir, ts.
- BURSEVÎ**, İsmail Hakki (Ö.1137/1725), *Rûh'ul-Beyân*, el-Mektebetü'l-Mahmûdiye, ts.
- BÛTÎ**, Muhammed Saîd Ramazan, *Min Revâii'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Fârâbî, Dimeşk, ts.
- Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, Tan Matbaası, İst., 1964.
- CELÂLEYN**, Celâleddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî (Ö.864/1459) ve Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî (Ö.911/1506), *Tefsîru'l-Celâleyn*, (Kur'ân'ın yan tarafında basılı olarak), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ts.
- CERRAHOĞLU**, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Türkiye Diyânet Vakfı yay. No: 3, 7. Baskı, Ankara, 1989.
- CEVHERÎ**, İsmâil b. Hammâd (Ö.400/1009), *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Th.,: Ahmed Abdülğafûr Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Baskı, Beyrût, 1401/1990.
- CHALLAYE**, Felicien, *Dinler Tarihi*, Çev. : Samih Tiryakioğlu, Varlık yay., İst., 1960.

- CÜRCÂNÎ, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid ez-Zeyn Ebi'l-Hasen el-Hüseynî el-Hanefî** (Ö.816/1413), *et-Târifât*, Th. ve Ta'lik Eden : Abdurrahmân Amîre, Âlemü'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrût, 1407/1987.
- ÇELİK, Muhammed**, *Kur'ân Kur'ân'ı Tanımlıyor*, Şûle yay., Kur'ân Araştırmaları Dizisi :12, İst., 1998.
- ÇİÇEK, Yakup**, *Tefsir Usûlü*, Sofya, 1995.
- DEEDAT, Ahmet**, *Mucizeler Mucizesi Kur'ân*, Çev. : Yusuf Balcı, İnkilap yay., İst., 1992.
- DEMİRİ, Leyla**, *Kur'ân- Kerîm'de İlâhî Kitaplar*, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), İst., 2000.
- DRAZ, Muhammed Abdullah** (1894/1958), *En Mühim Mesaj Kur'ân*, Terc.: Suat Yıldırım, Işık yay., İzmir, 1414/1994.
- \_\_\_\_\_, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, Terc. : Salih Akdemir, Mîm yay., 1. Baskı, Ankara, 1983.
- EBUSSUÛD, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî** (Ö.1270/1854), *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ân'il-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 4. Baskı, Beyrût, 1414/1994.
- ELİADE, Mircea Ioan P. Couliano**, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev. : Ali Erbaş, (Orijinal Adı : *dictionnaire des religions*), İnsan yay. : 244, İst., 1997.
- ELMALILI Muhammed Hamdi Yazır** (1874/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İst., 1979.
- ENSÂRÎ, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhim** (Ö.182/798), *Kitâbü'l-Âsâr*, Tas. ve Th. : Ebû-l Vefâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1355/1934.

**FERİT, Muhammed Ebû'l Ğayt, *İncilü'l-Mesîh beyne Vahyi's-semâ ve vad'il-beşer*, Dâru'l-Kitâbü'l-Câmiû, 1. Baskı, Kahire, 1407/1986.**

**FİRÛZÂBÂDÎ, Mecdu'd-dîn Muhammed b. Ya'kûb (Ö.816/1413), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Th.: Mektebü tahkîkî't-türâs fî Müessesetü'r-Risâle, Müessesetü'r-Risâle, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 2. Baskı, Beyrût, 1407/1987.**

**GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (Ö.505/1111), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* (Zeynü'd-dîn el-İrâkî'nin el-Muğnî an Hameli'l-Esfâr fî'l-Esfâr adlı eseriyle basılı olarak), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrût, 1406/1986.**

**HALİL EL-CÛRR, *Larousse el-Mu'cemu'l-Arabıyyü'l-Hadîs*, Mektebetü Larousse, Paris, 1973.**

**HAMİDULLAH, Muhammed, *Kur'an-ı Kerîm Tarihi*, Çev. : Salih Tuğ, Marmara İlâhiyat Fak. yay. : 57, İst., 1993 .**

**HEMEDÂNÎ, Ebû Bekr, Muhammed b. Mûsâ el-Hâzimî (Ö.584/1188), *el-İ'tibâr fî'n-Nâsihi ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, Th. ve Ta'lik: Abdü'l Mu'tî Emîn Kal'acî, Dâru's-Sev'â, 1. Baskı, Kahire, 1403/1982.**

**IZUTSU, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Çev. : Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.**

**İBN ATİYYE, Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Gâlib el-Endelûsî (Ö.543/1148), *el-Murarrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Th. : Abdü's-selâm Abdü's-şâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrût, 1413/1993.**

**İBN FÂRİS, Ebu'l Hüseyin Ahmed Zekerıyya (Ö.395/1004), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğâ*, Th.: Abdu'sselâm Muhammed Hârûn, Matbaatü Mustafa Halebî ve Evlâdühü, Mısır, 1392/1972.**

**İBN KESİR**, İmâdüd'din Ebu'l-Fidâ İsmail el-Kureşî ed-Dimeşkî (Ö.774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Hadîs, 1. Baskı, Kahire, 1408/1988.

\_\_\_\_\_, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, Th. ve Tahrir: Halîl el-Meyyis, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1405/1985.

**İBN MANZÛR**, Cemâluddîn Muhammed (Ö.711/1311), *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Sadr, 1. Baskı, Beyrût, 1990/1410.

**İBNÛ'L-CEVZÎ**, Abdu'rrahmân b. Ali b. Abdullâh (510/1116-597/1200), *Nâsihu'l-Kur'ân ve Mensûhuhu (Nevâsihu'l-Kur'ân)*, Th. ve Tahrir : Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1411/1990.

*İncil*, (Yunanca Aslından Türkçe'ye Çevirisi), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1998.

**KAHRAMAN**, Ahmet, *Dinler Tarihi*, Sümer Matbaası, İst., 1965.

\_\_\_\_\_, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, Marifet yay., 6. Baskı, İst., 1993.

**KESLER**, Fatih, *Kur'ân'da Yahudiler ve Hristiyanlar*, Türkiye Diyanet Vakfı yay. 124, 1.Baskı, Ankara, 1993.

**KESKİOĞLU**, Osman, *Nüzulünden İtibaren Kur'ân'ı Kerîm Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., 2. Baskı, Ankara, 1989.

**KEVSERÎ**, Muhammed Zâhid (Ö.1371/1952), *Makâlâtü'l-Kevserî*, Matbaatü'l-Envâr, Kahire, ts.

**KILIÇ**, Sadık, *Mitoloji Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm*, Nil yay. : 74, İzmir, 1993.

*Kitâb-ı Mukaddes*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1997.

*Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru, Sempozyum'dan Tebliğler*, (Mevlüt Güngör'e ait 2. Tebliğ), Feza yay., İzmir, 1992.



*Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Heyet Tercümesi (Ali Özek ve arkadaşları), Medine, 1412/1992.

**KURTÛBÎ**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (Ö.671/1273), *el-Câmi' li Âhkâmi'l Kur'ân*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1408/1988.

**KUTUB**, Seyyid (Ö.1386/1966), *fi Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, 13. Baskı, Beyrût, 1407/1987.

**MALİK BİN-NEBÎ** (Ö.1393/1973), *Kur'ân-ı Kerîm Mucizesi*, Terc. : Ergun Göze, Türkiye Diyanet Vakfı yay. : 64, Ankara, 1991.

**MANSÛR** Ali Nâsîf, *Tâc el-Câmiu li'l-usûl fi ehâdisi'r-resûl*, Pamuk yay., 3. Baskı, İst., 1382/1962.

**MUKÂTİL** b. Süleyman (Ö.150/767), *el-Vucûh ve'n-Nezâir*, (Haz. Ali Özek), İlmî Neşriyât, İst., 1993.

**MÛSEYYER**, Muhammed Seyyid Ahmed, *el-Mesîh ve risâletühü fi'l-Kur'ân*, Kahire, 1408/1988.

**NAÎM EL-HAMASÎ**, *Fikret-i İ'câzi'l-Kur'ân*, Th. : Muhammed Behcet el-Baytâr, Müessesetü'r-Risâle, 2. Baskı, Beyrût, 1400/1980.

**NESEFÎ**, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (Ö.710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır, ts.

**NEVEVÎ**, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (Ö.676/1277), *et-Tibyân fi Âdâbi Hamaleti'l-Kur'ân*, Th. ve Ta'lik : Mecdî Seyyid İbrahim, Mektebetü's-Sâ'î, Riyad, 1408/1987.

\_\_\_\_\_, *Sahîh-i Müslim bi Şerh-i Nevevî*, Dâr'u-l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

**NURSÎ**, Said (Ö.1380/1960), *İşârâtü'l-İ'câz*, Sözleryay., 5. Baskı, İst., 1990.

\_\_\_\_\_, *Sözleryay.*, Sözleryay., İst., 1990.

OKUMUŞ, Ejder, *Kur'ân'da Kur'ân*, Dünya yay. - 12, İst., 1990.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut yay., 7. Baskı, İst., 1997.

RÂĞİB EL-ISFAHÂNÎ (Ö.503/1109), *Müfredât-ü elfûz'l-Kur'ân*, Th. : Safvân Adnân Dâvûdî, 1.Baskı, Dimeşk (Dâru'l-Kalem, ed-Dâru'ş-Şâmiyye), 1412/1992.

er-RÂZÎ, Fahrüddîn ibnü'l-Allâme Ziyâuddîn Ömer (Ö.606/1209), *Mefââtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405/1985.

er-RÂZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdî'l Kâdir (Ö.666/1268), *Mesâilü'r-Râzî Ecvebetihâ min Ğarâibi Âyi't-Tenzîl*, Th. ve Tas.: İbrahim Atve Ivaz, Matbaatü Halebî ve Evlâdühü, 2. Baskı, Kahire, 1405/1985.

RİDÂ, Muhammed Reşid (Ö.1354/1935), *Tefsîru'l-Menâr*, Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, y.y., ts.

es-SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, İlâveli 3. Baskı, Dimeşk, 1408/1988.

SAİD HAVVA, *el-İslâm*, Dâru's-Selâm, 2. Baskı, Kahire, 1408/1988.

SAFVET Hâmid Mübârek, *Medhal li Dirâsâti'l-Edyân*, Kahire, 1407/1987.

SCHİMMEL, Annamari, *Dinler Tarihine Giriş*, İnceleme, Araştırma : 5, Kırkambar yay., Bahar Ofset, İst., 1999.

es-SEMEREKANDÎ (Ö.375/980), Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim, *Bahru'l-Ulûm*, Th. ve Ta'lik : Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Zekeriyâ Abdü'l-Mecîd en-Nûfî, Dâr'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrût, 1413/1993.

SENİH, Safvet, *Kur'ân'da edebî veche*, İzmir, 1985.

SERİNSU, Ahmed Nedim, *Kur'ân Nedir?*, Şûle yay., Kur'ân Araştırmaları Dizisi : 11, 2. Baskı, İst., 1999.

SOYSALDI, Mehmet, *Kur'ân Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan yay., İzmir, 1997.

SUBHİ'S-SÂLİH, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 17. Baskı, Beyrut, 1988.

SUYÛTÎ, Celâleddîn (Ö.911/1506), *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Th.: M. Dîb el-Buğa, Dâr'u İbn-i Kesîr, 1. Baskı, Beyrût, 1407/1987.

\_\_\_\_\_, *Esbâbu'n-Nuzûl*, Dâr'u Kuteybe, 1. Baskı, Dımeşk, 1407/1987.

\_\_\_\_\_, *et-Tahbîr fi İlmi't-Tefsîr*, Th. ve Ta'lik : Fethi Abdü'l-kâdir Ferîd, Dâru'l-Menâr, Kahire, 1406/1986.

\_\_\_\_\_, *Müfhimâtü'l-Akrân fi Mübhemâti'l-Kur'ân*, Th. ve Ta'lik: Muhammed İbrâhim Selîm, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire, 1407/1987.

SÛLÛN, Murat, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kitap Kavramı*, (Basılmamış Makale), İst., ts.

eş-ŞA'RÂVÎ, Muhammed Mütevellî, *Mu'cizetü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çev. : M. Sait Şimşek, (Kur'ân Mûcizesi), Esrâ yay., Konya, 1993.

ŞABAN MUHAMMED İSMÂİL, *Nazariyyetü'n-Nesh fi's-Şerâii's-Semâviyye*, Metâbii ed-Decvâ, Kahire, ts.

eş-ŞEHRİSTÂNÎ, Ebî'l-Feth Muhammed b. Abdü'l-Kerîm b. Ebî Bekr Ahmed (Ö.792/1390), *el-Milel ve'n-Nihal* (Zeyl ile birlikte), Th. : Muhammed Seyyid Kılânî, Matbaatü Halebî, Kahire, 1396/1986.

et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (Ö.310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1407/1987.

**TAFTAZÂNÎ, Sa'deddîn** (Ö.792/1390), *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, Th. : Ahmed Hicâzî es-Sükâ, Mektebetü'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, 1. Baskı, Kahire, 1407/1987.

*Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrût, 1414/1992.

**et-TİRMÎZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre** (Ö.279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*, Th. ve Şerh : Ahmed Muhammed Şâkir, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1987.

**TURGUT, Ali**, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, Marmara Ü. İlahiyat Fak. Vakfı yay., İst., 1991.

**TÜMER, Günay, Abdurrahman KÜÇÜK**, *Dinler Tarihi*, Ocak yay., II. Baskı, Ankara, 1993.

**ULUTÜRK, Veli**, *Kur'ân-i Kerîm Allâh'ı Nasıl Tanıyıyor?*, Nil yay., İzmir, 1988.

**VÂHİDÎ, Ebî'l-hasen Ali b. Ahmed en-Nisâbûrî** (Ö.468/1076), *Esbâbu'n-Nuzûl*, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, 1410/1989.

**YAHYÂ B. Sellâm** (Ö.200/815), *et-Tesârif*, Th.: Hind Çelebî, Tunus, 1400/1979.

**YILDIRIM, Suat**, *Fâtîha ve En'âm Sûrelerinin Tefsîri*, Işık yay., İzmir, 1993.

\_\_\_\_\_, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İst., 1989.

\_\_\_\_\_, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Işık yay., 2. Baskı, İzmir, 1996.

**YİĞİT, Yılmaz, Mehmet ERGENE**, *Çağdaşlık mı, İnhiraf mı?*, Kaynak yay. 6, 1. Baskı, İzmir, 1994.

**ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtadâ** (Ö.893/1488), *Tâcül-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, 1. Baskı, Mısır, 1306/1886.

**ez-ZEMAHŞERÎ**, Cârullah Muhammed b. Abdillâh (Ö.538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Matbaatü'l-İstikâme, Kahire, 1373/1953.

**ez-ZERKEŞÎ**, Bedrüddîn Muhammed b. Abdullâh (Ö.794/1392), *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Th.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Ma'rife, 2. Baskı, Beyrût, 1391/1972.

**ez-ZUHEYLÎ**, Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akâide ve's-Serîa ve'l-Minhec*, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Dimeşk, 1411/1991.

**ZÜMRÛT**, Osman, *Kur'ân'ı Nasıl Okumalı ve Okutmalyız?*, Ge. 2. Baskı, Ankara, 1994.

## ÖZGEÇMİŞ

23.09.1969 tarihinde Kocaeli ili, Kandıra ilçesi, Erikli divanı Gölköy'de dünyaya geldi. İlkokulu 1980 yılında Kocaeli merkez 27 Mayıs İlkokulu'nda bitirdikten sonra, aynı yıl Kocaeli İmam Hatip Lisesi'ne kayıt oldu. 7 yıllık orta ve lise eğitiminden sonra 1987 senesinde mezun oldu. Aynı sene Mısır-Kahire'deki el-Ezher Üniversitesi Uşûlid-dîn Fakültesine kayıt oldu. 4 yıllık Arapça eğitiminden sonra, 1991 yılında Tefsir bölümünden iyi derece ile mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim dalında Yüksek lisansa başladı. 1992 yılında Diyânet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kocaeli Müftülüğü'nde vekil İmam-Hatiplik görevi aldı. 1994 yılında Prof. Dr. Suat Yıldırım danışmanlığında "*Mefâtihu'l-Ğayb tefsirinin 9.10.23. ve 24. Ciltlerinin Fihristi*" adlı yüksek lisans tezini tamamladı. 1994-1995 öğretim yılında SAÜ S.B.E. Temel İslam Bilimleri, Tefsir Bilim dalında doktora öğrenimine başladı. 1995 yılında asıl İmam-Hatip olarak görevine devam etti ve aynı yıl Haziran ayında Kocaeli merkez Şirinevler Camii müezzinliğine tayin oldu. Halen Prof. Dr. Veli Ulutürk danışmanlığında, "*Kur'an'da Kitap Kavramı*" isimli doktora çalışmasını sürdürmektedir.